

Property of

CLgA

Please return to

Graduate Theological

Union Library

IUS DECRETALIUM

TOMUS V.

LIBER SECUNDUS

WERNZ, FRANZ XAVER

IUS DECRETALIUM

AD USUM

PRAELECTIONUM IN SCHOLIS TEXTUS CANONICI
SIVE IURIS DECRETALIUM

AUCTORE

FRANCISCO XAV. WERNZ S. I.

TOMUS V.

DE IUDICIIS ECCLESIASTICIS

LIBER SECUNDUS

DE IUDICIIS CRIMINALIBUS

Property of
CLgA

Please return to
Graduate Theological
Union Library

PRATI

EX OFFICINA LIBRARIA GIACHETTI, FILII ET SOC.

1914

22558

PRAEFATIO

Brevi tractatione de iudiciis criminalibus subiuncta communi tractationi de iudiciis ecclesiasticis praesertim contentiosis felix clausula imposita est egregio operi " Ius Decretalium „ a R. P. Wernz, qui hanc partem ex foliis lithographicis, cum auditoribus textus canonici communicatis mihi absolvendam et perficiendam commiserat. Faxit Deus O. M., ut opus ita absolutum ad promovenda studia canonica contribuat et in Dei honorem et Ecclesiae bonum cedat.

Romae in festo S. Aloysii Gonzagae 21. Iunii 1914.

PETRUS VIDAL S. I.

INDEX ANALITICUS

LIBER II.

DE IUDICIIS CRIMINALIBUS

Prooemium	Pag.	1
---------------------	------	---

PARS PRIMA

DE ORDINARIIS IUDICIIS CRIMINALIBUS.

TITULUS I.

DE MODIS VITANDI IUDICIUM CRIMINALE.

§ 1. De suspensione actionis poenalis	"	3
§ 2. De extinctione actionis poenalis	"	4

TITULUS II.

DE CONSTITUTIONE IUDICIORUM CRIMINALIUM.

Praenotiones	"	20
§ 1. De potestate coercitiva iudiciorum criminalium	"	22
§ 2. De subiecto potestatis coercitivae in iudiciis criminalibus.	"	25

TITULUS III.

DE COMPETENTIA IUDICIORUM CRIMINALIUM.

Praenotiones	"	37
§ 1. Principia fundamentalia de competentia iudiciorum criminalium	"	39
§ 2. Evolutio historica	"	42
§ 3. Disciplina vicens	"	43

TITULUS IV.

DE ORDINARIA PROCEDURA CRIMINALI PER ACCUSATIONEM, DENUNTIATIONEM ET INQUISITIONEM.

Praenotiones.	"	50
§ 1. De procedura criminali per accusationem.	"	58
I. De notione et divisione accusationis	"	ib.

II. De accusatoribus et accusatis	<i>Pag.</i>	59
III. De conditionibus requisitis ad introducendam accusationem	"	64
IV. De prosecutione accusationis	"	67
§ 2. De procedura criminali per denuntiationem	"	73
I. De notione et divisione denuntiationis.	"	ib.
II. De denuntiatoribus et denunciatis	"	74
III. De introducenda et prosequenda denuntiatione	"	75
§ 3. De procedura criminali per inquisitionem.	"	76
I. Notio et divisio inquisitionis	"	ib.
II. De inquisitionibus et inquisitis et obiecto inquisitionis.	"	77
III. De procedura in inquisitione speciali	"	78

PARS SECUNDA

DE SPECIALIBUS IUDICIIS CRIMINALIBUS.

TITULUS V.

DE SPECIALIBUS FORMIS PROCEDURAE CRIMINALIS CUM ORDINARIA PROCEDURA CONNEXIS.

§ 1. De procedura criminali per exceptionem	"	84
§ 2. De procedura criminali contra contumaces	"	86
§ 3. De summaria procedura criminali.	"	88
§ 4. De procedura criminali ex notorio	"	90
§ 5. De purgatione canonica.	"	93
§ 6. De procedura in ferendis et declarandis censuris	"	95

TITULUS VI.

DE EXTRAJUDICIALI PROCEDURA IN CAUSIS CORRECTIONIS.

Praenotiones.	"	97
§ 1. De extrajudiciali procedura in canonica dioecesis visitatione	"	98
§ 2. De extrajudiciali procedura disciplinari extra visitationem.	"	99

TITULUS VII.

DE SENTENTIA EX INFORMATA CONSCIENTIA.

Praenotiones.	"	103
§ 1. De potestate praelatorum ferendi sententias ex informata conscientia etc.	"	105
§ 2. De forma procedendi in ferenda sententia ex informata conscientia.	"	115

TITULUS VIII.

DE AMOTIONE ADMINISTRATIVA
AB OFFICIO VEL BENEFICIO ECCLESIASTICO.

Praenotiones.	<i>Pag.</i>	120
§ 1. De subiecto activo et passivo amotionis administrativae .	"	123
§ 2. De causis ad amotionem requisitis	"	127
§ 3. De modo generatim procedendi in amotione administrativa.	"	135
§ 4. De personis ad decernendam amotionem necessariis. . .	"	136
§ 5. De invitatione ad reruntiandum	"	141
§ 6. De amotionis decreto	"	144
§ 7. De actorum revisione	"	148
§ 8. De amoti provisione	"	149

APPENDICES

Appendix I.	Competentia S. R. Rotae et Signaturae Apost. .	"	153
"	II. Lex propria S. R. Rotae et Signaturae Apost. .	"	ibid.
"	III. Regulae servandae in iudiciis apud S. R. Rotae tribunal	"	167
"	IV. Regulae servandae in iudiciis apud supremum Apost. Signaturae tribunal	"	211
"	V. Decretum " Maxima cura " de amotione admini- strativa	"	221

LIBER II.

DE IUDICIIS CRIMINALIBUS .

Prooemium.

761. Ut nulla respublica existere potest, quae homines facinorosos per iustas poenas legitimo iudicio inflictas non coerceat, ita etiam in Ecclesia Christi fideles a recto tramite deviantes suisque delictis ordinem ecclesiasticum perturbantes iudicio sunt subiiciendi iustisque poenis castigandi.

Quare primo loco legislator ecclesiasticus debuit per suas leges accurate definire quaenam transgressiones legum sive divinarum sive ecclesiasticarum, idcirco quod ordinis publici perturbationem inducunt, veram delicti rationem habeant atque aptis poenis sint coercendae. Quae transgressiones, si auctori suo vere sint imputabiles, ipsum delinquentem constituunt iudicio criminali obnoxium, in quo ad poenam lege sancitam iuste possit damnari. Ius autem de delictis, et poenis constitutum *ius poenale* audit seu ius criminale *materiale* seu *substantivum*, cuius tractatio remissa est ad tom. VI. huius operis iam publici iuris factum.

Imputatio vero iudicium est, quo actio quae tamquam crimen a legibus est designata auctori cognito obicitur ut ob huiusmodi crimen puniatur. Oportet igitur ut lex ipsa diserte statuatur, qua demum ratione exploratum sit, utrum crimen reapse commissum fuerit necne, a quo perpetratum, quae poena irroganda; quod obtineri nequaquam potest, nisi leges decernant, quaenam personae de delictis ac delinquentibus auctoritative cognoscant, quinam actus huiusmodi cognitionem dirigant. Inde publicorum iudiciorum in qualibet societate constitutio, quae nihil aliud sunt quam actus sollemnes a lege praestituti, quibus fit, ut certae personae certo ordine ac forma de criminibus eorumque auctoribus cognoscant, ut vel poena delinquentibus irrogetur, vel ab innocen-

tibus avertatur, ius criminale *formale* seu ius processus criminalis.

Quae tractatio de criminali processu subiicitur tractationi de iudiciis contentiosis propter specialem materiae connexionem. Processus quippe contentiosus, civilis passim dictus, et processus criminalis non adeo rigore medio aevo fuerunt distincti, uti nunc fit in foro civili, ideoque non paucae quae de processu contentioso fuerant statuta etiam in processu criminali erant applicanda. Nec mirum, cum praecipui actus quibus processus absolvitur utrique processui sint communes; unde in ipso corpore iuris canonici integro libro secundo de iudiciis non adiicitur pro processu criminali nisi solus titulus I. libri V., ubi *ante* ius poenale stricte dictum continuatur disputatio de iudiciis ecclesiasticis libro secundo Decretalium inchoata et *absolvitur* disquisitione de iudiciis *criminalibus*. Quae methodus, etiam in futuro Codice non facile mutanda, postulat ut in tractatione quoque scientifica, etiam ob rationes practicas, *fusiori* expositioni iuris de iudiciis contentiosis *brevior* subsequatur tractatio de processu criminali, ubi quae vel quia *communia* vel quia *connexa* non sunt praeoccupata secundum divisionem initio libri primi propositam ordinate proponantur.

PARS PRIMA

DE ORDINARIIS IUDICIIS CRIMINALIBUS

TITULUS I.

DE MODIS VITANDI IUDICIUM CRIMINALE.

762. Fontes: Cum specialis titulus de hac re in iure Decret. non adsit, expendendae sunt leges iuris Romani et canones singulares sive in Conc. Tridentino sive in iure Decret. praesertim lib. V. tit. 1. et 37. sparsi et respectivis locis allegandi v. gr. L. 11. D. ad leg. iul. maiest. XLVIII. 4., L. 29. D. ad leg. iul. de adult. XLVIII. 5., L. 12. C. ad leg. Cor. de fals. IX. 22., L. 5. de iniur. IX. 35., L. 7. 14. D. de accus. XLVIII. 2., Lib. IX. tit. 42. C. de abolit. — Cap. 6. X. de accus. V. 1.; cap. 6. 10. X. de imm. eccl. III. 49. S. C. Ep. et Reg. 22. Mart. 1898. in Act. S. Sed. vol. XXX. p. 683. sq.

Scriptores: Comment. iur. Decret.; *Passerini*, Regul. tribunal. q. XXV. art. 8. sq.; *Lega*, De iudic. eccl. tom. IV. P. II. tit. 3. cap. 1.; *Renazzi*, Elementa iur. crim. L. III. cap. 19. "De criminali processu avertendo vel perimendo"; *Carmignani*, Iuris crimin. elementa vol. I. P. III. tit. 5. "Quibus modis obligationes et actiones a delicto natae tolluntur"; *Cremani*, De iure criminali vol. I. P. III. cap. 3. 4. 5. 6.; *Pessina*, Diritto penale P. I. 1. 3. cap. 3.; *Ferrini Cont.*, Diritto penal. romano lib. I. cap. 14.; *Schiappoli*, Diritt. pen. canon. lib. I. cap. 8.; *Berner*, Diritto pen. (versio Italica) § 165. sq.; *Muenchen*, Das Kanon. Gerichtsverfahren p. 411. sq.; *Molitor*, Ueber Kanon. Gerichtsverf. gegen Cleriker p. 246. sq. 281.; *Droste*, Kirchliches Discipl. u. Criminalverf. gegen Geistliche p. 152. sq. 110. sq.

Praenotiones.

763. Cum regula generalis sit omne delictum *actioni poenali* locum dare, nonnullae tamen sunt causae, quae actionem poenalem aut *suspendunt* aut poenitus *extinguunt*.

§ 1. DE SUSPENSIONE ACTIONIS POENALIS.

764. Actionem poenalem *suspendunt* praeter causas subiectivas v. gr. *amentia* temporalis delicto superveniens, cui ex aequitate canonica videtur esse aequiparandus *gravis morbus*: 1° *defectus querelae* in illis delictis, quae solummodo ad querelam partis laesae vindicantur, saltem de facto, ut fieri solet v. gr. in delictis iniuriae contra privatam personam. *Schmalzgr.* I. V. tit. 36. n. 48. sq.

2° *Quaestio praeiudicialis*, a qua videlicet pendet iudicium poenale, praesertim si ipsa ad alterius iudicis competentiam pertinet. Nam licet iudex competens in causa principali competentiam suam extendat ad quaestiones *incidentes* cum illa connexas, sunt tamen quaestiones a quibus ita dependet decisio causae principalis, sc. in casu causae criminalis, ut huius ingressum vel prosecutionem suspendant. Talis causa praeiudicialis solet esse in foro civili causa status personarum vel etiam causa proprietatis. Similis esset causa delicti diffamationis, si post imputatum alicui hoc delictum institueretur contra personam diffamatam iudicium criminale propter delictum de quo fuerat diffamata, cuius alterius iudicii exitus esset expectandus, cum ab illo pendeat an actio poenalis calumniae contra personam diffamantem procedat (1).

§ 2. DE EXTINCTIONE ACTIONIS POENALIS.

765. Actio poenalis *extinguitur* morte rei, remissione facta a persona privata per delictum laesa, praescriptione, indulgentia principis.

I. De extinctione per mortem rei.

766. Actio poenalis plane *extinguitur morte delinquentis*. Quod principium iure Romano admissum (2), etiam in foro ecclesiastico locum habet; nec a foro ecclesiastico sunt alienae exceptiones iuris Romani v. gr. quoad certa delicta et determinatas poenas. Iure quidem Romano erat exceptum delictum laesae maiestatis, quod crimen „ nisi a successoribus purgetur haereditas fisco vindicatur „ (3), et confiscatio erat considerata ut poena quae deberet executioni mandari post mortem delinquentis, saltem si haec contigisset post sententiam condemnatoriam. Cui exceptioni in foro ecclesiastico

(1) Cfr. Cod. proc. pen. Ital. art. 32. sq.; *Pessina* l. c. § 168.; *Carmignani*, Iuris crim. elem. § 381. 382.; *Lega* l. c. vol. I. n. 356. sq. 536. sq. Quaestio praeiudicialis in foro canonico facile esse posset quaestio de valore matrimonii, aut sacrae ordinationis vel professionis religiosae.

(2) „ Is qui in reatu decedit, integri status decedit; extinguitur enim crimen mortalitate.... morte crimine liberatur „. L. 11. D. ad leg. Iul. Maiest. XLVIII. 4.

(3) C. 5. 6. Cod. ad leg. Iul. Maiest.; L. 3. D. de bonis eor. qui ant. sent.; *Cremani*, De iure criminali L. I. P. 3. c. 3. n. 5. sq.; *Pessina* l. c. § 172., ubi acerbè loquitur de damnatione memoriae et de crudelitatibus medio aevo in cadavera delinquentium committi solitis; *Berner* l. c. § 166.

similis est decreta confiscatio bonorum in reos delicti haeresis vel schismatis (4).

Cum bonorum confiscatio ipsa praxi in desuetudinem abierit, solum remanet post mortem delinquentis actio contentiosa sive litigiosa (civilis) forte ex delicto orta ad petendam indemnitatem damnorum iis in casibus, quibus illa actio etiam contra haeredes vel successores exerceri potest, quam actionem ex delicto ortam et non vere poenalem mors delinquentis non extinguit (5). Imo illa actio etiam ad laesi defuncti haeredes seu successores pertinet.

Morti rei quoad effectum extinguendi actionem criminalem aequiparatur in procedura quae *per accusationem* introducitur mors actoris vel aliud simile impedimentum quo is impeditur ab actione, qui modus extinctionis pertinet ad abolitionem privatam de qua inferius. Quae tamen non est propria extinctio, cum non impediat proceduram ex officio.

II. De extinctione per remissionem personae laesae.

767. *Remissione* facta ab eo, cui damnum illatum est a delinquente etiam actio poenalis extingui potest. Quamvis enim in foro ecclesiastico non admissa sit rigorosa illa delictorum partitio in *publica* quae actione populari vel ex officio vindicari possunt et *privata* quae ad solam partis querelam vindicantur, semper enim adest in superiori ecclesiastico ius persequendi ex officio etiam illa quae privata delicta dicuntur (6); de facto tamen contra nonnulla delicta processus criminalis non instruitur nisi ad querelam partis v. gr. in delicto iniuriae contra privatam personam, in damnificatione in bonis alterius privati commissa. In his remissio facta a parte, quae damnum ex delicto passa est, etiam actionem poenalem extinguit (7).

(4) Cap. 10. (Innocent. III.) X. de haeret. V. 7.; cap. 13. (Conc. Later. IV.) cod.; cap. 1. (Bonifac. VIII.) de schism. V. 3. in Sext.; cap. unic. de schism. V. 4. in Extrgr. comm. Cfr. c. 4. § 1. C. I. 5.; c. 4. § 4. ib.; c. 40. § 5. C. Th. XVI. 5.

(5) Cap. 14. X. de sepult. III. 28.; cap. 9. X. de usur. V. 18.; *Schmalzgr.* l. V. tit. I. n. 124. 125.; *Lega* l. c. tom. IV. n. 192.; Regul. pen. Gregor. art. 37. 38.; Regul. Greg. di proced. crim. art. 3. 4.; Cod. pen. Ital. art. 102.; Cod. proced. pen. Ital. art. 5.

(6) *Lega* l. c. tom. I. n. 11.; *Wernz*, Ius Decret. tom. VI. n. 17.

(7) *Schmalzgr.* l. V. tit. 36. n. 50.; *Reiffenst.* h. t. n. 12.; *Pirking* h. t. n. 9.; *Lega* l. c. tom. IV. n. 185. De iur. Rom. cfr. *Ferrini Cont.*, Diritt. pen. rom. n. 135. De iuribus recentioribus: Cod. pen. Ital. art. 88 etc.

III. De extinctione per praescriptionem.

768. *Praescriptio* est alius modus, quo passim admittitur actionem poenalem extinguī. Cuius modi extinctionis iuridicum fundamentum optimo iure assignatur illa ratio aequitatis naturalis, quod post longum tempus tum probatio delicti tum praesertim defensio accusati gravissimas patitur difficultates, atque inde potestas publica periculo exponitur damnandi innocentem, qui probationibus ad sui defensionem non amplius est instructus et mediis caret a se repellendi suspiciones vel argumenta sive a privato sive a publico accusatore allegata. Praeterea cum praescriptio supponat delicti reum a crimine destitisse, qui elapsa annorum serie a crimine abstinuit, iam in hoc se emendatum ostendit, unde etiam necessitas scandali tollendi ac reparandi ordinis publici atque publicum exemplum ad aliorum terrorem exhibendi, oblitterata delicti memoria, non adeo urget (8).

769. Quam praescriptionem primo sanciverat ius Romanum per *legem Iuliam de adulteriis* pro delictis sub illa lege comprehensis, quae spatio quinque annorum praescribebantur (9). Postea opera praesertim iureconsultorum praescriptio actionis poenalis spatio viginti annorum sancita fuit pro omnibus *delictis publicis*, retenta tamen brevioris temporis praescriptione pro delictis carnis et praescriptione unius anni pro delicto iniuriarum (10). Certa tamen delicta ius Romanum videtur habuisse imprescriptibilia veluti parricidium ob atrocitatem, suppositionem partus ob imprescriptibilitatem status personarum et apostasiam (11).

Ius quoque populorum *germanicorum* agnovit praescriptionem actionis poenalis, quae spatio *triginta* annorum comple-

(8) *Lega* l. c. tom. IV. n. 187.; *Berner* l. c. § 167.; *Pessina* l. c. § 179. sq.; *Cremani*, De iure criminali I. p. 274. sq.; *Regol. pen. Gregor.* art. 36. 39. 48.; *Cod. pen. Ital.* art. 91. sq.

(9) L. 29. § 5. 6. 7. D. ad leg. Iul. de adult. XLVIII. 5.

(10) L. 12. C. ad leg. Corn. de fals. IX. 22. « *Querela falsi temporalibus praescriptionibus non excluditur, nisi viginti annorum exceptione, sicut cetera quoque fere crimina* »; L. 3. D. de requir. reis XLVIII. 17.; L. 5. C. de iniur. IX. 35.

(11) L. 10. D. de parric. XLVIII. 9.; L. 19. § 1. de leg. Corn. de fals. XLVIII. 10.; L. 4. C. de apost. I. 8.; *Berner* l. c. § 168.; *Pessina* l. c. § 181.; *Muenchen* l. c. p. 415. sq.

retur (12). Multo magis deinde a poenalistis, qui post reipristinatum ius Romanum scripserunt, romanum institutum praescriptionis actionis poenalis fuit receptum (13); a quibus similem doctrinam pro foro quoque ecclesiastico commentatores iuris Decretalium excripserunt (14), quamvis in fontibus iuris ecclesiastici expressa lex non haberetur, quae praescriptionem in re criminali ordinaret.

Quodsi S. C. Ep. et Reg. ad quam maxime, praesertim ultimo saeculo, deferebantur causae criminales clericorum, iamdiu aequivalenter admittebat praescriptionem, dum accusationes propter facta *nimum antiqua* solita erat respuere tamquam *antiquatas et sopitas* (15); nihil mirum si proposita speciali quaestione de praescriptione actionis poenalis in causa *Dublinen.* die 22. Mart. a. 1898. (16) expresse admiserit institutum praescriptionis poenalis fere secundum ambitum iuris Romani, quod praesertim in materia iudiciali habitum est ut iuris canonici suppletorium.

Cui decreto nunc standum est, nec videtur probabile novum Codicem iuris canonici futurum alienum ab ordinanda praescriptione in materia criminali, quam passim recentiores codices admittunt.

770. Ergo in illa S. C. decisione statuitur in causis criminalibus ecclesiasticis locum habere praescriptionem per quam actio poenalis perimitur sive procedatur *ad instantiam* privati accusatoris, sive procedatur *ex officio ad publicam vindictam*, si tamen ab accusato vel inquisito expresse in iudicio de praescriptione oppositum fuerit. Quodsi praescriptio non opponatur accusandi et inquirendi ius iutegrum manet et iudicium inde secutum tenet (17). *Actio* tamen *civilis* ex de-

(12) L. Burgund. LXXIX. § 5.; Decret. Childeb. a. 589.; L. Wisigoth. X. 2.; *Stiernhoeck*, De iure Gothorum lib. III. c. 4.; *Pessina* l. c. § 181.

(13) Cfr. v. gr. *Clarus*, Praxis crim. q. LI. n. 6. sq.; *Farinacius*, Praxis crim. q. I. n. 18. q. X. n. 10. sq.; *Decianus* III. 37.

(14) Cfr. *Passerini*, Regulare trib. q. XXVI. art. 9.; *Schmalzgr.* lib. V. tit. I. n. 121.

(15) *Dröste* l. c. p. 110. Acta S. Sedis vol. XXX. p. 683. sq.; S. C. Ep. et Reg. 20. Iun. 1831. in *Analect.* I. P. vol. 12. p. 1132.

(16) Acta S. Sedis l. c. p. 677. sq. Contrarium ante cit. decis. S. C. tenuit *Bouix* l. c. vol. II. p. 19. sq. qui tamen nimis confidenter provocat ad *Schmalzgr.* l. c. Immo iam ante citat. decis. eadem S. C. Episc. et Reg. vim praescriptionis ad perimendam actionem criminalem videtur admisisse 7. Maii 1820. in *Analect.* I. P. vol. XX p. 719.

(17) Illa necessitas opponendi praescriptionem ad perimendam actionem poenalem facilius intelligitur si agatur de processu accusatorio vel

licto promanans non perimitur et non obstante praescriptione reus manet obnoxius effectibus canonicis non poenalibus ex patrato delicto provenientibus. Imo licet ex praescriptione *actio* poenalis exlinguatur, non tamen tollitur *exceptio*, quae perpetuo manet iuxta iuris effatum “ temporalia ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum „; ideoque delictum, etsi praescriptum, potest reo semper opponi per modum exceptionis eique obest, si ad ecclesiasticas provisiones concurrere vellet (18).

Relate ad *tempus* requisitum quatuor delictorum classes distinguuntur: 1° actio iniuriarum, quae spatio unius anni. 2° crimen peculatus et delicta carnis, quae quinquennio. 3° cetera delicta, quae generatim viginti annorum spatio praescribuntur; quibus connumerantur excepta quaedam carnis delicta, velut raptus, stuprum per vim illatum, adulterium cum incestu coniunctum. 4° denique crimina suppositi partus, parricidii, assassinii, laesae maiestatis, duelli, falsae monetae, apostatatus, haeresis, simoniae, concussionis, abortus

de actione poenali ad querelam partis laesae introducenda; at difficultate non caret, si extendatur ad processum *ex officio* vel ad instantiam promotoris iustitiae introducendum, quo in casu impenderetur labor inutilis in instruendo processu inquisitivo, quem frustraneum redderet oppositio praescriptionis facta ab accusato. Quare illam difficultatem persentiens *Lega* l. c. p. 275. not. 1. monet iudicem ut parcat tempori et inutilibus expensis iudicii inquisitivi atque quamprimum *moneat accusatum ut se defendat* eique procuratorem constituat, ne praetermittatur exceptio praescriptionis. At tali ratione res reducitur ad meram formalitatem utilitate practica carentem et parum iuridicam, qui iudicem vel promotorem non constituit in valde felici et honorabili conditione. Quodsi ratio habeatur iuridici fundamenti huius praescriptionis omnino diversi a fundamento praescriptionis civilis, facile quis veniet in eam conclusionem, quam solide tuetur *Pessina* l. c. § 182. 184. praescriptionem in materia poenali non respicere directe interesse privatum, etiam secundario ut evenit in negotiis civilibus sed esse institutum ordinis publici, qua in hypothesis *ex officio* deberet admitti a iudice, abstinendo ab actione poenali, quae per praescriptionem *obiective* esset dicenda extincta, potius quam dare ius *subiectivum* eam per *exceptionem* repellendi. Cfr. quoque *Cremani*, De iure crimin. l. p. 274. sq.; *Filangieri*, Scienza della legisl. l. 3. c. 2.; *Carmignani*, Iuris crim. elem. II. § 389. Hinc nihil mirum quod antiqui canonistae, extinctionem actionis poenalis tamquam factum obiectivum per ipsam legem inductum considerantes, necessitatem exceptionem opponendi non commemorarent. Cfr. v. gr. *Passerini*, Regul. trib. q. XXVI. art. 9. n. 108. 111. 119. Codices quoque recentiores plenam et obiectivam peremptionem actionis poenalis in praescriptione admittunt. Cfr. Regul. pen. Gregor. art. 39. sq.; Cod. pen. Ital. art. 91. sq.

(18) De sensu illius effati iuridici cfr. *Lega* l. c. vol. I. n. 282. 283.

et sodomiae dicuntur nullo tempore praescribi sed perpetuo illorum rei accusari et inquiri posse (19).

Praescriptio in cit. decis. dicitur generatim currere a die *commissi delicti* (20), nisi agatur de delictis successivis et permanentibus, quorum praescriptio non currit nisi a die cessantis delicti. Insuper notabilis fit exceptio de crimine *totaliter occulto*, cuius praescriptio currere decernitur non a die *commissi* delicti, sed a die *scientiae* (21) accusatoris vel inquisitoris (22).

(19) Generatim distinctio delictorum ad determinandum tempus praescriptionis solet fieri secundum delictorum gravitatem; ex ea enim pendet quod boni communis plus vel minus intersit urgere actionem poenalem (*Pessina* l. c. § 183.); *practice* vero in foro civili solet fieri secundum qualitatem et gravitatem poenae, quae ipsi delictorum gravitati debet esse proportionata. Regul. pen. Gregor. art. 39. sq.; Cod. pen. Ital. art. 91. Cum illa poenarum gradatio, quoad poenas vigentes, in foro ecclesiastico sit difficilior, recte retinetur gradatio in ipsis delictis; at si quis consideret in enumeratione facta a S. C. in citata decisione plura delicta foro ecclesiastico de facto subiici non solere, vix esse dubium potest, quin nova delictorum distinctio et nova ordinatio temporum praescriptionis valde esset opportuna.

(20) L. 29. § 7. D. ad L. Iul. de adult. XLVIII. 5. Cfr. quoque Cod. pen. Ital. art. 92.; Reg. pen. Greg. art. 44. « La prescrizione decorre dal giorno del commesso delitto, e per i delitti continuati dall' ultimo atto delittuoso ». *Berner* l. c. § 169.; *Pessina* l. c. § 185.

(21) Quae exceptio de crimine *totaliter occulto* non caret difficultate, cum praescriptio in criminalibus non eodem nitatur fundamento quo in negotiis civilibus, in quibus lex vim iuridicam praescriptioni tribuens fingit seu praesumit tacitam renuntiationem iuris ex parte illius contra quem praescribitur, et idecirco in illa praescriptione civili valet principium « *contra non valentem agere non currit praescriptio* »; at in criminalibus lex nititur in impedimento *obiectivo*, quod ex ipsa diuturnitate temporis oritur ad recte administrandam iustitiam vindicativam per rigorosam certamque legis poenalis applicationem. Quae difficultas non est minor sed maior in delicto quod *totaliter occulto* patratum est. Cfr. *Pessina* l. c. § 187. Quare haec exceptio facile posset aboleri, ut cohaerentia servaretur in iuridico fundamento praescriptionis; atque eam abolitionem iam videtur indicare decretum. « *Maxima cura* » 20. Aug. 1910. dum inter causas amotionis administrativae etiam hanc sub n. 5. recenset: « Bonae existimationis amissio penes probos et graves viros, ex antiquo (parochi) crimine, quod nuper detectum ob praescriptionem poena plecti amplius non possit », ubi in crimine *totaliter occulto* actio poenalis *supponitur* penitus extincta.

(22) In cit. decis. S. C. nihil dicitur de *interruptione* illius praescriptionis, quam solent admittere Codices recentiores, sicut generatim admittitur in negotiis civilibus; quare in hac re lacuna quaedam est explenda. Cfr. Regul. pen. Gregor. art. 45. « Qualunque atto di processo giudiziale interrompe il corso della prescrizione, la quale incomincia di nuovo da quest'atto ». art. 46. « La sentenza anche contumaciale impedisce la pre-

IV. De extinctione per indulgentiam principis.

771. Ultimo loco actio poenalis extinguitur *indulgentia Principis (ius aggratiandi)*, quae duplici modo intercedere potest, vel mitigando aut condonando sive in toto sive in parte poenam iam per iudicium poenale inflictam, vel per abolitionem ipsius actionis poenalis (23).

772. Illud ius aggratiandi apud omnes fere populos habitum semper est ut praerogativa supremi principis (24). Apud

scrizione ». art. 48. « Quando l'azione criminale non possa sperimentarsi che dopo il definitivo giudizio della causa civile, la prescrizione decorre da questo tempo ». Quae praescriptiones facile, possent applicari in foro ecclesiastico. Cfr. quoque Cod. pen. Ital. art. 92. 93.; Berner l. c. § 169. n. 10. 11.; Pessina l. c. § 188.; Lega, De iudic. eccl. vol. IV. p. 261. admittit suspensionem et interruptionem actionis criminalis iisdem fere modis quibus suspenditur et interrumpitur praescriptio civilis, et inde remittit ad causas interruptionis et suspensionis praescriptionis civilis vol. I. n. 297., quia unum idemque praescriptionis institutum comparatum est pro re civili et criminali; unde concludit per *quemlibet actum processualem* praescriptionem actionis poenalis interrumpi, quemadmodum statuitur art. 45. Codicis Gregoriani. Qua in re alios canonistas consentientes habet v. gr. Passerini, Regulare tribunal q. XXVI. art. 9. n. 112. Verum, ut iam probatum est, ratio iuridica seu fundamentum praescriptionis in re civili et in re criminali sunt prorsus diversa, et a possessione status publici innocentiae nemo deicitur per solam iudicalem citationem, sed tantum per sententiam condemnatoriam primi gradus, ex qua sola potius dicenda esset interrumpi praescriptio. — A qua *interruptione* omnino differt *suspensio*, qua durante tempus praescriptionis non currit, sed ea cessante tempus subsequens unitur cum tempore suspensionem praecedente; ad quam suspensionem inducendam certe dicendi sunt sufficere quilibet actus processuales incipiendo a citatione, reus enim, pendente iudicio criminali contra ipsum, non est in *pacifica* innocentiae possessione. Quoniam autem illa suspensio indefinitum tempus durare non potest, congruum tempus esset assignandum intra quod si nullus actus processualis ponatur suspensio cesset. Sed in iure vigente illud tempus nondum est definitum. (Cfr. ius vigen de peremptione instantiarum apud Lega, De iudiciis eccl. vol. I. n. 309. sq.). In iudicio appellationis apud S. Rotam statutum est spatium sex mensium (cfr. Regul. servandae in iudic. apud S. Rotam § 236. in Act. A. Sed. vol. II. p. 849.), qua nova dispositione datur intelligi etiam in futuro Codice hanc rem esse pro omnibus iudiciis accurate definiendam.

(23) In codicibus recentioribus generatim triplex modus distinguitur prout abolentur *processus*, vel remittitur seu condonatur poena *pluribus* aut *uni* (*amnistia, indulto, grazia*). Cfr. v. gr. Cod. pen. Ital. art. 86. sq. Cod. proc. pen. Ital. art. 826. sq.; Regol. di proc. pen. Gregor. art. 739. sq.; Pessina l. c. § 177.; Berner l. c. § 177. sq.; Hélie, Traité de l'instruction crimin. III. p. 739. sq.; Cremani, De iure crim. I. l. part. 3. cap. 6.

(24) De iure Mosaico cfr. Reg. II. 26., X. 25., XIV. 5.; Michoetis, Mo-saïsches Recht § 58. De iure hellenico cfr. Thucydides, De bello pelop.

Romanos, sicut tempore reipublicae illud ius exercebatur a *populo* (25) et postea etiam a *senatu* (26), ita sub Imperatoribus factum est regia praerogativa, atque distinguebatur *abolitio*, quae ipsam *actionem poenalem* pro obiecto habebat, et *indulgentia*, qua potius *poenae* gratia reo ob certas causas fiebat et inde post sententiam condemnatoriam iam prolatam intercedebat. *Abolitio* ipsius actionis poenalis, quae ingressum aut prosecutionem iudicii criminalis impediabat, distinguebatur duplex (27): altera erat *abolitio privata (specialis)* specialem formam procedendi *per accusationem* respiciens, qua privato accusatori ex iusta et probabili causa accusationem omittendi aut ab ea desistendi facultas causa cognita fiebat atque ab onere accusationem sustinendi ita liberabatur, ut deinceps reum de novo accusare amplius non posset, nisi intra dies triginta a die abolitionis computandos ipsius abolitionis revocationem impetrasset aut ageretur de delictis vel casibus exceptis (28). Altera erat *abolitio generalis*, qua fiebat abolitio omnium processuum atque etiam poenarum iam reis convictis inflictarum, idque ob diem aliquem insignem vel publicam gratulationem aut sacram solemnitatem (29).

VIII. 73. Non defuerunt plures Auctores iam a tempore reformationis iuris poenalis saec. 18. inchoatae et multo magis ultimo saeculo, qui illud ius principis impugnarent tamquam reipublicae perniciosum vel intra limites nimium aretos constringere conati sunt, at melioris notae poenalistae illorum auctorum argumenta apte confutarunt. Cfr. v. gr. *Cremani* l. c.; *Pessina* l. c. § 175.; *Romagnosi*, *Genesi del diritto penale* p. 360. sq.; *Berner* l. c. § 177.

(25) *Cicero*, Pro Cluentio 36. Philipp. VI. 23.; *Caesar*, De bello civili III. 1.; *Ferrini C.*, *Diritto pen. rom.* n. 138.

(26) *Sallustius*, *Catilin.* 30. 36.; *Appiano*, *Bell. civ.* 4. 94.; *Cicero Philipp.* V. 12. § 34. VIII. 11. § 33.; *Ferrini C.* l. c.

(27) *Durantis*, *Spec. lib. III. part. I. tit. de abolit. et purgatione*, distinguit triplicem speciem, *generalem* quae a Principe fit ex indulgentia et extinguit omnes accusationes, *specialem* quae decernitur a praesidibus si accusator legitima de causa expostulet solvi ab obligatione prosecutionis per inscriptionem susceptae, *legalem* quae a lege fit mortuo accusatore vel si ex iusta causa is impeditur quominus accusare possit.

(28) L. 1. 2. 3. C. de abolit. IX. 42.; L. 10. 18. D. de Set. Turpill. XLVIII. 16.; *Cremani*, De iure crim. I. p. 283. sq.; *Pessina* l. c. § 176.; *Ferrini Cont.*, *Diritto pen. rom.* n. 137.; *Muenchen* l. c. p. 411. sq.

(29) L. 3. C. de episc. audient. I. 4.; L. 8. 9. 12. D. de Set. Turpill. XLVIII. 16.; L. 1. 2. 3. C. de gen. abolit. IX. 43.; L. 1.-4. 6. sq. C. Th. de indulg. erim. IX. 38. et *Gothofredus* in cit. titulum ubi prolixè disserit de *indulgentia Paschali* atque de approbatione illi Imperatorum instituto a SS. Patribus data tamquam omnino conformi sanetitati illorum dierum

Quae abolitio plerumque quidem erat *temporalis* v. gr. si propter ferias Paschales forum silebat et rei dimittebantur e carcere, quibus feriis durantibus iudicium criminale et certae poenae suspendebantur, non peritus perimebantur. Haud raro tamen erat etiam *perpetua*; cuius rei solemne exemplum praebent. L. 2. 3. C. 74. de indulg. crim. IX. 38.

Indulgentia, quae in fontibus iuris Romani saepe etiam designatur nomine *restitutionis*, *restitutionis in integrum*, poterat etiam esse *generalis* (*indulgentia generalis, communis*) comprehendens omnes damnatos ob certa crimina vel ad certas poenas (30), quae licet poenam tolleret, infamiam criminum non auferebat, nisi ad hunc quoque effectum expresse extenderetur (31), vel *particularis*, qua determinatis tantum reis poena condonabatur (32) et generatim secum trahebat ordinis et honoris cum iuribus adnexis restitutionem (33).

Indulgentia seu relaxatio poenae per condemnationem iam inflictæ, quae in foro ecclesiastico *practice* reducitur ad *dispensationem*, potius spectat ad ius poenale *materiale* seu *substantivum*, ac sola *abolitio* qua actio poenalis impeditur spectat ad ius processum criminalis (ius poenale *formale*) (34).

773. In foro ecclesiastico quamvis *expressis* legibus institutum abolitionis non sit ordinatum, cum Ecclesia processum accusatorium iuris Romani quoad substantiam pro suo foro admiserit (35), *abolitionem privatam* quae ad illum processum pertinet pariter recepisse dicenda est, cuius practicus usus satis aperte continetur cap. 14. X. de accus. V. 1., pro qua canonistae diversas iuris Romani sanctiones applicarunt. Nunc autem ab usu fere recessit, siquidem introductio iudicii criminalis per verum processum accusatorium, saltem cum

et mysteriis quae per illos dies in Ecclesia recoluntur, ex quorum Patrum dictis apparet maxima Ecclesiae mansuetudo et salutaris ipsius influxus etiam in moderanda et temperanda reorum punitione.

(30) L. 4. 5. C. de sent. pass. IX. 51.; L. 1. 10. 12. C. Th. IX. 38. et ib. Gothofredus in cit. leges; Ferrini Cont., Diritto pen. rom. n. 138. 140.

(31) L. 3. C. IX. 43. « *indulgentia*, quos liberat, notat, nec infamiam criminis tollit, sed poenae gratiam facit »; Ferrini Cont. l. c. n. 138. 140.

(32) Cfr. Tacitum, Ann. 4. 31., 12. 8., 13. 11., 14. 12.; L. 1. C. IX. 51.; L. 24. C. Th. IX. 24.

(33) L. 3. § 2. D. L. 4.; L. 3. D. XLIX. 23. Ferrini l. c. n. 141.

(34) Cfr. Wernz, Ius Decret. t. VI. n. 82. sq. 88. sq. ubi iam aliquid est praecipuum de abolitione processus per extinctionem criminis; nam extinctio criminis secum trahit extinctionem actionis poenalis.

(35) *Devoti*, Inst. canon. lib. IV. tit. 1. § 5.; *Molitor*, Ueber can. Gerichtsverfahren gegen Cleriker p. 35. sq. 41. sq.

subscriptione ex parte privati accusatoris non amplius est in usu; porro illa *scriptio* cum consequenti obligatione processum non deserendi necessitatem induxerat privatae abolitionis. In hodierna praxi actio criminalis ex officio per inquisitionem introducit et accusationem etiam per privatum accusatorem forte introductam, etsi is desistat, ex officio promovet et prosequitur promotor fiscalis, cuius officium iam passim in omnibus curiis est introductum ad normam decreti S. C. Ep. et Reg. 11. Iun. 1880. Qua in hypothesi potestas Episcopi videtur sese etiam extendere ad abolendam actionem publicam promotoris fiscalis, hunc eximendo ab onere institutam actionem vel inquisitionem prosequendi vel ipsum a tali prosecutione impediendo, saltem nisi ipse accusatus suae innocentiae confisus et ad eam demonstrandam paratus postulet cognitionis iudicialis iam inceptae prosecutionem. Multo magis Episcopus post captam praevidiam informationem suo promotori fiscali ex iusta causa mandare potest, ut is ab accusatione instituenda absteineat (36). Nam etsi bonum publicum postulet delinquentium punitionem et consequenter iudicium criminale quo delinquens reus probetur et ad poenam damnetur; at nonnumquam ipsum bonum publicum ratione maioris mali seu scandali vitandi potest iudicii abolitionem suadere, praesertim ubi delinquentis correctio iam aliis mediis est obtenta vel spontanee est subsequuta. *Abolitio* vero *generalis* quamvis in usu ecclesiastico non sit, dubitari non potest, quin ad potestatem R. Pontificis pertineat eique dicenda sit reservata, nec in ea concedenda determinatis obstringitur regulis (37).

774. Scholion I. Quatuor modis enumeratis extinctionis actionis poenalis solet passim addi tutela seu defensio, quae competit reo *ex condemnatione legitima auctoritatis* vel *ex sententia*

(36) *Lega*, De iudiciis eccl. tom. IV. n. 186.; *Droste* l. c. p. 152. 112. sq.; Instr. Prag. § 55. 57.

(37) S. C. Ep. et Reg. 8. Ian. 1858. in *Analect.* I. P. XIII. 53. Benedictus XIII. 5. Sept. 1724. in *Analect.* I. P. XI. 604. 607.; *Droste* l. c. p. 112. 152. sq. qui arguit contra *Molitor* l. c. nimium extendentem Episcoporum hac in re potestatem. Cfr. de pace data in concord. Wormat. (a. 1122.) *Heffele*, Conciliengeschichte tom. V. p. 373. sq. Aliquod exemplum abolitionis vel melius indulgentiae generalis, quo poenae saltem facilius dispensantur, non immerito agnosci potest in concessione iubilaei, in quo magnae dantur facilitates ad obtinendam censurarum et aliarum poenarum absolutiones seu dispensationes. Cfr. *Ballerini-Palmieri*, Opus theol. morale tom. V. n. 807. sq.; *Beringer*, Les indulgences tom. I. p. 653. sq.

absolutoria quae transiit in rem iudicatam (38); atque talem sententiam saltem per modum *exceptionis* efficacis a reo opponi posse admittunt communiter canonistae (39), etiam ex simili dispositione iuris Romani (40). Quidquid sit, an inde proprie dicta *extinctio* actionis poenalis habeatur, vel sola *exceptio* efficax, de quo disputant Doctores (41), certum est in foro ecclesiastico sententiam iudicalem absolutoriam, a fortiori vero condemnatoriam (42), efficere ut ita condemnatus vel absolutus non possit amplius propter idem delictum iudicio criminali subiici, id expresse prohibente cap. 6. X. de accusat. V. 1. "De his criminibus, de quibus absolutus est accusatus, *non potest accusatio replicari* „ Qui canon a commentatoribus non de solo processu accusatorio, sed etiam de sententia in processu inquisitorio lata fuit intellectus (43). Exceptiones vero, quas iidem commentatores commemorant, magis sunt speciosae quam verae (44). Cuius modi extinctionis ratio est, quod rerum iudicarum ea, in causis praesertim criminalibus, esse debet auctoritas, ut iis ulterior omnis controversia de crimine praecidatur; secus tutus foret nemo ab alienis vexationibus, et qui semel criminalem persequutionem passus esset, etsi forte innocens, semper in novae insectationis periculo versaretur (45).

775. Scholion II. *Transactio* nunc generatim non admittitur tamquam modus vitandi iudicium criminale, cum praesertim nunc actio criminalis in iudicium adducatur et urgeatur actione publica promotoris fiscalis vel iudicis ex officio ad

(38) *Passerini*, Regulare tribunal q. XXVI. art. 11. "Quarto, reus se potest defendere opponendo exceptionem rei iudicatae. Quod potest contingere vel quia fuerit absolutus, vel quia fuerit punitus „

(39) Comment. in lib. V. tit. 1. v. gr. *Schmalzgr.* l. c. n. 92.; *Pirhing* l. c. n. 24.; *Reiffenstuel* l. c. n. 41.

(40) Cfr. v. gr. L. 6. D. de except. rei iudic. XLIV. 2.; L. 7. § 2. D. de accusat. XLVIII. 2.; L. 14. D. eod.

(41) Cfr. *Passerini* l. c.; *Pessina*, Diritto penale § 171.; *Carmignani*, Iuris crim. element. vol. I. § 395.

(42) Huc spectat tritum illud forense adagium "non bis in idem „ De relatione vero inter iudicium fori saecularis et ecclesiastici in ordine ad delicta mixti fori cfr. quae disputata sunt tom. VI. n. 65.

(43) Cfr. cit. comment. *Schmalzgr.*, *Reiffenst.*, *Passerini* locis citatis.

(44) *Gonzalez Tellez*, Commentar. perpet. in sing. canones, ubi cit. cap. iuris Decret. apte et complete exponit. — De exceptionibus in iure Romano admissis, cfr. L. 7. D. de accusat. XLVIII. 2.; L. 4. D. ad leg. Iul. de adult. XLVIII. 5.; L. 11. C. de accusat. IX. 2.

(45) *Renazzi*, De iudic. crimin. cap. XIX. § 2.

praecedentem famam vel ad denuntiationem inquirentis; qua in hypothese transactio a reo deberet fieri cum iudice vel promotore fiscali, qui illam ex officio repellere tenentur; talis enim transactio aequivaleret condonationi poenae vel abolitioni actionis poenalis, quae duo promotori vel iudici ut tali non competunt, sed principi sunt reservata (46).

Transactione exclusa, admiserunt canonistae *compositionem* fieri posse ad instantiam rei et ex auctoritate iudicis saltem in delictis quorum poenae dispensationi Episcopi essent permissae, si in locum poenae subeundae etiam ante institutum vel perfectum iudicium reus offerat aliam satisfactionem praestandam praesertim per solutionem pecuniae in pios usus impendendae. Qui compositionis modus probatur ex cap. 2. X. de poen. V. 37. (47); qui canon desumptus ex Conc. Triburiense est vestigium antiqui iuris poenalis germanici, quo passim delicta compensabantur per Wehrgeld (*compensatio* in delictis minoribus) parti laesae solvendum et per *fredum* principi seu fisco obvenientem (48). At si multae pecuniariae non sine moderatione etiam tamquam poenae imponi possunt, multo magis ea moderatio est prae oculis habenda in *compositione* ad vitandum iudicium criminale, quae facile ex parte iudicis ecclesiastici posset habere speciem turpis lucri ex delicto quaerendi.

Multo magis practici momenti in foro ecclesiastico est illa moderatio et mansuetudo Ecclesiae, qua satis facile delinquentes iam poenitentes et emendatos vel emendationem serio et efficaciter promittentes in acceptatione poenitentiae impositae vel correctionis per superiorem ecclesiasticum factae, a molestiis iudicii criminalis et severiore poena per illud imponenda saltem in delictis minoribus liberat (49).

(46) Cfr. *De Angelis* tit. de transact. n. 3.; *Lega*, De iudic. eccl. vol. I. n. 11. vol. IV. n. 185.; supra De iudiciis contentiosis n. 42.

(47) « Presbyteri interfecti compositio, Episcopo ad cuius parochiam pertinet solvatur: ita ut medietatem utilitatibus Ecclesiae, cui praefuit tribuat, alteram in eius eleemosynam iuste dispertiat: Quia nullus eius haeres proximior videtur, quam qui ipsum Domino sociavit ». Cfr. hoc cap. in editione *Friedberg*, Corporis iur. canonici et apud *Gonzalez Tellez*, Comment. perpet. in sing. can. iur. Decret.; *Lega*, De iudic. eccl. vol. IV. n. 186.

(48) *Waller*, DRG. II. p. 397. sq.; *Del Giudice*, Diritto penale germanico cap. XV.; *Pertile*, Storia del diritto pen. § 177.

(49) Cfr. *Wernz*, l. c. tom. VI. tit. 6. • De poenitentiis et remediis poenalibus; Instr. S. C. Ep. et Reg. 11. Iun. 1880. art. 1.-6.; Conc. Plenarium

Fatendum tamen est expressas leges quibus apte ordinetur substitutio poenitentiarum et correctionis iudiciariae in locum processus criminalis nondum esse latas et nimium arbitrium in hac parte Episcopis relictum facile inducere posse relaxationem disciplinae ecclesiasticae.

776. Scholion III. Singularis quidam modus vitandi iudicium criminale fuit *ius asyli* (50) ab Ecclesia, praecedentibus iure antiqui Testamenti (51) et legibus civilibus (52), constituti (53). Qui enim confugiebat ad Ecclesiam aliumve locum aequiparatum iure asyli fruenter (54), nisi ageretur de criminibus

Amer. Lat. a. 1900. art. 973. 974.; *Passerini*, Regul. tribun. p. 488. de forma compositionis litis inter reum et iudicem per voluntariam acceptationem poenitentiarum ex parte rei *etiam innocentis* ad vitandam inquietudinem et vexationes iudicii. Quae ratio procedendi pro regularibus ibi tradita, ab aliis tribunalibus ecclesiasticis non est dicenda aliena, attenta indole Ecclesiae, quae maxime emendationem delinquentis intendit.

(50) Cfr. canonistas in tit. de immunit. ecclesiar. III. 49.; *Suarez*, De religione tract. II. lib. III. cap. 8. sq.; *Van de Burgt*, De ecclesiis p. 162. sq.; *Zallinger*, Inst. iur. eccl. lib. V. § 41. sq.; *Zech*, De iudiciis crimin., ubi post tit. I. "de iudice et foro caus. crimin." et tit. II. "de modo pertrahendi crimina ad iudicium", tit. III. inscribit: "*De modo declinandi forum criminale per fugam ad ecclesiam, seu de iure asyli ecclesiastici*" eiusdem *Zech*, Dissert. Benignitas moderata Eccl. in criminosos seu de iure asyli ecclesiastici, Ingolst. 1761.; *Hahn*, De ancipiti asylo iure (apud *Schmidt*, Thesaurus tom. V. p. 428. sq.); *Many*, De locis sacris n. 47. sq.; Archiv f. k. K. R. t. 37. p. 3. sq. t. 78. p. 24. sq.; *Hinschius*, Kirchenrecht t. IV. p. 380. sq.; *Bulmerinch*, Das Asylrecht u. d. Auslieferung fluchtiger Verbrecher 1859.

(51) Cfr. Exod. XXI. 13.; Numer. XXXV. 6. sq.; Deuter. XIX. 2. sq.; *Schegg*, Bibl. Archaeol. p. 537.

(52) Cfr. L. 2. 3. 4. 6. C. de his, qui ad eccles. confug. I. 12.; *Many* l. c. n. 48.; Archiv f. k. K. t. 37. p. 3. sq.; *Zech*, Benignitas moderata etc. cap. 3. ubi praeter leges Imperatorum Romanorum aliorum quoque Principum leges colligit, qui ius asyli sanxerunt.

(53) Cap. 6. 10. X. de immunit. eccles. III. 49.; Const. Gregorii XIV. Cum alias 24. Maii 1591.; Benedicti XIII. Const. "*Ex quo*" 1725.; Benedicti XIV. Const. "*Officii nostri*" 15. Mart. 1750.; Pii VII. Litt. circul. per Secretariam Status dat. 8. Iul. 1801. 12. Ian. 1802. 17. Ian. 1818. in Act. S. Sed. vol. II. p. 47. sq.; Const. Apost. Sed. a. 1869.; S. C. Inq. Instr. 1. Febr. 1871. decis. 22. Dec. 1880.

(54) Quatenus fuerit extensio iuris asyli, quoad loca, quae illo gaudebant vide apud *Zech*, De iudic. crim. § 40. sq. Benignitas moderata § 167. sq.; *Van de Burgt*, De ecclesiis n. 207.; *Many* l. c. n. 51.: *Hollweck* l. c. § 140. not. 4. Citatae Instructiones et Litterae circulares Pii VII. in Act. S. Sed. vol. II. p. 45. sq. 484. sq. de extensione iuris asyli in ditione Pontificia.

exceptis (55), non poterat inde violenter extrahi (56) et talem violentiam committens incurrebat poenam excommunicationis; nec poterat damnari ad mortem vel ad poenam corporalem, quamvis ab omni poena immunis non redderetur (57).

Quodsi ius asyli confugientes ad ecclesiam praesertim protegebat contra iustitiam *saecularem* atque sub hoc respectu potius erat modus saltem partialiter vitandi iudicium *fori saecularis*: at ex alia parte etiam ad forum Ecclesiae spectabat, tum quia tutelam illam praestabat Ecclesia in delictis, quae haud raro erant mixti fori, tum quia ius asyli etiam pertinebat ad clericos soli foro Ecclesiae subiectos, quos non licebat violenter extrahi a loco immuni nec afficere poenis corporalibus aut tradere brachio saeculari severis illis poenis puniendos (58). Insuper sub illa quoque ratione ius asyli in iure criminali commemoratur (59), quatenus ex illo commen-

(55) De criminibus exceptis quae reum excludunt a iure asyli cfr. cap. 6. 10. X. de imm. eccl. III. 49.; cit. const. Gregorii XIV. et Benedicti XIV. Zech, De iudic. crimin. tit. III. § 45. sq. Benignitas moderata cap. VIII. § 165. sq.; *Van de Burgt*, De ecclesiis n. 209.; *Many* l. c. n. 52.; Appendice al Regolam. organico di proced. crim. Gregor. art. 12. sq.; *Hollweck*, D. Kirchl. Strafges. § 140. n. 3.

(56) Can. 15. Conc. Lat. II. sub Innocent. II. a. 1139. « Praecipimus etiam, ut in eos, qui ad ecclesiam vel coemeterium confugerint, nullus omnino manum mittere audeat. Quod si fecerit excommunicetur ». Qui canon universaliter praecipiens, quod iam praescripserat conc. Rhemense a. 1131. sub eodem Innocentio habitum, videtur esse prima lex universalis de iure asyli data. Canones particulares qui illam legem praecesserunt cfr. apud Wernz l. c. t. III. n. 448. not. 73.; *Many* l. c. n. 48. 49.; *Zech*, Benignitas moderata etc. cap. IV.

(57) Cap. 6. X. (Innocentii III.) de immunit. eccl. III. 49. « Duximus distinguendum, quod fugiens ad ecclesiam, aut liber, aut servus existit. Si liber, quantumcumque gravia maleficia perpetraverit, non est violenter ab ecclesia extrahendus, nec inde damnari debet ad mortem vel ad poenam (i. e. corporalem, ex contextu), sed rectores ecclesiarum sibi obtinere debent membra et vitam. Super hoc tamen quod inique fecit, est alias legitime puniendus ». Deinde excludit Pontifex plura delicta graviora. Quas obligationes rectoribus ecclesiarum imponat illa tuitio et modum adhibendi in illa mitiori punitione cfr. apud *Reiffenstuel* in cit. tit. n. 156. sq. 169. sq.; *Schmalzgr.* in cit. tit. n. 275. sq. 293. sq.; *Zech*, De iudic. crim. tit. III. § 50. sq.; *Van de Burg*, De eccl. n. 210.; *Many* l. c. n. 50. Cfr. quoque Regol. di proc. pen. Gregor. art. 602. sq. Appendice ad cit. Regolam. art. 14. sq.

(58) *Zech*, De iudic. crim. tit. III. § 43. Benignitas moderata § 161. sq.; *Reiffenstuel* in cit. tit. n. 57. sq.; *Many* l. c. n. 54.

(59) De iure asyli sub respectu ad reverentiam locis sacris debitam cfr. Wernz l. c. t. III. n. 448. ceterosque auctores supra allegatos.

datur Ecclesiae mansuetudo (60), per cuius ostensionem ipsa exercuit salutarem influxum in iudicia fori saecularis, eo praesertim tempore, quo poenae fori saecularis acerbiores et crudeliores erant et iustitiae criminalis administratio minus ordinata et nimium severa ac non satis cavens errores in perniciem innocentium (61). Nec minorem influxum habuit ius asyli in impediendam et tandem penitus abolendam privatam vindictam, contra quam Ecclesia suam opponebat protectionem et tutelam simul adlaborando ut offensorem et offensum inter se reconciliaret (62).

Quae leges Ecclesiae olim utilissimae, vix alicubi in toto suo vigore servantur, immo a compluribus guberniis civilibus ex integro sublatae sunt (63). Et quamvis inconsulto R. Pontifice illud ius asyli abrogare non licet, cum ecclesiis ob reverentiam ipsis debitam affixum sit (64); facile tamen Sedes Apostolicae consensus impetratur, ut arctioribus limitibus restringatur, praesertim in ordine ad non praepediendam actionem iustitiae, cum iam nostra aetate processus criminalis ad cordatiorem ordinem ubique sit redactus et flagitiosi non amplius vindictae privatae neque tam gravi coercitioni publicae subiaceant.

777. *Scholion IV. Peremptio instantiae* prout haec differt ab ipsa *actione* criminali (65) in causis criminalibus *criminaliter* actis vix intelligitur locum habere posse in iudiciis criminalibus fori ecclesiastici. Illa enim peremptio instantiae solum posset repeti ex nullitate alicuius actus processui essentialis v. gr. in *libello* accusatorio quoad processum per accusationem introductum vel in *citatione*. Quo in casu instantia est dumtaxat apparens et sufficit incriminato nullitatem allegare, ut appareat instantiam adhuc legitime non esse inductam, quae proinde proprie non perimitur. At accusatori vel iudici remanet suum ius instantiam debito modo instaurandi (66).

(60) *Zech*, Benignitas moderata Eccl. etc. § 37. sq.; *Many* l. c. n. 47.

(61) *Wilda*, Das Strafrecht des Germanen a. 1842. p. 537.; *Schiappoli*, Diritto pen. canon. n. 8.

(62) *Schiappoli*, l. c.; *Pertile*, Storia del diritto pen. § 167.

(63) *Aichner*, Compend. iur. eccl. § 203. n. 3.; *Wernz* l. c. t. III. n. 448.

(64) Quare *Hahn*, Cit. Dissert. cap. I. § 6. sq. cap. II. § 8. sq. confusas et falsas tradit notiones de iure principum civilium.

(65) Sc. *instantia* est *exercitium actionis* poenalis, quae considerari potest sive in accusatore privato sive in iudice vel promotore fiscali ex officio procedenti. *Lega* l. c. vol. IV. n. 180. 192.

(66) *Fournier*, Les officialités au moyen âge p. 256.

Praeterea licet pro foro ecclesiastico generatim sit praescriptum, causas quascumque infra biennium esse terminandas (Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 20. de ref.), non tamen absolute praefinitum est tempus processus finiendi, ita ut eo elapso instantia sit perempta, quemadmodum sancitur iure Romano (67), sed potius contraria viget iuris dispositio cap. 20. X. de iudic. II. 1. relata; quare iure quo utimur, quod tamen rationabiliter mutari possit, nequidem per lapsum temporis datur locus instantiae criminalis peremptioni (68).

TITULUS II.

DE CONSTITUTIONE IUDICIORUM CRIMINALIUM.

(Lib. II. tit. 1. de iudiciis, tit. 2. de foro competente).

778. Fontes: Lib. I. de iudic. cont. p. 64. Dig. II. 1. de iurisd. (1); Dig. I. 12. 13. 15. 16. 18., ubi de variis « officiis » agitur; Cod. I. 35. de off. pro cons. et leg., 40. de officio rector. provinc., III. 13. de iurisd. omnium iudic. et de for. compet. (2). — Decret. Grat. C. III. q. 5. 7. C. IV. q. 4. et passim in al. loc. (3). — Decretates: Gregor. IX. Bonif. VIII. lib. II. tit. I.; cap. 2. X. de iud. II. 1.; cap. 18. X. de for. comp.; cap. 2. de off. vicar. I. 13. in Sext.; cap. 11. X. de prob. II. 19. — Conc. Trid. sess. XIII. cap. 8. de ref., sess. XXIV. cap. 5. 20. de ref. — Pii IV. Const. « *De salute greg.* » 4. Sept. 1560.; Paul. V. Const. « *Rom. Pontifex* » 1. Sept. 1606. — Instr. S. C. Ep. et Reg. 11. Iun. 1880.

Scriptores: Cfr. lib. I. tit. IV. p. 64. sq. — *Devoti*, Inst. canon. lib. IV. tit. 1.; *Zech*, De iudic. crim. tit. 1. de iudice et foro causar. criminal. — *Muenchen*, Das canonische Gerichtsverfahren u. Strafrecht tom. I. p. 1. sq.; *Droste*, Kirchl. Disciplinar u. Gerichtsverfahren gegen Cleriker p. 32. sq.; *Molitor*, Ueber kanonisches Gerichtsverfahren gegen Cleriker p. 7. sq. — *Kellner*, D. Buss. u. Strafverf. p. 113. sq. — *Hinschius* I. c. p. 691. sq. 757. sq.

(67) L. 3. C. IX. 44. « Criminales causas omnino intra duos annos a contestatione litis numerandos finire censemus, nec ulla occasione ad ampliora produci tempora, sed post biennii excessum, minime ulterius lite durante, accusatum absolvi ».

(68) Cfr. *Legat*, De iudic. eccl. vol. I. n. 309. sq. ubi agit de remediis quae citra peremptionem instantiae dantur contra lapsum temporis in iudiciis contentiosis.

(1) De iudiciis criminalibus eorumque constitutione in diversis regnis cfr. v. g. Codic. penal. Ital. art. 1. sq. Codic. di proc. pen. tit. preliminar. cap. II. Cod. instr. crimin. pro Gallia. Cfr. quoque « Regolamento organico e di procedura criminale » Gregor. XVI. pro Statu Pontificio. *Zachariae*, Hdb. d. d. Strafpr. § 38. sq.; *Hélie*, Traité de l'Instruction criminelle.

(2) *Molitor* I. c. p. 26. sq.

(3) *Molitor* I. c. p. 72. sq.

773. sq. 788. sq. 837. sq.; *Fournier*, *Les officialités au moyen age* p. 12. sq. 25. sq. *Bouix*, *De iudic. eccl.* vol. I. p. 6. sq. 23. sq.

Praenotiones.

779. Connexio materiae. Postquam actum est de mediis vitandi iudicium criminale, si illis modis iudicium vitatum non fuit aut vitari non potuit, ad tribunal iudicis reus est pertrahendus. Primo tamen loco disserendum est de ipsius iudicii seu tribunalium constitutione et ordinatione (4). Quae inquisitio duplici parte absolvitur; quaeritur enim, utrum in Ecclesia catholica existat *vera potestas* iurisdictionis *coercendi* crimina necne, et praeterea in quonam *subiecto* illa potestas resideat. Quae inquisitio completa non est, nisi demonstretur, in quaenam *obiecta* et in quosnam *subditos* illa potestas coercitiva sese extendat, atque in duplici hac investigatione de obiecto et subditis potestatis coercitivae universa disputatio de competentia iudiciorum criminalium est conclusa. Cfr. supra libr. I. de iudic. content. tit. IV.

780. Definitio. *Iudicium criminale* Ecclesiae haud raro accipitur pro loco, ubi causae criminales ventilantur, aut pro ipsa *causa* seu facto illicito, cui per leges imposita est poena ad vindictam publicam. Praesertim vero significat: 1° sententiam iudicis aliquem ob probatum vel notorium delictum ad poenam damnantis. 2° Ipsum processum, quo sensu definiri potest: *Actorum series servato iuris ordine disposita, qua facti alicuius, quod ad delictum pertinere potest, existentia atque natura eiusque auctor necnon auctoris ipsius scelus vel innocentia legitime innotescit*; atque in hoc sensu constituit principalem materiam huius tractatus. 3° *Magistratum ecclesiasticum legitime constitutum ad cognoscendas et definiendas causas criminales in foro ecclesiastico* (5); quo sensu sumitur in hoc titulo de constitutione iudiciorum criminalium.

Qui magistratus in foro ecclesiastico, ut sit legitime constitutus, essentialiter saltem duabus constare debet personis: *Iudice criminali* et *actuário* (6). Qui iudex criminalis est per-

(4) Cfr. cit. Regolamento Gregor. Lib. I. « *Dei giudici e tribunali criminali e loro competenza o giurisdizione* » tit. I. « *Dei giudici e tribunali criminali nelle Provincie* »; tit. II. « *Dei giudici e tribunali criminali in Roma e sua comarca* ».

(5) *Zallinger*, *Institut. iur. eccl.* lib. V. tit. 1. § 5.; *Bouix*, *De iud. eccl.* tom. I. p. 6. sq.

(6) Cap. 2. X. de iud. II. 1.; cap. 18. X. de for. comp. II. 2. et cap. 11. X. de probat. II. 19.; Instr. S. C. Ep. et Reg. 11. Iun. 1880. art. 12. 34.; *Droste* I. c. p. 33. sq.

sona legitima, quae veram habet iurisdictionem criminalem cognoscendi et per sententiam definiendi (7) secundum iuris canonici praescripta directe causas criminales fidelium (8).

781. Divisio. Ex variis divisionibus iudicii ecclesiastici in genere non paucae etiam iudicio criminali sunt applicandae. Nam iudicium criminale distinguere potest (9):

(7) In qua iurisdictione etiam potestas cogendi et exequendi iudicata est inclusa, nisi v. g. in aliquo delegato praesertim Episcopi ad meram causae cognitionem sit restricta. Cfr. *Schmalzgr.* l. c. lib. I. tit. 29. n. 1. 3. 37.; *Bouix* l. c. p. 14.; *Scherer* l. c. § 75. n. 14.

Iudiciaria potestas ad normam iuris Romani intellecta duobus elementis constabat, *iurisdictione* et *imperio*. *Iurisdictio* *vocationem*, *citationem* nempe in ius, *notionem* seu causae cognitionem et *iudicium*, facti nempe decisionem factoque legis applicationem comprehendit. *Imperium* complectitur *coercitionem* seu facultatem litigatores in officio continendi et *executionem* seu vim et potestatem succumbentem cogendi ut officio optemperet. L. 215. D. de verb. sign. L. 16., L. 5. D. I. 21., L. 2. 3. D. II. 1. *Carmignani*, Element. iur. crim. vol. I. § 415. sq. Quae iurisdictio cum imperio erat coniuncta in *magistratu*, sola *iurisdictio* (non carens tamen modica coercitione) in *iudice*. Quamvis neque *veteres* conveniebant circa distinctionem *imperii*, *iurisdictionis* et *potestatis* neque minus recentiores sunt inter se dissentientes. Cfr. *Gasparolo*, Ius civ. rom. vol. V. § 8.; *Mommsen*, Droit publ. (ed. 2.^a Girard) p. 24.; *Mispoulet*, Les instit. polit. I. 61.; *Rubino*, Untersuch. ueber Zoem Verfass. p. 373.; *Van Wetter*, Cours element. de droit rom. p. 178. sq.; *Cugino*, Procedura civ. romana p. 7. sq.; *Scialoia*, Proced. civ. rom. qui inter *iurisdictionem* seu potestatem dirimendi iuridicas controversias et *imperium* seu ius coercendi, ius gladii, tamquam medium ponit *imperium mixtum* quod ex una parte comprehendat facultates connexas cum administratione iustitiae ita ut non concederetur *imperium mixtum* nisi ei qui iurisdictionem habuisset, ex alia vero parte comprehendebat veras facultates imperii v. gr. missio in possessionem, restitutio in integrum.

At in foro ecclesiastico illae distinctiones non servantur, sed extra rarium casum delegationis ad meram cognitionem causae, iudices habent potestatem cognoscendi definiendi et exequendi, sc. fere iurisdictionem et *imperium mixtum* iuris Romani.

(8) Cfr. *Bangen*, D. roem. Curie p. 101. sq. de proced. S. C. Inq. contra Hebraeos vel Paganos.

(9) Quemadmodum in foro saeculari saepe eadem iudicia vel tribunalia, quae ad causas civiles definiendas instituta sunt, etiam in causis criminalibus competentia existunt (cfr. *Zachariae* l. c. § 38. III. § 40. I. § 42. Cfr. quoque cit. *Regolam*. Organ. Gregor. XVI. art. 20. "Le cause criminali saranno giudicate nelle Provincie da quei medesimi giudici e tribunali che decidono le cause civili") ita etiam in foro ecclesiastico rigida quaedam separatio inter tribunalia criminalia et contentiosa seu litigiosa non est recepta, sed iidem iudices sive singulares sive collegiales et in causis criminalibus et in causis civilibus ut plurimum competenti potestate sunt instructi. Cfr. v. g. antiquam S. C. Ep. et Reg. et novam S. Rotam Romanam; instructiones Arch. Colon. (a. 1848.) et Prag. (a. 1870.) apud *Droste*

I. Ratione originis, in iudicium criminale *iure divino* vel *iure humano* constitutum (10).

II. Ratione iurisdictionis, qua iudex criminalis instructus est, in iudicium *ordinarium* et *delegatum*.

III. Ratione compositionis iudicii, in iudicium *singulare* et in iudicium *collegiale*.

IV. Ratione gradus in hierarchia iudicum, in iudicium *supremum*, *medium*; *inferius*.

V. Ratione relationis iudicum eiusdem tribunalis, in iudicium *principale* et in iudicium *instructionis*.

VI. Ratione formae procedendi, in iudicium *accusationis* aut *inquisitionis*, in iudicium *solemne* aut *summarium*, in iudicium *ordinarium* aut *extraordinarium* (11). Cfr. libr. I. de iudic. content. p. 66. sq.

§ 1. DE POTESTATE COERCITIVA IUDICIORUM CRIMINALIUM.

782. Quodsi Ecclesiae Christi vera vindicanda est potestas coercitiva sive iurisdictionis criminalis, non ea hoc loco intelligitur potestas, quam Ecclesia in foro poenitentiae sive sacramentali exercet in peccata a fidelibus commissa et per confessionem iudicio Ecclesiae subiecta, sed de illa potestate criminali versatur disceptatio, vi cuius Ecclesia ex vera potestate iurisdictionis per legitimum iudicium criminibus a se notatis in foro externo fidelibus quoque invitis iustas legitimo peracto iudicio decernit et exequitur poenas etiam vindicativas sive spirituales sive temporales (12).

Quam potestatem coercitivam stricte dictam etiam in foro externo ab ipso Christo Domino Ecclesiae generatim concessam esse inter catholicos est extra controversiam atque definitum; imo complures quaestiones de vi et ambitu sive extensione huius potestatis, quamvis non omnes catholici vi-

l. c. p. 163. sq. 167. sq. Hinc quae de constitutione et ordinatione tribunalium ecclesiasticorum in genere atque speciatim de tribunalibus contentiosis in Ecclesia catholica statuta sunt, paucis mutatis vel adiectis etiam ad iudicia criminalia in Ecclesia sunt applicanda. Cfr. lib. I. de iudic. content. p. 66. sq. 86. sq. 98. sq.

(10) Quae divisio respicit ius divinum aut humanum in *solemnitatibus* iudicii observandum, vel *titulum* ex quo iudici inest potestas iudicandi: v. gr. Rom. Pontifici et Episcopis ex iure divino potestas iudiciaria competit.

(11) Iudicium extraordinarium habetur si iudici *delegato* in *rescripto* specialis forma procedendi praescribitur, quae a communi differt.

(12) *Bouix* l. c. p. 26. sq.

deantur in eandem sententiam conspirare, tamen authentico magisterio Ecclesiae iam ita clare resolutae sunt, ut dubium quoddam prudens non amplius existere possit. Huc spectat inprimis indubitatum illud ius Ecclesiae non solum spirituales, sed etiam temporales et corporales infligendi poenas (13).

Etenim si ex vera potestate legifera a Christo Ecclesiae concessa optimo iure deducitur potestas iudicialis (14), ex his duabus functionibus potestatis publicae etiam inferitur concessio potestatis coercitivae. Nam vel ipsa potestas legifera et iudicialis esset plane inefficax, nisi spectata hominum indole homines inviti ad servandas leges et sententias iudiciales poenis inflictis adigi possent. At Christum Dominum, sapientissimum divinumque legislatorem, suae Ecclesiae inefficacem dedisse potestatem admitti non potest. Porro poenae istae arbitraria ratione certe non sunt decernendae vel infligendae. Quare omnino requiritur, ut iuris sanctioni certa crimina castigatione digna notentur iustisque poenis subiiciantur; nam ipsa rerum humanarum natura repugnat, ut potestas quaedam publica omnia hominum peccata etiam externa puniat in foro externo, nisi summa introducatur confusio in societate humana. Cui legi naturali vel ipsum exercitium potestatis ecclesiasticae est subiectum (15). Denique ex natura rei deducitur, poenas praesertim graves saltem ordinarie non esse infligendas, nisi delictum non qualicumque modo, sed *in iusto iudicio* fuerit certo probatum. Quare administratio potestatis coercitivae necessario quoque exigit *iudicium* sive *tribunal criminale* (16).

Quae iurisdictio criminalis per verum iudicium exercenda

(13) Qua de re *Droste* l. c. p. 4. parum accurate disserit, cum ius Ecclesiae infligendi etiam poenas temporales nequaquam sit controversum neque mere historicum sive quaesitum, sed plane certum atque nativum et proprium, quemadmodum evidenter eruitur ex Ioannis XXII. Const. « *Licet* » 23. Oct. 1323.; et ex Pii IX. Encycl. « *Quanta cura* » (a. 1864.). Cfr. Act. theol. Oenipont. tom. I. p. 279. sq. tom. VII. p. 177. sq. (*Nilles*); *Wernz* l. c. tom. VI. n. 75. 76. atque not. 35.

(14) *Leo XIII.* Encycl. « *Immortale* » 1. Nov. 1885.; Act. theol. Oenip. tom. XI. p. 384. sq.; supra lib. I. n. 89.

(15) *Suarez*, De leg. lib. III. cap. 12. n. 11. 12., lib. IV. cap. 11. n. 3.; *Wernz*, Ius Decret. tom. VI. n. 13. sq. de notione delicti ecclesiastici.

(16) *Bouix* l. c. p. 15. sq. quod ex iure naturali in omni societate completa iudiciorum proprie dictorum institutio debeat induci; ergo Ecclesia cum a Christo Domino per modum veri regni spiritualis fuerit instituta, etiam vera tribunalia criminalia habere necesse est. Cfr. *Suarez* l. c. lib. X. cap. 1. n. 7.; *Bouix* l. c. p. 30. sq.

etiam directe ipsis textibus sacrae scripturae comprobatur. Nam verbis Christi Domini apud Matth. XVIII. 15. sq. omnia continentur elementa, quibus verum iudicium criminale constituitur scl. accusator, reus, iudex, causae cognitio, sententia, coercitio (17). Neque minus evidenter in primata iurisdictionis S. Petro promisso et collato a Christo supremum quoque tribunal criminale in Ecclesia catholica institutum est (18). Qua potestate criminali Apostoli etiam in praxi usi sunt, ut patet ex modo procedendi contra incestuosum Corinthium (19); atque idem Apostolus S. Timotheo (20) inculcat legem fundamentalem iustae proceduræ criminalis, dum scribit: "*Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus* „.

Tandem, ut constat ex praxi primorum saeculorum, Episcopi ut veri Ecclesiae Praelati constanter exercuerunt iurisdictionem coercitivam in veris iudiciis fori externi, modo ut iudices singulares cum consilio sui presbyterii et etiam cum testimonio plebis (21), modo ut iudices collegiales congregati in Conciliis particularibus (22) atque adeo oecumenicis (23).

(17) *Bouix* l. c. p. 30.; *Kober*, D. Kirchenb. p. 8. sq., cuius solida probatio per assertionem et allegationem *Hinschius* l. c. tom. IV. p. 691. not. 3. non refutatur, multoque magis idem *Hinschius* l. c. p. 692. not. 6. errat, si negat Apostolis immediate a Christo potestatem coercitivam esse collatam, sed penes communitatem ecclesiasticam fuisse contendit.

(18) Matth. XVI. 17. 18. 19., Ioann. XXI. 15. 16. 17. Quodsi *Hinschius* l. c. p. 773. putat, inquisitionem historicam vinculis dogmaticis non irritam, minime admittere posse in Rom. Pontifice inde ab initio Ecclesiae exstitisse supremam potestatem iudicalem et coercitivam, in illud vitium incidit, ut contra regulas sanæ criticae suas investigationes historicas exordiat a silentio de manifestis et authenticis textibus sacrae scripturae. Cfr. *Kober*, D. Deposit. p. 380. sq.

(19) I. Corinth. V. 1. sq., II. Cor. II. 6. sq.

(20) I. Thimoth. V. 19.; *Devoti*, Inst. can. l. c. § 3.; *Molitor* l. c. n. 11.

(21) Const. Apost. lib. II. cap. 47. sq. (*Pitra*, Iur. eccl. gr. hist. et monum. tom. I. p. 193. sq.; *Molitor* l. c. p. 16. sq.); S. Cyprian. epist. 9. cap. 1. sq. 11. cap. 3., epist. 55. 63. cap. 1. (Migne P. L. IV. 250. sq. 258. 348.; *Molitor* l. c. p. 23. sq.; *Kellner* l. c. 115. sq.; *Bouix* l. c. p. 33.). Vel ipse *Hinschius* l. c. p. 692. sq. evidentia rei compulsus fatetur, ex saeculo tertio penes Episcopos potestatem coactivam fuisse, atque ut vim huius facti elidat, sine umbra solidae probationis fingit intermedio tempore post aetatem Apostolorum aliquam immutationem Constitutionis Ecclesiae.

(22) Cfr. c. 74. 75. Apostol.; Concilia contra Originem v. g. a. 231. apud *Hefele* l. c. tom. I. p. 106.; Concilia contra Paul. Samosat. (a. 264.-269.) ap. *Hefele* l. c. p. 135. sq.

(23) Conc. Nicaen. (a. 325.) contra Arium eiusque asseclas, apud *Hefele* l. c. p. 317.; c. 5. Conc. Nicaen.; c. 1. sq. Conc. Sardic. (a. 343.-344.) et *Hefele* l. c. p. 558. sq.

Quare Ecclesia infallibili (24) suo magisterio tandem recte proscripsit errores (25), qui maxime post compilationes authenticas iuris Decretalium de potestate coercitiva etiam per vera iudicia in foro externo exercenda paulatim spargi coepti sunt. Qua in re maxime eminent: Ioannis XXII. cit. Const. " *Licet iuxta doctrinam* „ a. 1327. contra errores Marsilii Patavini et Ioannis Ianduni, Benedicti XIV. Const. " *Ad assiduas* „ 4. Mart. 1755., Pii VI. Const. " *Auctorem fidei* „ 28. Aug. 1794. prop. 4. 5. Quibus documentis accedunt Pii IX. syllab. prop. 24. et Encycl. " *Quanta cura* „ 8. Dec. 1864.; Conc. Vat. Sess. IV. Const. " *Pastor aeter.* „ cap. 3.

§ 2. DE SUBIECTO POTESTATIS COERCITIVAE
IN IUDICIIS CRIMINALIBUS.

783. Quae potestas coercitiva, quamvis omnibus et singulis Apostolis immediate a Christo data fuerit, tamen singulari plenitudine supremoque gradu et universali ambitu S. Petro est concessa (26). Inde factum est, ut Romanus Pontifex (27), qui est legitimus S. Petri successor, aut Concilia oecumenica Romano Pontifici tamquam suo capiti unita, sint pleno iure veri et supremi et universales iudices in causis criminalibus Ecclesiae (28).

Romani Pontifices quamvis nullo iure prohibeantur, quominus soli atque personaliter officio supremi iudicis criminalis fungantur (29), tamen pro plenitudine negotiorum non

(24) *Bouix* l. c. p. 44. sq.

(25) *Tarquini*, Instit. iur. publ. eccl. p. 87. sq.; *Devoti*, Inst. canon. I. III. tit. 1. § 4. not. 1.

(26) Cfr. text. paragr. praeced. alleg.; supra libr. I. n. 80.; *Suarez*, De leg. lib. IV. cap. 3.

(27) Cfr. c. 17. 18. C. IX. q. 3. = Gelas. Pap. a. 495. (*Thiel*, Epist. R. P. p. 399. sq.); c. 6. Dist. 40. qui canon, ubi R. Pontifex dicitur iudex cetorum a nemine iudicandus, in Decret. Gratiani dicitur desumptus ex dictis (al. gestis) Bonifacii martyris; at *Friedberg* monet hunc canonem non esse inoffensae fidei; Conc. Vatic. Ses. IV. cap. 3.; *Hinschius* l. c. p. 775. sq. plane inepta argumentatione historica probare studet, Romano Pontifici *prima vice* a Concilio Sardicensi (a. 343. vel 344.) certas praerogativas iudiciales fuisse concessas. Cfr. *Hefele* l. c. tom. I. p. 533. sq. 569. sq.

(28) Conc. Ephesin. c. 1.-6. (a. 431.), Chalcedon. (a. 451.) et *Hefele* l. c. tom. II. p. 209. sq. 182. sq. p. 423.; *Molitor* l. c. p. 35. sq.; cap. 2. de sent. et re iud. II. 14. in Sext. c. (7.) Cone. Lugd. I. (a. 1245.), cfr. *Hefele* l. c. tom. V. p. 1122.; *Kober*, D. Deposit. p. 324.

(29) Cfr. Conc. Trid. Sess. XIII. cap. 8. de ref. Sess. XXIV. cap. 5. de ref., Sess. XXV. cap. 14. de ref.; de causis criminal. Episcop.; *Eugen*. IV.

solum aliorum virorum ecclesiasticorum consilio et opera in cognoscendis vel definiendis causis criminalibus uti possunt (30), sed etiam stabilia tribunalia, ad quae causae criminales deferrentur, in Curia Romana (31) instituerunt (32).

Const. « *Non mediocri* » a. 1439. § 14. de caus. criminal. Cardinal. ; cap. unic. de schism. V. 3. in Sext.; Pii IV. Const. « *Onerosum supremi* » 31. Mart. 1563.; Pii IX. Const. « *Universi dominici gregis* » 12. Iun. 1866., Const. « *Quamquam* » 29. Sept. 1867. in Act. S. Sed. vol. III. p. 322. 327.

(30) Cap. 10. X. de fide instr. II. 22.; cap. 16. X. de elect. I. 6.; cfr. supra lib. I. de iudic. content. n. 82. sq. de auditorib.

(31) V. g. S. C. Inq.; S. C. Ep. et Reg. cfr. Bangen, D. roem. Curie p. 97. sq. p. 186. sq. nunc autem etiam pro iudic. criminalibus maxime utitur S. Rota praesertim in gradu appellationis; cfr. supra libr. I. n. 85.

(32) Quae Kober l. c. p. 324. de iurisdictione criminali Cardinalium in suis titulis asserit, videntur esse quoad substantiam antiquata; nam Innoc. XII. Const. « *Rom. Pont.* » 17. Sept. 1692. antiqua illa quasi episcopalis iurisdictio Cardinalium in suis titulis vel diaconis super *clerum et populum* tanquam in territoriis separatis est sublata eisque in hisce causis criminalibus relicta est solummodo modica quaedam disciplinaris potestas oeconomica super clerum in iis, quae respiciunt servitium ecclesiae. Cfr. *De Angelis*, Praelect. iur. can. lib. I. tit. 28. n. 15. tit. 31. n. 9.; *Wernz*, Ius Decret. tom. I. n. 90. not. 30. tom. II. n. 632. Quodsi Cardinalibus illa iurisdictio quasi-episcopalis in suis titulis praesertim cit. Const. Innocentii XII. quoad substantiam fuit substracta, iuribus tamen honorificis fuerunt cummulati atque pluribus facultatibus ad iurisdictionem voluntariam pertinentibus sunt ornati (Cfr. *Wernz*, Ius Decret. tom. II. n. 632.); quorum privilegiorum occasione novi Codicis promulgandi nova recensio facta est atque usus ipsorum secundum novum ambitum est ipsis concessus etiam ante Codicis promulgationem. Qui catalogus iam pluribus libellis periodicis est evulgatus (Cfr. *Razon y Fe* tom. 33. p. 243. sq.; *Nouv. Rev. Theol.* tom. 46. p. 183. sq.; *Vermeersch*, De relig. et mission. tom. 7. p. 251. sq.).

Nonnulla Cardinalium S. R. E. privilegia

I. Audiendi ubique terrarum confessiones etiam religiosorum utriusque sexus et absolvendi ab omnibus peccatis et censuris, exceptis tantum censuris specialissimo modo Sedi Apostolicae reservatis, et illis quae adnexae sunt revelationi secreti S. Officii.

II. Sibi suisque familiaribus eligendi sacerdotem confessionibus excipiendis, qui, si iurisdictione careat, eam ipso iure obtineat, etiam quod spectat ad peccata et censuras a quibus iidem Cardinales absolvere possunt.

III. Celebrandi vel alii permittendi ut coram se celebrent Missam in feria V. maioris hebdomadae ac tres Missas in nocte Natalis Domini.

IV. Sacrum celebrandi in quolibet privato sacello absque praediuicio utentis indulto.

V. Fruendi altari privilegiato personali quotidiano; item altari portatili, quovis decenti loco, pro eorum prudenti arbitrio, etiam in mari, servatis debitis cautelis.

VI. Lucrandi in propriis sacellis indulgentias, ad quas acquirendas praescripta sit visitatio templi alicuius vel publicae aediculae civitatis seu

Quae institutio tribunalium criminalium R. Pontifici nequaquam ita ex constitutione Ecclesiae est imposita, ut ipse pro more principum constitutionalium tantum theoretice sit subiectum iurisdictionis *sublimis* et fons omnis potestatis

loci, in quo Cardinales actu commorentur; quo privilegio etiam eorum familiares uti possunt.

VII. Benedicendi ubique, solo crucis signo, cum omnibus indulgentiis a Sancta Sede concedi solitis, rosaria aliasque coronas precatorias, cruces, numismata, statuas, scapularia a Sede Apostolica probata, istaque imponendi absque onere inscriptionis.

VIII. Sub unica benedictione erigendi in ecclesiis et oratoriis etiam privatis, in quibus Missa celebrari possit, aliisque piis locis Stationes *Viae Crucis* cum omnibus indulgentiis, quae huiusmodi exercitium peragentibus impertitae sint; necnon benedicendi pro fidelibus, qui causa infirmitatis vel alterius legitimi impedimenti sacras stationes *Viae Crucis* visitare nequeant, Crucifixi icones cum applicatione omnium indulgentiarum devoto exercitio eiusdem *Viae Crucis* a Sede Apostolica adnexarum.

IX. More episcoporum gestandi crucem ante pectus etiam supra mozetam ac utendi mitra et baculo pastorali.

X. Benedicendi ubique populo more episcoporum, sed in Urbe in ecclesiis tantum, piis locis et fidelium consessibus.

XI. Pontificalia cum throno et baldachino peragendi in omnibus ecclesiis, Ordinario praemonito, si ecclesia sit cathedralis; in Urbe autem ius throni non habent nisi in ecclesia sui tituli.

XII. Honoribus tribui solitis Ordinariis locorum fruendi quocumque se conferant.

XIII. Praecedendi omnes Praelatos etiam Patriarchas, imo ipsos Legatos Pontificios, nisi Legatus sit Cardinalis, in proprio territorio residens; Cardinalis autem Legatus a latere praecedit omnes alios.

XIV. Concedendi indulgentiam ducentorum dierum in locis vel institutis ac pro personis suae iurisdictionis vel protectionis; tum in aliis locis, sed a praesentibus solummodo, singulis vicibus, lucrandam.

XV. Consecrationes et benedictiones ecclesiarum, altarium, sacrae suppellectilis, abbatum aliasque similes, excepta oleorum sacrorum consecratione, ubique, servatis servandis, peragendi.

Ex audientia SS.mi, die XX Decembris MDCCCXI.

SSmus. D. N. Pius PP. X. benigne indulgere dignatus est ut S. R. E. Cardinales privilegiis quae praecedunt, etiam ante Codicis promulgationem, uti valeant. — Petrus Cardinalis Gasparri.

Legati quoque etiam a latere, nuntii, gubernatores ecclesiastici aut alii quarumcumque facultatum vigore ex iure Tridentino non solum Episcopos in causis quoque criminalibus impedire aut aliquomodo eorum iurisdictionem (in prima instantia) iis praeripere aut turbare prohibentur, sed etiam contra clericos aliasve personas ecclesiasticas, nisi Episcopo prius requisito eoque negligente (in prima instantia) procedere non possunt. Cfr. Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 20. de ref., quo correctum est ius antiquum Decretalium (cfr. cap. 1. X. de off. Leg. I. 30., salva tamen declaratione Gregorii XIII. Cfr. *Maschat*, Instit. canon., elench. II. n. 40. et elench. VI. n. 80.; *Kober*, D. Kirchenb. p. 74. 459., D. Suspens. p. 40. D. Depos. p. 324. sq.; *Wernz*, Ius Decret. tom. II. n. 690.

criminalis *derivatae* in iudiciis criminalibus, practice vero per se et personaliter iurisdictionem criminalem exercere non possit, sed solummodo per iudices subalternos (33).

784. Metropolitae ex diversis istis gradibus intermediis inter Romanum Pontificem et Episcopos, quibus ex iure antiquo iurdictio quaedam criminalis competebat, velut Patriarchis, Exarchis vel Primatibus (34), secundum disciplinam etiam nunc vigentem ex iure communi (35) sunt iudices ordinarii causarum criminalium in secunda instantia per legitimam (36) appellationem ad ipsorum tribunal delatarum ex curiis suorum suffraganeorum (37), qui in prima instantia causam criminalem cognoverunt et definiverunt (38).

Minores criminales causae Episcoporum ex iure Tridentino (Sess. XXIV. cap. 3. i. f. 5. de ref.) in concilio tantum provinciali cognoscuntur et terminantur vel a deputandis per Concilium provinciale (39). Quae potestas conciliorum particularium ad exercenda iudicia criminalia ex disciplina nunc vigente non iam habet magnam utilitatem practicam (40).

785. *Episcopi*, qui iam primis saeculis in prima instantia iudices causarum criminalium exstiterunt neque unquam ista praerogativa plene fuerunt privati (41), licet paulatim alii

(33) Cfr. *Zachariae*, Handb. d. deutsch. Strafproc. § 35.

(34) Cap. 23. X. de privil. V. 33. = c. 5. Conc. Later. IV. (a. 1215.); Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 7. de ref.; *Bouix* l. c. p. 516.; *Bouix*, De Episcopo tom. I. p. 427. 428. 441. 457. sq. 340. sq.

(35) Cap. 11. X. de off. iud. ord. l. 31.; Supra libr. I. De iudic. content. n. 97.; *Wernz* l. c. tom. II. n. 721. sq.

(36) Conc. Trid. Sess. XIII. cap. 1. de ref.; *Bouix*, De Episc. tom. I. p. 473. sq.

(37) Instr. S. C. Ep. et R. a. 1880. art. 42.

(38) Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 20. de ref.; Declar. S. C. C. in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 389.; *Molitor* l. c. p. 267. sq. De iure particulari aliter ex concessione Sedis Apostolicae disponente instantias etiam in iudiciis criminalibus cfr. supra libr. I. n. 97. not. 98.

(39) Exemplum exercitii huius potestatis, forte unicum post Concilii Tridentini celebrationem neque a controversiis immune, habes in Concilio provinciali Ebredunensi a. 1727., cuius Concilii Patres in Collect. Lac. tom. I. p. 635. sq. defenduntur contra *Dominic. Bouix*.

(40) Cfr. de iure antiquo: *Kober*, D. Depos. p. 286. sq.; supr. l. I. n. 97. not. 93.

(41) Cfr. libr. I. de iudic. content. n. 91. sq.; *Kober* l. c. p. 286. sq.; cap. 1. 13. X. de off. iud. ord. l. 31.; cap. 13. X. de foro compet. II. 2.; cap. 24. X. de accus. V. 1.; cap. 1. X. de excess. prael. V. 31.; cap. 4. X. de his, quae fiunt. III. 10. iunct. cap. 3. X. de consuet. I. 4. in Sext. et

quoque iudices ordinarii inferioris gradus instituerentur (42), ex disciplina nunc denuo vigenti post Concilium Tridentinum soli sunt iudices ordinarii causarum criminalium in prima instantia (43), nisi agatur de casibus in iure exceptis (44). Sede episcopali vacante etiam in hanc ordinariam potestatem criminalem Episcopi succedit *capitulum* ecclesiae cathedralis et dein *Vicarius capitularis* legitime deputatus (45).

Praelati quoque *nullius* dioecesis (46) in causis criminalibus diudicandis merito Episcopis tamquam iudices ordinarii (47) aequiparantur (48).

786. *Vicarius generalis*, licet etiam in administranda iurisdictione criminali vices Episcopi gerere possit (49), tamen expressa iuris dispositione potestatem *inquirendi, corrigendi aut puniendi aliquorum excessus* seu aliquos a suis beneficiis, officiis vel administrationibus amovendi non habet, nisi sibi specialiter committatur (50). Quare cum in mandato gene-

cap. 7. de off. ord. l. 16. in Sext.; *Durantis*, Specul. lib. II. partic. 1. § 4. n. 3.; *Bouix*, De Capitulis p. 362. sq.; *Kober* l. c. p. 323.; Act. theol. Oenip. tom. I. p. 291. (*Nilles*); *Schneider*, D. Bisch. Domkap. n. 92.

(42) De archidiaconis cfr. libr. I. de iudic. content. n. 92.; cap. 7. X. de off. archid. l. 23.; cap. 3. X. de poenis V. 37.; cap. 3. X. de novi oper. nunt. V. 32.; cap. 3. § 1. de appell. II. 15. in Sext.; *Kober* l. c. p. 317. sq.; Archiv f. k. KR. tom. 63. p. 3. sq. tom. 64. p. 70. sq.

(43) Sess. VI. cap. 4. de ref. Sess. XIV. cap. 5. de reform.; Sess. XXV. cap. 6. de reform. S. C. C. declar. in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 444. n. 1. sq.; a Concilio Tridentino archidiaconis aliisque inferioribus Praelatis potestas exercendi iudicia primae instantiae in causis criminalibus omnino est subducta atque Episcopis fuit reservata. Cfr. Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 20. de ref.; Sess. XXV. cap. 14. de ref.; Sess. XIV. cap. 4. 5. 8. de ref.; Sess. XIII. cap. 1. 2.; *Molitor* l. c. 210. sq. p. 267. sq.; *Bouix*, De iudic. tom. I. p. 453; *Bouix*, De Episc. tom. I. p. 543.; *Kober* l. c. p. 319. sq.

(44) Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 20. de ref.

(45) Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 16. de ref.; S. C. C. in caus. Derthonen. 21. Dec. 1691. in ed. cit. *Richt.* Conc. Trid. p. 374. n. 10.

(46) S. C. C. 14. Januar. 1721. in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 346. n. 1.

(47) *Benedictus XIV.*, De synod. dioec. lib. II. cap. 11. n. 4.

(48) *Kober*, D. Deposition p. 321. sq.; *Bouix*, De Episcopo tom. I. p. 543.

(49) Conc. Trid. Sess. XIII. cap. 1. 2. de ref.; Instr. S. C. Ep. 11. Iun. 1880. art. 34. 42.; *Bouix*, De iudic. tom. I. p. 435.

(50) Cap. 2. de off. vicar. l. 13. in Sext.; *Leurenus*, De Episcop. Vicariis q. 140.; *Passerini* in h. cap. 2. n. 13. sq. Nihilominus *Lega*, De iudic. eccl. tom. IV. n. 162. tom. II. n. 331. 340. tenet Vic. Generalem ex vi solius mandati generalis non esse exclusum a cognoscendis causis criminalibus, nisi agatur de causis *gravioribus* et cit. cap. iuris Decretalium interpretatur de causis criminalibus contra illa delicta institutis, quae merentur *amotionem* seu *privationem* et de poenis *ferendae sententiae* non de

rali Vicarii generalis potestas procedendi criminaliter in causis criminalibus non contineatur, ipse sese partibus per exhibitum aut publicatum mandatum speciale legitimare debet (51).

Quodsi mandato speciali, iurisdictio criminalis Vicario generali sive in casu particulari sive universaliter mandetur, non mere delegetur, is efficit unum idemque tribunal cum Episcopo. Inde fit, ut etiam a sententia Vicarii generalis in causa criminali lata non ad Episcopum, sed ad Metropolitam (vel Rom. Pontificem) tanquam ad secundam instantiam sit appellandum (52), nisi Vicarius generalis ad causas criminales definiendas fuerit *merus delegatus* Episcopi.

787. *Officialis*, qui per se ex iure communi hactenus vigente tantum nomine distinguitur a Vicario generali (53), secundum consuetudinem non paucarum regionum etiam re ita differt, ut pro tota dioecesi iurisdictioni tum contentiosae tum criminali praesit, cum Vicarius generalis ea exerceat, quae sunt iurisdictionis voluntariae sive administrationis (54). Quae distributio iurisdictionis inter Officalem et Vicarium generalem, ubi in praxi est recepta, neque irrationalis neque illegitima dici potest, licet exercitium utriusque iurisdictionis

poenis latae sententiae quae solum requirunt interventum iudicis ad edendam sententiam *declaratoriam*, atque confutat *Bouix* qui De iudic. t. I. p. 429. nimium restringeret potestatem ordinariam in mandato generali Vic. Generalis, contentam; quam suam sententiam confirmat *Lega* etiam allegato Conc. Tridentino sess. XIII. cap. 1. et 2. de reform. Fatendum est locum allegatum iuris Decret. non esse omnino perspicuum (Cfr. *Passerini* l. c.), sed etiam argumenta a *Lega* in contrarium allegata non sunt penitus ab exceptionibus immunia; unde in disciplina vigenti standum videtur in praxi doctrinae in textu propositae, ne Vic. Generalis se exponat inutilibus exceptionibus contra eius competentiam allegatis. Quodsi *Bouix* l. c., *Leurenium* aliosque auctores secutus, tres admittit exceptiones ab illa regula, qua ut Vicarius Generalis legitime procedat in causa criminali indiget mandato speciali, illas ipsas exceptiones saltem duas priores, propter alleg. cap. iur. Decretalium, non probat. Sunt autem: 1° Si tantum cognoscat vel inquirat ut referat Episcopo. 2° Si non inquirat ad puniendum sed ut delinquentes se corrigant. 3° Si non *criminaliter*, sed civiliter agat de delictis.

(51) *Droste* l. c. p. 23.

(52) Cap. 2. de consuet. I. 4. in Sext.; cap. 3. de appell. II. 15. in Sext.; Conc. Trid. Sess. XIII. cap. 2. de ref.; *Molitor* l. c. p. 268.

(53) *Benedictus XIV.*, De Synod. dioec. lib. II. cap. 8. n. 1. lib. III. cap. 3. n. 2.; *Scherer* l. c. § 91. not. 58.; *Bouix*, De iud. tom. I. p. 381. sq.

(54) *Benedictus XIV.* l. c. lib. III. cap. 3. n. 2.; *Droste* l. c. p. 22. 163. sq. ubi refert praxim Coloniens; *Bouix*, De iud. tom. I. p. 353. sq. 517.; *Scherer* l. c. § 91. VI. VII. not. 56. 57. 58.

ab una eademque persona compluribus canonistis iuri videatur esse conformius (55). Quae maior conformitas cum iure vigente, non obstat quominus canonistae possint inquirere utrum in regimine alicuius dioecesis praesertim satis amplae magis esset conveniens illa separatio potestatis administrativae et iudicialis, quae ubique in foro civili est recepta, per quam etiam in foro ecclesiastico pluribus incommodis occurreretur, atque vel ipsa S. Sedes iam huius rei dedit exemplum in nova ordinatione Curiae Romanae, qua a SS. Congregationum ordinaria competentia potestatem stricte iudicalem fere ademit eamque in tribunal S. Rotae transtulit. Omnes autem rationes pro illa divisione fortius urgent pro potestate iudiciali quae exercetur in iudiciis criminalibus.

788. Scholion. Quinam sint iudices *regularium exemptorum* in causis criminalibus intra ordines religiosos (56), praesertim ex regulis et constitutionibus singularum religionum est eruendum. Generatim supremo gradu solet residere in Capitulo generali, atque intra propriam competentiam sive ratione materiae sive ratione subditorum solet participari ab iis Superioribus, quibus ex iure vigenti competit iurisdictio quasi-episcopalis.

At quae sunt propria *regularium exemptorum* non sunt transferenda ad Superiores non exemptos alicuius congregationis religiosae, nisi peculiares habeant concessionem.

789. Praeter iudices *ordinarios* non desunt in Ecclesia catholica iudices *delegati*, qui sive *stabili* delegatione sive *extraordinaria* deputatione ad examinandas causas criminales constituuntur (57).

(55) *Benedictus XIV.* l. c. lib. III. cap. 3. n. 2. Cfr. quoque *Martin*, Collect. doc. Conc. Vaticani p. 134. sq.

(56) De iudiciis regularium tum intra ordines religiosos tum extra illos cfr. *Lega* l. c. n. 500. sq.; *Passerini*, Regulare tribunal, q. 2. art. 2. n. 7. sq. art. 3. n. 31. 32.; *Paul. V.* Const. « *Rom. Pont.* » 1 Sept. 1606.; *Theodorus a Ried-Rrig*, Manuale iuris discipl. et crim. regul. (ad usum FF. Capuccin.); *Tamburini*, De iure Abbatum tom. III. Praxis crimin. q. 1. sq.; *Pial*, Praelect. iuris regul. tom. I. q. 774. sq. tom. II. q. 454. sq.; *Vermeersch*, De religiosis I. n. 424.; *Molitor Raph.* Relig. iuris select. cap. n. 178. sq.; *Mocchegiani*, Iurisprud. eccl. tom. I. n. 831. 834. sq. Cfr. decis. S. C. de Relig. 1. Sept. 1912. quod religiosus ad tempus extra claustra degens ex indulto Apostolico subsit Ordinario, qui in eum habet *iurisdictionem* et auctoritatem ac dominativam potestatem, in Act. Apost. Sed. vol. IV. p. 627.

(57) Cfr. lib. I. tit. de off. et pot. iud. deleg. Supra de iudic. content. n. 106. sq. 116. sq. 122. 124. 127.; *Tancred.*, Ordo iudic. in ed. cit. P. I. tit. 1. 2. 3. 4.; *Molitor* l. c. p. 268. 214. sq. 125. sq.

Quae delegatio potest esse *apostolica*, ut fit v. g. interdum in Episcopis ex iure Tridentino (58) aut *episcopalis* v. g. si moderator actorum ad instruendam causam vel examinandos testes ab Episcopo deputatur (59).

Quodsi Episcopus procedere potest "etiam tanquam Sedis Apostolicae delegatus „ nequaquam ex natura rei repugnat, quominus delegata sua potestate utatur etiam iis in casibus, quibus ex potestate sua ordinaria est competens ad procedendum. Id quod manifeste deducitur etiam ex cap. 4. X. de renunt. l. 9. in part. decis.: " *Auctoritate nostra et tua* „ (60) et ex cap. 1. X. de off. leg. l. 30. Quare *Hinschius*, Syst. d. k. K. tom. I. p. 173. sq. ad probandam suam interpretationem restrictivam Concilii Tridentini argumenta intrinseca haud sufficientia affert; nec intentum probat allegatum cap. unic. in Clem. I. 5. ubi dicitur " *dioecesani locorum in non exemptis sua, in exemptis vero Apostolica auctoritate negligentiam super hoc suppleant* „; quae autem *vere* tradit idem Auctor de extensione delegationis pontificiae in *exemptos, nova* non sunt.

Duplex ille modus delegationis a Concilio Tridentino adhibitus sua utilitate practica non caret tum ut constet, ad quem iudicem sit appellandum, aut num consensus capituli requiratur, tum ut innotescat ambitus potestatis Vicarii capitularis tempore sedis vacantis (61).

790. Iudices *singulares*, qui monarchicae formae regiminis Ecclesiae catholicae omnino conveniunt, maxime in causis criminalibus suos possunt habere *consultores*. Qui consultores principales sunt ii, qui in ipso tribunali iudici assistunt suoque consilio iuvant et vulgo *assessores* dicuntur (62).

Maxime vero in causis criminalibus, quarum cognitio et definitio Vicario generali nonnisi ex mandato speciali Epi-

(58) Sess. XIV. cap. 4. de refor. Cfr. quoque *Laemmer*, Institut. § 79.

(59) Instr. S. C. Ep. 11. Iun. 1880. art. 12., *Droste* l. c. p. 37. sq.

(60) Id quod vel ipse *Scherer* l. c. § 75. not. 36. concedit, ubi alias sententias *Hinschius* adstipulatur. Cfr. *Wernz* l. c. tom. II. n. 551. not. 6. n. 557.

(61) *Droste* l. c. p. 18. Cfr. decis. S. C. C. in caus. Tarrac. 1588. in caus. Zamoren. 1589., in caus. Ianuen. 1597. apud *Richter* in ed. Conc. Trident. p. 166. n. 2.; *Wernz*, Ius Decret. tom. II. n. 795.; *Bouix*, De Capitulis p. 557. 561.

(62) *Durantis*, Specul. lib. II. partic. 2. tit. de requisitione consilii; *Bouix*, De iudiciis eccl. tom. I. p. 459. sq. 466. sq.; *Lega*, De iudic. eccl. tom. II. n. 318.; *Molitor* l. c. p. 270.; *Hinschius* l. c. V. p. 459. quod Inquisitores modo ut iudices singulares modo ut collegia processerint. Cfr. supra de iudic. content. n. 144. sq.

scopi competit, nihil ob stare videtur, quominus ea tantum lege adiecta Vicarius generalis iurisdictione criminali doneatur, ut etiam sequi teneatur consilium collegii assessorum sibi ab Episcopo adiunctorum (63).

Qui modus examinandi et definiendi causas criminales per iudices *singulares*, sive *ordinarios* sive *delegatos*, quamquam sua commoda habet, tamen adeo extollendus non est, ut iudicia *collegialia*, sive ordinaria sive delegata, in quibus singuli iudices suffragium *decisivum*, non votum tantum consultativum habent, in foro ecclesiastico videantur esse carpenda et eliminanda. Etenim ex more antiquo Sedis Apostolicae saepe complures iudices delegati ad instar collegii deputati sunt (64) et usque ad nostram aetatem tum S. Rotam tum S. Congregationem tanquam vera collegia iudicum ordinariorum controversias iudiciales diremerunt. Gregorius vero XVI. omnibus Episcopis status pontificii 5. Nov. 1831. iniunxit, ut unusquisque institueret tribunal criminale, quod Ordinario et quatuor aliis iudicibus constaret (65). Hinc si ex una parte quod pro dioecesibus Status Pontificii tamquam melius et convenientius fuit constitutum prudenter posset pro aliis quoque dioecesibus praescribi, ex alia parte certe Episcopi non prohibentur, quominus ipsi causas criminales collegio cuidam iudicum delegatorum vel ordinariorum etiam cum voto decisivo committant, praesertim si sibi reservent *approbationem* sententiae latae (66). Quinimo ipso iure com-

(63) *Bouix* l. c. p. 467.; *Molitor* l. c. p. 270. iunct. supra De iudic. content. n. 146. sq.; *Zech*, De iudic. crim. tit. I. n. 12.

(64) Cap. 21. X. de off. et pot. iud. del. I. 29.

(65) Qui iudices adiuncti, si in dioecesibus quibusdam speciales erant difficultates, secundum epist. circular. Secretariae Status 24. Apr. 1882. ad duos reduci potuerunt. Cfr. *Droste* l. c. p. 222. 229.

(66) *Bouix*, De iud. eccl. tom. I. p. 469. sq.; *Molitor* l. c. p. 269.; *Droste* l. c. p. 39. sq. *Lega*, De iudic. eccl. tom. IV. n. 157. ubi dicit decreta Gregorii XVI. certam praebere normam, quam prudenter sequi valent Episcopi universi. Cfr. tamen Respons. Pii VI. ad Metropolitanos Germaniae contra tribunalia *foranea* quae tanquam *ordinaria* infra tribunal Episcopi a fidelibus agnoscerentur et Litt. Circul. Secret. Status 5. Nov. 1831. 24. April. 1832. et *Lega* l. c. tom. II. n. 315. Quod collegium iudicum ad definiendas causas criminales, utrum sit distinctum a tribunali causarum contentiosarum vel saltem a tribunali matrimoniali, an unum idemque collegium ad omnes causas iudiciales dirimendas sit competens, cum ius commune nondum aliquid magis particulare statuerit de exercitio potestatis iudiciariae apud curias dioecesanarum, est quaestio *practica* pro diversitate regionum diverso modo soluta. Cfr. Concil. prov. Prag. (a. 1860.)

muni interdum statutum est, ut Episcopi in causis quibusdam criminalibus nequaquam ut iudices singulares procedant, sed nonnisi cum collegio quodam iudicum, quibus suffragium decisivum competat, per vota maiora sententiam iudicalem pronuntient (67).

791. Quenam sint functiones praesidis in vero collegio iudicum criminalium, eruendum est partim ex natura ipsius collegii, partim ex specialibus instructionibus, partim etiam ex ipsa diversa forma procedendi v. g. per accusationem vel inquisitionem, partim ex praxi styloque tribunalium. Cfr. supra, De iudic. content. n. 84.; *Zachariae* l. c. § 50.; Instr. Card. Rauscher § 97.; Gregorii XVI. Regul. organico § 289. sq. 325. sq.; *Lega* l. c. tom. IV. n. 158.

In primis vero attendendum est, num praesidi collegii competat in causa decidenda ius suffragii, si ipse in praeparanda causa officium iudicis inquisitionis praeviae exercuit. Quod ius suffragii iuxta ordinationem datam 5. Nov. 1831. pro

in Collect. Lac. tom. V. p. 553.; Pii IX. Breve ad Ep. Wratisl. 22. Iul. 1864. apud *Laemmer* l. c. § 79. not. 7.; Instruct. Arch. Prag. (a. 1870.) apud *Droste* l. c. p. 167. sq.

(67) Huc referri possunt decretum Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 6. de ref., quo Episcopo praescribitur modus procedendi contra capitula exempta (cfr. quoque *Molitor* l. c. p. 270. et *Zech* ibidem alleg.); nimirum contra canonicos capituli *exempti* Episcopus vel eius Vicarius procedere non potest nisi adhibitis iudicibus adiunctis duobus tam in formando processu quam in ceteris omnibus actibus usque ad finem causae. In ferenda autem sententia duorum adiunctorum unum tantum est votum atque Episcopi votum praevalet si alter adiunctorum Episcopo accedat. « Quodsi ambo ab Episcopo discordes in aliquo actu seu interloquutoria vel definitiva sententia fuerint, tum intra sex dierum spatium cum Episcopo tertium eligant, et si in electione tertii etiam discordent ad viciniorem Episcopum electio devolvatur, et iuxta eam partem cum qua tertius conveniet, articulus in quo erit discordia terminetur ». Idcirco Conc. ibidem praescribit capitulis illis exemptis, ut initio cuiuslibet anni eligant ex capitulo duos de quorum consilio et assensu procedat Episcopus. Quae peculiaris forma procedendi in capitula exempta, cuius aptam dat explicatione Benedictus XIV. De syn. dioec. l. XIII. cap. 9. n. 8., cum illae capitulorum exemptiones paulatim cessarint, raro admodum adhibetur. Cfr. *Lega* l. c. tom. II. n. 314. Pariter decretum eiusdem Concilii Tridentini Sess. XIII. cap. 4. de ref. iunct. cap. 2. de poen. V. 9. in Sext. ita videtur intelligendum, ut Praelati assistentes vel aliae personae qualificatae in ferenda sententia degradationis verbalis, non solum ut testes solemnitatis, sed ut veri iudices sint ab Episcopo adhibendi prout recte tenent *Benedictus XIV.*, De synod. lib. IX. cap. 6. n. 4. cum *Suarez* et *Barbosa*, *Ferraris* P. Bibl. v. Degradatio n. 26. 27. et *Kober* l. c. p. 224. sq. alique satis communiter contra *Fagnanum*. Cfr. quoque *Molitor* l. c. p. 216.; *Wernz* l. c. tom. VI. n. 128. ubi ille legitimus sensus fuit ex professo propugnatus.

statu pontificio tantum Vicario generali fuit concessum non obstante inquisitione praevia per ipsum facta; at omnino negatum est aliis iudicibus, forte ad instruendam causam delegatis. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 18. Iun. 1855. In ipsa Intr. S. C. Ep. et Reg. a. 1880. art. 12. commemoratur vir ecclesiasticus probus et idoneus, cui utiliter confectio processus committi possit, qui habita ratione art. 34. exhibetur tamquam persona distincta a Vicario Generali, qui postea in iudicio definitive causam dirimit. Cfr. *Droste* p. 36. sq. Instr. Prag. (a. 1870.) § 60.; *Lega* l. c. tom. IV. n. 159. 300. (68).

792. Ex his, quae huc usque disputata sunt, facile patet, secundum disciplinam nunc vigentem in Ecclesia catholica etiam universa tribunalia criminalia ordinarie *in tres tantum gradus sive instantias* dividi (69), ita ut prima instantia sit tribunal Episcopi, secunda instantia tribunal Metropolitae, tertia instantia Sedes Apostolica. Minime tamen existimandum est, triplicem illam instantiam distinguere secundum divisionem triplicem transgressionum, delictorum, criminum haud raro in foro saeculari receptam (70); etenim multa sunt "crimina", de quibus in tribunali Episcopi sive in prima instantia sententia ferri potest, non sublata facultate causam definitam per appellationem ad secundam et ad tertiam deferendi instantiam, cum alia existant crimina, a quibus nulla datur appellatio vel ab ipsa sententia primae instantiae, atque vicissim alia non pauca sint delicta, quae

(68) Ibi notat *Lega* valde incongruum videri, iudicem *acta* conficere iudicialia et praesertim colligere, probationes, quibus innitatur accusatio, de quibus idem postea definitivam reddat sententiam, et inde infert summam convenientiam constituendi iudicem instructorem distinctum. Quae ratio convenientiae praesertim in criminalibus non est levis momenti; facile enim iudex suspectus haberi potest, si ipse debeat iudicare *de actis et probatis a se confectis*. Cui rationi pariter insistit *Péries*, La procédure canon. moderne p. 39. sq. ad ostendendam summam iudicis instructionis convenientiam in criminalibus. Ipsa quoque Instr. S. C. Ep. et Reg. 11. Iunii 1880., licet iudicem instructionis non praecipit, forte ut consulat angustiis nonnullarum curiarum, eum tamen saltem consulit et commendat art. 12. "Processus confici *potest* ab aliquo ecclesiastico viro probato idoneo, cui operam suam ferat actuarius". Praeterea in "Regulis servandis apud S. Rotae tribunal" (Cfr. Act. Ap. Sed. tom. II. p. 783. sq.) praeeptivo modo statuitur § 102. "Ponens aut alius auditor turni iudicantis non *potest* simul esse causae Instructor, sed hoc officium a Decano debet demandari Auditori alterius turni". Cfr. ibid. §§ sequentes.; Cit. Regol. organic. Gregor. § 53. 54.

(69) Cfr. supra, de iudic. content. n. 95. sq.; *Droste* l. c. p. 24. sq.

(70) Cfr. *Zachariae* l. c. § 40.

tamquam causae maiores illico in primo iudicii gradu a Sede Apostolica sunt definiendae (71). Neque in ordine tribunalium criminalium Ecclesiae locum habet iudicium iuratum neque supremum tribunal ecclesiasticum sese in causis criminalibus habet tantum ad instar tribunalis cassationis praesertim iure gallico stabiliti (72) et aliis quoque locis nunc passim recepti.

793. Denique ut tribunal sit legitime constitutum, praesertim in hisce causis criminalibus omnino requiritur, ut neque iudex quidam singularis neque unus e collegio iudicum tamquam *inhabilis* (73) vel *suspectus* (74) legitime fuerit *recusatus*. Idem proportionem servata etiam de *actuário* est dicendum (75). Quodsi iudex ipsa legis dispositione in causa quadam criminali tanquam *inhabilis* exclusus est, *ex officio* ab interventione in illa causa absteineat necesse est, ne sua culpa nullitatis vitio universus processus afficiatur. Si iudex inhabilis obligationis suae immemor sit, a partibus per exceptionem iudicis inhabilis excludi potest.

Quodsi partes iudicem tanquam suspectum recusant, de causis recusationis in forma legitima probatis iudicium est ferendum sive a reliquis iudicibus collegii non suspectis per vota maiora sive a delegante superiore ecclesiastico sive ab arbitris canonice electis (76) sive alio modo legitimo secundum disciplinam vigentem v. g. per recursum ad competentem superiorem facile accessibilem (77).

(71) Cfr. Conc. Trid. Sess. XIII. cap. 1. 2. 3. 8., Sess. XXIV. cap. 5. 20. de ref., Sess. XXV. cap. 10. de ref.; cap. 39. 65. X. de appellat. II. 15. Cfr. *Molitor* l. c. p. 215. not. 1. ubi cap. 2. Sess. XIII. Conc. Trid. melius videtur conciliare cum cap. 10. Sess. XXV. de ref. quam *Droste* l. c. p. 26. Nam *Droste* simpliciter putat Conc. Trid. postea dereliquisse legem cit. cap. 2. datam; at *Molitor* rectius putat cap. 2. agere de iis casibus, quibus fit provocatio a sententia Episcopi, dum cap. 10. potius respicit iudicium iam in prima instantia ad Sed. Apost. delatum. In praxi tamen Sed. Apost., praetermissis iudicibus synodalibus, qui passim teste Benedicto XIV. non fuerunt nominati, causas sive in appellatorio sive in prima instantia solita est Episcopis sive Ordinariis locorum delegare.

(72) *Zachariae* l. c. §§ 40. 43.

(73) L. 10. De iurisd. II. 1.; supra, De iudic. content. n. 111. sq.; *Droste* l. c. p. 41. sq.; *Zachariae* l. c. p. 334. sq.

(74) Cap. 41. § 1. X. de appell. II. 28.

(75) S. C. Ep. et Reg. 2. Aug. 1804.; *Droste* l. c. p. 42. 44.

(76) Cap. 61. X. de appell. II. 28.; cap. 10. X. de for. comp. II. 2.

(77) *Bouix*, De iud. eccl. tom. I. p. 379. sq.; *Droste* l. c. p. 45. Fatendum est in iure vigenti non accurate esse determinatum modum clarum, facilem et expeditum iudicandi de casu recusationis iudicis propter suspi-

794. Scholion. Quae de *actuário*, *apparitore* aliisque personis, ad tribunal contentiosum rite ordinatum dicta sunt, etiam tribunali criminali applicari debent. Cfr. supra libr. I. n. 30. sq. Atque haec de personis iudicialibus sufficiant. Etenim quae de partibus i. e. accusatore et reo eorumque adiutoribus et vices agentibus i. e. de advocatis et procuratoribus ipsoque promotore fiscali non excluso enucleatius proponenda sunt, partim in primo libro iam sunt praeoccupata (cfr. supra, libr. I. n. 155. sq.) partim in titulo de accusatione supplenda.

TITULUS III.

DE COMPETENTIA IUDICIORUM CRIMINALIUM

(*Lib. II. tit. 2. de foro competente*).

795. Fontes (1) et **Scriptores** (2) cfr. in libr. I. tit. XI. De foro competente.

Praenotiones.

796. Connexio materiae. Postquam tribunal criminale rite est constitutum, principalis quaestio est de *competentia* tribunalis legitime instituti. Nam omnis processus criminalis coram iudice non competente factus est invalidus (3); ergo antequam fiat transitus ad *processum* criminalem, quaestio illa fundamentalis est solvenda. Praeterea stabilita in genere potestate criminali Ecclesiae tum in se tum in suo subiecto activo, ex natura rei restat, ut magis in specie et in particulari explicetur, in quasnam *personas* et *causas* sibi subiectas sese extendat; qua duplici quaestione de subiecto passivo et causa materiali universa disputatio de competentia continetur et absolvitur.

797. Definitio. Iudicium *competens* dicitur tribunal quod *tum* in causam *tum* saltem in personam *rei* ab actore vel accusatore ad se delatas ex titulo legitimo habet potestatem iudicalem, ita ut reus coram ipso comparere debeat; unde in-

cionem. Cfr. *Legem Propriam* S. R. Rotae et Signaturae Apostolicae, ubi can. 37. edicatur ad Signaturam Apost. pertinere iudicium de exceptione suspicionis contra aliquem Auditorem, ob quam ipse recusatur.

(1) Cfr. de caus. criminal. in iure romano praesertim Cod. III. 15. ubi de criminib. agi oportet; Novell. 69. cap. 1.

(2) *Geib*, Gesch. d. Roem. Krim. Proc. biszum Tode Iustiniens. (1842.); *Zachariae* l. c. § 54. sq.

(3) R. I. 26. in Sext.; cap. 4. X. de iud. II. 1.

competentia tribunalis etiam in foro ecclesiastico oritur ex defectu potestatis iudicialis *aut* in causam *aut* in personam rei, qui neque debet neque potest in tali tribunali conveniri (4).

798. *Divisio*. Divisio iudicii competentis etiam in causis criminalibus generatim est eadem atque fori competentis in iudicio contentioso iam supra primo libro n. 259. tradita. At ex ipsa natura iudicii criminalis deducitur, in causis criminalibus forum *conventionale* vel *prorogatum* sive iudicium competens proxime ex conventionem partium non facile habere locum, cum maxime in causis criminalibus arbitrium privatum sit excludendum et iure publico sive legibus competentia, non tantum remote, sed etiam proxime et directe sit ordinanda et pactis privatorum subducenda (5). Cfr. cap. 3. X. de paroch. III. 29.; cap. 18. X. de foro comp. II. 2.; cap. 1. pr. de for. comp. II. 2. in Sext.

Praeterea in causis quoque criminalibus practici momenti est divisio in competentiam *realem* et in competentiam *localem*. Divisio competentiae *realis* recidit in divisionem instantiarum sive in eam quaestionem, quodnam tribunal in certas causas in *prima* instantia vel forte in *secunda* vel *tertia* instantia sit competens. Qua ratione v. g. solus R. Pontifex vel in ipsa prima instantia est competens in graviores causas criminales Episcoporum, atque minores causae criminales Episcoporum in prima instantia a Concilio provinciali, non a solo Metropolitano definiri possunt.

Divisio vero competentiae *localis* nititur illo principio, quod omnis iurisdictio etiam iudicialis in aliquo territorio sit exercenda. Quod territorium cum solius Romani Pontificis vel Concilii oecumenici sit universale et ordinarie (6) omnium aliorum iudicum ecclesiasticorum particulare et limitatum existat (7), multi iudices ecclesiastici tum in secunda instantia et multo plures in prima instantia sunt aequales, si solummodo res sive causae attendantur. Ita v. g. in ordinaria causa criminali clerici unusquisque Metropolitana causa in se spe-

(4) Bouix, De iud. eccles. tom. I. p. 245. sq.; Lega, De iudic. eccl. tom. IV. n. 151.

(5) Bouix l. c. p. 252.; Muenchen l. c. tom. I. p. 57. sq.; Droste l. c. p. 31.; Pirhing lib. II. tit. 2. n. 185. 188.

(6) De Generalibus ordinum religiosorum et delegatis Sedis Apostolicae cfr. Bouix l. c. p. 264. sq. 247. sq.

(7) Cap. 2. de const. I. 2. in Sext. Cfr. Carmignani, Iur. crim. vol. I. § 430. sq.

ctata est competens iudex secundae instantiae. Quare ut ex multis iudicibus sive ordinariis sive delegatis territorialibus i. e. certo territorio alligatis, secernantur veri iudices competentes in certas causas criminales et personas, attendi potest locus, in quo crimen est commissum, aut ubi reus domicilium habet. Unde competentia *localis* dividi potest in competentiam *ex loco delicti* commissi aut *ex domicilio rei*. Cfr. Zech l. c. § 7.; Droste l. c. p. 31; Bouix l. c. p. 299.

§ 1. PRINCIPIA FUNDAMENTALIA DE COMPETENTIA IUDICIORUM CRIMINALIUM.

I. De competentia ratione causarum criminalium.

799. Principia fundamentalia, quae de competentia iudiciorum ecclesiasticorum in genere stabilita sunt (cfr. libr. I. de iudic. content. n. 260. sq.) etiam iudiciis criminalibus Ecclesiae sunt necessario applicanda. Quare quemadmodum Ecclesia in certa obiecta habet potestatem legislativam, ita etiam in transgressores illarum legum iudicialiter procedere et poenis iure statutis animadvertere potest. At nequaquam unumquodque peccatum (8), quantumvis grave et externum, est obiectum iudicii criminalis, sed solummodo *crimen* seu *delictum*. Quamvis enim omne delictum sit peccatum, cum divinae legi adversetur vel saltem humanae, cui Deus homines parere iussit, tamen non omne peccatum est delictum. Nam multa sunt peccata, quae in detrimentum societatis humanae sive ecclesiasticae sive civilis directe non redundant ideoque divinae ultioni reservantur neque humanis legibus coercentur. Quodsi delictum universim spectatum dicitur libera actio vel omissio legibus contraria poenaeque coercenda; sive cum S. Augustino peccatum grave accusatione et damnatione dignissimum (9), optimo iure crimen vel delictum ecclesiasticum definiri potest: Peccatum grave et externum et redundans in detrimentum publicum ab Ecclesia notatum atque poenis canonicis in foro externo (10) subiectum, seu brevius, “ externa et gravis et dolosa legis poenalis violatio ”.

(8) *Devoti*, Inst. canon. l. c. tit. 2. § 1.; *Muenchen* l. c. tom. II. p. 19. sq.; *Laemmer*, Instit. § 87.

(9) Cfr. c. 1. D. 81.

(10) *Thesaurus*, De poen. eccl. P. I. cap. 12. De pleniori notione *delicti* quod subest coercionis Ecclesiae prout distinguitur a simplici *peccato* externo cfr. *Wernz* l. c. tom. VI. Ius poenale n. 13. sq.

800. Quae potestas Ecclesiae iudicandi de certis criminibus potest Ecclesiae aut ipso *iure divino* v. g. de crimine haeresis fidelium aut ex iure tantum *canonico* v. g. de pluribus delictis communibus clericorum inferiorum exclusive esse reservata.

Inde denuo efficitur, etiam in causis criminalibus, Ecclesiam posse limites fori criminalis ecclesiastici et saecularis partim infallibili suo magisterio *declarare*, partim sacro suo imperio per canones ab ipsa latos *constituere*, ubi a Christo vel natura rerum ipso iure divino non iam sufficienter fuerunt determinati. Quod ius Ecclesiae figendi limites utriusque fori minime pro arbitrio exerceri potest (11).

Quodsi Ecclesia *ex iure divino* in certas causas criminales competens est, plane *immutabile* ius consecuta est, et omnis disquisitio historica eo tantum spectat, ut constet, qua forma, quibus modis sive per se sive per delegationem forte iure suo usa sit. Alio modo res sese habet, si positiva tantum reservatione Ecclesiae competentia fori ecclesiastici inducta est. Quo in casu quamvis ius Ecclesiae sibi causas criminales reservandi nitatur ordinatione divina, tamen nequaquam semper et ubique eodemque ambitu iure suo uti debet. Hinc fit, ut de origine, progressu, revocatione talis reservationis inquisitio historica locum habere possit. Cfr. supra libr. I. n. 263.

Id a fortiori valet, si Ecclesia paulatim veram potestatem *politicam* in crimina mere *saecularia* et communia obtinuit, quemadmodum v. g. accidit in Statu pontificio et aliis in regionibus, ubi Episcopi veri quoque fuerunt *principes saeculares* in determinato territorio. Cfr. supra libr. I. n. 264.

II. De competentia in personas criminis reas.

801. Cum omnes et soli homines baptizati iurisdictioni ecclesiasticae sint directe subiecti, necessario sequitur, Ecclesiam ad exercenda iudicia criminalia proprie dicta in *omnes et solos homines baptizatos* vi suae iurisdictionis *directe* esse competentem. Quare Ecclesia neque de delictis infidelium neque de criminibus catechumenorum directe iudicare potest (12).

(11) Cfr. *Suarez*, De leg. lib. IV. c. 11. n. 12.; Supra libr. I. n. 262.

(12) Supra libr. I. n. 275.

At nihil obstat, quominus Ecclesia ut societas perfecta etiam in infideles utatur *potestate sua sese defendendi et indirecte* i. e. ratione potestatis, quam exercet in fideles (13), ipsos quoque *infideles* castiget et puniat (14). Qua potestate indirecta a fortiori valet uti in *catechumenos*; illis enim praescribere potest legitimas iustasque *conditiones*, quibus impletis ad baptismum admittantur (15).

Clerici infra R. Pontificem constituti (16), quamvis ratio naturalis suadeat, ut a foro saeculari etiam in causis criminalibus *communibus* eximantur, tamen ipso iure divino sive naturali sive positivo non sunt donati foro exempto, sed *ex iure canonico*, non ex iuris civilis concessione repetendum est, quod foro ecclesiastico sint reservati, nisi aliud R. Pontifex indulserit. Verum dubium existere non potest, quin R. Pontifex ex ipso iure divino in primatu suae iurisdictionis contento etiam in causis criminalibus communibus ab omni tribunali criminali cuiuslibet principis saecularis immunis existat *solique Dei iudicio* subiiciatur. Imo in foro externo Rom. Pontifices ne possunt quidem sese iudicio criminali vere coactivo sive in foro ecclesiastico sive in foro saeculari vere subiicere.

Quare si quando Romani Pontifices, ut sese a gravibus accusationibus purgarent (17), quasi ad arbitros provocarunt, id plena libertate et ex prudentia fecerunt; at iudicium illorum arbitrorum non habuit vim sententiae iudicialis ex potestate iurisdictionis prolatae, sed fuit merum iudicium discretionis et prudentiae sive testimonium quoddam solemne (18).

(13) Cap. unic. de Iud. et Sar. V. 2. in Clem.

(14) *Bangen*, D. roem. Curie p. 101. sq.

(15) Quare quae *Hinschius* l. c. p. 757. sq. de exercitio potestatis criminalis Ecclesiae in catechumenos atque adeo in mortuos refert, non sunt accurate explicata. Cfr. *Kober*, D. Kirchenbann p. 90. sq.

(16) Supra lib. I. n. 293. 294.; *Cavagnis*, Instit. iur. publ. ec. P. II. n. 105. sq. 143. sq.

(17) Cfr. c. 18. C. II. q. 5. cum notation. corrector. roman., ubi refertur iuramentum, quo Leo III. a. 800. apud sepulcrum S. Petri coram Carolo M. a gravibus accusationibus sese purificavit; *Muenchen* l. c. tom. II. p. 458. sq.; *Friedberg* in ed. corp. iur. can. ad cit. c. 18.

(18) *Hefe* l. c. tom. III. p. 739. de modo procedendi in eadem causa Leonis III. Similiter per iuramentum se purgavit Pelagius Papa a. 555. Cfr. *Molitor* l. c. p. 51.

§ 2. EVOLUTIO HISTORICA.

802. Christus Dominus Apostolis amplam dedit potestatem etiam in foro externo iudicialiter contra delicta fidelium procedendi (19). Quam potestatem nequaquam ad crimina mere ecclesiastica seu contra solas leges ecclesiasticas commissa limitavit, ideoque S. Paulus iusto iudicio, propter *incestum*, Corinthium ab Ecclesia exclusit (20). Verum ex natura rei patet, cur Ecclesia singulari quadam vigilantia et severitate in crimina *clericorum* (21) animadverterit, quamvis non neglexerit delicta laicorum (22).

803. Postquam *imperatores* facti sunt *christiani*, ius Ecclesiae exclusivum iudicandi de causis criminalibus mere ecclesiasticis solemniter agnoverunt (cfr. Novell. 83. cap. 1.; Const. Valentin. I. (a. 368.-375.) in epist. 22. S. Ambros. apud Migne P. L. XVI. 1003. n. 2. sq.); at licet non raro brachium quoque saeculare praestarent, ut sententiae a tribunalibus Ecclesiae de criminibus mere ecclesiasticis v. g. contra haereticos latae executioni mandarentur (23), tamen saepe nimias quoque partes in cognoscendis delictis foro ecclesiastico reservatis praepostere sibi vindicarunt (24).

Item *imperatores christiani* permiserunt, ut leviora delicta ab Ecclesia cognoscerentur et sententia condemnatoria lata iusta poena castigarentur; at graviora clericorum delicta communia non soli Ecclesiae iudicio reliquerunt; etenim optionem dederunt, ut huiusmodi clerici aut in foro saeculari aut in foro ecclesiastico coram iudice competente accusarentur, salvo quibusdam limitationibus pro dignitate status clericalis (25).

(19) Matth. XVIII. 15. sq.

(20) I. Cor. V. 1. sq.

(21) Cfr. can. Apost. 42. 43. 44.; c. 18. 19. 20. Conc. Illiber. (a. 305. 306.); c. 12. Conc. Arelat. (a. 314.); c. 1. sq. Conc. Ancyrae. (a. 314.); c. 1. Conc. Neocaesarae. (a. 314.-325.) = c. 9. D. 28.; c. 17. Conc. Nicaen. (a. 325.) = c. 2. D. 47. et c. 8. C. XIV. q. 4.; Innoc. I. (a. 402.-417.) in c. 6. D. 81.

(22) Const. Apost. lib. II. cap. 47.; c. 1. sq. Conc. Illiber.; *Hinschius* I. c. p. 743. sq. 752. sq.

(23) *Hefele* I. c. tom. I. p. 319. sq. 462.; *Hinschius* I. c. p. 788. sq.

(24) *Hefele* I. c. p. 470. sq.; *Hinschius* I. c. p. 765. sq. plane confundit usurpationes imperatorum romanorum cum ipsorum iure; nequaquam enim quidquid ab aliquibus imperatoribus *factum* est, id *iure* factum est aut ab Ecclesia saltem tacite approbatum.

(25) Novell. 83. 123. cap. 21. et palea post c. 45. C. XI. q. 1.; *Vering*, Inst. iur. eccl. § 186.; *Hinschius* I. c. p. 788. sq. 794. sq.

In regnis quoque *populorum germanicorum* complura delicta communia clericorum, Episcoporum iudicio fuerunt demandata (26), nihilominus plena et perfecta exemptio clericorum in omnibus causis criminalibus tandem a Carolo M. solemniter agnita et statuta est (27). Quod exemplum magni praedecessoris vel ipse Fridericus II. liberaliter secutus est (28). Cum Ecclesia suis quoque legibus confirmaret, quod a principibus saecularibus in favorem cleri fuerat statutum, secundum disciplinam iure Decretalium sancitam *universus clerus* in omnibus causis criminalibus a foro saeculari fuit *exemptus* (29).

Ius Decretalium (30), cum disertis verbis competentiam Ecclesiae statueret, de peccato licet in rebus temporalibus commisso cuiuslibet christiani, etiam laici suprema potestate praediti, in foro externo iudicandi, sibi non leviter odium principum saecularium conciliavit. Quare iurisdictio illa criminalis Ecclesiae multum extensa paulatim acriter impugnari coepta est (31).

Quae impugnatio effecit, ut Ecclesia sua iurisditione criminali in delicta mixta saltem in foro externo minus frequenter uteretur, et in recentioribus concordatis (32) tandem eo progressa est, ut vel ipsum forum privilegiatum cleri in communibus criminibus non amplius sustineret.

§ 3. DISCIPLINA VIGENS.

I. De competentia ratione causarum criminalium.

804. Ex disciplina etiam nunc vigente Ecclesia sibi vindicat ius exclusivum iudicandi de criminibus *mere ecclesia-*

(26) Cfr. c. 32. Conc. Agath. (a. 506.) = c. 17. C. XI. q. 1. et c. 8. C. V. q. 6., ubi Gratianus textum originale non accurate refert (cfr. *Hefele* l. c. tom. II. p. 655. et c. 11. Conc. Epaon. (a. 517.); c. 7. Conc. Matic. (a. 581.); c. 6. Conc. Paris (a. 614.) iunct. edict. Chlotar. II. (a. 615.). Cfr. quoque *Hinschius* l. c. p. 833. sq. 843. sq. 849. sq.

(27) Cfr. c. 39. Synod. Francof. (a. 794.).

(28) Compil. V. cap. 2. de const. I. 1. et cap. 2. de for. comp. II. 2. = Friderici II. et Honor. III. Const. 20. Nov. 1220.

(29) Cap. 4. X. de iud. II. 1.; cap. 12. X. de for. comp. II. 2.

(30) Cap. *Novit*. 13. X. de iud. II. 1. De iudiciis mixtis ex saeculo octavo et de modo procedendi Episcoporum contra publica delicta laicorum cfr. *Vering* l. c.; *Molitor* l. c. p. 54.; *Laemmer* l. c. § 87.; *Hinschius* l. c. p. 830. sq.

(31) *Hefele* l. c. tom. VI. p. 45. 47. cfr. v. Gerichtsbarkeit.

(32) *Nussi*, Conventiones p. 178. 198. sq.

sticis (33), quae directe contra fidem et religionem et res divinas atque sacras committuntur. Huc spectant v. g. *apostasias*, *haeresis*, *schisma*, *simonia*, *prophanatio sacramentorum*, *fractio sigilli sacramentalis*, *omissio communionis paschalis* (34). Quare est manifesta usurpationis iuris omnino alieni, si potestas civilis vel *de solo facto* iudicare praesumat, v. g. quibusnam in casibus, quis cessavit esse catholicus et in castra haereticorum transierit, itemque Ecclesiae iura violantur, si potestas civilis iudicium ab Ecclesia in his causis v. g. haeresis latum non agnoscit aut non curat (35) atque adeo appellationem tanquam *ab abusu* contra sententiam fori ecclesiastici in suo foro admittat, sive ob praetensum defectum in *obiecto* sententiae, sive propter allegatam violationem *ordinis iudiciarii* sacris canonibus praescripti (36). Potestas civilis nostra aetate nonnisi rarissime praebet (37) brachium suum saeculare in exequendis sententiis ecclesiasticis, multoque rarius crimina mere ecclesiastica pro more antiquorum temporum (38) in foro quoque saeculari puniuntur (39).

805. Crimina, quae principaliter religionem simulque civilem rempublicam directe laedunt ideoque *mixta* dicuntur (40) velut sacrilegium, periurium, blasphemia non haereticalis, sortilegium, rapina bonorum ecclesiasticorum, concubinitas praesertim cum personis consanguineis, matrimonium clandestinum, bigamia aliaque delicta similia, etiam nostra aetate foro ecclesiastico non sunt subducta etiamsi a laicis committantur, dummodo Ecclesia de iis delictis solummodo poenas sumat, quatenus religio catholica violatur atque potestati ci-

(33) *Nussi* l. c. p. 17. 171. sq. 197.; *Instr. Prag.* (a. 1870.) § 92.

(34) *Bangen* l. c. p. 103. sq.; *Devoti*, *Instit. can.* l. c. § 3.

(35) *Vering* l. c. § 65., ubi falsa principia ab ipsis tribunalibus civilibus non raro applicata, cum de novis haeticis "*fallibilistarum*," post Concilium Vaticanum ageretur, solide refutantur.

(36) *Nussi* l. c. p. 17. 202.; *Cavagnis* l. c. P. II. n. 44. sq.

(37) *Nussi* l. c. 203. (art. 8. convent. Aequat. a. 1862.).

(38) *Hinschius* l. c. p. 790. sq. 844. sq. de iure romano et legibus Francorum et Visigothorum pro more suo protestantico disserit.

(39) *Nussi* l. c. p. 5. (art. 1. convent. Hisp. a. 1851.). Cfr. *Codic. pen. Gregor.*, ubi post lib. I. "*Dei delitti e delle pene in genere*," lib. II. seu partem specialem orditur tit. I. "*De' delitti che hanno relazione alla Religione ed ai suoi Ministri*," quem deinde sequitur tit. II. "*Dei delitti di lesa Maesta*." Ubi primum puniuntur delicta contra Maestatem *Divinam*, deinde contra Maestatem humanam Principis ex divina derivatam.

(40) *Wernz*, *Ius Decret.* tom. VI. n. 17.

vili relinquat castigationem istorum criminum, quatenus ordo civilis fuit laesus (41).

806. Crimina *civilia*, quibus directe et principaliter laeditur ordo societatis civilis velut furtum, rapina aliaque delicta et peccata gravia in foro interno exclusivo Ecclesiae iudicio sunt reservata; nam ipsa sola a Christo Domino accepit potestatem omnia et singula peccata in sacramento poenitentiae remittendi vel etiam retinendi.

Praeterea Ecclesia in crimina illa civilia, quae directe, licet secundario etiam ordinem Ecclesiae socialem perturbant, poenas statuere et iudicio quoque instituito infligere potest, ut publicae offensioni satisfiat. Hinc quamvis v. g. homicidium, furtum, rapina, usura (42), falsum aliaque crimina inter delicta civilia recenseri soleant, tamen eadem delicta in codice criminali Ecclesiae i. e. libro quinto Decretalium poenis quoque canonicis afficiuntur (43). Etenim censura de peccato etiam in foro externo (44) sine dubitatione ad Ecclesiam catholicam pertinet; attamen nunc de facto Ecclesia de hisce delictis sibi reservat tantum iudicium in foro interno, proceduram autem in foro externo saltem *contra laicos* ordinarie permittit potestati civili, praesertim si illa Ecclesiam in iudicio contra haec crimina instituendo iam praevenierit (45).

(41) Instr. Pragens. l. c.; *Bangen* l. c.; *Devoti* l. c. §§ 4. 5.; Cfr. *Wernz* cit. tom. VI. n. 65.

(42) Cfr. varias sententias antiquorum doctorum de iudice competente in causis criminis usurae apud *Schmalzgr.* lib. V. tit. 19. n. 292. et *Lugo*, De iust. et iure, disp. 25. n. 249. 250., qui controversiam sobrio iudicio dirimunt.

(43) Cfr. v. g. lib. V. tit. 10. 11. 12. 13. 15. 16. 17. 18. 19. 20.; Conc. Trid. sess. XXIV. cap. 8. de reform. matr. (de poenis concub. et adult.).

(44) Cfr. cit. cap. Novit. 13. X. de iud. II. 1. Sub hoc respectu omnia crimina externa et publica fieri possunt *mixta*, si sub respectu peccati externi sub lege poenali Ecclesiae comprehendantur. At Ecclesia non facile punit delicta quae sunt contra *meras leges civiles* v. gr. militares. Sicut vero puniendo plura delicta contra ius divinum quae ipsum quoque ordinem publicum societatis civilis subvertunt, multum promovit bonos mores et publicam prosperitatem, ita pro suo iure vel brachium saeculare ad coercenda delicta mere ecclesiastica invocavit, vel diligentiam magistratum civilium excitavit in coercendis delictis mixtis. Cfr. Tridentinum sess. XXIV. cap. 7. de ref. ubi magistratus saeculares *hortatur*, ut *eos severe coereant*, qui per plures regiones vagantes plura matrimonia stante primo matrimonio contrahunt.

(45) *Devoti* l. c. §§ 5. 6. Quare *Scherer* l. c. §§ 14. 34. de ambitu iurisdictionis ecclesiasticae parum accurate disserit.

II. De competentia ratione personarum.

807. Cum etiam in causis criminalibus Ecclesiae valeat principium: *Actor forum rei sequitur*, ratio omnino naturalis determinandi competentiam tribunalium in personas est *domicilium* habitationis reorum, adeo ut forum domicilii in causis quoque criminalibus sit ordinarium et naturale, quod cum ceteris foris concurrat (46). (Cfr. libri I. de iudic. content. n. 276). At mera commoratio in aliquo loco non sufficit, ut reus ibidem conveniri possit, nisi excipias Urbem Romam (cfr. cap. 20. X. de foro comp. II. 2.) salvis constitutione Eugeniana (cap. 3. de privil. V. 7. in Extravg. com.) et decretis Concilii Tridentini (Sess. XXIV. cap. 11. de ref. et Sess. XXIII. cap. 1. i. f. de ref.) et Const. Pauli V. "*Universi agri*", 1. Mart. 1612. § 4. n. 17. (47).

Item domicilium *originis* sive loci, in quo quis natus est, sed non commoratur, quod ad ordines suscipiendos titulum competentiae constituit (48), in causis criminalibus iudicem ecclesiasticum non efficit competentem in reum, nisi concurrat v. g. titulus domicilii habitationis. Quare etiam casualis praesentia rei v. g. itineris causa in loco originis nequaquam sufficit, ut iudex illius loci fiat competens ex solo isto titulo (49). Nam, praeter rationem internam ex perturbatione ordinis petitam, militant contra forum originis non solum silentium iuris (50), sed etiam expressa legum dispositio (51) et communis Ecclesiae praxis et doctorum consensus (52).

(46) Cfr. cap. 20. X. de for. comp. II. 2.; cap. 1. de priv. V. 7. in Sext.; S. C. C. 28. Ianuar. 1865. in Act. S. Sed. vol. II. p. 137. sq.; Instr. S. C. Ep. et Reg. 11. Iun. 1880. artic. 1.; *Fagnanus* in cap. 20. X. II. 2. n. 9.; *Reiffenstuel* l. c. I. II. tit. 2. n. 24. sq.; *Schmalzgr.* l. c. eod. l. et tit. n. 23.; *Bouix* l. c. p. 266. sq.; *Droste* l. c. p. 29.; *Lega* l. c. tom. IV. n. 164. sq. ubi commemorat forum *castrense* privilegiatum, ortum ex iurisdictione qua pollent Vicarii Castrenses quorundam exercituum. Quare erravit *Zachariae* l. c. tom. I. p. 367., si allegando cap. 14. 20. X. II. 2. opinatus est, ius canonicum tantum admittere in causis criminalibus forum delicti, non vero forum domicilii.

(47) *Bouix* l. c. p. 279. sq.

(48) Cap. 3. de tempor. ordin. I. 9. in Sext.

(49) Cfr. *Schmalzgr.* l. c. n. 23.

(50) Cfr. cit. cap. 20. X. de for. comp., cap. 1. de priv. in Sext.

(51) Cap. 5. X. de paroch. III. 29.

(52) *Bouix* l. c. p. 269. sq.; *Schmalzgr.* l. c. Cfr. quoque de foro saeculari *Zachariae* l. c. p. 372. not. 28.

808. Ratione *delicti* commissi in aliquo loco convenienter etiam ex iuris canonici sanctionibus iudex criminalis, intra cuius territorium locus ille situs est, fit competens (53), ut in reum laicum sive clericum, privilegiatum sive alias exemptum procedere possit, sive ex officio per legitimam inquisitionem, sive propter accusationem publicam vel privatam rite factam, nisi specialis exceptio in iure veluti de Episcopis (54), vel in privilegio (55) statuta sit.

809. Cum forum *deprehensionis* in fontibus iuris ecclesiastici non commemoretur (56) neque in praxi Ecclesiae sit receptum, imo nostra aetate ob defectum familiae armatae *deprehensio delinquentis* directe ab Ecclesiae magistratibus practice sit impossibilis (57), ex *deprehensione auctoris delicti ordinarius iudex ecclesiasticus* alicuius dioecesis legitimum competentiae titulum in reum saltem regulariter (58) non acquirit, si *deprehensio rei delinquentis* fiat in loco, qui situs est extra dioecesim, in qua delictum commissum fuit aut reus domicilium habet.

810. Ex *sola ratione personarum* etiam in criminibus communibus iudex ecclesiasticus *exclusive* competens est in clericos, si spectetur ius Decretalium et commune (cfr. 4. 8. X. de iud. II. 1. cap. 2. 12. X. de for. comp. II. 2., Conc. Trid. Sess. XXIII. cap. 6. de ref. Sess. XXIV. cap. 5. 20. de ref. Sess. XXV. cap. 20. de ref.) nostra aetate nondum plene abro-

(53) Cap. 14. 20. X. de for. comp. II. 2.; cap. 1. X. de raptor. V. 17.; cap. 1. de privil. V. 7. in Sext.; supra lib. I. de iudic. content. n. 290.; Bouix l. c. p. 294. sq.; Droste l. c. p. 30.

(54) Conc. Trid. sess. XIII. cap. 8 de ref. De *regularibus* cfr. limitationes, iuri antiquo appositae a Concilio Tridentino sess. VI. cap. 3. de ref. sess. XXV. cap. 14. de regular.; Clem. VIII. Const. « *Suscepti* » 23. Febr. 1596.; Schmalzgr. l. c. n. 60.

(55) Cfr. cit. cap. 1. de priv. in Sext.; Conc. Trid. sess. VII. cap. 14. de ref.; Pauli V. Const. « *Religiosorum* » 24. Aug. 1607.; Maschal, Instit. can. elench. III. n. 49.

(56) Cap. 20. X. de for. comp. II. 2.; cap. 1. de priv. V. 7. in Sext.; Schmalzgr. l. c. lib. II. tit. 2. n. 65. sq.; Bouix l. c. p. 299. sq. Quod de foro *deprehensionis* forte statuerunt codices criminales diversarum nationum (cfr. Zachariae l. c. p. 363. sq. not. 3. 4. p. 372. sq.), nequit esse norma in foro ecclesiastico.

(57) Droste l. c. p. 31.

(58) Exceptiones, quas affert Schmalzgr. l. c. n. 66. in foro canonico ordinarie non videntur esse practici momenti, nisi forte excipias vagos, qui in loco, quo inveniuntur, non solum ob delicta ibidem, sed etiam alibi commissa puniri possunt. Cfr. Bouix l. c. p. 278.; Lega l. c. tom. IV. n. 166. 168.

gatum. At ius illud commune, partim expressis concessionibus concordatorum, partim consuetudine ab Ecclesia tolerata, paulatim adeo limitatum est, ut in praxi eius observantia sit rara exceptio, et potius exceptio a iure communi facta sit regula vi cuius sola crimina clericorum *mere ecclesiastica* contra statum clericalem vel officia ecclesiastica commissa foro canonico reservantur, reliqua vero crimina clericorum a iudicibus fori saecularis cognoscuntur atque puniuntur (59). Principium vero ipsum immunitatis clericorum a foro saeculari iterum vindicavit Pius X. Motu proprio "*Quantavis diligentia*" 9. Octobr. 1909. extendens poenas etiam ultra casus comprehensos in Const. "*Apostolicae Sedis*", Quare nunc potiori ratione standum est decretis S. C. S. Offici 1. Febr. 1871. et 23. Ianuar. 1886. quoad conditiones servandas et particularibus statutis eorum executionem ordinantibus (60).

811. Quemadmodum ex foris extraordinariis forum *prorogationis* in causis criminalibus ad constituendam competentiam in reum admitti non potest (61), ita etiam extraordinarium forum *reconventionis* (62), vel potius *reaccusationis* in accusatione privata criminum criminaliter (63) intentata ipso iure est exclusum atque propter ordinarium procedendi modum, per inquisitionem iudicis ecclesiastici ex officio aut per publicam accusationem, iam per se aliunde cessat.

Denique forum extraordinarie competens in causis quoque criminalibus constitui potest ex connexione sive continentia causarum, nisi specialis iuris prohibitio obsistat (64).

(59) Ut difficultates in praxi certius vitentur et principia canonica salventur, Episcopis Italiae ad annum dari solitum fuit indultum, ut permittere possint "iudicibus laicis aliisque executoribus sibi ob morum integritatem et studio religionis benevisis, ut in causis tam criminalibus mere profanis, exceptis causis Episcoporum, Ordinariorum aliorumque Praelatorum superiorum, quam civilibus item profanis, ecclesiasticas personas bonaque Ecclesiae vel loca pia respicientibus, iudicare.... valeant".

(60) Cfr. Wernz, Ius Decret. tom. VI. n. 336. cum notis et supra lib. I. n. 298. cum notis.

(61) Cfr. supra lib. I. n. 307. *Lega* l. c. tom. IV. n. 169. quamvis *theoretice* contradicat saltem in iudicio criminali per *accusationem* introducto, *practice* tamen in eadem sententiam negantem convenit.

(62) L. 5. D. de publ. iudic. XLVIII. 1.; *Zachariae* l. c. p. 378.

(63) At contra actionem civilem reconventio sive reaccusatio criminalis per se est permessa. Cfr. quoque *Muenchen* l. c. t. I. p. 60., t. II. p. 392. sq.; *Lega* l. c. n. 170.; *Schmalzgr.* l. c. lib. II. tit. 4. n. 11., ubi alias limitationes refert.

(64) Cfr. supra lib. I. n. 308.; *Schmalzgr.* l. c. lib. II. tit. 1. n. 72. sq., tit. 2. n. 126. 139. sq.; *Zachariae* l. c. § 56.; *Lega* l. c. n. 171.

812. Quoniam ex principiis a iure canonico admissis de foro competente facile fieri potest, ut complures iudices in eundem reum sint competentes, *praeventione* (65) competentia definitur. Quae praeventio constituitur per *citationem* priorem legitime factam, et competentia iudicis rite constituta non cessat, etsi inchoato processu titulus, ex quo iudex factus est competens, per accidens cesset, v. g. si reus domicilium mutet; itemque actori post intimatam accusato citationem pro arbitrio suo non iam permissum est alium adire iudicem ex iis, qui per se fuissent competentes ad admittendam accusationem. Cfr. cap. 19. X. de foro comp. II. 2. (66). Quodsi *dubium* oriatur de competentia tribunalis criminalis, spectat ad ipsum tribunal, non ad partes litigantes, huiusmodi dubium solvere (67); si conflictus vero competentiae ortus sit inter diversa tribunalia eiusdem ordinis, commune tribunal superius est adeundum. Quod tribunal superius pro duobus Episcopis suffraganeis eiusdem provinciae ecclesiasticae est iudicium metropolitanum, in aliis casibus ut plurimum solus Romanus Pontifex erit iudex competens, qui competentiae conflictum dirimere possit atque ius suum per unam ex Congregationibus romanis pro diversitate materiae exercebit. Cfr. quoque Gregorii XVI. Regolamentoo legisl. § 338.; *Lega*, De iudic. eccl. tom. I. n. 351.

TITULUS IV.

DE ORDINARIA PROCEDURA CRIMINALI PER ACCUSATIONEM DENUNTIATIONEM ET INQUISITIONEM

(*Lib. V. tit. 1. de accus. inq. et del., tit. 2. de calumn.*).

813. **Fontes** : Decret. Grat. (1) C. II. praesertim q. 7. 8.; C. III. q. 4. sq.; C. IV. q. 1. sq.; C. V. q. 1. sq.; C. VI. q. 1. sq.; C. XV. q. 3. — Compl. I. et II. l. V. t. 1. de accusationibus; Cpl. III. l. V. t. 1. de acc. et den. et inq.; Cpl. IV. l. V. tit. 1. de acc. et inq. — Decret. Greg. IX. l. c. in rubr.; Decret. Bonif. VIII. l. V. t. 1. d. acc., inq. et del. — Conc. Trid. Sess. XIII.

(65) *Schmalzgr.* lib. III. tit. 2. n. 136.

(66) *Droste* l. c. p. 31.; *Muenchen* l. c. p. 61.

(67) L. 5. D. de iudic. V. l. Quare in casu, nisi agatur de notoria incompetencia, debet ad citationem comparere, ne iudicis auctoritas videatur contemni, quamvis non prohibeatur quominus exceptionem incompetenciae proponat. *Muenchen* l. c.; *Lega*, De iudic. eccl. tom. I. n. 350.

(1) Cfr. quoque ex iure romano: Dig. XLVII. 2. de accusationib. et inscript.; Cod. IX. 1. qui accusare non possunt, 2. de acc. et inser.

cap. 6. de ref.; Sess. XXIV. cap. 5. 20. de ref.; Sess. XXV. cap. 14. de ref.; Instr. S. C. Ep. et Reg. 11. Iun. 1880.

Scriptores: Comment. Grat. et iur. Decretal. in text. cit.; *Tancredus* l. c. P. II. tit. 7. 8.; *Durantis*, Specul. lib. III., lib. IV. ad tit. 1. 2. — *Zech* l. c. t. 2.-7. 34.; *Vering*, Inst. iur. eccles. § 201. — *Bouix*, l. c. tom. II. p. 1. sq.; *Muenchen* l. c. tom. I. p. 363. sq.; *Droste* l. c. p. 60. sq.; *Fournier*, Les officialités au moyen age p. 233. sq.; *Périer*, La procédure canonique moderne p. 17. sq.; *Marx*, De denunt. iur. can.; *Gross*, l. c. P. I. p. 31. sq. 44. sq. 64. sq. P. II. sect. 2.; *Molitor* l. c. p. 1. sq. et idem in Archiv f. k. KR. tom. 5. p. 344. sq.; ubi disserit de procedura criminali in officialatibus episcopalibus adiecta in fine ad instar codicis 28. canonum. *Summa ordinis iudiciarii in foro criminali officialis secundum ss. canones adhibendi *. *Lega* l. c. tom. IV. n. 105. sq.; *Theodorus a Ried-Rrig*, Manuale iur. discipl. et crimin. regul. a. 1902. Cfr. quoque Anal. iur. pont. Ser. XIII. p. 40.-54. * Traité pratique des officialités diocésaines *. — De rebus hist. consuli possunt *Kellner* l. c.; *Fessler*, D. can. Process. in d. erst. fuenf. lahrh.; *Molitor* l. c.; *Biener*, Beitrage zur Gesch. des Inquisitionen proc.; *Vering* l. c.; *Hélie*, Traité de l'instruction criminelle tom. I.; *Esmein*, Histoire de la procéd. crimin. en France depuis le XIII. siècle, p. 66. sq.

Praenotiones.

814. Connexio materiae. Absoluta disputatione de constitutione et competentia iudiciorum criminalium, ex ipsa natura rei commendatur, ut iam de procedura criminali in foro ecclesiastico disseratur (2). Cum huius proceduræ partes cum processu contentioso sive litigioso communes iam praecedenti libro primo expositae sint, hoc loco solae quaestiones proceduræ criminali propriae et singulares sunt discutendae. Huc spectant in primis diversae formae per accusationem sive per denuntiationem aliosque modos causam criminalem introducendi in iudicium; etenim ex diversis illis formis introducendi causam criminalem, universa procedura criminalis specificatur et in varias distinguitur proceduras speciales e quibus unaquaeque suam singularem habet naturam illa forma introductionis determinatam (3). Qua disputatione de modo introducendi causas criminales simul completur et absolvitur disquisitio de personis, quae in omni iudicio praeter iudicem et actuarium essentialiter intervenire debent i. e. de partibus (4). Nam si de accusatione est disputandum, necessario de actore et reo vel potius de accusatore et accusato agi debet.

(2) Cfr. supra libr. I. de iudic. content. n. 310.

(3) *Zech* l. c. § 33.; *Droste* l. c. p. 36. sq. 60. sq. 71. sq. 97. sq.

(4) *Droste* l. c. p. 46. sq.

815. Definitio. Cum processus criminalis sit series quaedam actionum iudicis et partium, quibus causae criminalis cognitio et definitio rite praeparatur atque absolvitur, procedura criminalis, si obiective spectatur, etiam in foro canonico est nihil aliud quam complexus legum ecclesiasticarum, quibus cognitio et definitio causae criminalis ordinatur. Cfr. supra lib. I. de iudic. content. n. 5.

816. Divisio. Procedura criminalis et disciplinaris dividi potest:

I. Ratione *ordinis iudicialis* servati aut non servati, in *iudicalem*, quae continet *monitionem canonicam*, et *iudicalem* proceduram *strictè* dictam, et in *extraiudicalem*, ad quam refertur *monitio paterna* et *suspensio ex informata conscientia* (5).

II. Ratione *formae*, qua causa criminalis deferitur ad forum ecclesiasticum, in proceduram criminalem per *accusationem* vel per *denuntiationem* vel per *inquisitionem* (6) vel per *notorietatem* (7) vel per *exceptionem* (8).

III. Ratione *solemnitatum*, in proceduram *ordinariam* vel *solemnem*, in qua pro diversa specie proceduræ v. g. accusationis vel inquisitionis omnes a iure praescriptae solemnitates observantur, et in proceduram *extraordinariam*, in qua omnes solemnitates iuris positivi admodum non servantur. Huc referri potest procedura criminalis *summaria* et ex *notorietate* et contra contumaces et per *purgationem* *canonicam* (9).

IV. Ratione *scopi principalis* et naturae poenarum inflictarum interdum etiam distinguitur procedura *criminalis* strictè dicta et procedura *disciplinaris*. Prior principaliter intendit vindictam ideoque in illa infliguntur poenae vindicativae, altera maxime ordinatur ad emendationem et correctionem

(5) Matth. XVII. 15. sq.; *Droste* l. c. p. 71. sq.

(6) Cfr. rubric. lib. V. tit. 1. X. et in Sext.; cap. 24. i. f. X. V. 1.; cap. 31. X. de simon. V. 3.

(7) Procedura ex *notorio* constituit formam processus criminalis a tribus aliis distinctam, ut patet ex cap. in not. praec. allegatis. Cfr. *Muenchen* l. c. p. 363. 446.; *Droste* l. c. p. 87.; *Schmalzgr.* l. c. n. 1. sq. Hinc *Vering* l. c. § 261. ob rationes parum concludentes tantum tres distinctas proceduras admittit scilicet accus., denunt., inquis. et per *notorietatem* propriam proceduram constitui negat.

(8) *Exceptio* non est propria procedura criminalis a quatuor aliis distincta, ut deducitur ex natura rei et cap. 16. X. V. 1. Cfr. *Muenchen* l. c. p. 363.; *Vering* l. c.; *Bouix* l. c. p. 109.

(9) *Muenchen* l. c. p. 404. sq. 418. sq.

et consequenter saltem a gravibus poenis praesertim vindicativis abstinet atque mitioribus utitur remediis. Cfr. Instr. S. C. Ep. et Reg. 11. Iun. 1881. art. 4.; *Droste* l. c, p. 71. sq. (10).

817. Notae historicae. I. Ipse Christus Dominus fideles docuit, qua ratione contra fratres delinquentes per *correctionem fraternam* atque adeo per *denuntiationem* penes Ecclesiam etiam iudicialiter procederent (11). S. Paulus severe monuit, ne fidelis fidelem pertraheret ad tribunal iudicis infidelis (12), multo magis ab accusandis fratribus in foro saeculari ob delicta commissa primis christianis fuit abstinendum. At ne crimina fidelium manerent impunita vel potius non correcta, Praesules ecclesiastici severas poenitentias fidelibus delinquentibus iniunxerunt atque contra delicta in foro ecclesia-

(10) Si in illius Instructionis titulo commemorantur causae *disciplinares* et *criminales*, non proprie videtur inde dari fundamentum ad propriam divisionem *iudicii* criminalis in *disciplinare* et *criminale*, si strictae notioni iudicii criminalis stare velimus. Iudicium enim criminale, est illa series actuum, qui ordinantur ad cognoscendum aliquem fuisse auctorem *veri delicti* ecclesiastici, ut exinde procedatur ad eius condemnationem vel absolutionem. At conferendo articulos illius Instructionis apparet, iudicium criminale (art. X. sq.) distingui a correctione morum (art. II.); quae correctio morum indicatur fieri posse sive in iis actibus, quae in se delictum proprie dictum non continent, sive in iis etiam actibus, quibus illa ratio delicti inest, contra quos tamen Superior eccl. non procedit per viam iudicii criminalis sed per viam correctionis. Nam art. 1. est sermo de mediis ad *praeveniendam* delicta (ergo delictum non est commissum) et de mediis ad *corrigenda mala* (mala seu mali aut pravi mores possunt continere aut non continere delictum). Remedia praeventiva dicuntur ordinari ad amovendum *scandalum* (v. gr. nimiae clerici visitationes, nimia familiaritas cum feminis, nimis longum tempus impensum in excipiendis confessionibus feminarum etiam citra delictum possunt dare locum scandalo) vel *occasionem* voluntariam, vel *causam* delinquendi proximam. Remedia ad corrigenda mala dicuntur ordinari ad revocandos *delinquentes* ad meliorem frugem et ad damna ex *crimine* sequuta reficienda. Deinde artic. 3. arbitrio prudenti Episcopi relinquitur usus illorum remedium. At inde evidenter excluditur iudicium criminale stricte dictum, quod illud arbitrium non patitur, sed ordinatur ad damnandum vel absolvendum accusatum, denuntiantum vel inquisitum, prout fuerit repertus delicti reus aut secus. Hinc in illa Instructione causa disciplinaris (iudicium disciplinare), prout opponitur causae criminali (iudicium criminale), est illa quae in foro civili tribuitur sic dictae *politiae criminali* sive *anteiudiciariae* sive *punitivae*, *simplici* aut *correctionali* (Cfr. *Carmignani*, Iur. crimin. element. §§ 18. sq. 261. sq.), cum hoc discrimine quod in citata Instr. prudenti arbitrio Episcopi videtur permitti ut disciplinariter etiam contra vera delicta procedat, modo escludantur *ordinariae* seu *graviorae* poenae.

(11) Matth. XVIII. 15. sq.

(12) I. Corinth. VI. 1. sq.; *Molitor* l. c. p. 11. sq.

stico processerunt (13). Quae procedura inde ab initio religionis christianae nequaquam fuit plane informis meroque arbitrio obnoxia (14). Hinc cum modus procedendi per accusationem ipsa naturali sua convenientia, verbis sacrae scripturae, legibus romanis commendaretur, mirum non est, quod Ecclesia dedignata non sit quod substantiam in suo quoque foro sequi solemnitates ordinis iudiciarii, qui accusatione nitebatur.

II. Quamvis Ecclesia ab initio leges romanas non serviliter adoptasset (15), tamen crescente in dies post conversionem Constantini M. ambitu actionum iudicialium in foro ecclesiastico (16), non iam simplex illa et quasi patriarchalis forma ordinis iudiciarii retineri potuit. Inde factum est, ut quamplurima facta ex saeculo quinto luculenter testentur, Ecclesiam in definiendis causis criminalibus adoptasse proceduram iuris romani per accusationem, semper retenta procedura per denuntiationem in sacra scriptura satis indicatam (17).

Praeclarissimus vero testis receptionis proceduræ criminalis per accusationem iuxta sanctiones iuris romani est S. Gregorius M. († 604.), ita ut nullum dubium existere possit, quin ex fine saeculi sexti atque ineunte saeculo septimo processus criminalis iuris romani, prout reperitur in collectionibus Imperatoris Iustiniani descriptus ab Ecclesia fuerit adoptatus. Quare ex legibus romanis eo tempore vigentibus facile erui potest forma processus accusatorii ab Ecclesia recepti (18).

III. Quemadmodum in iure romano ex tempore Imperatorum et in iure canonico antiquo reperiuntur praeformationes quaedam atque initia processus inquisitorii (19), ita etiam in foro ecclesiastico antiquissimo tempore invenitur species quaedam proceduræ criminalis per *iuramentum purgato-*

(13) Const. apost. lib. II. cap. 47. sq.

(14) S. Cyprianus epist. 55. 49.; Eusebius, Hist. eccl. lib. VII. cap. 30.; Lega, l. c. n. 107.

(15) Cfr. Euseb. l. c.; Molitor l. c. p. 19. 24. sq.

(16) L. 1. Cod. Theod. de episc. iud. XVI. 12. iunct. c. 35. 36. 37. C. XI. q. 1.; Molitor l. c. p. 26. sq.

(17) Devoti, Inst. can. lib. IV. tit. 1. § 5.; Molitor l. c. p. 35. sq.

(18) Cfr. c. 7. C. II. q. 1.; c. 2. C. XVI. q. 6.; c. 38. C. XI. q. 1.; Molitor l. c. p. 41. sq.

(19) Bouix l. c. tom. II. p. 120. sq. 113. sq.; Molitor l. c. p. 50. sq.; Vering l. c. § 201.

rium (20). Cuius iuramenti iam fit mentio in epistolis S. Augustini et in Synodo S. Patricii circa medium saeculum quintum celebrata, similiterque Pelagius Papa a. 555. falsas accusationes contra se prolatas refutavit. Quae praxis Ecclesiae etiam a Gregorio I. et II. probata (21), optimum quoddam suppeditavit medium, quo purgatio in iure germanico recepta, demptis superstitionibus et iniustis additamentis, etiam cum iuribus canonicis conciliaretur (22); atque inde orta est procedura, quae *purgatio canonica* dicitur et proprium titulum in iure Decretalium consecuta est immediate ante titulum *de purificatione vulgari* ab Ecclesia condemnata (23). At ex saeculo decimo quarto usus *compurgatorum* (24) in purificatione canonica paulatim cessavit, imo ex saeculo decimo octavo ipsa purgatio canonica in desuetudinem abiit (25).

IV. Nihilominus ordinaria procedura criminalis in Ecclesia hisce temporibus semper mansit accusatio. Cfr. *Bouix* l. c. tom. II. p. 113. sq. Quod evidenter deducitur ex decreto Gratiani, in quo non solum collectio habetur iuris antiqui, sed etiam ex dictis et ipso studio et modo magistri Gratiani compilandi et conciliandi canones ordo iudiciarius in causis criminalibus illo tempore practice observatus haud difficulter colligi potest (26).

At praeter ordinarium processum per accusationem Gratianus optime notam habuit proceduram extraordinariam in causis manifestis sive *notoriis* neque silentio premit proceduram per *denuntiationem*, fuse vero agit propter necessitates suorum temporum de *purgatione canonica* et *vulgari*, sed inquisitionem proprie dictam atque exceptionem inter proceduras criminales nondum recenset (27).

V. In iure Decretalium principales procedurae criminales

(20) Cfr. *Muenchen* l. c. p. 434. sq.; c. 2. C. II. q. 1.; c. 50. C. XI. q. 3. (S. August.).

(21) Cfr. c. 6. (Greg. I. a. 592.); c. 5. (Gregor. II. a. 726.) C. II. q. 5.

(22) *Molitor* l. c. p. 51. sq.; *Muenchen* l. c. p. 449. sq.

(23) *Vering* l. c. § 201. III. not. 12. sq.

(24) Cap. 5. X. de purg. can. V. 34.

(25) *Giraldi*, Expos. iur. pont. P. I. sect. 894.; *Vering* l. c.; *Muenchen* l. c. p. 462. sq.; *Molitor* l. c. p. 237.

(26) C. II. q. 1. P. I. cum canonibus; C. II. q. 7. C. III. q. 4. 5.; C. IV. q. 1. 4.; C. VI. q. 1.; C. XV. q. 3.; *Molitor* l. c. p. 35. sq.

(27) C. II. q. 1. P. II. III. cum canon.; c. 17. D. 45. (Orig.); c. 18. 19. C. II. q. 1.; C. II. q. 5.; C. XV. q. 5.; *Molitor* l. c. p. 102. sq.; *Muenchen* l. c. p. 441. sq.

iam a Gratiano commemoratae pariter sunt retentae (28); at per Innocentium III. factum est, ut procedura inquisitionis antiquioribus formis procedendi in causis criminalibus, non tamquam absolute nova, sed magis ordinata et ordinaria adderetur (29).

Quae inquisitio magis magisque invaluit, ita ut non iam accusatio, sed procedura per inquisitionem fieret *ordinarius procedendi modus* in causis criminalibus. Id quod potissimum obtinuit, si de crimine haeresis in foro ecclesiastico fuit cognoscendum. Cui singulari proprietati haeresis illa accessit, ut vel ipsa inquisitio de haeresi in forma summaria, non solemni absolveretur (30). Cum ipsa inquisitio illud incommodum haberet, ut idem videretur esse accusator et iudex, inde ex saeculo decimo tertio inquisitio facta est "*aliquo promovente ipsam*" (31). Qui promotor inquisitionis sese habuit ad instar accusatoris in iure antiquo. Postquam vero in Gallia saeculo decimo tertio et decimo quarto officium *promotoris* sive *procuratoris fiscalis* in tribunalibus saecularibus institutum et saeculis subsequentibus etiam in aliis regionibus receptum est velut in Hispania, Lusitania, Anglia saeculo decimo quinto, in Italia certe iam saeculo decimo sexto, idem promotor fiscalis (32) etiam in foro ecclesiastico introduci coeptus est (33).

VI. In Clementinis (34) illa nova reperitur sanctio, qua

(28) Cfr. rubric. l. V. tit. 1. X.; *Molitor* l. c. p. 117. sq. p. 130. sq.

(29) Cfr. cap. 10. X. de purg. can. V. 34. = Innoc. III. 7. Maii 1199.; cap. 31. X. de simon. V. 3. = Innoc. III. 2. Dec. 1199.; cap. unic. X. ut eccl. benef. III. 2. = Innoc. III. 22. Sept. 1198.; cap. 24. X. de accus. V. 1. = cap. 8. Conc. Later. IV. a. 1215.; cap. 17. 18. 19. 21. X. V. 1.; cap. 1. 2. de acc. V. 1. in Sext.; *Muenchen* l. c. p. 472. sq. 474. sq. ubi calumnias *Boehmeri*, quod immoralitas cleri fuerit ratio introducendi proceduram inquisitionis, recte reiicit; *Molitor* l. c. p. 173. sq.; *Bouix* l. c. tom. II. p. 125. sq.; *Vering* l. c. §. 201.; *Lega* l. c. n. 108.; *Fournier* l. c. p. 267. sq.

(30) *Bouix* l. c. p. 365. sq.; *Muenchen* l. c. p. 429. sq.

(31) Cap. 19. X. de acc. V. 1.; *Durantis* l. c. lib. III. partic. 1. § 3. n. 2. 20.

(32) *Molitor* l. c. p. 172. 182. sq. 234. sq. Cfr. *Hélie*, Traité de l'instr. crim. vol. I. p. 464., qui officium promotoris fiscalis repetit ex *procuratoribus regis*, qui prius privata regis negotia et deinde etiam negotia fisci apud tribunalia defendebant, licet non neget introductionem procedurae per inquisitionem suas partes habuisse in ortum illius instituti.

(33) *Procedura contra contumaces* ex professo in iure Decretalium non exponitur. Quare hac in re potius ad ius romanum atque ad praxim fuit recurrendum. Cfr. *Durantis* l. c. lib. III. partic. 1. de accus. §§ 5. 6.; *Molitor* l. c. p. 168. sq. 258. sq. 283.; *Muenchen* l. c. p. 404. sq.

(34) Cap. 2. de iud. II. 1. in Clem.; cap. 2. de V. S. V. 11. in Clem.; *Nilles*, De iud. eccl. p. 20. sq.; *Briegleb*, Einleitung i. d. Theor. d. sum. Processe. p. 15. sq.

processus *summarius* iam antea usitatus, accuratius definitus est. Quae Clementinae Decretales licet directe de causis civilibus sive contentiosis ius constituerent, tamen causae criminales non penitus excluserunt. Imo procedura summaria, quae *in ordinibus religiosis* passim fuerat recepta (35), per Pium V., Sixtum V., Clementem VIII. etiam ad causas criminales *clericorum saecularium* extensa est, et in ipsa Curia Romana circiter a duobus saeculis tantopere tribunalibus ecclesiasticis probatur, ut procedura solemnisi penitus fere ab aula recesserit. Qua re factum est, ut S. Congr. Episcop. et Regul. in causis criminalibus per appellationem ad se delatis tum solum proceduram nullam et irritam esse declararet, si formae vere essentialis iusti iudicii non fuissent observatae (36).

VII. *Concilium Tridentinum* (37), praeter reformationem in ipsa tribunalium ecclesiasticorum *constitutione* peractam, etiam *proceduram* criminalem multiplici ratione emendavit, atque imprimis frivolas nimisque faciles appellationes sapientissime amputavit (38) et contra clericos concubenarios specialem quendam et summarium procedendi modum praescripsit (39). At singulari mentione dignum est novum illud decretum Concilii Tridentini (40), quo procedura extraiudicialis *suspensionis ex informata conscientia* in iure Decretalium (41) solis Praelatis regularibus pro clericis regularibus sibi subditis concessa, etiam pro clero saeculari (42) Episcopis est permissa (43).

VIII. *Post Concilium Tridentinum* (44) procedura criminalis, licet in compluribus capitibus specialibus aucta et emendata fuerit (45), tamen essentialis mutationes non subiit, et

(35) Cap. 24. i. f. X. de accus. V. 1.

(36) *Droste* l. c. p. 61. sq.

(37) *Molitor* l. c. p. 209. sq.

(38) Conc. Trid. Sess. XIII. cap. 1. sq. de ref., Sess. XXIV. cap. 20. de ref.

(39) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 14. de ref.

(40) Conc. Trid. Sess. XIV. proem. decr. de ref., cap. 1. de ref.

(41) Cap. 5. X. de temp. ord. I. 11.

(42) Cfr. de iure antiquo: C. II. q. 1. P. I. c. 1.; cap. 4. X. de accusat. V. 1.; cap. 4. 17. X. de temp. ord. I. 11.

(43) *Molitor* l. c. p. 221. sq.

(44) *Molitor* l. c. p. 232. sq.

(45) Cfr. decreta Clem. VIII. (a. 1600.), Urbani VIII. (a. 1626.), Benedicti XIII. (a. 1724.-1725.) in Con. Lac. tom. I. p. 427. 428, 429. 433.; Benedicti XIV. Const. " *Ad militantis Ecclesiae* " 30. Mart. 1742.

processus criminalis per inquisitionem sive ex officio paulatim tam communiter introductus est, ut non iam extraordinarius, sed ordinarius fieret ordo iudiciarius in causis criminalibus (46). Cui praxi accessit etiam frequentior usus promotoris fiscalis, etiamsi in fontibus iuris communis fundamentum non haberet (47).

IX. *Ultimo saeculo*, post finitam revolutionem gallicam, in non paucis regionibus una cum tribunalibus criminalibus bene constitutis etiam procedura criminalis canonice ordinata in praxi oblivioni data est (48). Nihilominus Sedes Apostolica reformationem tribunalium et proceduræ in causis criminalibus constanter promovit. Id quod in primis factum est in Statu Pontificio (49) atque etiam extra illum sapientibus decretis ordini iudiciario fori criminalis consultum est (50). Quare cum informis quidam procedendi modus praesertim in causis criminalibus clericorum non pauca habeat incommoda et gravia iustitiae administrandae inferat detrimenta, tandem nova prodiit Instructio S. C. Ep. et Reg. pro ecclesiasticis curiis quoad modum procedendi oeconomice in causis disciplinaribus et criminalibus clericorum (11. Iun. 1880.) (51) cum additamento 26. Mart. 1886. (52). Quae Instructio, quamvis ob italicum textum originalem saltem proxime Episcopis Italiae videatur esse destinata, tamen esprime huiusmodi limitationem non continet, sed indiscriminatim "*Ordinariis locorum* facultatem concedit (53), ut formas magis oeconomicas adhibere valeant in exercitio suae disciplinaris iurisdictionis super clericis „ Cum praeterea omnes articuli huius Instructionis sese habeant ad instar collectionis vel codificationis normarum in S. C. Ep. et Reg. aliisque

(46) *Schmalzgr.* l. c. lib. V. tit. 1. n. 172.; *Molitor* l. c. p. 237. sq.

(47) *Molitor* l. c. p. 234. sq.

(48) *Molitor* l. c. p. 261. sq.

(49) Gregor. XVI. ordinatio 5. Nov. 1831. S. C. Ep. et Reg. 18. Decemb. 1835.; *Péries*, La procéd. canon. moderne p. 349. sq.

(50) Ordinatio Archidioec. Colonien. 26. Dec. 1846.; *Institutions diocésaines* ou recueil des règlements publiés par Mr. l'Évêque de Digne- (a. 1845.); Ordinatio Archiep. Prag. (a. 1870.); Règlement de l'Officialité de Paris (16. Oct. 1888.) n. 15-270.

(51) Act. S. S. vol. XIII. p. 324. sq. huius Instr. exhibent versionem latinam privata auctoritate factam; aliam versionem publicavit P. San. guineti in appendice suarum Institutionum iuris ecclesiastici.

(52) *Péries* l. c. p. 349. sq.

(53) *Nilles*, De iud. eccles. p. 85. not. 1.; *Vering*, Inst. iur. eccles. § 201. not. 27.

tribunalibus Curiae Romanae iamdiu receptarum, Episcopi etiam ex hoc titulo in aliis quoque regionibus, attentis conditionibus art. 9. stabilitis, tuto hanc Instructionem sequi valent (54). Cfr. *Pillet*, Ius. can. gener. p. 439, et *Péries*, La procédure canonique moderne p. 335. ubi refertur rescriptum 14. Ian. 1882. quo Leo XIII. Episcopis Galliae usum Instruct. S. C. Ep. et R. 11. Iun. 1880. expresse concessit.

§ 1. DE PROCEDURA CRIMINALI PER ACCUSATIONEM.

I. De notione et divisione accusationis.

818. Notio. *Accusatio est delatio rei criminis ad iudicem competentem vindictae publicae causa legitime facta* (55).

Quare accusatio cum dicitur delatio, differt ab *inquisitione*, quae praeviam delationem criminis ab aliquo factam non requirit, sed solummodo exigit famam vel indicia criminis. Praeterea delatio ad verum *iudicem* fiat necesse est, cum arbitri a causis criminalibus excludantur et crimen sive grave delictum sit oportet, quod in processu ordinario accusationis cognoscitur, levia enim delicta summarie cognoscuntur et puniuntur (56). Ex scopo delationis, qui ad publicam vindictam refertur, satis patet differentia accusationis ab *actione civili* sivi contentiosa, quo commodum privatum intenditur, et a *denuntiatione* evangelica, quae fit ad correctionem et emendationem. Denique accusatio cum sit actus legitimus, omnino fieri debet cum solemnitatibus et conditionibus a iure praescriptis. Id quod insinuari solet verbis "*legitime* „ vel "*solemniter* „, omittitur vero expressa comme-

(54) *Droste* l. c. p. 10. sq. p. 221. et *Péries* l. c. p. 346., ubi refertur epist. circul. S. C. Ep. et Reg. 1. Aug. 1851. Instructio S. C. de Prop. Fide de modo servando in cognos. et defin. caus. criminalibus et disciplinariis clericorum in foederatis statibus Americae septentrionalis ad verbum fere exacta est secundum Instructionem S. C. Ep. et Reg. 11. Iun. 1880. ideoque est quasi authentica illius versio latina. Cfr. Conc. plen. Baltim. III. p. 287. sq. 176. sq.; *Lega* l. c. tom. IV. n. 195. sq., ubi ex ipso prooemio Inst. S. C. infert illam Instructionem non esse *ex praecepto* ubique sequendam, sed *ubique esse permissam*, unde expressae concessionem non fuissent necessariae.

(55) *Schmalzgr.* lib. V. tit. 1. n. 21. sq.; *Bouix* l. c. tom. II. p. 3. sq.; *Zech* l. c. § 25.; *Zallinger* h. t. § 18.

(56) L. 6. Dig. de accus. XLVIII. 2.; *Muenchen* l. c. tom. I. p. 365. 418. sq. 429. sq.; Instr. S. C. Ep. et Reg. (a. 1880.) art. 1. sq.; *Droste* l. c. p. 74. sq.

moratio solemnitatis, quae consistit in *inscriptione* sive in suscepto periculo talionis. Nam ex disciplina nova magis magisque invaluit praxis persequendi crimina per accusatorem publicum i. e. promotorem fiscales, qui inscriptioni non est subiectus (57), atque pro ipsis accusatoribus privatis poena talionis iamdiu per contrariam consuetudinem videtur esse abrogata, nisi specialis probetur exceptio. Hinc si conditio quaedam accusationis speciatim est indicanda, potius onus probandi ab accusatore, non a delatore susceptum expresse enuntietur oportet. In qua obligatione probandi convenit cum accusatore hodiernus Promotor fiscalis. Cfr. *Lega* l. c. n. 143.

819. Divisio. Quamvis processus accusationis per se multiplicem divisionem non admittat, tamen interdum distinguitur processus accusationis sollemnis et processus accusationis summarius. Cfr. c. 2. C. IV. q. 4. cum dict. Gratiani; *Muenchen* l. c. p. 444. sq.

II. De accusatoribus et accusatis.

820. Accusatores legitimi (58) in foro ecclesiastico possunt esse omnes, qui legibus ecclesiasticis non prohibentur (59). Cfr. *Durantis* l. c. l. III. partic. 1. de accusatione; *Tancredus* l. c. P. II. tit. 7. de criminib. et qualiter. § 6. Cum vera accusatio ab homine privato facta res sit odiosa et iure publico contra falsas et malitiosas accusationes hominibus innocentibus concedenda sit tutela et negotium adeo grave circumspice sit inchoandum et ad securum exitum perducendum (60), "*legibus publicis*" i. e. legibus romanis ab Ecclesia approbatis (61) non pauci homines ad accusationem proponendam et promovendam declarati sunt inhabiles.

(57) *Reiffenstuel* l. V. t. 2. n. 5.; *Leuren*, Forum eccl. eod. q. 62.; *Pirhing* eod. n. 6. quod denuntians ex officio velut promotor fiscalis non evadat calumniator praesumptus, licet in probando deficiat; quamvis si scienter falso denuntiet poenas calumniatoris non effugiat.

(58) Cfr. c. 4. C. II. q. 1.; c. 31. C. XXIII. q. 4.; cap. 1. X. h. t. V. 1. "Si legitimus non fuerit accusator, non fatigetur accusatus".

(59) L. 8. Dig. de accus.; *Schmalzgr.* h. t. n. 37. sq.; *Bouix* l. c. p. 8.; *Lega* l. c. n. 133.

(60) Cfr. c. 50. C. II. q. 7.; *Muenchen* l. c. p. 370. sq. 375. sq.

(61) Cfr. c. 5. 8. C. III. q. 5.; c. 19. C. VI. q. 1.; Grat. post. c. 4. C. XV; q. 3.; cap. 1. X. h. t.; *Fournier* l. c. p. 238. sq.; *Molitor* l. c. p. 86. sq. 140. sq.

Quare imprimis, qui excluduntur a postulando vel testimonio ferendo in iudicio, generatim etiam ab accusatione in causa criminali prohibentur (62), nisi specialis probetur exceptio (63). Item accusator privatus nequit sibi substituere procuratorem (64), a qua substitutione promotor fiscalis non arcetur (65). Neque quis simul contra duos accusator existere potest praeterquam in casibus a iure exceptis (66), neque plures accusatores contra unum accusatum admittuntur super eodem crimine. Unde pluribus de eodem crimine accusantibus fiebat a iudice *divinatio* inter accusatores, seu electio eius qui ad accusandum magis censeretur idoneus (67).

In specie accusatores esse a iure *absolute* prohibentur: *Furiosi* et *mentecapti*, *surdomuti*, qui mentem et voluntatem suam explicare non possunt (68), *impuberes* (69), *mulieres* (70), *infames* (71), *criminosi* (72), *excommunicati* excommunicatione maiore (73), *pauperes*, quatenus ob quaestum sunt suspecti, item alii *suspecti* ob turpem quaestum vel ob calumniam (74).

Relative tantum ad accusationem promovendam inhabiles sunt: *Filius*, qui nequit accusare patrem (75), sicut nec *frater* fratrem (76); *familiares* contra eum, cuius familiaritati inhaeserunt, dummodo excipias familiares Episcoporum aliorumque Praelatorum (77); *inimici capitales* in eos, quos odio

(62) Cfr. c. 1. C. IV. q. 2.; c. 7. § 3. C. II. q. 1.; c. 1. C. XIV. q. 2.; cap. 56. X. de testib. II. 20. iunct. Gloss. v. pendente accusatione; *Muenchen* l. c. p. 376.; *Fournier* l. c.

(63) *Schmalzgr.* h. t. n. 43.; cap. 3. de iud. II. 1. in Sext.

(64) L. 13. § 1. D. de publ. iud. XLVIII. 1.; c. 40. C. II. q. 6.; c. 18. C. III. q. 9. cum dict. Grat., ubi exceptio de crimine iniuriarum ex L. 11. Cod. de iniur. IX. 35. refertur; c. 2. C. V. q. 3.; cap. 5. X. de procur. I. 38.

(65) *Droste* l. c. p. 59.

(66) L. 12. § 2. D. h. t.; *Muenchen* l. c. p. 372. sq.

(67) L. 16. D. h. t.; *Schmalzgr.* h. t. n. 83. 84.; *Lega* l. c. n. 106.

(68) *Schmalzgr.* h. t. n. 60. 49. 50.; *Molitor* l. c.

(69) Cfr. c. 14. C. II. q. 1.; L. 8. D. h. t.

(70) L. 12. Cod. qui accus. IX. 1.; *Schmalzgr.* h. t. n. 42. sq.; *Muenchen* l. c. p. 379.

(71) Cfr. c. 18. C. II. q. 7.; c. 17. C. VI. q. 1.; *Schmalzgr.* h. t. n. 45.

(72) L. 19. Cod. qui accus.; *Schmalzgr.* h. t. n. 45.

(73) Cap. 7. X. de iud. II. 1.; cap. 1. de except. II. 12. in Sext.; *Schmalzgr.* h. t. n. 51.

(74) Cfr. c. 14. C. II. q. 1.; *Schmalzgr.* h. t. n. 48.

(75) L. 4. § 1. D. de in ius. voc. II. 4.; *Schmalzgr.* h. t. n. 52. sq.

(76) L. 13. 18. Cod. qui accus. IX. 1.

(77) Cap. 5. X. h. t.; *Schmalzgr.* h. t. n. 54.; *Lega* l. c. n. 133. not. 1.

persequuntur (78); *clerici et religiosi*, contra laicos, si ad publicam vindictam et praesertim ad poenam sanguinis inferendam agere velint (79). Laici ab accusandis clericis et Prae-latis ecclesiasticis (80) non semper et absolute fuerunt exclusi (81).

At non pauci ex his, qui *ordinarie* accusare non possunt, saltem in casibus quibusdam *extraordinariis* in iure exceptis, ab accusatione non repelluntur (82) v. g. si suam ac suorum iniuriam prosequuntur vel in criminibus quibusdam atrocissimis, velut haereseos, simoniae. Cfr. *Fournier* l. c. p. 238.; *Durantis* l. c. libr. I. partic. 2. § 1. n. 16. sq.

821. *Accusari* etiam in foro ecclesiastico generatim possunt omnes delinquentes, quorum accusatio iure canonico non prohibetur (83). Hinc cum non fatigetur accusatus, si legitimus non fuerit accusator (84), indirecte (85) propter defectum legitimi accusatoris delinquentes haud raro accusatione fatigari non possunt. Praeterea alii homines ex natura rei accusationi non sunt obnoxii, cum culpa gravis verique delicti sint incapaces velut furiosi (86), amentes, infantes (87), aut per mortem (88) iudiciis et poenis personalibus (89) in

(78) Cap. 7. 13. X. h. t.

(79) Cfr. c. 6. C. II. q. 7.; cap. 2. de homic. V. 4. in Sext.; *Schmalzgr.* h. t. n. 56. 63.

(80) Cap. 10. 11. X. h. t.

(81) *Molitor* l. c. p. 87. 141.; *Muenchen* l. c. p. 380. sq.; *Fournier* l. c. p. 240.

(82) *Schmalzgr.* h. t. n. 57. sq.; *Fournier* l. c. p. 238.

(83) *Schmalzgr.* h. t. n. 72. sq.; *Lega* l. c. n. 147.

(84) Cap. 1. X. h. t.

(85) *Muenchen* l. c. p. 373. sq.

(86) L. 14. D. de off. praes. I. 18.

(87) L. 12. D. ad legem Corneliam XLVIII. 8.; cap. unic. de homicid. V. 4. in Clem.; *Schmalzgr.* l. c. lib. V. tit. 23. de delictis pueror. n. 4. sq. Quodsi ex iure romano (L. 4. Cod. de auctorit. praest. V. 59.) minores viginti quinque annis dicuntur in causis criminalibus etiam accusari non posse, nisi eis adsint tutores vel curatores a iudice dati (cfr. *Schmalzgr.* h. t. n. 74.), id certe in foro ecclesiastico iam pridem limitandam fuit iuxta ea, quae statuta reperiuntur de delictis praesertim spiritalibus puero-rum. Cfr. *Schmalzgr.* l. c. lib. V. tit. cit. 23. n. 13. et cap. 3. de iudic. II. 1. in Sext.

(88) L. 20. Dig. de accus.; *Schmalzgr.* h. t. n. 76. 124. 125.

(89) At iure canonico haeredes delinquentis ad reparationem realis damni pro viribus haereditatis conveniri possunt. Cfr. cap. 14. X. de sepulturis III. 28.; cap. 9. X. de usur. V. 19.; cap. 5. X. de rapt. V. 16., quod caput a recentioribus iuristis v. g. ab *Arndts* (Cfr. supra de iudic. content. n. 181. sq.) falso et nimis rigide explicatur.

his terris subeundis sint subducti. Cum iure romano nemo regulariter accusari potuerit, si lapsum fuit tempus ad praescriptionem actionum criminalium requisitum, in foro quoque ecclesiastico sanctiones istae iuris romani de praescriptione actionum criminalium etiam videntur esse quoad substantiam receptae, nisi agatur de casibus exceptis, v. gr. ex natura rei excipitur crimen successivum et permanens quod nondum cessavit. v. g. matrimonium contra sacros canones celebratum, haeresis, at etiam de crimine transeunte non videtur negandum. Cfr. *Schmalzgr.* h. t. n. 77. 121. et tit. I. praecedentem ubi relata est decisio doctrinalis, S. C. Ep. et Reg. in caus. Lublinen. 22. Mart. 1898.

Speciatim vero nemo de crimine, a quo iam semel fuit absolutus, ab eodem accusatore vel ab aliis denuo accusari potest (90), nisi agatur de casibus a iure exceptis (91). Quare novae accusationi opponi potest exceptio rei iudicatae, nisi secundus accusator probet, priorem accusationem non fuisse fideliter institutam aut uno facto esse patrata delicta nondum accusationi subiecta (92).

Item qui de certo crimine in accusationem deductus iam est, simul ab alio de eodem crimine accusari nequit; si tamen ex eodem facto plura crimina nascuntur, et de uno crimine quis in accusationem fuerit deductus, de altero non prohibetur ab alio deferri. Iudex autem super utroque crimine sententiam accommodare debet. Neque enim licet ei separatim de uno crimine sententiam proferre, priusquam plenissima examinatio super altero quoque crimine fiat (93). Neque quis a pluribus accusari potest, nisi omnium specialiter intersit accusationem moveri (cfr. L. 4. Cod. h. t.); secus iudex ex compluribus accusatoribus unum eligit ad proseguendam accusationem. Cfr. *Schmalzgr.* h. t. n. 83.

Praeterea in favorem accusati est illa sanctio, quod contra inculpabiliter absentem accusatio de crimine proposita promoveri non possit (94), quinimo in causa criminali ne procurator quidem accusati saltem ordinarie et in prima instantia recipitur, nisi forte ad probandas causas legitimae absentiae

(90) L. 7. § 2. D. h. t.; c. 13. § 2. C. XI. q. 2.; cap. 6. X. h. t.

(91) *Schmalzgr.* h. t. n. 95. sq.; *Bouix* l. c. p. 12. sq.; *Muenchen* l. c. p. 373. sq.; *Lega* l. c.

(92) L. 11. Cod. h. t.

(93) Cfr. c. 14. § 1. C. II. q. 1.; L. 9. Cod. h. t.; *Muenchen* l. c. p. 375.

(94) L. 2. Cod. h. t.

seu alias exceptiones non tangentes ipsum crimen propositum (95).

Denique ut quis accusari possit, necesse non est, ut iam sit diffamatus (96), neque accusationi semper ex iustitia praecedere debet secreta monitio accusati, si crimen est probabile in iudicio; at fieri interdum potest, ut saltem *ex caritate* secreta ista monitio non sit omittenda (97).

822. Scholion I. Plerique scriptores usque ad nostram aetatem fatentur (98), disputationes de accusatoribus et accusatis non amplius esse practicae utilitatis; etenim procedura per accusationem in aula iamdiu vix fuit in usu et solummodo per proceduram inquisitionis causae criminales fuerunt examinatae et definitae. Nihilominus nulla existit lex ecclesiastica vel consuetudo contraria legitime praescripta, quibus procedura accusationis absolute et quoad substantiam fuerit subblata (99). Imo per introductionem promotoris fiscalis etiam in foro ecclesiastico saltem ex parte procedura accusationis, derelicta pura et simplici inquisitione, est restaurata (100); porro cum promotor ille fiscalis ex iure communi Ecclesiae monopolium (101) quoddam accusationis, ut non raro contigit in foro saeculari, nondum consecutus sit, etiam inde efficitur, proceduram accusationis nondum penitus esse abrogatam.

(95) Cap. 15. X. h. t.; cap. 1. de iud. II. 1. in Sext.; Instr. S. C. Ep. et Reg. 11. Iun. 1880. art. 30.; *Schmalzgr.* h. t. n. 80. sq.; *Droste* l. c. p. 59.

(96) *Schmalzgr.* h. t. n. 85. sq.; *Lugo*, De iast. et iure, disp. 37. n. 76. 77.

(97) *Schmalzgr.* h. t. n. 88. sq.; *Lugo* l. c. n. 79. 80. 81. Paulo aliter *Lega* l. c. n. 145. sq. 148.

(98) *Schmalzgr.* h. t. n. 37. 102.; *Bouix* l. c. p. 11.; *Lugo* l. c. n. 73.

(99) *Bouix* l. c. p. 28. sq.; *Pirhing* h. t. n. 18.; *Schmalzgr.* h. t. n. 105.; *Lugo* l. c.; *Lega* l. c. n. 109. 133. qui notat in iure Romano et canonico illas inhabilitates ad accusandum relinqui iudici aestimandas, qui proinde etiam quoad iudicalem denuntiationem illas prohibitiones debet habere saltem tamquam prudentiae et aequitatis normas. Praeterea consuetudo contraria in hoc consisteret, quod procedura per accusationem facta esset illegitima; quod si verum esset, non intelligeretur qua ratione veteres canonistae moverent quaestionem de obligatione ad accusandum (Cfr. *Pirhing* h. t. n. 18.; *Schmalzgr.* h. t. n. 105.), quoniam ad proceduram illicitam provocandam non potest existere obligatio. Nec solus *non usus* est sufficiens ad abrogandum accusationis ius, praesertim si persuasio permansit saltem in casibus extraordinariis *posse* imo debere aliquem uti illa forma procedendi.

(100) Instr. S. C. Ep. et Reg. 11. Iun. 1880. art. 13. 33. sq.; supra lib. I. n. 189. sq.; *Lugo* l. c. n. 71.; *Bouix* l. c. p. 11.; *Droste* l. c. p. 47. sq.

(101) Cfr. supra lib. I. n. 192.; *Droste* l. c. p. 50. sq.

823. Scholion II. Quodsi secundum hodiernam praxim accusatio introducitur per promotorem fiscalem, proxima conditio praevia ad processum criminalem inchoandum est crimen commissum et fama de auctore. Quare si de auctore non constat, per informationes extraiudiciales ante omnia de auctore inquiratur necesse est; nam sine cognitione ne coniecturali quidem de auctore procedura criminalis inchoari non potest. Quam promotor fiscalis variis modis acquirere potest (cfr. art. 11. Instr. a. 1880.) v. gr. per denuntiationem; quo in casu caute procedat oportet, quia denuntiationes possunt esse falsae et ob pravos fines factae (S. C. Ep. et Reg. 19. Apr. 1858. in Anal. I. P. v. XX. p. 166.); unde in inquisitione sua praevia inquirere debet, quid *obsit* et quid *prossit* denuntiatio et ad hunc scopum potest extraiudicialiter audire testes, peritos, magistratus ecclesiasticos (Anal. I. P. v. XIV. p. 971.), discrete tamen et cum silentio ne crimen fiat publicum, quod hucusque nondum fuit notum. Quare temeraria introductio proceduræ criminalis sine solida et legitima basi dat ius ad querelam penes superiorem magistratum (S. C. Ep. et Reg. 23. Iul. 1831. in Anal. I. P. v. XX. p. 460.; art. 15. Instr. a. 1880.). Postquam promotor fiscalis ita praevis rem discussit aut procedet ad proponendam accusationem publicam aut ab accusatione et ulteriori inquisitione abstinebit; hoc ultimum faciet si deest sufficiens ratio ad accusandum aut actio criminalis iam sit extincta vel ab actione instauranda mandato Episcopi prohibeatur (cfr. art. 3. Instr. a. 1880.) aut si occurrat casus praevisus in act. 43. cit. Instr.; denique si agatur de delicto, cuius persecutio etiam in foro ecclesiastico pendet a voluntate eius qui interesse habet, non raro contra caritatem et prudentiam esset, si contra illius voluntatem fieret accusatio (S. C. Ep. et Reg. 22. Mart. 1748. in Anal. I. P. v. XI. p. 1125. 437.).

III. De conditionibus requisitis ad introducendam accusationem.

(Cfr. libr. I. tit. XII. sq. tit. XVI. sq.).

824. Si accusator alias legitimus accusationem in iudicio competente proponere intendit, id facere debet *in scriptis* sive per libellum accusationis (102). Libello accusatorio merito

(102) Cfr. L. 3. Dig. h. t.; c. 1. sq. C. II. q. 8. cfr. Friedberg in ed. corp. iur. can. in cap. ista Pseudo-Isidor.; Schmalzgr. h. t. n. 24.; Molitor l. c. p. 89. sq. 144. sq.; Muenchen l. c. p. 395.

aequiparatur accusatio, quae per actuarium actis iudicialibus inseritur sive “*apud acta*” deponitur (103), ut comprobatur etiam ex praxi tribunalium et ex forma processus summarii (104), qui magis magisque etiam in causis criminalibus fuit introductus (105). Maxime vero accusatio *levium* criminum, quae *de plano* audiuntur et discutuntur, libellum accusatorium non requirit (106). Multo minus libellus accusatorius est necessarius ad leviores poenas infligendas, in quibus procedura vere iudicialis ne locum quidem habet, sed per viam administrationis sive simplicis mandati fit executio poenae, nisi forte propter contemptum mandati contra subditum inobedientem res reducenda sit ad proceduram iudicalem. Cfr. *Droste* l. c. p. 107. sq.

825. Libellus accusatoris rite formatus sit oportet, ideoque inprimis contineat nomen iudicis, apud quem fit accusatio, ut constare possit de competentia fori, nomina accusatoris et accusati, speciem et locum et annum et mensem delicti, diem accusationis factae (107). At poenae determinatae petitio, licet libello addi possit, tamen ad valorem accusationis non requiritur; nam iura novit curia et lex ipsa poenam delicti statuit, quae ab accusatore neque remitti neque moderari potest. Promotor fiscalis, si impletis conditionibus legitimis (108) et praemissa inprimis debita inquisitione (109) ad accusationem publicam deveniendum esse decernit, similiter scripto libellum accusationis cum nomine accusati et complicum, indicatisque crimine, probationibus et testibus Cancellariae episcopali tradit, ubi Cancellarius libello accusationis “*praesentatum*” apponit, ipse vero promotor fiscalis interim ulteriora tribunali ecclesiastico relinquit. Cfr. Anal. I. P. XIV. 971.; Instr. cit. S. C. Ep. et Reg. art. 13.; *Nilles*, De iud. eccl. p. 15. sq.

(103) L. 8. Cod. h. t.; c. 5. C. II. q. 3. (cap. Pseudo-Isidor.); *Bouix* l. c. p. 5.

(104) Cap. 2. de iud. II. 1. in Clem.; cap. 2. de V. S. V. 11. in Clem.

(105) *Droste* l. c. p. 60. sq.; Instr. cit. S. C. Ep. et Reg. art. 5. 10.

(106) L. 6. Dig. h. t.

(107) L. 3. Dig. h. t.; *Durantis* l. c. § 1.; *Schmalzgr.* h. t. n. 25. sq.; *Bouix* l. c. p. 6. sq. At num omnes illae *formalitates* ad substantiam requirantur, inter sese doctores non conveniunt. Cfr. *Schmalzgr.* l. c. n. 29.; *Bouix* l. c. p. 7.

(108) Instr. cit. S. C. Ep. et Reg. art. 10. 11.; *Droste* l. c. p. 108. sq.

(109) Instr. cit. art. 3. 15. 43.; Anal. I. P. XIV. 971.; S. C. Ep. et Reg. 22. Mart. 1748. in Anal. I. P. XI. 1125.; *Droste* l. c. p. 110. sq.

826. Iure antiquo libello accusationis addenda fuit *subscriptio vel inscriptio*, qua accusator ad poenam talionis si falso accusasseprehendatur, et ad proseguendam et probandam accusationem usque in finem iudicii sese obligavit (110). Quae subscriptio et poena talionis ex disciplina vigenti non amplius habent locum, si promotor fiscalis publicam proponat et persequatur accusationem; imo poena talionis iam pridem in foro saeculari indiscriminatim et universaliter sublata, etiam in foro canonico quoad accusatores privatos contraria consuetudine videtur omnino ablata (111). Cui rei non obstat, quominus nostra quoque aetate falsi accusatores vel denuntiatores aliis poenis in iure expressis vel permissis a iudicibus ecclesiasticis pro prudenti suo arbitrio applicandis severe castigentur (112). Item contra proceduram criminalem etiam a promotore fiscali temere inchoatam patet recursus ad superiorem auctoritatem ecclesiasticam (113).

827. Iudex ecclesiasticus postquam ipsi libellus accusatoris rite est oblatus, inprimis inquirat necesse est, num accusator locum standi in iudicio habeat et legitimam accusationem in forma praescripta praesentet; secus ex officio statim potest et debet accusatorem saltem omnino inhabilem repellere salvo iure accusati postea suas quoque proponendi exceptiones, si forte iudex ecclesiasticus iure suo oneroso

(110) L. 3. § 2. L. 7. § 1. Dig. h. t.; L. 2. Cod. de exhib. vel transm. reis IX. 3. secundum lection. antiq. vel cum additam. ex Cod. Theod. « et in poenam reciproci stylo trepidante revocaverit »; L. 3. Cod. qui accusare non poss. IX. 1.; cfr. de timore Eusebii in Conc. Constant. (a. 448.) incidendi in poenam reciproci: *Hefele* l. c. tom. II. p. 330. et *Molitor* l. c. p. 36.; c. 6. § 1. C. II. q. 3. (S. Gregor. a. 595.) cum palea post § 1.; cap. 5. X. de procur. I. 38.; cap. 14. 16. 24. X. h. t.; *Bouix* l. c. p. 21. sq. 26. sq.

(111) *Schmalzgr.* h. t. n. 33. et l. V. tit. 2. n. 16.; *Bouix* l. c. p. 31., ubi nimis haesitanter videtur loqui; *Santi* l. c. lib. V. tit. 2. de calumn. n. 2.

(112) Cfr. L. 8. Cod. h. t.; *Santi* l. c.; Pii V. Const. « *Cum primum* » 1. Apr. 1566. §§ 13. 14. non videtur posse extendi ultra tria crimina expressa neque poena talionis potest infligi, quae in solo statu pontificio fuit praescripta aut aliunde per contrariam consuetudinem abrogata; Bened. XIV. Const. « *Sacramentum poenitentiae* » 1. Iun. 1741. § 3. contra falsos denuntiatores de crimine sollicitationis ad turpia per confessarium commissio; Pii IX. Const. « *Apost. Sedis* » contra eosdem falsos denuntiatores. Cfr. quoque *Schmalzgr.* h. t. n. 115. lib. V. tit. 2. n. 1. sq. 10. sq.; *Bouix* l. c. p. 15. sq.

(113) Cfr. S. C. Ep. et Reg. 23. Iul. 1831. in Anal. I. P. XX. 460.; Instr. cit. Prag. §§ 55. 57.; *Droste* l. c. p. 110. 112.

usus non sit (114). Quodsi accusatio sit legitima, iudex ecclesiasticus decernit, accusatorem esse admittendum, vel si plures sint accusatores, unum eligit, qui accusationem sustineat (115). Admisso accusatore, ipsius postulationi a iudice ecclesiastico obsecundandum est, ut accusatus ad tribunal in forma a iure praescripta citetur (116). Omnibus istis actibus rite expletis universa procedura praevia finitur “ *nominis receptione* ”, quo accusatus in “ *reatu* ” constituitur atque exinde etiam in causa criminali per accusationem introducta, lis censetur contestata (117).

Quodsi quis ita in *reatu* est constitutus sive pendente accusatione, non iam potest alios accusare (118) neque procurator (119) fieri vel testis neque generatim ad novas dignitates promoveri, nisi in casibus a iure exceptis (120); at dignitates iam obtentas durante lite non amittit (121).

Denique etiam iure canonico incarcerationio accusati saltem ob crimina graviora non est omnino exclusa, quae incarcerationio magis minusve rigida ex disciplina quoque vigente in causis criminalibus clericorum caute adhiberi potest (122).

IV. De prosecutione accusationis (123).

828. Post litis contestationem incipit procedura *principalis* sive *probatoria*, quae consistit in propositione argumentorum

(114) Cap. 1. X. h. t.; *Schmalzgr.* h. t. n. 99. sq. 212.; cap. 20. X. de sent. et re II. 27.; cap. 4. X. de except. II. 25.; *Zech* l. c. § 60. sq.; *Molitor* l. c. p. 146. sq.; *Bouix* l. c. p. 151. sq.

(115) *Muenchen* l. c. p. 388. sq.; *Molitor* l. c. p. 45. 87. sq. 140. sq.

(116) Medio illo tempore, antequam per solemnem libelli oblationem post citationem lis contestata fuit, accusator a sua accusatione recedere potest (cfr. cap. 14. X. h. t.), at eo in casu ipsi imponitur silentium neque secunda vice ad accusationem redire licet; post solemnem libelli oblationem recessus ab accusatione non amplius est permissus, nisi iusta causa recedendi a iudice approbata sit, secus accusator legitimas poenas temerarii accusatoris non effugit. Cfr. *Schmalzgr.* h. t. n. 106. sq.; *Molitor* l. c. p. 144.

(117) *Muenchen* l. c. p. 393. sq.; *Molitor* l. c. p. 148. sq.; *Bouix* l. c. p. 157. sq. 190. sq.

(118) L. 5. pr. D. de publ. iud. XLI. 1.; c. 6. pr. C. VI. q. 1.

(119) L. 6. Cod. de procur. II. 13.

(120) Cap. 4. X. h. t.; cap. 4. 5. X. de simon. V. 3.; *Schmalzgr.* h. t. n. 117. sq.

(121) *Schmalzgr.* l. c. n. 118.

(122) *Droste* l. c. p. 54. sq.; Instr. Prag. § 63.; *Zech* l. c. § 63.

(123) Ut in fontibus libri V. iuris Decretalium uno titulo de accusationibus universa procedura criminalis absolvitur taciteque fit remissio ad

per accusatorem (124) ad probandum delictum et in defensione accusati (125).

Probationibus (126) et defensionibus (127) in forma legitima expletis, immediate succedunt *allegationes partium*, quae sive personaliter sive per patronos vel advocatos, scripto vel oretenus iudicibus proponuntur (128). Cfr. cap. 22. X. de elect. I. 6.; cap. 3. X. de postul. prael. I. 5.; Instr. cit. S. C. Ep. et Reg. art. 6. sq. 29. sq. 34.; Instr. Prag. § 79. Cum nihil iam novi sit proponendum, fit *conclusio in causa* (129).

Cfr. de probationibus supra lib. I. in tit. de probat.; *Lega*, De iudic. eccl. tom. IV. pag. 275.-314.; *Pèries* l. c. p. 43. sq.; *Boriero*, Manuale del processo canon. p. 66. sq. (130).

829. Quodsi probatio criminis fuit *plena* (131), rite ferenda est definitiva sententia *condemnatoria*; si *nihil* est probatum,

librum II. Decretalium, ita etiam *Durantis* l. c. exposita introductione accusationis in iudicium reliquam proceduram criminalem nonnisi per summa capita proponit. Cfr. *Molitor* l. c. p. 151. sq.

(124) Qua in re apparet differentia inter strictam proceduram accusationis et proceduram per inquisitionem, etiamsi promotor fiscalis accedat et inquisitionem promoveat. Nam in stricta accusatione soli accusatori relictum est onus colligendi et afferendi probationes delicti (cfr. c. 2. C. II. q. 8.; *Muenchen* l. c. p. 399.), e contra si proceditur ex officio a iudice propter famam aut ob accusationem promotoris fiscalis, iudici instructionis demandata est obligatio colligendi universam materiam, tum accusato tum accusatori faventem, ut ita totus processus rite sit instructus et praeparatus. Cfr. Instr. cit. S. C. Ep. et Reg. artic. 11. 12. 21.; Instr. Prag. § 60.; *Droste* l. c. p. 52. sq. 112. sq.; *Nilles* l. c. p. 15. sq.

(125) Cfr. c. 2. C. IV. q. 4.; *Muenchen* l. c. p. 498.; *Molitor* l. c. p. 151. sq.

(126) Quae probationes apte inchoantur a *positionibus* formandis (cfr. *Molitor* l. c. p. 151. sq. 154. sq.; *Nilles* l. c. p. 23.; *Bouix* l. c. p. 207. sq.), quibus accusatus aut affirmando aut negando respondet; si accusatus omnes positiones accusatoris expresse vel aequivalenter concedit (cap. 2. de conf. II. 9. in Sext.), accusator ab onere probandi liberatus est et statim ad sententiam ferendam potest procedi; si positiones saltem principales negat, accusatori iudex praefigit terminum ad probandam intentionem.

(127) *Bouix* l. c. p. 222. sq. de *articulis defensoriis*; *Molitor* l. c. p. 156. sq.

(128) *Bouix* l. c. p. 224.; *Molitor* l. c. p. 162. sq.; *Droste* l. c. p. 62. sq. 125. sq.

(129) *Droste* l. c. p. 127.; *Anal.* I. Pont. XIII. 53. 133.

(130) De rebus historicis cfr. *Gross*, Die Beweistheorien in canonischen Prozess; *Pertile*, Storia della procedura § 224. 238.

(131) Si probatio criminis non fuit sufficiens ad condemnationem accusati, sed ut *semiplena*, suspicionis tantum suppeditavit fundamentum, *purgatio canonica* per iuramentum habuit locum. Cfr. *Muenchen* l. c. p. 401. sq. 208.; *Grat.* in c. 2. C. VI. q. 5.; c. 12. C. II. q. 5. = c. 8. Conc. Mogunt. (a. 851.), non Conc. Agath.

absolvendus est accusatus (132) et simul poena contra calumniantem accusatorem decerni potest (133).

Sententia condemnatoria, si certa poena in canonibus sit expressa, hanc ipsam contineat necesse est, nisi iudici ecclesiastico in augenda vel saltem minuenda poena legali aliqua libertas sit relicta. Si ultio canonica determinata in iure non sit expressa, pro delicti vel causae qualitate secundum prudence arbitrium iudicis ecclesiastici poena gravior vel levior est infligenda, ita ut in utroque modo rationem non excedat (134).

Quoad formam, motiva aliasque solemnitates sententiae servandae sunt leges generales (135) de sententia iudiciali eiusque promulgatione latae. Cfr. supra lib. I. n. 685. sq.; Instr. cit. S. C. Ep. et Reg. art. 35.; Instr. Prag. § 80. sq.; *Droste* l. c. p. 127. sq.; *Molitor* l. c. p. 279. sq.

830. Postquam sententia lata est, nisi interponantur appellatio vel nullitatis querela vel similes recursus a iure permissi, transiit in rem iudicatam et sequitur *executio* sententiae (136). Quae illico habet locum, si sententia fuerit absolutoria, salva executione eorum, quae plenam absolutionem

(132) Cfr. c. 1. (S. Aug.) C. II. q. 1.; c. 2. 5, ibid. cap. 3. X. h. t.; *Droste* l. c. p. 129. qui tenet nunc saltem ex praxi etiam in eo casu reum simpliciter esse absolvendum cum sententia condemnatoria edi non potest eo quod probationes non fuerint *sufficientes*, nec clausulam illam « tamquam non repertus culpabilis » amplius esse in usu, nisi in delicto homicidii (S. C. Ep. et Reg. 11. Sept. 1804. in Anal. I. P. vol. XIII. p. 53.) propter irregularitatem eo in casu incursum. At licet ius Romanum pro causis civilibus sententiam non admiserit nisi condemnatoriam vel absolutoriam (L. 1. D. de re iudic. XLII. 1.; L. 3. C. eod. VII. 45.), quae dispositio etiam refertur a Gratiano (c. 41. § 2. C. II. q. 6.); at in causis criminalibus etiam ius Rom. agnoscebat momentaneam dimissionem rei ob defectum probationis (*pro tunc, rebus sic stantibus*) Cfr. *Pertile*, Storia della procedura, vol. II. p. 230. Multo magis in foro ecclesiastico soliti sunt canonistae distinguere triplicem absolutionem: 1. a tota causa *tamquam repertus innocens*, 2. *ab observatione iudicii* v. gr. ob ineptitudinem libelli vel accusatoris, 3. ex defectu probationum *tamquam non repertus culpabilis*. Cfr. *Lega* l. c. n. 256.; *Theodorus a Ried Rrid* l. c. p. 111., ubi etiam citatur sententia absolutoria *ex quo satis*, dum reus relaxatur, idcirco quod per poenas *praeventivas* iam sufficienter punitus iudicatur; *Brillaud*, Manuel de la jurisdict. eccl. p. 363. At praxim hodiernam esse difformem memoratae doctrinae canonistarum *Droste* l. c. non probat.

(133) Cfr. c. 8. C. II. q. 3. cum dicto Grat.; *Droste* l. c. 158.

(134) Cap. 4. § 1. X. de off. et p. iud. del. l. 29.; cap. 1. X. de const. l. 2.; *Muenchen* l. c. p. 402.

(135) *Molitor* l. c. p. 165. sq.; *Bouix* l. c. p. 224. sq.; *Zech* l. c. § 88. sq.

(136) Cfr. c. 3. (Greg. M. a. 600.) C. II. q. 1.

maxime “*ex capite innocentiae*”, ex iuris dispositione consequi debent (137). Si accusatus condemnetur pro natura poenarum inflictarum facienda est executio (138). Censurae enim per sententiam iudicis ecclesiastici inflictae ipsa sententiae promulgatione vim et robur obtinent, atque de censuris ipso iure inflictis saltem per sententiam iudicis declaratoriam authenticè constat, neque in utroque casu ulterior quaedam executio requiritur.

Similiter non paucae poenae vindicativae in foro ecclesiastico etiamnum receptae (139) pariter sola iudicis sententia iam sufficientem nanciscuntur executionem v. g. suspensio per modum poenae vindicativae decreta, depositio sive degradatio verbalis; at degradatio realis requirit executionem iuxta formam a Concilio Tridentino (Sess. XIII. cap. 4. de ref.) praescriptam. Executio poenae pecuniariae et praesertim reclusionis in carcerem vel domum correctionis, si reus condemnatus v. g. clericus illam non sponte in sese suscipiat, propter defectum familiae armatae vel brachii saecularis atque ob iniquas leges civiles potestatem Ecclesiae coarctantes nostra aetate saepe nonnisi difficulter fieri potest. Cfr. *Bouix* l. c. p. 244. sq. et de sustentatione sacerdotum lapsorum et inclusorum (140): Conc. plenar. Baltimor. II. n. 77. (a. 1866.) in Coll. Lac. tom. III. p. 423. 308.; Conc. plen. Baltimor. III. n. 72. (a. 1884.).

831. *Appellatio* (141) a sententia lata (142) in prima vel

(137) *Bouix* l. c. p. 239. sq.; *Muenchen* l. c. p. 403.; *Droste* l. c. p. 129. 157.

(138) Instr. Prag. § 84.; *Droste* l. c. p. 155. sq.

(139) V. g. poena exilii vel fustigationis in foro ecclesiastico non amplius sunt in usu; *Wernz* tom. VI. n. 101. 103.

(140) Quae *Droste* l. c. p. 156. sq. de sustentatione sive alimentatione sacerdotum inclusorum in domum correctionis vel privatorum suis beneficiis asserit atque etiam ex responsis S. C. Ep. et R. probat, non sunt ita urgenda, ut poena privationis beneficii fiat illusoria. Non enim confundendum est onus Episcopis a lege impositum huiusmodi sacerdotibus lapsis vel condemnatis ex *caritate* subveniendi, cum *stricto iure* clericorum lapsorum ad congruam pensionem sive *simplicem* alimentationem, quod ipsis ex nullo titulo iustitiae competit. Qua in re distinctio est facienda inter sacerdotem, qui in prava sua vivendi ratione spretis monitis perseverat nec respicientiam ostendit, et sacerdotem respicientem in cuius voluntate non est, ut a poena liberetur Cfr. S. C. de Prop. Fid. 4. Febr. 1873.; *Boriero* Manuale del processo canonico p. 414. sq. salvis minus accuratis citationibus.

(141) *Droste* l. c. p. 132. sq.; *Bouix* l. c. p. 246. sq.

(142) De provocatione ad causam sive de recursu ab actu extraiudiciali cfr. cap. 5. X. de appell. II. 28.

secunda instantia (143) etiam in causis criminalibus ex iure canonico est permissa (144), nisi agatur de causis exceptis, quibus appellatio maiori minorive ambitu est interdicta, aut de personis ab appellatione prohibitis, aut de iudice, a quo, v. g. a Romano Pontifice, omnis appellatio proprie dicta est exclusa (145).

Quibus in appellationibus interponendis et prosequendis servanda est procedura (146) a iure canonico (147) praescripta pro secunda instantia in curia metropolitana vel pro tertia instantia in curia romana, ubi praesertim vel in S. C. Inq. vel in S. C. C. vel S. C. Ep. et Reg. vel S. C. de Prop. F. causae etiam appellationis singulari quadam forma (148) disceptabantur et definiebantur. Quibus Congregationibus nunc successit S. R. Rota, ad quam causae omnes contentiosae per appellationem sunt deferendae, nisi aliter in casibus particularibus R. Pontifex disposuerit per specialem commissionem alicui Congregationi factam. Quae S. Rota causas cognoscit et definit secundum *Legem propriam* Const. “*Sapienti consilio*” promulgatam.

Praeter appellationem in causis quoque criminalibus concessa sunt *extraordinaria* iuris remedia (149) velut *supplicatio* ad principem pro revisione sive retractatione causae (150), porro *querela nullitatis* (151), *restitutio in integrum* (152).

832. Scholion. *Expensae* (153), quae in disceptanda et definienda causa criminali factae sunt, generatim loquendo a *victo* i. e. (154) in casu condemnationis per se ab accusato sol-

(143) Cap. 39. 65. X. de app. II. 28.

(144) Instr. cit. S. C. Ep. et Reg. art. 36. sq.; Con. Trid. Sess. XXIV. cap. 20. de ref.; Sess. XIII. cap. 2. 3. de ref.; Sess. XXII. cap. 7. de ref.

(145) *Bouix* l. c. p. 247. sq.

(146) *Droste* l. c. p. 137. sq.; *Molitor* l. c. p. 196. sq.

(147) Lib. II. 28. de appell. X.; Instr. cit. S. C. Ep. et Reg. art. 36. sq.; Instr. Prag. §§ 7. 50. 82. 83.

(148) Cfr. v. g. decret. S. C. Ep. et Reg. 18. Dec. 1834.; *Droste* l. c. p. 144. sq.

(149) Cfr. libr. I. tit. de appell.; *Droste* l. c. p. 148. sq. 132. sq.

(150) S. C. Ep. et Reg. decret. 18. Dec. 1834. art. 14.

(151) Cap. 1. de sent. II. 11. in Clem.; Instr. Prag. § 83.; *Boriero* l. c. p. 328. sq.

(152) Act. S. Sed. vol. VIII. p. 614. IV.; *Droste* l. c. p. 150. sq.

(153) *Durantis* l. c. lib. II. partic. 3. tit. de expensis; *Muenchen* l. c. p. 218. sq.; *Droste* l. c. p. 157.

(154) Cfr. L. 13. § 6. Cod. de iudic. III. 1.; cap. 17. i. f. X. de maior I. 33; cap. 5. X. de dol. II. 14.; cap. 59. X. de appell. II. 28. cap. 4. X. de poen. V. 37.

vendae sunt; si sententia absolutoria feratur atque per promotorem fiscalem publica (155) accusatio fuerit instituta vel ex officio a iudice per inquisitionem sit processum, *fisco* ecclesiastico v. g. dioecesis incumbit onus solvendi expensas. Qua de re iudex ecclesiasticus in sententia definitiva, quid iuris sit, pariter pronuntiare debet ratione habita aequitatis (156) et legitimarum taxarum iudicialium.

Quae taxae in Congregationibus romanis, si per appellationem causa criminalis ad illas fuit delata, consistebant in solis expensis necessariis ad defensionem et ad expedienda vel imprimenda et transmittenda documenta; ipsis enim iudicibus nihil erat solvendum (157). Nunc vero in tribunalibus S. Rotae Romanae et Signaturae Apostolicae observandae sunt leges, quae de taxatione expensarum iudicialium constitutae sunt in Appendice *Legis propriae*, quae leges uberiores accipiunt explicationem et practicam applicationem in *Regulis* ipsius tribunalis. Cfr. Act. Ap. Sed. tom. II. p. 837. 839. sq. In curiis episcopalibus primae vel secundae instantiae illae taxae solvi debent, quae nituntur antiquis consuetudinibus legitime receptis aut novis ordinationibus a Sede Apostolica approbatis (158).

(155) *Schmalzgr.* l. c. lib. V. 2. n. 3. 11. A fortiori ab *accusatore privato* temere i. e. dolose vel saltem imprudenter accusanti litis sumptus necessarii adversario sunt restituendi (cfr. L. 79. pr. D. de iudic. V. 1.; cit. cap. 5. X. de dol. Gloss. v. Expensas); item a denunciatore cautio quaedam postulari potest, imo vel ipsa restitutio expensarum, si illius denuntiatio omni fundamento caret. Cfr. S. C. Ep. et Reg. mens. Mart. 1721. in Anal. I. P. XI. 592. et 13. Sept. 1817. in Anal. I. P. XX. 453.; *Droste* l. c. p. 158.; *Schmalzgr.* l. c. n. 10. 11. Quodsi malitiosus accusator solvendo non sit, alias secundum arbitrium discreti iudicis puniatur. Cfr. cit. cap. 5. X. de dol.

(156) Quare solummodo necessariae et moderatae et solitae et legitimae expensae solvendae sunt, non voluntariae et arbitrariae et excessivae et frivolae. Cfr. cit. cap. 5. X. de dolo et Gloss. v. Expensae, cap. 3. X. de eo, qui mitt. II. 15. et Gloss. v. Necessarias; *Bouix* l. c. p. 242. sq.; Instr. Prag. §§ 86. 46.

(157) Anal. I. P. I. 2423.; *Droste* l. c. p. 159. 235.

(158) Conc. Rom. (a. 1725.) in Coll. Lac. tom. I. p. 360.; *Droste* l. c. p. 158. sq.

§ 2. DE PROCEDURA CRIMINALI PER DENUNTIATIONEM (159).

I. De notione et divisione denuntiationis.

833. **Notio.** *Denuntiatio*, si strictiori sensu accipiat, est *manifestatio alicuius delicti superiori facta non assumpto per denuntiantem onere probandi*. Quibus ex verbis definitionis facile deducitur differentia a qualicunque denuntiatione etiam delicti et ab accusatione proprie dicta. Porro cum generica data sit definitio, quae plures species comprehendit, facile intelligitur, cur aliae differentiae specifica non fuerint adiectae. Cfr. *Bouix* l. c. p. 33. sq.

834. **Divisio.** Denuntiatio in primis dividitur (160) in *evangelicam* (161), quae etiam paterna vel fraterna vel caritativa vocatur, et in *iudicalem*. Illa fit superiori tanquam *patri*, ad *emendationem* denuntiati, non ad vindictam publicam de denuntiato sumendam; haec vero fit superiori ut *iudici* ad *vindictam* publicam.

Porro denuntiatio iudicialis subdividitur: I. in denuntiationem delicti *patranda* v. g. si indignus arcendus est a sacris ordinibus vel officiis ecclesiasticis, et in denuntiationem delicti *patrati*; II. in denuntiationem propter interesse *privatum*, quae appellatur proprio quodam nomine *querela*, et in denuntiationem ob interesse *publicum*. In priori casu denuntiator petit, ut sibi damnum ex delicto proveniens resarcatur; in altero casu sive a persona publica sive a persona privata movetur ad publicam vindictam propter bonum commune, quod criminum punitionem postulat. Hinc facile patet, hanc secundam subdivisionem coincidere cum divisione denuntiationis in civilem et criminalem; at differre ab illa, quam *Durantis* (162) insinuat scilicet in privatam et in publicam, quae ex officio competit.

(159) *Schmalzgr.* h. t. n. 126. sq.; *Muenchen* l. c. p. 418. sq. 429. sq.; *Bouix* l. c. p. 33. sq.; *Marx* l. c.; *Molitor* l. c. p. 105. 170. sq.

(160) *Schmalzgr.* h. t. n. 126. atque n. 164. sq. eas affert divisiones, quae clarae atque accuratae esse non videntur.

(161) Cum denuntiatio evangelica non sit procedura iudicialis, hoc loco fusius non est explicanda. Cfr. *Schmalzgr.* h. t. n. 127. sq. *Reiffenstuel*; h. t. n. 60. sq.; *Muenchen* l. c. p. 441. sq.; *Fournier* l. c. 257. sq. ubi etiam commemorat denuntiationem *canonicam*, quam ab aliis duabus distinguit quae sunt de peccato *commissio*, dum prior illa est de peccato *committendo* ad illud evitandum v. gr. si denuntietur matrimonium celebrandum, cui obstat aliquod impedimentum, cfr. *divis. seq.*

(162) *Durantis* l. c. lib. III. partic. 1. tit. de denunt. n. 10. Cfr. *Schmalz-*

II. De denuntiatoribus et denuntiatis.

835. *Habiles* ad denuntiationem iudiciale in foro ecclesiastico sunt omnes catholici sive clerici sive laici, nisi *speciali iure* prohibeantur. Quamvis specialis quaedam iuris prohibitio difficulter probetur, tamen merito censentur prohibiti a denuntiatione, qui cap. 20. X. h. t. recensentur, neque exceptiones a *Bouix* l. c. p. 41. contra vim probandi huius capituli allatae videntur esse coucludentes. Item, attenta praxi antiqua Ecclesiae, de qua testatur *Durantis* (163), et ratione habita recentioris disciplinae (164), ad denuntiationem requiruntur homines bonae vitae et famae et conversationis, et qui ex caritate procedunt, neque admittuntur *criminosi, excommunicati, inimici, infames, anonymi*, plane *ignoti*, nisi forte agatur de interesse ipsorum privato (165).

836. *Obligati* ad denuntiationem iudiciale ex ipso iure naturali sunt ii, qui sine notabili incommodo proprio a communitate vel a proximo grave damnum sua denuntiatione avertere possunt (166). Insuper leges ecclesiasticae praeter casus, quibus de impediendo matrimonio (167) vel de excludendis viris indignis ab ordinibus (168) vel officiis ecclesiasticis agitur, imponunt obligationem iudicialiter denuntiandi *haereticos* (169) vel de haeresi *suspectos*, nisi quis legitime excusetur (170), *confessarios* ad turpia sollicitantes (171), confessarios exigentes a poenitentibus revelationem nominis complicitis (172), *coryphaeos* sectae massonicae (173).

grueber h. t. n. 168. 169.; *Fournier* l. c. p. 259. ubi pariter insistit in divisione a *Durantis* proposita, atque inter denuntiationem publicam, quae fiat a teste synodali vel alio magistratu ex officio, et denuntiationem privatam illud ponit discrimen, quod iudex *ex obligatione* non tenetur persequi nisi denuntiationem publicam.

(163) *Durantis* l. c. n. 1. 12.

(164) Instr. Prag. § 53.

(165) *Bouix* l. c. p. 42. sq. inter duo extrema non satis videtur tenere viam mediam. Cfr. *Lugo*, De iust. et iure disp. 38. sect. 1. et 2.

(166) *Bouix* l. c. p. 51. sq.

(167) Cap. 3. X. de cland. desp. IV. 3.

(168) Cap. unic. X. de scrut. I. 12.

(169) Cap. 16. de haeret. V. 2. in Sext. de denuntiandis Episcopis.

(170) *Bouix* l. c. p. 53.

(171) Benedictus XIV. Const. « *Sacramentum poenitentiae* » 1. Iun. 1741; S. C. Inq. 20. Febr. 1867. apud *Sentis*, Decretales Clem. P. VIII. p. 42. sq.

(172) Bened. XIV., Const. « *Apostolici ministerii* » 9. Decem. 1749.

(173) Pius IX. Const. « *Apost. Sedis* ».

837. *Denuntiari* in foro ecclesiastico penes iudicem competentem potest quilibet sive clericus sive laicus propter delictum iurisdictioni Ecclesiae subiectum (174), de quo saltem fama iam existit, etiamsi denuntians iudici media sufficientia ad illud delictum probandum exhibere nequit (175).

At si crimen manserit occultum neque a denuntiatore probari possit, auctor criminis denuntiari iudicialiter nequit, nisi in casibus a iure exceptis (176).

Quodsi crimen occultum probari possit, denuntiatio iudicialis ad vindictam publicam non est indiscriminatim interdicta, praesertim si agatur de promotore fiscali vel aliis magistratibus ex officio ad denuntiationem constitutis aut de criminibus iuxta communem doctorum sententiam exceptis (177). Quare *Bouix* l. c. p. 45. sine sufficienti fundamento dicit, *Anacletum Reiffenstuel* h. t. n. 88. hac in re deviasse et esse relinquendum.

III. De introducenda et prosequenda denuntiatione.

838. Denuntiatio stricte iudicialis iisdem fere solemnitatibus introducenda est (178) atque accusatio, et licet inscriptio non requiratur, qua quis sese obligat ad probandum delictum et saltem ex iure antiquo etiam ad poenam talionis subeundam (179), tamen denuntiator iudici ecclesiastico sufficientia instrumenta exhibeat necesse est, unde diiudicari possit, utrum admittenda, an reiicienda sit denuntiatio (180).

839. Si introducenda est denuntiatio iudicialis, nequaquam ad valorem saltem in foro ecclesiastico requiritur praevia admonitio caritativa delinquentis. Etenim finis huius denun-

(174) Cap. 13. X. de iudic. II. 1.; *Schmalzgr.* h. t. n. 169.

(175) *Bouix* l. c. p. 44. sq.

(176) *Reiffenstuel* h. t. n. 89. sq.

(177) *Reiffenstuel* h. t. n. 88.; *Lugo* l. c. disp. 58. n. 8. Cfr. quoque *Fournier* l. c. p. 260. sq.

(178) Cfr. c. 6. Dist. 81. (Innoc. I. a 402.-417.), ubi agens in rebus que-
relam detulit ad Rom. Pontificem; *Muenchen* l. c. p. 429. sq.; *Reiffenstuel* h.
t. n. 94.

(179) Nihilominus denuntiator sive publicus sive privatus, qui ex malitia falso denuntiat, poenas veri calumniatoris non effugit; imo etiamsi delictum denuntiaturum mere non probetur, saltem denuntiator privatus praesumitur calumniator donec canonice suam purgaverit innocentiam (cfr. cap. 2. X. de calumn. V. 2.); at in denuntiatore publico sive ex officio haec praesumptio non procedit. Cfr. *Reiffenstuel* l. c. lib. V. tit. 2. n. 5.

(180) *Bouix* l. c. p. 49.

tiationis est vindicta publica criminis, non emendatio delinquentis, ergo monitio secreta est plane inutilis atque idcirco obligatoria esse nequit (181).

840. Denuntiatione legitime facta et admissa (182), iudicis ecclesiastici est procedere ad inquisitionem specialem, examinare testes et alia probationis media a denuntiatore suggesta (183). Ceteroquin universa procedura per denuntiationem aut coincidit cum moderata quadam procedura per accusationem aut reducta est ad proceduram per inquisitionem, praesertim si illa facta est "*cum persequente*," inquisitionem; hinc denuntiatio nunquam facta est procedura plane distincta et independens a duabus principalibus proceduris. Cfr. *Molitor* l. c. p. 237.

841. Denuntiatus, admissa denuntiatione et reatu constituto, si suspectus sit de fuga vel alia adsint iusta motiva, incarcerari potest (184), ut supra de accusato est expositum. Praeterea pendente denuntiatione nequit promoveri ad sacros ordines vel officia ecclesiastica (185), licet honoribus et dignitatibus iam acquisitis non privetur. Insuper non potest esse procurator alterius nec accusator nec testis in causa criminali (186).

§ 3. DE PROCEDURA CRIMINALI PER INQUISITIONEM (187).

I. Notio et divisio inquisitionis.

842. **Notio.** *Inquisitio* sensu iuridico accepta est *indagatio iudicis ad delegendum crimen eiusque auctorem legitime facta* (188).

Inde iam liquet, inquisitionem ab accusatione et denuntiatione in non paucis differre tum ratione auctoris tum ratione formae procedendi, effectuum, poenae infligendae, atque

(181) *Reiffenstuel* h. t. n. 93.

(182) *Muenchen* l. c. p. 440.

(183) *Reiffenstuel* h. t. n. 125.

(184) Cap. 15. de sent. exc. V. 11. in Sext.

(185) Cap. 4. X. h. t.

(186) Cap. 56. X. de testibus, II. 20.

(187) *Durantis* l. c. lib. III. partic. 1. tit. de inquisitione; *Schmalzgr.* h. t. n. 172. sq.; *Bouix* l. c. p. 53. sq.; *Muenchen* l. c. p. 482. sq.; *Molitor* l. c. p. 173. sq. 236. sq.; *Fournier* l. c. p. 270. sq.; *Pertile*, Storia della Procedura, P. II. p. 141. sq.

(188) *Bouix* l. c. p. 60.

imprimis quia in inquisitione exclusa est inscriptio et poena talionis (189).

843. Divisio. Inquisitio communiter dividitur in *generalem* et in *specialem* (190). Illa est indagatio superioris vel iudicis ecclesiastici ex mero officio sive nullo accusatore aut denuntiatore urgente neque fama illorum vices supplente, legitime facta, num *generatim*, i. e. certis personis et delictis non expressis, in aliqua dioecesi vel civitate leges ecclesiasticae observentur, crimina committantur, fama vel suspicio criminis commissi de nullo existant. At *specialis* est indagatio superioris vel iudicis ecclesiastici competentis, sive ex officio propter famam delictum deferentem, sive ad querelam alicuius privati, sive ad ministri publici denuntiationem, legitime facta *de certo et speciali* delicto a *certa persona* forte patrato.

Utraque illa inquisitio subdividi potest in *paternam*, quae ad emendationem delinquentis ordinatur et in *iudicialem*, qua publica delicti vindicta intenditur. Denique inquisitio *specialis* distinguí potest:

I. In inquisitionem *praeparatoriam*, quae interdum etiam vocatur processus pro informatione curiae sive instructio praeparatoria et in processum *offensivum* et in processum *defensivum* (191).

II. Ratione modi, quo fit, in inquisitionem *ex mero officio* iudicis et in inquisitionem *ad querelam* alicuius privati et in inquisitionem *ad denuntiationem* alicuius officialis sive ministri publici. Cfr. *Schmalzgr.* h. t. n. 180. 181.

II. De inquisitoribus et inquisitis et obiecto inquisitionis.

844. Inquisitio, cum sit actus iudicis, regulariter tantum fieri potest ab ordinario (192) *iudice competente* tum ratione

(189) *Schmalzgr.* h. t. n. 182. sq. dempta una alterave animadversione minus accurata. Cfr. *Muenchen* l. c. p. 493. sq.; *Molitor* l. c. p. 240. sq.

(190) *Bouix* l. c. p. 60. sq.; *Molitor* l. c. p. 239. sq.; *Péries* l. c. p. 25.; *Schmalzgr.* h. t. n. 174. sq. ubi aliae quoque divisiones aut parum utiles aut antiquatae referuntur.

(191) *Molitor* l. c. p. 240. sq.; *Fournier* l. c. p. 271. 272. ubi etiam indicatur alter sensus inquisitionis *praeparatoriae*, dum ipsa inservit ad cognoscendam famam aut rumorem de auctore alicuius delicti omnino notorii quoad factum, de cuius tamen auctore non habentur iudicia, ut illo rumore comperto habere fundamentum ad inquisitionem specialem quae praecedentem diffamationem requirit v. gr. si reperiatur homo occisus in ecclesia. Cfr. *Durantis* l. c. l. III. de inqu. § 1. n. 6. de not. crim. § 1. n. 12.

(192) Cap. unic. X. ut eccl. benef. III. 12.; cap. 24. X. h. t.; cap. 31. X. de simon. V. 3.; *Durantis* l. c. §. 1. n. 4.; *Schmalzgr.* h. t. n. 185.; *Molitor* l. c. p. 174. sq.

causae tum ratione loci, in quo delictum commissum est, aut in quo delinquens reus suum habet domicilium. Verum etiam iudex delegatus (193) sive ad universam causam definiendam sive ad causam tantum instruendam (194) potest constitui legitimus inquisitor.

845. Inquisitio fieri potest solummodo *contra eas personas*, quae tum ratione causae sive delicti tum ratione personarum sive ob domicilium sive propter locum delicti commissi iudici inquirenti tamquam competenti sunt vere subiectae (195) neque ex privilegio ipsius iurisdictioni subductae (196).

846. *Obiectum* inquisitionis iudicialis non est quodlibet delictum leve, quod forte per meram proceduram disciplinarem vel via administrationis est castigandum (197), sed graviora delicta, quibus diffamatio causatur (198).

III. De procedura in inquisitione speciali.

847. Ut iudex ecclesiasticus ad inquisitionem *specialem* procedere possit, essentialiter praerequiritur *diffamatio* (199) eius,

(193) Cap. 19. 21. 22. X. h. t.; cap. unic. X. ut. eccl. benef.

(194) Cap. 26. 27. X. h. t.

(195) Cfr. text. cit. num. praeced.; *Schmalzgr.* h. t. n. 187.; qui n. 188. sq. agit de exemptione ab inquisitione « *severa* » i. e. a tortura iamdiu in foro quoque ecclesiastico laudabiliter antiquata. Cfr. *Droste* l. c. p. 54.; *Zech* l. c. § 78. sq.

(196) Cap. 16. X. de haeret. V. 2. in Sext. inquisitoribus haereticae pravitatis a Sede Apost. delegatis interdicatur de huiusmodi crimine inquirere contra Episcopos; Epist. circ. Sec. et Stat. 5. Nov. 1831. art. 8.; *Droste* l. c. p. 230.

(197) Instr. Prag. § 54.; *Droste* l. c. p. 107. sq.

(198) Cap. 17. 21. pr. § 1. X. h. t.; *Schmalzgr.* h. t. n. 186.; *Durantis* l. c. § 1. n. 1.; *Muenchen* l. c. p. 483.

(199) Cap. 19. 21. § 1. cap. 24. X. h. t.; cap. 31. X. de simonia V. 3.; cap. 1. 2. h. t. in Sext., ubi per limitationes factas comprobatur regula generalis; *Durantis* l. c. § 1. 3. n. 13.; *Schmalzgr.* h. t. n. 191. sq.; *Bouix* l. c. p. 52. sq., ubi tamen p. 73. sq. de necessitate praeviae diffamationis ad inquisitionem etiam in casu denuntiationis per publicum officialem nimum asserit, cfr. *Reiffenstuel* h. t. n. 176., et supra de denunt.

Muenchen l. c. p. 483. sq.; *Molitor* l. c. p. 175. sq. 240. sq. Cum tamen hodie inquisitio secreto modo fiat et sine strepitu iudiciali apto ad diffamandum inquisitum, nec necessario ordinetur ad processum inquisitivum iuris Decret. sed potius pertineat ad instruendum praeivum quemdam processum informativum pro notitia Curiae, qui licet inservire possit, si opus sit, ad strictum processum criminalem, plerumque tamen inservit vel pro correctione extraiudiciali vel in finem adhibendi remedia praeventiva, satis communiter hodie non adeo rigore insistitur in ne-

qui inquisitioni subiicitur. Qua diffamatione non praecedente nulla et irrita est inquisitio (200). Porro de diffamatione illa ob delictum commissum constare debet per famam publicam aut frequentem (201) insinuationem, non malevolorum et maledicorum, sed *providorum et honestorum hominum*. Quodsi iudex procedat *ex mero officio*, nullo inquisitionem prosequente vel promovente, atque ex propriis informationibus sufficienter sit instructus de diffamatione rei sive inquisiti, probatio quaedam praevia facti diffamationis non est necessaria; nihilominus ad vitandas inutiles appellationes et dilationes convenienter etiam in hoc casu praemittitur (202).

Verum si iudex procedat *ad petitionem* alicuius procurantis inquisitionem, neque ex propriis informationibus notam habet diffamationem rei, in forma legitima v. g. per idoneos testes coram ipso probandum et cognoscendum et decreto pronuntiandum est, constare de diffamatione rei (203). Notanda vero est illa differentia, quod *factum* diffamationis *objective* existere debet, ut valida sit universa inquisitionis procedura, sed *probatio facti* diffamationis non est solemnitas absolute requisita ad valorem inquisitionis. Quare si reus praesens tacet, cum, ommissa inquisitione de infamia, illico ad inquisitionem specialem de veritate criminum obiectorum proceditur, huiusmodi processum ex ista omissione ulterius impugnare non potest (204).

cessitate praecedentis diffamationis pro inquisitione speciali praesertim in clericum facienda, quae non parum distat ab illa de qua agit ius Decretalium. « Diebus nostris » (inquit *Pierantonelli*, Praxis fori eccl. p. 65.) inquisitio est actus extraiudicialis nec pertinet (i. e. necessario) ad processum iudicalem, sed tantum inservire eidem potest ». De facto Instructio S. C. Ep. et Reg. a. 1880. art. V. et XI. tradit processum nunc instrui etiam « occasione querelae aul cuiuscumque notitiae a Curia habitae » et ex quacunque fundata notitia etiam per simplicem denuntiationem delata procedi ad capiendam « summariam facti notitiam » seu ad praeviam quamdam informationem (processum informativum), quae, si opus fuerit, etiam processui iudiciali deinde inservire possit. Cfr. *Pierantonelli* l. c. p. 67. sq.; *Péries* l. c. p. 27. sq. 32. sq.; *Boriero* l. c. p. 25. sq.; Conc. Plenar. Baltimorensis III. p. 176. sq.; Conc. Plenar. Americae Lat. p. 423.

(200) *Fagnan*. l. c. in cap. 24. X. h. t. n. 60.

(201) Cap. 31. X. de simon.; cap. 21. § 1. h. t.; *Muenchen* l. c. p. 485.; *Bouix* l. c. p. 90. sq.

(202) *Bouix* l. c. p. 91.

(203) Cap. 24. X. h. t.; *Bouix* l. c. p. 91. sq.; *Muenchen* l. c. p. 493. sq.; *Fournier* l. c. p. 271.

(204) Cap. 2. h. t. in Sext.; cap. 1. eod.; *Bouix* l. c. p. 102.

848. Facta probatione diffamationis (205) nihil iam obstare quominus iudex ecclesiasticus decernat, ad processum *offensivum* posse procedi. Quod decretum in processu inquisitionis aequiparari potest reatus constitutioni in processu accusationis (206). Quare iudex, post *inspectionem corporis delicti* (207), in primis *citabit* (208) inquisitum et cum eo communicabit capitula (209), de quibus inquisitio sit facienda. Si reus in interrogatorio facto crimen confiteatur, statim fertur sententia condemnatoria, si vero negat, tunc inquisitor inducit testes (210) absque formali praevia litis contestatione (211).

849. Absoluto (212) et publicato (213) processu offensivo incipit processus *defensivus* (214), quo inquisito plena conceditur libertas sese defendendi. Qui defensivus processus inchoatur a decreto iudicis, quo reo constituitur terminus, intra quem defensiones suas parare possit (215). Insuper reo vel ipsius advocato tradenda est copia actorum iudicialium, non vero originales processus, qui in curia ecclesiastica asservantur, ipsis tradi possunt; at non prohibetur, quominus etiam

(205) Quae probatio diffamationis etiam efficit, ut inquisitus promoveri non possit (cfr. cap. 4. X. h. t. cum gloss. v. Nuntiantur), imo propter enormem diffamationem atque scandalum suspensio quaedam saltem ab officio iam acquisito non sit exclusa. Cfr. cap. 10. X. de purg. can. V. 34.; *Muenchen* l. c. p. 494.; *Droste* l. c. p. 54. sq., ubi etiam de permissa reclusionem accusati agitur. Neque illud omittendum est, quod probatio illa diffamationis etiam per testes coincidat cum illo processu informativo, qui dicitur institui pro informatione curiae nondum citato reo. Cfr. Instr. cit. S. C. Ep. et Reg. art. 10.-21. incl.; *Droste* l. c. p. 107. sq. et 112. sq.; *Molitor* l. c. p. 240. sq. de instructione *praeparatoria* non confundenda cum procedura *principalis*; *Bouix* l. c. p. 107. 152. sq.

(206) *Muenchen* l. c. p. 495.

(207) *Bouix* l. c. p. 100. sq. 106. 151. sq.

(208) Cap. 24. X. h. t.; cap. 5. X. ut lite non constest, II. 6.; cap. 8. X. de dol. II. 14.; Instr. cit. S. C. Ep. Reg. art. 21. sq.; *Durantis* l. c. § 3.; *Molitor* l. c. p. 177.; *Bouix* l. c. p. 157. sq. 164. sq.

(209) Cap. 24. X. h. t.; cap. 1. h. t. in Sent.; *Molitor* l. c. n. 251.; *Fournier* l. c. p. 273.

(210) *Durantis* l. c.; *Molitor* l. c. p. 178.

(211) Cap. 5. § 5. X. ut lite non cont. II. 6.; *Muenchen* l. c. p. 495.; *Bouix* l. c. p. 192. sq.; *Molitor* l. c. p. 243. sq.

(212) Qui processus offensivus praemisso examine testimonii aliisque auditis et attentis probationibus finitur examine accurato rei. Cfr. *Molitor* l. c. p. 252. 243. sq.; Instr. cit. S. C. Ep. et Reg. art. 25. *Berierol.* c. 137 sq.

(213) Cap. 24. X. h. t.; *Molitor* l. c. p. 178.; *Droste* l. c. p. 123. sq.

(214) Cap. 21. 24. X. h. t.; Instr. cit. S. C. Ep. et Reg. art. 27. sq.; *Bouix* l. c. p. 214. sq.; *Molitor* l. c. p. 178. *Boriero* l. c. p. 187. sq.

(215) *Molitor* l. c. p. 452. sq.; Instr. cit. S. C. Ep. et Reg. art. 28.

Tensor caute notitiam hauriat processus originalis in Cancellaria, dummodo debitae cautelae serventur (216).

850. Postquam processus defensivus est quoad substantiam finitus, etiam in procedura inquisitionis non est exclusa *disceptatio finalis*, tum a processu informatorio tum a processu probatorio sive offensivo sive defensivo omnino distincta, praesertim si interveniat promotor fiscalis (217). Et sane etiam in cit. Instr. S. C. Ep. et R. art. 34. et 35. statuitur: "*Die constituta proponitur causa coram Vicario generali interessentibus Procuratore fiscali, Defensore et Cancellario. Post volum Procuratoris Fisci et deductiones defensionis profertur sententia* „.

851. *Sententia* etiam in processu inquisitionis per se et stricto iure iisdem solemnitatibus est ferenda atque in ordinario processu accusationis (218). At cum ex ipso iure Decretalium (219) *regulares* rigidis istis solemnitatibus processus ordinarii minus fuissent adstricti atque de plano processissent, summaria forma ferendi sententiam una cum processu summario magis magisque recepta est. Quare laudabiles formae ferendi et publicandi sententias criminales iure particulari probatae in praxi retinendae sunt (220).

852. Denique cum ex iure Decretalium illud semper adhibendum fuerit moderamen, ut iuxta iudicii formam sententiae quoque forma dictetur, in procedura inquisitionis attento scopo et pro forma procedendi magis civili quam criminali "*non secundum rigorem iuris, sed secundum temperantiam aequitatis* „, sententia fuit ferenda (221). At cum procedura Inquisitionis, praesertim aliquo illam promovente, loco accusationis facta sit procedura ordinaria in causis criminalibus, tum ex iure tum ex consuetudine omnino videtur tenendum, quod iudex ecclesiasticus poenam in iure expressam propter

(216) *Droste* l. c. p. 124. sq.; *Molitor* l. c. p. 253. sq.; *Fournier* l. c. p. 273. *Boriero* l. c. p. 208. sq.

(217) *Droste* l. c. p. 125. sq.; *Instruct. Prag.* § 77. sq.; *Molitor* l. c. p. 256.; *Boniv* l. c. p. 224. *Boriero* l. c. p. 260. sq.

(218) *Droste* l. c. p. 127. sq.; *Molitor* l. c. p. 257.

(219) *Cap.* 24. X. h. t.

(220) *Instr. Prag.* § 80. sq.

(221) *Cap.* 21. 24. X. h. t.; *Molitor* l. c. p. 179.; *Muenchen* l. c. p. 501. sq.; *Fournier* l. c. p. 274. qui tamen ex citatis textibus iuris Decret. nimium videtur deducere relate ad discrimen inter sententiam condemnatoriam latam in processu accusatorio et eandem sententiam in processu inquisitivo; quod discrimen propter rationes in textu allegatas in praxi et disciplina vigenti non servatur.

formam procedendi per inquisitionem in poenam omnino mitiorem meramque poenitentiam non possit commutare, sed ordinariam poenam attentis circumstantiis possit et debeat infligere (222).

853. *Appellatio* (223) in processu inquisitionis pariter generatim est permissa, nisi in casibus a iure communi aut speciali exceptis. Ita v. g. sententia condemnatoria contra haeticum lata non admittit appellationem. Cfr. cap. 9. X. de haeret. V. 7.; *Muenchen* l. c. p. 505.

854. *Scholion I.* Inquisitio cum *promovente* distinguitur ab inquisitione *ex officio*, in qua solus iudex colligit facti probationes, et a procedura *per accusationem*, in qua munus probandi incumbit accusatori, dum *promovens* iudicem vel promotorem fiscalem adiuvat ad colligendas contra reum probationes sed sine subscriptione et obligationibus, quas ex subscriptione contrahit accusator. Qui modus proceduræ magis quam expressis iuris textibus evolutus iamdiu fuerat opera canonistarum antiquiorum v. gr. *Tancredi*, *Innocentii IV.*, *Hostiensis* tamquam distinctus a procedura ordinaria inquisitionis; praesertim vero accurate fuit expositus a *Durantis*, *Specul. de inquis.* § 3. n. 5. sq. (224). *Promovens* ordinarie erat denunciator, qui iuvamen praestabat iudici praeviam quamdam contra diffamatum instruens proceduram; deinde exhibito *libello* et lite *contestata* iudici suggererat probationes et testes audientes. Cuius promoventis munus paulatim saec. XIV. transformatum est in variis curiis ecclesiasticis in munus promotoris fiscalis (225), quo inducto nihilominus inquisitionem prosequentes non fuerunt exclusi sed simul cum promotore fiscali suam operam praestiterunt; atque hi sunt qui hodie passim vocantur adhaerentes fisco, v. g. in Codice Gregoriano, qui in iudicio partes agunt *actoris* licet non *principalis*, sed quasi in subsidium promotoris fiscalis, cuius est urgere actionem criminalem (226). Atque hic de facto est modus procedendi in causis criminalibus fori ecclesiastici, qui rite vocari possit *mixtus* ex accusatione, denuntiatione et inquisitione,

(222) Instr. cit. S. C. Ep. et Reg. art. 35.; *Droste* l. c. p. 129.; Instr. Prag. § 94.; *Schmalzgr. h. t. n.* 237. sq.

(223) *Droste* l. c. p. 132. sq.; *Molitor* l. c. p. 196.

(224) *Fournier* l. c. p. 275.; *Biener*, Beiträge zu der Geschichte der Inquisitions-Processes, p. 85.

(225) Cfr. supra lib. I. n. 187.

(226) Cfr. cit. Codicem Gregorianum art. 154.-166.

quem propositis formis magis oeconomicis ordinavit toties cit. Instr. S. C. Ep. et Reg. 11. Iunii 1880. (227).

Scholion II. Schema quoddam practicum, quomodo etiam nostra aetate tribunalia ecclesiastica possint constitui atque procedura criminalis per inquisitionem denuo in praxim reduci, exhibet *Molitor* l. c. p. 267. sq.; *Péries*, La procédure canon. moderne p. 38. sq. Fusius rem exponunt *Lega* vol. IV. p. 267. sq.; *Boriero*, Manuale teorico-pratico per processo canonico. Cfr. quoque auctores qui de processu criminali apud regulares instituendo practica quadam ratione egerunt, v. gr. *Reiffenstuel* in append. ad tit. I. lib. V.; *Theodorus a Ried-Rrid*, Manuale practic. iur. discipl. et crim. regul. a. 1902.

Scholion III. De procedura criminali contra calumniatores (*Libr. V. tit. 2. de calumniat.*). Quod non raro in aliis titulis fit, id S. Raymundus etiam post titulum primum libri quinti frequentat; subiungit enim titulum cum propria rubrica, quae continet quaestionem singularem per se ad titulum praecedentem spectantem.

At cum quaestio de calumniatoribus, qui iniustis accusationibus vel denuntiationibus abutuntur in perniciem innocentium, quantum requiritur, in praecedentibus iam sit sufficienter tractata et propter sublatam poenam talionis et rarum usum accusationis privatae maxima ex parte nonnisi historicum habeat momentum, a fusiori disputatione videtur esse abstinendum. Cfr. *Schmalzgr.* libr. V. tit. 2.; *De Angelis* eod. tit.; *Lega* l. c. tom. IV. p. 149. 190.; *Muenchen* l. c. p. 531. sq.

(227) *Lega* l. c. n. 113. sq. 268. sq.

PARS II.

DE SPECIALIBUS IUDICIIS CRIMINALIBUS.

TITULUS V.

DE SPECIALIBUS FORMIS PROCEDURAE CRIMINALIS CUM ORDINARIA PROCEDURA CONNEXIS.

855. Fontes: Cfr. font. tit. praec. cit. Decret. Grat. c. 1. C. III. q. 8. C. II. q. 1. 5.; C. XV. q. 5. Decret. Gregor. IX. lib. V. tit. 1. c. 16. 24.; tit. 34. de purgat. can.; Decret. Clement. V. cap. 2. de V. S. V. 11.; cap. 2. de iudic. II. 1.

Scriptores: Commentatores iur. Decret. lib. V. t. 1. 34.; *Durantis* l. c. lib. III. partic. 1., tit. de accus. § 5. 6., tit. de notor. delict., tit. de abolit. et purgat.; *Bouix* l. c. p. 107. sq. 294. sq. 303. sq.; *Lega* l. c. n. 116. sq. 365. sq. 193. sq. 486. sq.; *Droste* l. c. p. 130. sq.; *Molitor* l. c. p. 103. sq. 188. sq. 168. sq. 258. sq. 193. sq.; *Muenchen* l. c. p. 418. sq. 446. sq. 449. sq.; *Fournier* l. c. p. 252. sq. 262. sq. 281. sq.; *Hildenbrand*, Die purgatio canonica und vulgaris; *Boriero* l. c. p. 422; *Briegleb*, Binleitung i. d. Theor. d. sum. Processe.

856. Connexio materiae. Si ordinarius processus tres *principales* habet formas tit. praeced. explicatas, quae in praxi quoad partem confunduntur seu commiscuntur in processu inquisitorio mixto, post introductum promotorem fiscales nunc passim recepto; aliae sunt formae, quae in particulis casibus sunt observandae, ideoque vocari possunt extraordinarii sive speciales processus. Inter quas primo loco sunt recensendae illae formae procedendi, quae cum ordinaria procedura connexae sunt, sive quia liberant a parte illius processus ordinarii vel saltem a nonnullis ipsius solemnitatibus, sive quia expediunt quaestionem in processu ordinario incidentem.

§ 1. DE PROCEDURA CRIMINALI PER EXCEPTIONEM (1).

I. Notio et divisio exceptionis.

857. Notio. *Exceptio* universim spectata est *actionis sive intentionis exclusio*, sive est ratio, ob quam reus postulat, ut

(1) Cfr. cap. 16. 24. X. h. t.; *Durantis* l. c. lib. III. partic. 1. tit. de crim. in mod. except.; *Bouix* l. c. p. 107. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 241. sq.; supra lib. I. n. 409. sq.; *Molitor* l. c. p. 188. sq.; *Fournier* l. c. p. 283. sq.; *Lega* l. c. n. 116. sq.

actor deiiciatur ab eo, quod intendit. Quae ratio obiecta actori, si est *delictum*, generatim loquendo exceptio dicitur *criminalis*; si obicitur *inhabilitas*, habetur exceptio *civilis*.

858. **Divisio.** *Criminalis* exceptio ratione finis, ob quem ponitur, fit aut *civiliter* aut *criminaliter*. In priori casu unicus finis est deiiciendi actorem a sua intentione et criminalis exceptio eo in casu coincidit cum civili, in altero casu insuper a reo intenditur etiam publica vindicta delicti actori obiecti.

Sensu lato illa quoque exceptio dicitur criminalis vel quasi criminalis, qua non a reo, sed ab alio crimen obicitur, ne quis electus ad officium ecclesiasticum confirmetur vel confirmatus consecratur vel in possessionem immittatur.

II. De procedura per exceptionem.

859. Si actori vel testi *civiliter per exceptionem* opponatur *crimen*, reus hoc modo excipiens ad inscriptionem sive poenam talionis suscipiendam non tenetur (2). Quare iudex, quamvis exceptionem civiliter factam et non probatam per sententiam interlocutoriam omnino reiicere atque declarata iniustitia et nullitate exceptionis in processu pergere debeat (3), tamen reum in probatione deficientem speciali poena in iure expressa plectere nequit (4); et vicissim etiamsi reus exceptionem probet, actor vel testis propter delictum patratum ab accusatione vel testificatione repelli quidem potest; sed poena ordinaria criminis plecti non potest (5). Nam iudex ecclesiasticus secundum formam libelli neque ultra petita sententiam ferat necesse est (6).

Quae res non impedit, quominus iudex, *finito processu priori*, contra actores vel testes, quorum delicta in civili exceptione probata fuerunt, *per viam inquisitionis* utpote iam difamatos novum processum instituere et poena in iure statuta plectere possit et debeat (7).

860. Procedura exceptionis *criminaliter* propositae, cum huiusmodi excipiens assumat partes accusatoris, eodem iure generatim regitur atque ipsa accusatio (8). At ea notanda est

(2) Cap. 16. X. h. t.; *Lega* l. c. n. 118.

(3) Cap. 1. X. de ord. cogn. II. 10.; *Bouix* l. c. p. 110.

(4) Arg. d. ex cap. 16. X. h. t.

(5) Cap. 2. § 1. X. de ord. cogn. II. 10.

(6) Cap. 24. X. h. t.; cap. 31. X. de simon. V. 3.; *Schmalzgr.* h. t. n. 244. sq.; *Lega* l. c. n. 118.

(7) *Bouix* l. c. p. 111.; *Lega* l. c.

(8) *Schmalzgr.* h. t. n. 248. 249.

differentia inter iudicium exceptionis criminaliter propositae et iudicium accusationis, quod excipiens, si in probando delicto deficiat, non eadem ratione puniatur atque calumniator in processu accusationis; parcendum enim videtur excipienti utpote provocato (9).

861. Exceptio criminis contra *electum* vel *confirmatum* fere acquiparatur exceptioni a reo criminaliter factae. Hinc si probatur exceptio, praelatus electus non tantum repellitur ab obtinenda confirmatione vel ordinatione sive consecratione vel immissione in possessionem sed etiam iure quaesito privatur v. g. ex electione; similiter excipiens non punitur, si ante confirmationem electi in probando deficiat; si post confirmationem crimen obliicerit nec probaverit, poena extraordinaria secundum arbitrium discreti iudicis est castigandus. Cfr. cap. 16. X. h. t.; *Schmalzgr.* h. t. n. 251. sq.; *Lega* l. c. n. 118.

§ 2. DE PROCEDURA CRIMINALI CONTRA CONTUMACES.

862. Delictum contumaciae (10), etsi varias admittit significationes modo largiores modo strictiores, tamen hoc loco maxime intelligitur de inobedientia accusati in causa criminali erga iudicem ecclesiasticum legitime citantem cum pertinacia commissa.

863. Quare cum per se "*absens nemo iudicetur* „ (11), contra absentes *ex contumacia* singularis instituenda fuit procedura. Et iure quidem antiquo accusatus, qui iudici citanti obedientiam contumaciter denegavit, excommunicatione ad comparandum fuit compellendus (12). Quae censura, attento iure Tridentino (13), non iam videtur posse infligi. Ex disciplina igitur vigenti, si accusatus post primam citationem simplicem (14) non compareat, citatio iteratur, neque quidquam obstat, quominus secunda citatio fiat per modum peremptoriae citationis. Quodsi tum quoque accusatus iudici obedire renuat, habetur contumax, nisi legitimum impedimentum intervenisse probet, et accusator, si existat, vel iudex ex officio

(9) *Schmalzgr.* h. t. n. 250.; *Lega* l. c.

(10) *Durantis* l. c. tit. de accus. §§ 5. 6.; *Muenchen* l. c. p. 404. sq.; *Molitor* l. c. p. 168. sq. p. 258. sq.; *Droste* l. c. p. 130. sq.; *Lega* l. c. n. 365. sq.; *Fournier* l. c. p. 252. sq. Cfr. *supra* lib. I. tit. 28. p. 416. sq.

(11) Cfr. c. 1. § 4. C. III. q. 8. = c. 13. C. III. q. 9. = cap. Pseudo-Isidor.

(12) Cap. 1. X. de iudic. II. 1.; cap. 8. X. de dol. II. 15.

(13) Conc. Trid. sess. XXV. cap. 3. de ref.; *Droste* l. c. p. 130.; *Lega* l. c. n. 370.

(14) l. 53. § 1. D. de re iudic. XLII. 1.; cap. 11. X. de cler. non resid. III. 4.

vel promotor fiscalis iam insistere possunt, ut contra accusatum licet absentem tamquam contra contumacem procedatur (15).

Qua postulatione proposita et post frustratam citationem peremptoriam iterata, imprimis accusato contumaci ex officio a iudice constituitur defensor et terminus assignatur. In isto termino primo loco declarandum est, utrum accusatus in contumaciam inciderit necne. Cui quaestioni si affirmative sit respondendum, iudex contra accusatum tamquam contra contumacem procedendum esse decernit (16).

Quamvis absentia contumacis accusati contra talem reum gravissimum constituat *praeiudicium*, tamen peremptoria probatio non est neque simpliciter aequivalet verae illius confessioni (17). Hinc non obstante omissione litis contestationis testes sunt audiendi aliaeque probationes criminis, quae accusato absente haberi possunt, sunt afferendae, antequam sententia condemnatoria feratur (18). Discussa causa et probationibus finitis, si contumax repertus fuerit culpabilis, poena ordinaria in iure expressa (19) per sententiam condemnatoriam infligitur, excepta poena capitali, cui in foro ecclesiastico equiparatur degradatio (20).

Quodsi contumax accusatus post sententiam latam compareat et probet suam innocentiam, et nullam adfuisse contumaciam, denuo audiri et absolvi debet; si solam innocentiam probet, ob merum delictum praesumptum poena sustineri nequit, at propter contumaciam est castigandus; denique si compareat et non probata innocentia, saltem probet absentiam contumaciae, cum ipso proceditur, ac si praesens fuisset (21).

864. Si *accusator* in termino constituto non compareat ad inscriptionem et delationem, censetur renuntiasse accusa-

(15) Instr. cit. S. C. Ep. et Reg. art. 24.; *Droste* l. c. p. 131.; *Muenchen* l. c. p. 404.; *Lega* l. c. n. 367.

(16) S. C. Ep. et Reg. 13. Apr. 1818. in Anal. I. P. vol. XIII. p. 47.; *Droste* l. c. p. 131.; *Bouix* l. c. p. 558. sq.

(17) *Muenchen* l. c. p. 407. sq.; *Droste* l. c. p. 131.; *Lega* l. c. n. 368.; *Molitor* l. c. p. 258. Paulo aliter *Passerini* l. c. q. 23. art. 12. n. 105. sq. 130.

(18) Cap. 8. X. de dol. II. 15.; *Droste* l. c.; *Lega* l. c. n. 371.

(19) Cap. 8. X. de dol. II. 15.; cap. 11. X. de cleric. non resid. III. 4.

(20) *Muenchen* l. c. p. 407.; *Droste* l. c.; *Lega* l. c. n. 370.

(21) *Molitor* l. c. p. 259.; *Droste* l. c. 132., ubi ex Anal. I. P. vol. XIII. p. 47. n. 75. refert decl. S. C. Ep. et Reg. a. 1715. quod post lapsum decennii non admittatur contumax ad purgandam contumaciam, ideoque ad reassumendum processum post decennium requiri dispensationem R. P.

tioni (22); et accusatus si iam in reatu constitutus ab accusatore ulterius non molestetur, a iudice poterit exigere, ut abolitio processus decernatur (23). At cum ex disciplina vigente procedatur aut ex officio per inquisitionem aut per accusationem promotam a procuratore fiscali, huiusmodi quaestio de *accusatore contumace* vel *tergiversante* in causa criminali non est multum practica (24), nisi agatur de criminibus privatae accusationi relictis (25).

§ 3. DE SUMMARIA PROCEDURA CRIMINALI.

865. Procedura summaria, quae certe in iure romano iam suum habet fundamentum (26) et in iure Decretalium (27) interdum iam commemoratur, in collectionibus authenticis Decretalium ante Clementinas tamquam propria et distincta procedura nondum occurrit (28). At postquam in Clementinis (29) et longa praxi iudiciali accuratius determinatum est, quam in re processus summarius consistat, iam ita citra periculum procedura summaria definiri potest: *Est illa procedura vere iudicialis, in qua certae solemnitates processus ordinarii iure positivo determinatae omitti possunt et de facto omittuntur ad celeriores causas expeditionem*. Qua ex definitione facile patet, quid generatim ad substantiam processus summarii requiratur, et quomodo a procedura extraiudiciali v. g. ex informata conscientia et a procedura ex notorio differat (30).

866. Causae criminales in Clem. l. c. cap. 2. de iud. inter causas, in quibus procedi valeat simpliciter et de plano ac sine strepitu et figura, iudicii non recensentur (31). At negari non potest, iam ante Clementinas, causas criminales ita fuisse saltem delegatas a Rom. Pontificibus, ut in forma summaria

(22) Cap. 14. X. h. t.; *Schmalzgr.* h. t. n. 106. sq.; lib. V. tit. 2. n. 26. sq.; *Muenchen* l. c. p. 410. sq.; *Molitor* l. c. p. 168. sq.; *Lega* l. c. n. 366.; cap. 1. de dol. II. 6. in Sext.

(23) *Muenchen* l. c.

(24) *Schmalzgr.* l. c. lib. V. tit. 2. n. 28.

(25) *Droste* l. c. p. 51.; *Lega* l. c. n. 366.

(26) *Molitor* l. c. p. 193.; *Notae hist. praec. t. n. 816. VI.*

(27) Gloss. in cap. 2. de V. S. V. 11. in Clem. v. Et figura; *Briegleb* l. c. p. 20. sq.

(28) *Molitor* l. c.

(29) Cap. 2. de iud. II. 1. in Clem.; cap. 2. de V. S. V. 11. in Clem.

(30) *Bouix* l. c. p. 306.; *Muenchen* l. c. p. 418. sq.; *Lega* l. c. n. 193. sq.; *Périer* l. c. p. 153. sq.

(31) *Bouix* l. c. p. 310.; *Nilles* l. c. p. 20. sq.; *Briegleb* l. c. p. 27. sq.

potuerint atque debuerint definiri (32); imo in causis criminalibus regularium personarum rigidus ordo processus solemnis ex generali concessione non fuit servandus (33). Cum iam tempore Clementis V. saepe contingeret (34), ut *de plano* ex mandato apostolico esset procedendum, paulatim factum est, ut ordinarie in causis quoque criminalibus servaretur processus summarius (35).

867. *Quae solemnitates* in processu summario possint omitti, quaeque sint omnino servandae, Clemens V. cit. cap. 2. de V. S. V. 11. in Clem. ad tollendas controversias et dubitationes (36) accuratius definivit.

Atque in primis (37) non iam necessario exigendus est *libellus*, neque *litis contestatio* requiritur, etiam tempore *feriarum* ob necessitates hominum indultarum a iure iudex procedere valet, amputanda est *dilationis* materia atque *lis*, quantum fieri potest, fiat brevior repellendo v. g. certas exceptiones vel appellationes (38), refrenando superfluum testium multitudinem. Denique necessario fieri non debet *conclusio in causa* neque partes ad sententiam definitivam peremptorie sunt citandae, sed sufficit *citatio simplex*, neque iudex sedendo tenetur pronuntiare sententiam.

At servandae omnino et retinendae sunt etiam in processu summario *probationes necessariae* et *defensiones legitimae*; hinc citatio omitti nequit. Item praestatio iuramenti calumniae saltem iure Clementinarum non fuit exclusa; petitiones partium accurate sunt actis inserendae; restat facultas fabricandi positiones et articulos cum termino saltem unico competente (39).

Quodsi nihilominus in casibus a iure permissis solemnis ordo iudiciarius in toto vel in parte non contradicentibus partibus observetur, non erit processus propter hoc irritus

(32) Cfr. Gloss. l. c. in cap. 2. V. 11. in Clem.; *Durantis* l. c. tit. de inquis. § 3. n. 35. sq.; *Briegleb* l. c. p. 20. sq. 23. sq.; *Molitor* l. c. p. 195.

(33) Cap. 24. i. f. 26. X. h. t.; cap. 8. X. de stat. monach. III. 35.

(34) Cit. cap. 2. V. 11. in Clem.

(35) *Droste* l. c. p. 61. sq.; S. C. Ep. et R. 1. Aug. 1851.; *Instruct.* cit. S. C. Ep. et Reg. Prooem. art. 5. 10.

(36) Cfr. de dubiis et controversiis iam saeculo 13. existentibus: *Innoc. IV.* in cap. 26. X. h. t. v. de plano; *Durantis* l. c.; *Briegleb* l. c. p. 23. sq.

(37) *Nilles* l. c. p. 20. sq.; *Bouix* l. c. p. 307. sq.; *Schulte*, Eheprocess § 4.; *Briegleb* p. 34. sq.

(38) Qua in re certe nunc sanctio Tridentina sess. XXIV. cap. 20. de ref. a fortiori in processu quoque summario circa appellationes est servanda. Cfr. *Bouix* l. c. p. 307. sq.; *Nilles* l. c. p. 21.; *Briegleb* l. c. p. 52.

(39) Cfr. de terminis separatis: *Briegleb* l. c. p. 53. sq.

nec etiam irritandus. Quare ut *Bouix* l. c. p. 309. recte videtur reicere nimis rigidam sententiam *Reiffenstuel*, ita ipse l. c. p. 308. sq. in alia re mitiorem sententiam Glossae frustra impugnat (40).

§ 4. DE PROCEDURA CRIMINALI EX NOTORIO (41).

868. *Notorium* (42) dicitur illud, quod ipsa evidentia rei ita certum est, ut nulla possit tergiversatione celari. Quare *delictum notorium* est factum criminosum ipsa evidentia rei non solum *ut factum*, sed etiam *ut delictum* ita certum, ut nulla tergiversatione possit celari: v. g. occisio hominis potest esse factum notorium, at cum dubitatur, num facta sit in iusta defensione, occisio hominis tamquam delictum minime est notoria (43).

Quae notorietas delicti, si nititur ipsa evidentia rei sive operis publice perpetrati (44) in loco publico et adstante hominum multitudine et regulariter tempore diurno (45), dicitur *notorietas facti* sive *permanentis* sive *transeuntis* sive *interpolati* (46); quodsi inducitur per spontaneam confessionem rei in iudicio factam nec revocatam aut per plenas probationes iudiciales, quibus nihil amplius opponi potest aut per sententiam condemnatoriam ad poenam vel declaratoriam criminis, quae transiit in rem iudicatam, habetur *notorietas iuris* (47). Quare notorietas iuris non simpliciter aequiparatur

(40) *Schulte* l. c. not. 1. i. f.

(41) *Durantis* l. c. tit. de notoriis criminib.; *Schmalzgr.* h. t. n. 1. sq.; *Muenchen* l. c. p. 446. sq.; *Bouix* l. c. p. 294. sq.; *Fournier* l. c. p. 281. sq.; *Lega* l. c. n. 119. sq.; *Péries*, *Proced. canonique moderne*, p. 150. sq.; *Molitor* l. c. p. 102. sq. 190. sq., qui p. 191. nimium laudat Gratianum atque sine sufficienti fundamento carpere videtur ipsum ius Decretalium.

(42) C. II. q. 2. P. II. III. IV. V.; cap. 24. X. de V. S. V. 40.; *Molitor* l. c. p. 103.; *Zachariae* l. c. tom. II. p. 50. ubi notat Gratianum *notoria* vocare *manifesta*, at inde ex saec. XII. introductum esse in iure canonico vocabulum artis „notorium“, quae terminologia iam apud Innocentium III. videtur esse stabilis.

(43) Cap. 8. X. de cohab. cler. III. 2.; *Schmalzgr.* h. t. n. 14. 15.; *Pirhing* h. t. n. 114.; *Stremmer* l. c. p. 73. sq.

(44) C. II. q. 1. P. V.

(45) *Schmalzgr.* h. t. n. 4. 5. 6.; *Durantis* l. c. § 4. n. 3.

(46) *Schmalzgr.* h. t. n. 2.

(47) Cap. 7. 10. X. de cohab. III. 2.; cap. 24. X. de V. S. V. 40.; *Péries* l. c.; *Schmalzgr.* h. t. n. 1.; *Durantis* l. c. n. 2.; *Stremmer* l. c. p. 78. Quodsi *Durantis* l. c. § 4. n. 1. praeter notorium iuris et notorium facti commemorat etiam *notorium praesumptionis*, hoc tertium notorium non videtur habere practicam utilitatem, quod facile potest reduci ad praesumptionem *violentam* vel ad praesumptionem *iuris et de iure*.

notorietati facti, cum interdum contra notorietatem iuris non tantum tergiversatio, sed solida probatio opponi possit (48).

869. Si delictum tum ut factum tum ut crimen vere sit notorium (49) et de hac ipsa notorietate (50) delicti constet, iudex ecclesiasticus ad observandam "*subtilitatem ordinis iudiciarii... per omnia*," (cfr. cap. 21. X. de iureiur. II. 24.) stricto iure canonico non tenetur. Etenim ordo iudiciarius institutus est ad *investigandam* veritatem criminis aut iuris dubii; at iste finis cessat si delictum est notorium notorietate facti ita ut nulla tergiversatione celari possit; ergo saltem subtilitas ordinis iudiciarii per omnia necessario non amplius est observanda (51). Cui rationi ex natura rei petita, quae possibilitatem et rationabilitatem proceduræ ex notorio demonstrat (52), accedit altera ex positivo Ecclesiae iure deducta, unde efficitur, etiam de facto Ecclesiam in criminibus notoriis observantiam ordinis iudiciarii non exigere sed probasse (53) proceduram illam specialem ex notorio et sua quoque praxi confirmasse (54). Qua in procedura ex notorio delicto non requiruntur accusator vel denunciator (55), neque opus est libello accusationis nec citatione rei, saltem si reus nulla defensione se tueri possit, nec contestatione litis nec iuramento calumniae neque probationibus. At ad sententiam, quae prae-

(48) *Durantis* l. c. n. 2. 3.; *Pirhing* l. c. lib. V. tit. 33. n. 114.; *Lega* l. c. n. 119.

(49) *Schmalzgr.* h. t. n. 14. 15.

(50) Quare cum notorietas sit factum et facta sint probanda, non alleganda, antequam iudex praetermisso ordine iudiciario procedat ex notorio, de ipsa notorietate per legitimas probationes constare debet, si de illa dubia moventur. Cfr. cap. 14. (Alex. III.) X. de app. II. 28.: "*Sed quum nulla dicantur notoria, quae non sunt, prohibere debes, ne quod dubium est, pro notorio videaris habere*"; *Schmalzgr.* h. t. n. 16.; *Muenchen* l. c. p. 446. sq.; *Péries* l. c. p. 151.

(51) *Schmalzgr.* h. t. n. 7.; cit. cap. 21. X. de iureiur. II. 24.

(52) Hinc si *Zachariae* l. c. p. 45. 50. sq. videtur insinuare, processum canonicum ex notorio continere enormitates vel aequiparandum esse proceduræ iudicis "*Lynch*" in America septentrionali, aut laborat falso supposito aut rem manifeste ineptam asserit, praesertim si quis attendat proceduram gallicam aut militarem in casu delicti flagrantis.

(53) C. II. q. 1.; cap. 24. X. h. t.; cap. 31. X. de simon. V. 3.; cap. 21. X. de iureiur. II. 28. "*Quam* (subtilitatem ordinis iudiciarii) *in his* (notoriis) *non servari per omnia ipsa iuris ratio postulat et requirit*."

(54) Cap. 10. X. de nil. presb. I. 17.; cap. 21. X. de iureiur. II. 28.; cap. 7. 8. 10. X. de cohab. III. 2.; cap. 15. X. de purg. can. V. 34.; cap. 1. § 4. de cens. III. 20. in Sext.

(55) Cap. 9. X. h. t.; *Péries* l. c. p. 152.

termitti non potest, licet forma solemnis et scripta non requiratur, reus omnino est citandus. Denique proceduræ ex notorio illud singulare est, quod excludatur appellatio (56), imo etiam recusatio iudicis, saltem si poena a iudice infligenda in iure iam est omnino determinata; secus dicendum, si poena iudicis arbitrio est relicta (57).

Hinc quamvis in notoriis universus ordo iudiciarius non est necessarius, tamen "*quidam ordo iudiciarius servatur* „ (58), imo "*ad cautelam* „ etiam in delictis notoriis non fuit prætermisus (59). Quæ præmissio ordinis iudicii nostra ætate multo difficilior vel in ipsis notoriis videtur facienda, cum totus processus ordinarius in praxi receptus iam sit summarie neque de solis subtilitatibus ordinis iudicii solemnis prætermittendis agatur (60), et nulla existat *obligatio* iudicis ecclesiastici utendi procedura ex notorio etiam in delictis notoriis (61).

870. Singularis quaedam species delicti notorii potest esse delictum, in quo patrandum quis "*in flagrante* „, apprehenditur. Quodsi huiusmodi delictum *in ipso tribunali* publico coram iudice committitur, profecto ex ipsa inspectione oculari iudici delictum satis probatum est, ideoque iudex prætermisso ordine iudiciario et omissis probationibus per sententiam poenam decernere non prohibetur, nisi circumstantiæ aliud exigant. Si *extra tribunal* delictum sit commissum et per alios deprehensio in flagranti facta, sane iudex ecclesiasticus, ut sibi constet de delicto patrato, ab omnimoda procedura iudiciali abstinere non potest (62).

(56) Cap. 5. § 2. cap. 14. X. de appell. II. 28.; *Lega* l. c. n. 121.; *Péries* l. c. qui pariter quoad poenas iudicis arbitrio relictas admittit appellationem seu *protestationem contra gravamen*, si iudex in decernenda poena excessum commiserit.

(57) Cap. 24. X. de appell. II. 28.; *Schmalzgr.* h. t. n. 8. sq.; *Durantis* l. c. § 1.; *Péries* l. c. p. 152. sq. ubi independenter a sententia condemnatoria ante vel saltem simul cum illa sententiam *declaratoriam notorietatis* edendam esse tenet.

(58) *Durantis* l. c. § 1. n. 1.; *Muenchen* l. c. p. 449.

(59) Cap. 23. X. de elect. I. 6.

(60) Cap. 14. X. de appell. II. 28.; *Molitor* l. c. p. 193.; *Lega* l. c. n. 121.; *Péries* l. c. pariter iudici auctor est, ut a sententia danda ex solo notorio absque ullo processu etiam summarie absteineat.

(61) *Muenchen* l. c. p. 449.

(62) *Schmalzgr.* h. t. n. 17. sq.; *Muenchen* l. c. p. 447. sq.; *Zachariæ* l. c. p. 46. sq. Cfr. *Pertile*, Storia della procedura P. II. p. 156. sq. de processu fori saecularis in simili casu qui dicebatur "*ex abrupto* „.

§ 5. DE PURGATIONE CANONICA.

(*Lib. V. tit. 34. de purg. canon.; C. II. q. 5.; C. XV. q. 5.*).

871. *Purgatio canonica* (63) dicitur *ostensio innocentiae de crimine obiecto iuxta praescripta sacrorum canonum facta*. Unde patet differentia purgationis canonicae a purgatione vulgari, quae consistebat in attentata quadam ostensione innocentiae de crimine obiecto iuxta modos legibus civilibus antiquorum populorum germanicorum probatos, sed ab Ecclesia tanquam temerarios et superstitiosos reprobatos (64).

872. Procedura purgationis canonicae per iuramentum (65), quamvis ab Innocentio III. inter *ordinarias* proceduras criminales non amplius recenseatur (66), tamen proprium titulum in iure Decretalium (*lib. V. tit. 34.*) retinuit et saltem ut procedura *subsidiaria* fuit admissa (67).

Purgatio canonica reo, qui de crimine convictus non est, licite tantum imponi potuit et debuit, postquam ipsius *diffamatio* fuit comprobata (68); multoque minus locum habuit, si crimen fuit notorium (69) aut per idoneos accusatores aut legitimas probationes omnino demonstratum (70). Innocen-

(63) *Durantis* l. c. tit. de abol. et purgat.; *Schmalzgr.* h. t. de purg. can. n. 1. sq.; *Muenchen* l. c. p. 449. sq.; *Molitor* l. c. p. 54. sq. 106. sq. 186. sq. 237.; *Hildenbrand*, Die purgatio canonica und vulgaris; *Pertile* l. c. P. I. § 225. "Dei sacramentali" § 226. "Dei giudizi di Dio"; *Giraldi*, Expos. iur. pontif. ad tit. de purg. can. ubi iam ultimo saeculo haec scribit: "Quamvis purgatio canonica non omnino abrogata sit, cum tamen ipsius usus in curiis ecclesiasticis hodie admodum raro supersit, ideo quae hodierna est disciplina circa sancita in hoc integro titulo sedecim capitulis comprehenso consulto omitto"; *Schmalzgr.* h. t. n. 8.; *Lega* l. c. n. 112. not. 1. n. 294. sq. ubi agit de purgatione canonica ut remedio *extraiudiciali*. Universa igitur disputatio de purgatione canonica potius ad historiam iuris (cfr. *Muenchen*, *Molitor*, *Hildenbrand* l. c.) quam ad disciplinam iuris vigentem spectat.

(64) *Waller*, Deutsche Rechtsgeschichte § 668. sq.; *Schmalzgr.* l. c. lib. V. tit. 35. de purg. vulg. n. 1. sq.

(65) *Schmalzgr.* h. t. n. 5. sq.

(66) Cap. 16. X. de accus. V. 1.; cap. 31. X. de simon. V. 3.

(67) *Durantis* l. c. § 2.; *Molitor* l. c. p. 186. sq.; *Schmalzgr.* h. t. de purg. can. n. 27.

(68) Cap. 10. 12. 15. X. de purg. can.; cap. 14. 19. 21. 23. X. de accus.; cap. 14. X. de homic. V. 12.; *Durantis* l. c. § 2. "Sed si infamatus non est, in nullo casu est ad purgationem cogendus"; *Schmalzgr.* h. t. n. 13. 14. 15. 23. 24. 25.

(69) Cap. 4. 15. X. de purg. can.

(70) *Schmalzgr.* h. t. de purg. can. n. 26. 27.

tius III. vero in casu diffamationis ex probabilibus coniecturis non probatae non solum ex iuris necessitate purgationem canonicam non induxit, sed propter importunitatem petentis rei potius toleraverit quam permisit (71). Qua diffamatione comprobata diffamatus interim suspensus erat ab officio (72) et ad praestandum iuramentum terminus ipsi constitutus est. Quo in termino reus diffamatus emisit in forma legitima *iuramentum* veritatis, se innocentem esse atque crimen sibi obiectum non commisisse (73); deinde *compurgatores*, qui propter vitae honestam et perspectam rei vitam fide digni esse debent (74) neque numerum septenarium superare (75) possunt, praestiterunt *iuramentum credulitatis* i. e. se credere, reum diffamatum dixisse veritatem sive verum iurasse (76).

Iuramentum istud a reo diffamato et a compurgatoribus praestandum fuit coram iudice competente (77) sive ordinario (78) sive delegato (79) in forma *publica*, ut inde diffamatio apud populum tolli posset (80). Porro iudex ecclesiasticus purgationem canonicam indicere tantum potuit de delictis atque de personis sive clericis sive laicis sive regularibus, de quibus ad verum iudicium exercendum competens fuit (81).

Quodsi purgatio canonica a competente iudice indicta fuit, nihil obstabat, quominus contra illam ad superiorem iudicem ecclesiasticum appellaretur (82); at si quis eam post indictionem simpliciter praestare noluit vel in ea praestanda defecit, tamquam convictus de illo crimine debuit puniri (83); denique si rite peracta et praestita fuit, non solum a suspensione forte inlicita fuit liberandus, sed etiam a crimine obiecto absolvendus, innocens declarandus pristinoque statui restituendus (84).

(71) Cap. 12. X. de purg. can.

(72) Cap. 2. 10. X. de purg. can.; *Schmalzgr. h. t. de purg. can. n. 10.*

(73) Cap. 5. 16. X. de purg. can.; *Schmalzgr. h. t. n. 9.*

(74) Cap. 7. 9. 10. 11. X. de purg. can.

(75) Cap. 10. X. de purg. can.

(76) Cap. 5. 13. 16. X. de purg. can.; *Schmalzgr. h. t. n. 10. 11. 28. sq.*

(77) Cap. 15. i. f. X. de purg. can.; *Schmalzgr. h. t. n. 16. sq.*

(78) Cap. 1. 6. X. h. t. de purg. can.

(79) Cap. 10. 15. X. de purg. can.

(80) *Durantis l. c. n. 8.; Molitor l. c. p. 188.*

(81) Cap. 1. 3. 6. X. h. t. de purg. can.; *Schmalzgr. h. t. n. 16. sq.*

(82) Cap. 6. X. h. t. de purg. can.; *Schmalzgr. h. t. n. 22.*

(83) Cap. 7. X. de purg. can.; *Schmalzgr. l. c. n. 40.; Molitor l. c.*

(84) Cap. 8. 10. X. de purg. can.; *Schmalzgr. h. t. n. 35. sq.*

§ 6. DE PROCEDURA IN FERENDIS VEL DECLARANDIS CENSURIS (85).

873. Cum poenae vindicativae ut rite infligantur oportet ut per processum iudicalem legitime constet de delicto commissio eiusque auctore, in ferendis aut declarandis censuris legitimis modis praeterea nota sit oportet delinquentis *contumacia*, quod tertium novumque elementum postulat ratio poenae medicinalis, quae censuris est propria (86). Quare nihil mirum si ad sententiam condemnatoriam, qua alicui infligitur censura, vel ad declaratoriam de censura iam incursa speciales quaedam solemnitates iudiciales requirantur.

874. Fundamentum sententiae condemnatoriae, qua alicui infertur censura est delictum *grave* cum *contumacia* coniunctum, ac proinde non *mere praeteritum* sed vel *tractum habens successivum* vel alia ratione *permanens* (87). Cuius delicti existentia atque imputabilitas iuridice constare debet per processum legitimo modo introductum (v. gr. per denuntiationem vel inquisitionem) et ad finem perductum.

Quodsi ex processu vel ex notorietate facti legitime declarata (88) constet de tali delicto, ut etiam constet de *contumacia* praemittenda est sententiae *trina admonitio*, vel una (89) pro tribus, aliquot dierum intervallo distincta, nisi facti necessitas aliam moderationem suaserit i. e. reductionem ad brevius tempus (90), salvo specialibus iuris dispositionibus trinam admonitionem ad valorem omnino requirentibus (91).

(85) Suarez, De censuris disp. III. sect. 8. sq.; *Ballerini-Palmieri*, Opus mor. t. VII. n. 108. sq.; *Kober*, Der Kirchenb. p. 145. sq.; *Hilarius a Sexten*, De cens. p. 31. sq.; *Lega* l. c. n. 486. sq.; *Wernz* l. c. tom. VI. n. 164. sq.

(86) *Wernz* l. c. n. 152. sq.; *Lega* l. c. n. 487.

(87) Cap. 23. X. de V. S. V. 40.; cap. 1. 3. de sent. exc. V. 11. in Sext.; *Schmalzgr.* h. t. n. 55. 66. sq.; *Suarez* l. c. sect. 5.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 102.

(88) *Suarez* l. c. disp. III. sect. 10. n. 18., *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 109. ubi corrigit *Wiestner*, *Schmalzgr.* h. t. n. 32.; *Reiffenst.* h. t. n. 27. doctrinam *Suarezii* ad casum disparem transferentium.

(89) Cap. 48. X. de sent. exc. V. 39.; cap. 5. 9. eod. in Sext.; cap. 26. 61. X. de appell. II. 28.; *Schmalzgr.* cit. tit. n. 26.; *Suarez* l. c. sect. 10.; *Kober* l. c. p. 153. sq.; *Lega* l. c. n. 488.; *Wernz* l. c. n. 167. et ibid. not. 105.; *Hollweck*, Kirchl. Strafgesetze p. 90.

(90) Cap. 9. cit. tit. in Sext.; *Suarez* l. c. sect. 9.; *Kober* l. c. p. 150. sq.

(91) Cap. 3. 19. cit. tit. in Sext.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 115.; *Wernz* l. c.

Ipsa sententia censurae in scriptis proferenda est (92), a qua non datur appellatio in *suspensivo* sed tantum in *devolutivo*.

875. Quodsi sententia edenda est *declaratoria* de censura iam incursa, antequam sententia feratur monitiones praemitrendae non sunt, quae iam in ipsa lege vel praecepto munito censura latae sententiae continebantur (93), sed ordinarius processus est habendus, quo constat de delicto cum cognitione legis et censurae adnexae patrato et consequenter cum contumacia contra legem coniuncto.

876. Si censura infligatur post appellationem a sententia condemnatoria qua reus ad aliam poenam est damnatus v. gr. ad exigendam vel urgendam executionem illius poenae, censura ipsa plane nulla est, cum iudex in illa causa per legitimam appellationem iurisdictionem habeat ligatam (94). Quodsi censura per sententiam hominis iam legitime lata est, appellatio interposita eius effectum *non suspendit*, sed effectum habet dumtaxat *devolutivum* (95); qua in devolutione si iudex *ad quem* sententiam praecedentis instantiae iustam repererit, appellantem ad iudicem *a quo* remittet, ut ab eo praestita satisfactione et emendatione promissa absolutionem obtineat (96); si clare iniustam decernat ipse potest absolutionem dare vel potius declarare reum censura non teneri; si vero de iustitia vel iniustitia iudex ad quem dubius haereat, honestius est, ut ad censurantem reum remittat infra praefigendum terminum absolvendum, licet absolutionem etiam ipse dare possit.

(92) Cap. 1. cit. tit. in Sext.; *Lega* l. c. n. 489.; *Wernz* l. c. n. 168.

(93) *Suarez* l. c. sect. 8. n. 3. 4.; *Wernz* l. c. n. 167.; *Lega* l. c. n. 492.

(94) *Péries* l. c. p. 265.

(95) Cap. 53. § 1. X. de appell. II. 28.; *Suarez* l. c. disp. III. sect. 15. n. 18.; *Péries* l. c. p. 266.; *Lega*, De iudic. eccl. tom. III. n. 85.; *Kober*, Der Kirchenb. p. 224.

(96) *Péries* l. c. p. 267.; *Kober* l. c. p. 458. sq.; Decr. S. C. Ep. et Reg. a. 1600. § 12. "Censura ecclesiastica in appellantem prolata *relaxari* aut *nulla declarari* per iudicem appellationis *non possit*, nisi *auditis partibus et causa cognita*; tuncque si constiterit eam iustam esse, ad iudicem qui excommunicavit appellans remittendus est, ut ab ipso iuxta sacros canones beneficium absolutionis, si humiliter petierit debitamque emendationem praestiterit obtineat; si vero iniustam esse clare appareat, superior absolutionem impendat; si dubitetur, honestius est ut ad excommunicantem intra brevem aliquem competentem terminum eidem praefigendum absolvendus remittatur, licet etiam superior hoc casu id ipsum per se praestare iure possit".

A censura dumtaxat comminata datur appellatio etiam cum effectu suspensivo, quae tamen appellatio non impedit, quominus praeceptum, cui illa comminatio est adnexa, subsistat et veram obligationem imponat in iis omnibus quae ad correctionem morum et disciplinam attinent (97). Denique appellatio interposita suspendit quoque *denuntiationem* censurae a iure incurssae et ipso facto contractae, licet non suspendat denuntiationem censurae ab homine per sententiam iudicalem inflictæ (98), a qua tamen denuntiatione facienda Ordinarius pendente appellatione prudentius abstinebit.

TITULUS VI.

DE EXTRAJUDICIALI PROCEDURA IN CAUSIS CORRECTIONIS.

877. Fontes : Decret. Gregor. IX. lib. I. tit. 31. de off. iud. ord.; Decret. Bonifacii VIII. c. 1. 6. de cens. III. 20.; Conc. Trident. sess. VI. cap. 3. 4., sess. XIII. cap. 1., sess. XIV. cap. 1. 4., sess. XXII. cap. 1., sess. XXIII. cap. 4., sess. XXIV. cap. 3. 10., sess. XXV. cap. 6. de ref.; Benedict. XIV. Cont. « Ad militantis » 30. Mart. 1742.; Instr. S. C. Ep. et Reg. 11. Iun. 1880.

Scriptores : *Heiner*, De process. crimin. eccl. p. 85. sq.; *Lega*, De iudic. eccl. tom. IV. n. 278. sq.; *Boriero*, Manuale del processo canon. p. 367. sq.; *Bouix*, De Episc. tom. II. p. 37. sq.; *Claeys*, De obedient. can. cleri saec. p. 125. sq.

Praenotiones.

878. Connexio materiae. Postquam actum est de iudiciali procedura criminali, quae ex natura sua ordinatur ad publicam vindictam de delictis sumendam, disserendum est de procedura extrajudiciali, quae in plerisque casibus praesertim in clericos adhibetur, cum videlicet procedura criminalis ad vindictam publicam non est necessaria aut forte bono publico esset nociva ob sequuturum scandalum et per extrajudicalem procedendi modum clerici emendatio et conservatio disciplinae ecclesiasticae obtineri potest (1). Quae pro-

(97) *Lega* l. c. n. 85. 10°.; *Péris* l. c. p. 269.

(98) *Suarez* l. c. n. 18. 19.; *Kober* l. c. p. 185. sq. 224. sq.

(1) *Heiner*, De processu crim. eccl. p. 85. sq.; Instr. S. C. Episc. et Reg. 11. Iun. 1880. art. 1. « Ordinario *pastorale* onus incumbit *disciplinam correctionemque* clericorum a se dependentium curandi, super eorumdem vitae rationem vigilando, remediisque utendo canonicis ad praecavendas in eis et *eliminandas* ordinis perturbationes ».

cedura extraiudicialis praesertim observatur in causis correctionis clericorum et in suspensione ex informata conscientia.

879. Notio. Praeter potestatem strictae coercitivae per processum iudiciale m rite institutum *puniendi* delicta, Episcopis competit potestas *correctiva* seu *disciplinaria* (2), cuius exercitium, licet formalitatibus ordinarii processus non sit adstrictum, non est penitus liberum et independens, sed aptis regulis canonicis ordinatum, quarum observatio apte vocari potest canonicus processus extraiudicialis seu disciplinarius ad morum correctionem (3).

Quae potestas corrigendi potest exerceri vel in canonica dioecesis *visitatione* vel etiam modo permanenti quoties occurrit necessitas *extra* visitationem.

§ 1. DE EXTRAJUDICIALI PROCEDURA IN CANONICA DIOECESIS VISITATIONE.

880. Ius et officium Episcoporum visitandi, statutis a iure temporibus, dioecesim sibi commissam eum in finem ordinatur, ut exploratis personis, institutis, ecclesiis bonisque ecclesiasticis, idonea et efficacia remedia malis et periculis irruentibus suppedientur et *disciplina ecclesiastica* promoveatur (4). Qua in custodia disciplinae praecipuum Episcopi munus est "bonos mores tueri, praeos corrigere", (5) facta inquisitione in vitam et opera praesertim clericorum (6).

881. Modus procedendi. Cum Episcopi in visitatione ex expressis iuris textibus (7) procedere debeant modo *paterno*

(2) Cap. 1. 12. 13. X. de offic. iud. ord. I. 31.; cap. 7. eod. in Sext.; Conc. Trid. sess. VI. cap. 3. de ref., sess. XIV. cap. 4. de ref., sess. XXII. cap. 1. de ref.; *Devoti*, Ius can. univ. lib. I. tit. 31. § 2.; *Claeys*, De obedient. canon. cleri saec. p. 101.

(3) Cfr. titulum cit. Instr. S. C. Episc. et Reg.

(4) *Melchers*, De can. visitat. dioeces. p. 1. sq.; *Wernz* l. c. tom. II. n. 759.

(5) Conc. Trid. sess. XXIII. c. 4. de ref., sess. VI. c. 4. ubi etiam capitula exempta visitationi et correctioni subiicit; *Melchers* l. c. p. 11.; *Claeys* l. c. p. 120. sq.

(6) *Melchers* l. c. p. 56. sq. de punctis inquisitionis pro diversis clericorum categoriis.

(7) Cap. 1. § 4. de cens. III. 20. in Sext. "Quaerat de vita et conversatione ministrantium in ecclesiis... absque coactione et exactione qualibet iuramenti, ad ipsorum emendationem per salubria monita nunc levia, nunc aspera... diligenter intendens"; Conc. Trid. sess. XXIV. cap. 3. de ref.

et sine apparatu iudiciali, visitationis ut talis proprii non sunt casus in quibus cogitur induere iudicis personam, processum instruere et poenas canonicas *ordinarias*, infligere (8). At monitio et correctio paterna, quae visitationis sunt propria, non excludunt poenarum leviorum inflictionem, qualia sunt exercitia spiritualia, opera nonnulla poenitentiae, suspensio ad determinatum et breve tempus (9). Quodsi inter media correctiva recensentur etiam *praecepta*, ab illis praeceptis ceterisque decretis in visitatione editis appellatio *in suspensivo* non datur, sed tantum *in devolutivo*, nisi Episcopus modum paternae inquisitionis et correctionis excesserit v. gr. si visitationem in casu particulari in forma iudiciali faciat ad quam processus iudiciarii solemnitates sunt observandae, vel si nullo praecedente processu poenas *ordinarias* delictis infligeret et generatim quando tales provisiones sumeret quae irreparabile gravamen includerent. Quodsi Episcopus intra praedictum paternum modum se continuerit etiam a visitandis *recusari* non potest (10).

§ 2. DE EXTRAJUDICIALI PROCEDURA DISCIPLINARI
EXTRA VISITATIONEM.

882. In materia correctionis subditorum *etiam extra visitationem*, praecipue si de clericis agatur, iam ipsum ius Decretalium Episcopos peculiaribus auxit facultatibus. Sic cap. 13. X. de offic. iud. ord. I. 31. — Conc. Lateran. IV. a. 1215. “Sanctimus, ut ecclesiarum praelati *ad corrigendum* subditorum *excessus*, maxime *clericorum* et *reformandos mores* prudenter ac diligenter intendant... Ut autem *correctionis et reformationis officium* libere valeant exercere, decernimus ut executionem ipsorum, nulla consuetudo vel *appellatio* valeat impedire, nisi *formam* in talibus excesserint observandam „ (11). Multo magis Conc. Tridentinum pluribus decretis sanxit clericos saeculares posse extra visitationem ab Episcopo corrigi et puniri. Ita sess. XIV. de ref., postquam commemorasset

(8) Melchers l. c. p. 28.; Claeys l. c. p. 123.; Wernz l. c. t. II. n. 759.

(9) Melchers l. c.; Claeys l. c. Cfr. Bouix, De Episc. tom. II. p. 32. sq.

(10) Cap. 13. X. de off. iud. ord. I. 31. in part. decis.; cap. 1. § 4. 6. de cens. III. 20. in Sext.; Conc. Trid. sess. XXIV. cap. 10. iunct. sess. XIII. cap. 1. de ref., sess. XIV. cap. 4. et decl. S. C. C. in ed. Richt. Conc. Trid. p. 71. sq.; Benedictus XIV. Const. “*Ad militantis*” 30. Mart. 1742. § 5. sq.; De Luca, Annot. ad Trid. disc. V. n. 5.; Claeys l. c.; Wernz l. c.

(11) Cfr. Fagnanum in cit. cap. iur. Decret.; Claeys l. p. 126.

in sessionis prooemio munus illud Episcoporum vitia subditorum redarguendi, in cap. 4. statuit: "Omnes ecclesiarum praelati.... quoscumque saeculares clericos, qualitercumque exemptos, qui alias suae iurisdictioni subessent, de eorum excessibus, criminibus et delictis, quoties et quando opus fuerit, etiam extra visitationem tamquam ad hoc Apostolicae Sedis delegati, *corrigendi et castigandi habeant facultatem* „ (12).

Eadem Episcoporum potestas novam confirmationem accepit ex cit. Instructione S. C. Episc. et Reg. 11. Iun. 1880., quae in prioribus octo articulis tum remedia praeventiva, tum ad correctionem ordinata exhibet atque aptis normis eorum exercitium seu applicationem regulat (13).

883. Modus procedendi. Licet in causa disciplinari ad correctionem in clericis disciplinari illi iudicio subiectis non adsit ius exigendi formalem processum nequidem summarium (14), nec contra leviores poenas, correctiones ceteraque remedia eo in casu adhibita detur proprie dicta appellatio (15), quae actum Episcopi suspendat; tamen Episcopus non potest procedere informi omnino modo, sed semper debet praecedere summaria facti cognitio iis mediis capta, quae moralem gignant certitudinem (16), inter quae etiam illud imprimis recensendum est, ut subditus corrigendus et disciplinaribus remediis emendandus saltem paterne et extraiudicialiter audiatur, nisi agatur de casu omnino notorio. Nam ex natura rei Episcopus in notitia accepta v. gr. per denuntiationem, non adhibita saltem illa summaria et extraiudiciali informatione et audito clerico corrigendo, facile posset in errorem induci. Porro remedia correctiva et leviores poenae in certis circumstantiis, habita praesertim ratione publicae opinionis, fieri possent graviores et quae honori clerici cor-

(12) Cfr. quoque sess. VI. cap. 3., sess. XIV. cap. 1. de ref. et de speciali forma servanda in corrigendis vel puniendis canonicis Capituli exempti sess. XXV. cap. 6. de ref.

(13) Cfr. cit. Instr. art. 1. ubi promiscue fit sermo de remediis *praeventivis* et *correctoriis*.

(14) Cfr. Conc. Trid. sess. XIV. cap. 4. de ref.; *Claeys* l. c. p. 132.

(15) Quae appellatio iam inde excluditur quod correctio illa disciplinaris est veluti executio canonis; ab executore autem, nisi limites et modum excedat appellari non potest. Cfr. Conc. Trid. sess. XIV. cap. 1. de ref.; *Pirhing* lib. I. tit. 31. n. 49.; *Claeys* l. c. p. 127.; *Stremler*, *Peines ecclesiast.* p. 407. sq. S. C. apud *Richler* in ed. Conc. Trid. p. 71.

(16) Cit. Instr. S. C. Ep. et Reg. art. V.; *Lega* l. c. tom. IV. n. 279. 280.

recti irreparabile gravamen inferrent (17). Quare generatim loquendo in iis remediis correctivis adhibendis, nisi paterno et plane secreto modo correctio fiat, eadem fere sunt adhibendae cautiones, quas in remediis *praeventivis*, quibus saepe praeparatur procedura stricte criminalis, adhiberi voluit S. C. Epis. et Reg. in memorata Instructione a. 1880. et suo loco iam sunt explicatae (18).

884. Quodsi quaeratur *quaenam remedia* applicari possunt, praesertim appellatione remota, quando Episcopus subditos extrajudicialiter corrigit de suis excessibus, generatim eadem sunt, quae in visitatione sunt adhibenda sc. monitiones, praecepta, ceterae poenae leviores (19). Praeterito tempore valde erat receptus ille modus correctionis consistens in poenitentiis publicis (20), quem adhuc retinuit Conc. Tridentinum sess. XXIV. cap. 8. de ref., qui tamen no-

(17) *Claeys* l. c. p. 132. ubi in exemplum proponit remotionem ab officio amovibili, si remotus in nullum novum officium transferretur, quo in casu, praeter honoris iacturam, saepe nostro tempore infligeretur grave materiale damnum, si ut non raro accideret propter hodiernum defectum aut saltem diminutionem communium titulorum ordinationis clericus remotus sustentatione careret. Qua in hypothesi clericus titulo servitii dioecisani ordinatus, ut tam gravi praeiudicio subiiceretur, iure merito exigere posset ordinem iudiciale. — Deinde quoties exclusa est proprie dicta appellatio, nempe *in suspensivo*, non tamen excluditur appellatio *in devolutivo* aut saltem *recursus* extrajudicialis, quo interposito Episcopus cogi posset ad reddendam rationem de modo servato in correctione, qua in re facile deficeret nisi per praevidiam informationem et auditionem clerici corrigendi, saltem factorum certitudinem sibi comparasset.

(18) *Wernz* l. c. tomo VI. n. 253. sq. Cum illa Instructio respiciat et correctionem morum et criminalem procedendi modum, quem quantum in ipsis est Superiores ecclesiastici debent vitare (Conc. Trid. sess. XIII. cap. 1. de ref.) per anticipatum usum remediorum praeventivorum, regulae in prioribus articulis traditae valent pro remediis praeventivis et pro poenis correctivis, quae cum quoad remedia praeventiva iam sint praeoccupatae in iure poenali l. c. non sunt hic iterum exponendae. Haud raro difficile erit distinguere, utrum in illis provisionibus praevaleat ratio poenae vel remedii tantum praeventivi; sed ordinarie duae rationes in episcopali mandato erunt coniunctae et iuxta circumstantias una vel alia praevalere dicenda erit. *Claeys* l. c. p. 127. sq. Merito tamen citatus Auctor arguit contra *Hinschius* l. c. tom. VI. p. 79. in illis remediis praeventivis etiam rationem poenae levioris intercedere, non exclusa monitione canonica. Cfr. quoque *Lega* l. c. n. 279.; *Hollweck* l. c. p. 155.

(19) *Claeys* l. c. p. 127. Cfr. S. C. C. in caus. Bobbien 10. Iun. 1848. apud *Lingen et Reuss*, Causae select. per summaria precum p. 156.; *Bouix*, De Episcopo tom. II. p. 37. sq.

(20) Cfr. c. 1. C. XXI. q. 4.; *Hollweck* l. c. p. 155. n. 3.; *Droste* l. c. p. 101.; Collect. Lac. tom. V. col. 558., tom. VI. col. 17. 33.

stro tempore fere est incognitus et certe ab hodierna praxi satis generaliter est alienus (21) nec commemoratur in cit. Instructione S. C. Episc. et Reg., in qua potius recensetur remedium iniungendi secessum spirituales per aliquot dies in aliquo monasterio vel seminario peragendum (22). Nec alienae sunt multae quaedam vere leviores, quae dum tales sunt modum correctionis non videntur excedere nec irreparabile gravamen inducere et possunt poenitentiis aequiparari; quamvis hac in re non parum deferendum est singulorum locorum consuetudini (23).

At aliae poenae graviore, *ordinariae* dictae v. gr. poenae vindictivae depositionis vel privationis, poena pecuniaria maior, suspensio per modum poenae vindictivae non levis durationis et censurae per modum correctionis et citra processum iudiciale adhiberi non possunt (24).

TITULUS VII.

DE SENTENTIA EX INFORMATA CONSCIENTIA.

885. Fontes: Decr. Grat. caus. II. q. 1. P. I. dict. Grat. c. 1.; Decr. Gregor. IX. cap. 5. X. de temp. ordin. I. 11.; Conc. Trid. sess. XIV. cap. 1. de ref.; Pii VI. Const. « *Auctorem fidei* » 28. Aug. 1794. pr. 49. 50.; S. C. C. 18. Dec. 1730.; Instr. S. C. Ep. et Reg. 11. Iun. 1880. art. 9.; Instr. S. C. de Prop. F. 20. Octobr. 1884. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1009.; Act. S. Sed. verbo « *Suspensio* ».

Scriptores: *Pallotini*, Pugna iuris pontificii statuentis suspensiones extraiudicialiter seu ex informata conscientia et imperii easdem abrogare molientis, Viennae 1863.; *Braun*, De suspensione ex informata conscientia ob occulta solum crimina inferenda, Wirceburgi 1868.; Des sentences épiscopales dites de conscience informée... par Mons. l'évêque de Luçon, Paris 1852.; *Bassibey*, Des sentences « ex informata conscientia » (Journal du droit canon. 1893. p. 143. sq.) — *Bouix*, De iud. eccl. t. II. p. 310. sq.; *Pierantonelli*, Praxis fori eccl. p. 234. sq.; *De Angelis* l. c. lib. V. tit. 1. p. 50. sq.; *Santi* l. c. cod. tit. n. 8. sq.; *Péries*, La procédure canonique mo-

(21) *Hollweck* l. c. p. 160. n. 3.; *Hinschius* l. c. tom. V. p. 635.

(22) *Claeys* l. c. p. 130.; *Hollweck* l. c.; *Hinschius* l. c.; Collect. Lac. tom. VI. col. 778.

(23) *Claeys* l. c. p. 130. ubi tenet *Fagnanum* in cap. 13. X. de off. iud. ord. I. 31. et *Thesaurum*, De poenis P. I. cap. 32.-37. proprie non esse contrarios. Cfr. Collect. Lac. tom. VI. col. 52. et Instr. pragen. a. 1869. Archiv f. k. KR. tom. XXIII. p. 445.; *Hollweck* l. c. p. 156. 157.; *Hinschius* l. c. t. V. p. 627. tom. VI. p. 20. 34. de synodis germanicis saec. XVII. et XVIII.

(24) *Claeys* l. c. p. 132. sq. qui hanc restrictionem ad poenas leviores apte propugnat contra exorbitantes et non probatas assertiones *Hinschius*.

derne p. 156. sq.; *Stremler*, Traité des peines eccl'es. p. 309. sq.; *Cavagnis*, Inst. iur. pub. ec. P. II. p. 40. sq.; *Molitor* l. c. p. 222. sq.; *Kober*, D. Suspens. p. 65. sq. Acta S. Sed. vol. XIV. p. 299. sq.; *Gasparri*, De sacra ordinatione n. 616. sq.; *Lega* l. c. t. IV. n. 383. sq.; *Fiorenza*, Le suspensioni ex informata conscientia, Siena, 1906.; *Heiner-Wyneu*, De processu criminali ecclesiastico p. 91. sq.; *Boriero*, Processo canonico criminale e disciplinare p. 445. sq.; *Benedictus XIV.*, De synod. dioec. lib. XII. cap. 8. n. 3. sq.

Praenotiones.

886. Notio. *Sententia ex informata sententia* secundum disciplinam nunc in Ecclesia vigentem est sententia *extraiudicialiter* lata, qua Praelatus competens aut subditum ex quacunque iusta causa etiam propter delictum occultum sibi quocerto probatum, ex rationibus de se aptis ad probandum etiam penes alios, a clericatu vel ab ascensu ad ordines alios *arceat*, aut clericum iam ordinatum vel promotum, *ob occultum tantum crimen*, ab ordinibus vel officiis ecclesiasticis *suspendit*.

887. Divisio. Duplex igitur est species huius sententiae; una consistit in *repulsione* sive a *clericatu* per primam tonsuram *suscipiendo* sive post clericatum vel alium ordinem iam susceptum a *novo gradu* in hierarchia ordinis *acquirendo*; altera species comprehendit veram *suspensionem* ab *ordinibus* vel *officiis* ecclesiasticis iam collatis.

888. Notae historicae. Cum iure antiquo tum in decreto Gratiani (1) tum in compilationibus authenticis Decretalium (2) contento in neminem sententia ferri potuisset, nisi aut convictum aut sponte confessum, Praelati ecclesiastici etiam neminem ob crimen iudicialiter non probatum ab ordinibus suscipiendis arcere aut a susceptis suspendere potuerunt. Qua in re ea exceptio fuit admissa, quod, qui de aliquo crimine accusatus vel denunciatus iam fuit, interim i. e. pendente causa criminali non potuerit promoveri (3) Item Gregorius IX. cap. 17. X. de temp. ord. I. 11. quoad reos homicidii specialem suae ordinationi addit exceptionem. Ceteroquin de clericis *saecularibus* etiam a Gregorio IX. l. c. retenta est *regula* iam ab Alexandro III. (4) stabilita scilicet propter delictum occultum i. e. neque notorium neque ordine iudiciario comprobatum, ne-

(1) C. II. q. 1. P. I. dict. Grat. c. 1.

(2) Cap. 1. X. de accusat. V. 1.

(3) Cap. 4. X. de accus. V. 1.

(4) Cap. 4. X. de temp. ord. I. 11.

minem debere aliqua ratione prohiberi, si promoveri voluerit, aut in susceptis ordinibus impediri (5). Verum Lucius III. (6) solummodo in favorem Praelatorum *regularium* statuit, illos posse religiosos suis subditis, quorum "*commissa secreta non-verint* „, promotionem ad ordines denegare (7).

Concilium Tridentinum propter motiva Sess. XIV. prooem. et cap. 1. de ref. expressa: 1) *abrogavit* favorem huc usque clericis saecularibus concessum in cap. 4. (Alexand. III.) 17. (Gregor. IX.) de temp. ord. I. 11.; 2) *extendit* ad Episcopos et clericos saeculares, quod Lucius III. cap. 5. X. de temp. ord. I. 11. de solis Praelatis regularibus eorumque subditis religiosis statuerat. 3) *de novo* plane *introduxit*, ut clerici per competentes Praelatos ab ordinibus vel officiis ecclesiasticis iam susceptis ob occultum crimen suspendi potuerint; 4) nova sanctione universum hoc decretum *munivit* scil. quod " nulla contra ipsius Praelati voluntatem concessa licentia de se promoveri faciendo aut ad priores ordines, gradus, dignitates sive honores restitutio suffragetur „ (8), salva auctoritate Sedis Apostolicae.

Quod decretum Concilii Tridentini, cum res in se plane novas contineret et verbis aliquantisper obscurioribus esset concinnatum, in primis inter ipsos catholicos ansam dedit multis legitimis dubiis et controversiis longa serie resolutionum S. C. C. nondum complete decisis. Praeterea ab acatholicis et Iansenistis acriter fuit impugnatum aut sinistris interpretationibus labefactatum (9). Quare Sedes Apostolica praesertim in Pii VI. Const. "*Auctorem fidei* „ 28. Aug. 1794. prop. 49. 50. ad vindicandum decretum Tridentinum suam supremam interposuit auctoritatem. Cum nostro saeculo denovo excitarentur controversiae de sentiendiis ex informata conscientia, fatendum videtur, non omnes auctores via media incessisse atque extremos vitasse scopulos (10). Neque illud

(5) *Stremler* l. c. p. 310.; *Gasparri* l. c. n. 617.; *Lega* l. c. n. 384. sq.; *Périer* l. c. p. 161. sq.

(6) Cap. 5. X. de temp. ord. I. 11.

(7) *Fagnanus* l. c. in cap. 4. X. de temp. ord. I. 11.; *Molitor* l. c. p. 222. sq.; *Kober* l. c. p. 66. sq.; *Braun* l. c. p. 7. sq.; *Gasparri* l. c. n. 617. sq.; *Lega* l. c. n. 384. sq.

(8) *Kober* l. c. p. 72.; *Pierantonelli* l. c. p. 264. sq. et praesertim causam vere mirabilem Capritanam 18. Dec. 1730. a S. C. C. decisam.

(9) *Bouix* l. c. p. 317. sq.; *Droste* l. c. p. 82. sq.; *Périer* l. c. p. 165. sq. 167. sq.

(10) V. g. qui ad ipsa delicta *publica* hanc potestatem extenderunt velut *Bouix* l. c. p. 325. sq. alique.

a vero alienum est, quod severiora quaedam iudicia potius in praxim haud probandam (11), non in ius Tridentinum legitime constitutum fuerint prolata. Ferventibus istis controversiis Sedes Apostolica constanter retinuit vetus adagium: "Tollantur abusus et maneat usus „ etiam sententiarum ex informata conscientia (12).

§ 1. DE POTESTATE PRAELATORUM FERENDI SENTENTIAS EX INFORMATA CONSCIENTIA EIUSQUE HONESTATE ET CONVENIENTIA, SUBIECTO ACTIVO ET PASSIVO, OBIECTO ATQUE AMBITU.

889. Concilium Tridentinum *abrogato* antiquo iure Decretalium, vi cuius Episcopi propter crimina occulta neque laicos subditos a clericatu arcere neque clericos suos saeculares ab ascensu ad altiores ordines impedire potuerunt, in primis Episcopos etiam quoad clericos saeculares sibi subditos eadem potestate instruxit, qua Praelati regulares subditos suos religiosos promotionem ad ordines ob delicta occulta et sine processu canonico ipsis nota extraiudicialiter interdicere non prohibebantur; imo praemittendo illa verba "*ex quacunque causa „* ante "*etiam ob occultum crimen „* eandem potestatem potius auxit quam limitavit. Cui facultati idem Concilium cum graviore correctione iuris antiqui *alterum* ius Praelatorum plane novum adiecit, ut iidem, non "*ex quacunque causa „* quemadmodum in priore facultate dicebatur, sed "*ob occultum crimen quomodolibet etiam extraiudicialiter „* (quae sola verba ex priori inciso iuxta legitimam interpretationem sunt in secundo membro textus Tridentini supplenda) clericos suos subditos saltem ab *ordinibus* vel *officiis* ecclesiasticis possent *suspendere*.

890. Potestas illa a Concilio Tridentino l. c. Praelatis concessa est *extraiudicialis* atque in usu suo non solum a solemnitatibus processus ordinarii, sed etiam processus summarii immunis est (13). Quae exclusio veri processus canonici ex ipso verbo Concilii Tridentini "*quomodolibet etiam extraiudicialiter „* manifeste deducitur, sed etiam aliis illis

(11) Cfr. reprobatae a S. C. C. sententias ex informata conscientia v. g. apud Bouix l. c. p. 331. 342.

(12) Instr. S. C. Ep. et Reg. 11. Iun. 1880. art. 9.; Instr. S. C. de Prop. F. 20. Octobr. 1884. in Collect. S. C. de P. F. ed. 1^a n. 1009.

(13) Bouix, De iud. eccl. tom. II. p. 338. sq.; Icard, Praelect. iur. can. P. IV. art. 2. n. 692.

vocabulis “ *ex informata conscientia* „, quae in Const. “ Auctorem fidei „ et in praxi et theoria adhibentur, breviter insinuat. Nequaquam enim “ *informata illa conscientia* „, excludit omnem certam scientiam de delicto patrato, sed solummodo probationem criminis ordine iudiciario factam. Imo huius potestatis ex subiectiva quadam opinione plus minusve probabili adeo nullus est usus, ut ne certa quidem probatio, quae *soli* (14) Praelato rem evinceret, ulla ratione ad sententiam ex *informata conscientia* legitime ferendam sufficiat. Etenim Praelatus ecclesiasticus perperam agit, qui infligit poenam adeo gravem per sententiam certae rescissioni obnoxiam; at contra sententias ex *informata conscientia* patet recursus ad Sedem Apostolicam v. g. ad S. C. C. vel S. C. de Prop. F., quae sententiam latam a Praelato certo rescindunt, nisi eas potest exhibere probationes, quae de se aptae sunt, ut ipsis Cardinalibus de patrato crimine *plenam fidem* faciant, sed depositio *unius* testis, qui simul sententiam condemnatoriam tulit in causa criminali, nisi *alia adminicula* (15) accedant, vix unquam admitti potest ut certa probatio. Cfr. Instr. S. C. de Prop. F. 20. Oct. 1884. n. 10. Concilium Tridentinum ea tantum conditione novum ius constituit, quod *salvus esset recursus* ad Sedem Apostolicam; sed concessio recursus ad superius tribunal necessario supponit penes ipsum certo probandum esse delictum; ergo Praelatus, qui ferret talem sententiam suae tantum innixus persuasioni pro aliis vi probandi destitutae, evidenter transgrederetur limites suae potestatis ideoque etiam invalidum poneret actum. Cfr. S. C. C. in caus. Oritan. 20. Aug. 1735.; in caus. Boian. 9. Maii. 27. Iun. 1744.; *Bouix* l. c. p. 322. et sq.; *Pierantonelli* l. c. p. 236. sq.; *Stremmer* l. c. p. 325. sq.

Tandem potestas ista natura sua est *extraordinaria* (16) et *subsidiaria*, non ordinarie et ex communiter contingentibus adhibenda; etenim data est a Concilio Tridentino, ut certis extraordinariis necessitatibus ecclesiarum consulere-tur, si modo isto extraiudiciali praetermisso indigni atque

(14) Ita recte *Bouix* l. c. p. 346. sq.; *De Angelis* l. c. p. 52. sq. contra *Icard* l. c.; *Bassibey* l. c. p. 159. sq., qui contrariam sententiam tuentur, etiamsi Episcopus esset simul iudex et *unicus testis*.

(15) Cfr. Instr. S. C. Inq. 29. Febr. 1867. n. 10. apud *Sentis*, Decretales Clem. P. VIII. p. 45.

(16) Inst. S. C. de Prop. Fid. 20. Oct. 1884. n. 13.; *Bouix* l. c. p. 343. sq.; *Icard* l. c.; *Pierantonelli* l. c. p. 262.; *Claeys*, De canonica cleri saecularis obedientia p. 140.

inepti ab ordinibus non arcerentur, aut clerici iam ordinati, sed ob delicta occulta indigni iusta quadam poena non afficerentur; ergo ultra limites necessitatis usus huius potestatis non est transferendus, ne Praelati incurrant odium tyrannicae et arbitrariae formae procedendi, imo ex frequenti usu incurrant periculum iniustas aut saltem severiores infligendi poenas.

Maxime vero nostra aetate cum Episcopis facta sit amplissima potestas in causis criminalibus clericorum utendi processu omnino summario (17), quae tempore Concilii Tridentini nondum exstitit, frequentius iam adhiberi poterit processus summarius neque tam frequenter occurreret necessitas, praetermisso vel ipso processu summario, unice procedendi ex informata conscientia.

891. *Honestas et convenientia* (18) potestatis procedendi ex informata conscientia omnibus *catholicis* iam exinde patet, quod nitatur lege disciplinari pro universa Ecclesia a Concilio Tridentino lata, cui, ut constat ex principiis dogmaticis, nihil inesse potest fidei, bonis moribus ipsisque sanctionibus iuris naturalis contrarium. Accessit sollemnis declaratio Pii VI. in Constitutione dogmatica "*Auctorem fidei* „ 28. Aug. 1794., qua propositiones Iansenisticae Synodi Pistoriensis proscripsit. Verum ex ipsis quoque rationibus *internis* luculenter demonstratur, suspensiones ex informata conscientia a violatione iuris naturalis esse alienas, ut perperam negatum est a Leopoldo I. Magno Duce Etruriae in edicto 17. Oct. 1788. (19). Nam ex natura rei non requiritur, ut omnes et singulae poenae nonnisi post processum iudiciale m rite institutum infligantur; secus omnes poenae a patrefamilias inflictae, imo quamplurimae in ordine militari et civili statutae, plane iniustae essent dicendae; ordo enim iudiciarius in istis poenis decernendis non servatur. Quamvis enim in omni societate perfecta ex iure naturali instituenda sint tribunalia, inde minime sequitur omnia crimina per iudicia proprie dicta esse coercenda (20). Praeterea

(17) Instr. S. C. Ep. et Reg. 11. Iun. 1880.; *Bassibey* l. c. p. 334. sq.

(18) *Pierantonelli* l. c. p. 236.

(19) *De Angelis* l. c. p. 60.; *Fiorenza* l. c. p. 148.

(20) *Bouix*, De iudic. eccl. tom. I. p. 15. sq.; *Fiorenza* l. c. p. 173. sq. 175. sq., ubi exposita distinctione inter ordinem administrativum et iudicarium aptam dat rationem, cur modus puniendi in ordine administrativo debeat esse diversus propter bonum publicum, quod immediate laeditur, a modo puniendi in delictis directe bonum privatum respicientibus.

sententiae ex informata conscientia sese habent ad instar mandatorum poenalium, quae a quaestoribus in foro civili infliguntur. Etenim contra sententiam latam ex informata conscientia patet recursus ad Sedem Apostolicam, cui probationes certae sunt exhibendae. Quae cum in forma saltem summaria ab E. m. Cardinalibus cognoscantur, in secunda instantia cognitio quaedam et forma iudicialis non est exclusa (21).

Quare modum etiam excessit nimiumque potestatem Episcoporum restrinxit *Bolgenius* (22), qui putavit, in ferenda sententia ex informata conscientia omnia ab ipso enumerata v. g. citationem rei, manifestationem delicti, defensionem accusati praevidiam “ *ex rigurosa et naturali iustitia* „ esse servanda. Quodsi verum esset, lex Tridentina prout a S. C. C. in praxim deducta est (23), a violatione rigorosae et naturalis iustitiae non posset excusari.

At certe nova disciplina a Concilio Tridentino statuta non tantis laudibus est celebranda, ut antiqua disciplina simpliciter vocetur “ *magnum malum* „, ut sit a Reverendiss. Episcopo Lucionensi in suo libro allegato (24). Nam etiam nova disciplina sua habet incommoda, ut probant tot rescissiones sententiarum ex informata conscientia latarum, quae in S. C. C. fuerunt discussae. Insuper ex duobus incommodis veteris disciplinae, quod occulta crimina forte nimis frequenter manserint impunita et per appellationes male interpositas facta sit restitutio delinquentium cum gravi dispendio auctoritatis Praelatorum (25), nostra aetate priori incommodo etiam medela allata est per processum summarium, alterum incommodum in ipso ordine iudiciario a Concilio Tridentino per refrenationem appellationum a sententiis interlocutoriis magna ex parte sublatum est (26), neque quidquam obstabat, quominus ad instar aliarum causarum criminalium v. g. haereticae pravitatis admissio processu summario tolleretur appellandi facultas.

(21) *Bouix* l. c. tom. II. p. 339.

(22) *Bouix* l. c. p. 360. sq.

(23) S. C. C. in caus. Perusin. 26. Sept. 1795., in caus. Lucion. 8. Apr. 1848.; *Benedictus XIV.*, De synod. dioec. lib. XII. cap. 8. n. 4.

(24) *Bouix* l. c. p. 362. sq.

(25) *Kober* l. c. p. 72. sq. Cfr. quoque *Péries* l. c. p. 171. sq.

(26) Conc. Trid. sess. XXIV. cap. 20. de ref.; cfr. quoque *Braun* l. c. p. 14. sq.

892. *Subiectum activum* huius potestatis ex Concilio Tridentino l. c. sunt *Praelati* sive *Praepositi*. Quibus verbis, ut eruitur ex prooemio Sess. XIV. cap. 1. de ref. praemisso imprimis intelliguntur Episcopi; at cum verbum "*Praelati*," sit generale etiam *Praelati regulares* quasi episcopali iurisdictione praediti comprehenduntur, praesertim quod cit. cap. 1. Conc. Trid. quasi ad verbum depromptum sit ex cap. 5. X. de temp. ord. l. 11., ubi de *Praelatis regularibus* expresse agitur (27). Item non videntur exclusi alii Ordinarii (28) cleri saecularis, qui alias Episcopis aequiparari solent veluti *Praelati Nullius* et *Vicarii Apostolici*. *Vicarii capitulares*, qui in ordinariam iurisdictionem Episcoporum succedunt, saltem expresso iuris textu non sunt exclusi. Sane complures sunt exceptiones, quibus *Vicarii capitulares* carent potestate ordinaria Episcopi. Quare per se *possibile* est, ut non obstante generali principio de successione in ordinariam potestatem Episcoporum haec facultas ab ordinaria potestate *Vicarii capitularis* excludatur; at *factum* exceptionis ex mera possibilitate non demonstratur ideoque theoretice haud improbabili-ter negatur (29). Denique *Vicarii generales* certe vi suarum ordinariarum facultatum potestate ferendi sententias ex informata conscientia carent (30), nisi accedat speciale expressum mandatum Episcopi (31).

(27) Idem pluries declaravit S. C. C., ut testatur *Giraldi*, Expos. iur. pont. P. II. sect. 43. not. 2. Cfr. quoque titulum Instr. S. C. de Prop. Fid. 20. Oct. 1884. "*Ad Episcopos et Praelatos regulares*" et declar. S. C. Ep. et Reg. 2. Iul. 1627. apud *Sentis*, Decret. Clem. VIII. p. 91. sq. vel apud *Bizzarri*, Collect. p. 24.; *Tephany*, Exposition du droit canonique t. III. p. 155.

(28) Instr. S. C. de Prop. Fid. 20. Oct. 1884. pr.; S. C. C. 14. Nov. 1654. in Anal. I. P. XIV. 974. 44.; *Droste* l. c. p. 82.; *Gasparri* l. c. n. 621. qui non sine solido fundamento declarat comprehendere omnes qui possunt ordinare vel dare litteras dimissorias, unde infert vel ipsum Vicar. generalem, quando potest dare litteras dimissorias, eas ex informata conscientia posse negare.

(29) *De Angelis* l. c. p. 51.; *Droste* l. c.; *Icard*, Praelect. iur. can. P. IV. art. 2. n. 691. i. f.; *Tephany* l. c.; *Heiner* l. c. p. 93.; *Gennari* l. c. p. 129.; *Gasparri* l. c. n. 621. probabilitatem huius sententiae atque adeo eius certitudinem nonnulli sustinent, eam impugnat *Bassibey* l. c. p. 343. sq. cum *Stremier* et *Brillaud*, quorum argumenta, licet peremptoria non sint, saltem illud probant, Capitularem Vicarium prudenter agere, si stante controversia nec urgente stricta quadam necessitate in praxi absteineat ab usu potestatis tantum probabilis.

(30) Cfr. iam in iure antiquo cap. 2. de off. Vicar. I. 13. in Sext.

(31) *De Angelis* l. c.; *Icard* l. c. Cfr. tamen *Gasparri*.

893. *Subiecta passiva*, in quae Praelati competentes ista potestate uti possunt, inprimis sunt subditi laici (32), qui a promotione ad clericatum ex qualicumque causa etiam ob occultum crimen arceri possunt. Praeterea *clerici iam ordinati* sive minorum sive maiorum ordinum, provisi iam de beneficio vel beneficio destituti (33), arctati quoque ad ordinem quendam suscipiendum (34) ab ascensu ad altiorem gradum ob easdem causas impediri non prohibentur. Porro clerici ordinati omnium graduum, item beneficiati sive officia habeant simplicia sive duplicia, curata vel non curata, cum dignitate v. g. Archidiaconi vel sine dignitate ob delictum occultum ab *ordinibus* vel *officiis* in vim laudati decreti Tridentini suspendi possunt (35).

Item Episcopus potest ex informata conscientia ab audiendis confessionibus suspendere *regulares* licet a se absque temporis limitatione approbatos ex nova superveniente causa confessiones concernente, quam insuper regularibus significare non tenetur (36).

894. *Scholion*. Huc quoque referri potest ius Episcoporum vel Vicariorum Apostolicorum revocandi missionarios vel parochos regulares sive ineptos sive delinquentes in administratione sacramentorum etiam inconsultis Superioribus regularibus, sicut vicissim Superiores regulares inconsultis Episcopis vel Vicariis Apostolicis revocare possunt missionarios vel parochos regulares sibi subditos (37).

895. *Obiectum*, de quo versatur potestas a Concilio Tridentino data, duobus omnino continetur scil. *prohibitione* ab ascensu ad *ordines* et *suspensione* ab *ordinibus* vel *officiis* ecclesiasticis iam *susceptis* (38). Novum enim ius Tridentinum, cum sit correctorium iuris antiqui strictae interpretationi est obnoxium et ad casus non expressos arbi-

(32) *Gasparri* l. c. n. 620.

(33) *Fagnanus* l. c. in cap. 4. X. de temp. ordin. l. 11. n. 11. sq., in cap. 5. X. eod. n. 6. sq.

(34) Ita respondit S. C. C. 22. Iun. 1582.; sed ne bis in idem sive ne poenae nimis multiplicentur, huiusmodi clericus non incurrit poenas contra arctatos negligentes statutas. Cfr. *Giraldi* l. c. P. II. sect. 43.; *Gasparri* l. c. n. 622.

(35) *Fagnanus* l. c.; *Bassibey* l. c. p. 277. sq.

(36) Clemens X. Const. " *Superna* " 21. Iun. 1670.; *Giraldi* l. c.

(37) Bened. XIV. Const. " *Firmandis* " 6. Nov. 1741. § 11.; *Giraldi* l. c.; *Vermeersch*, De religiosis Inst. et personis n. 529. sq.

(38) *Bouix* l. c. p. 340. sq.; *De Angelis* l. c. p. 79. sq.

trarie nequit extendi. Quare certe ex qualicunque causa gravi et etiam non culpabili potest quis vi huius facultatis ab *ascensu* ad ordines prohiberi; agitur enim de denegato iure quaerendo, non de privatione iuris quaesiti, atque turpius eiicitur quam non admittitur hospes. At vigore decreti Tridentini nequit Episcopus ex informata conscientia excommunicare vel interdicto subiicere vel recludere in domum correctionis vel multa pecuniaria afficere, nisi indirecte, quatenus quis v. g. suspensione ab ordine impeditur a celebratione Missae et consequenter stipendiis Missarum durante suspensione privatur aut ob suspensionem ab officio parochiali non percipit eos redditus beneficii, qui vicario sive oeconomus sunt solvendi (39).

Porro suspensio quoque cum ablata facultate appellandi, de quo in altero membro cit. cap. 1. agitur, tantum potest ab Episcopo decerni in clericos *tanquam delinquentes*. Hinc si Episcopus in vim facultatum cap. 3. eiusdem Sess. XIV. concessarum clericum non propter delictum, sed ob defectum *capacitatis* et litterarum ab officio suspenderet, contra huiusmodi decretum cum effectu devolutivo datur recursus (40).

896. Insuper sententia ex informata conscientia, si *delicti causa* feratur, ob solum delictum grave et *occultum* (41), non

(39) Instr. S. C. De Prop. F. 20. Oct. 1884. n. 4.

(40) S. C. C. in caus. Calugaritana 10. Mai 1625.; *Giraldi* l. c. Cfr. Archiv f. k. K. tom. 70. p. 417. unde patet Episcopum non posse ex informata conscientia denegare clerico praesentato ad beneficium eccles., v. gr. a patrono, canonicam institutionem S. C. C. 2. Apr. 1892.; at Episcopus potest in tali casu ex declaratione eiusdem S. C. in eadem causa oeconomice procedere secundum Instr. S. C. Ep. et Reg. a. 1880. atque a sententia hac ratione prolata dicitur dari appellatio ad Metropolitanam. Cfr. quoque *Gasparri* l. c. n. 622. qui etiam ex *Card. Petra* docet dari appellationem in casu *arctationis*, quia secus *arctatus* aequivalenter privaretur beneficio si repelleretur ab ordine, ad quem recipiendum ratione beneficii est *arctatus* (?).

(41) Occultum crimen hoc loco non intelligitur sensu strictissimo, sed illud crimen, quod in foro externo aut per legitimas probationes iudiciales probari omnino non potest, licet ex probationibus extraiudicialibus certo de illo constet, aut quamvis legitimis probationibus iudicialibus per se demonstrari possit, id tamen ob maius fidelium scandalum vel maius clerici delinquentis vel Episcopi punientis vel Ecclesiae detrimentum moraliter fieri nequit. Cfr. *Santi* h. t. n. 18.; *Cavagnis* l. c. n. 60. sq.; *Pierantonelli* l. c. p. 246. sq.; *Bassibey* l. c. p. 327. sq.; *Lega* l. c. n. 395.; *Stremmler* l. c. p. 316. Qua notione criminis occulti retenta, controversia inter doctores catholicos agitata multum practicae utilitatis videtur amisisse. Cfr. tamen *Gennari* l. c. p. 132. sq. ubi in nota refert declarationem S. C. Ep. p. et Reg., qua non videtur admitti suspensio ex informata conscientia in casu

propter crimen vere publicum (42) atque adeo sensu stricto notorium decerni potest. Nam Concilium Tridentinum nova sua ordinatione illud voluit obtinere, ut Episcopi potestatem suam liberius exequerentur et quoquam praetextu desuper impediri nequirent (43). At liberior illa executio fuit necessaria quoad delicta *occulta*, non quoad publica crimina, multoque minus notoria. Nam contra vere *publica* crimina clericorum regulariter canonicus processus citra difficultatem institui potest; in criminibus vero *notoriis* (44) processus solemnis omnino non est adhibendus, sed processus simplicissimus ex notorio Praelatis fuit permissus. Accedit, quod in eodem Concilio nequit admitti manifesta contradictio; at cap. 5. Sess. XXIV. de ref. disertis verbis innovatum est cap. 24. X. de accus. V. 1., quo cavetur, ut ordo iudiciarius accurate servetur. Quae innovatio fuisset plane illusoria, si de omnibus delictis etiam publicis ex informata conscientia suspensio potuisset infligi. Deinde Concilium Tridentinum Sess. XIII. cap. 1. de ref. monuerat Episcopos, ne essent percussores, sed pastores; iam vero admissa potestate suspendendi ex informata conscientia etiam ob crimina publica imprudenti arbitrio Praelatorum nimis lata via fuisset aperta. Cfr. quoque Sess. XIV. cap. 6. de ref. (45).

quo delictum iudicialiter probari non potest quia testes qui delictum denuntiaverunt et per quos plena ipsius probatio fieri posset *renuunt in iudicio deponere* ne offensionem incurrant aut vexationes: quo in casu, saltem plerumque, ut recte ostendit *Lega* l. c. n. 395. non verificabitur quod delictum probari non possit et aliquo proprio sensu dici debeat occultum. Multo minus id videtur esse admittendum de casu, quo *clericus* sit testis, qui renuat depositionem iudicalem facere etiam in casu quo ipsi promittatur nomen deponentis esse celandum, qua in hypothesi merito talis clericus suspicionem incurreret calumniae.

(42) Id tenent *Bouix* l. c. p. 325. sq.; *D'Annibale*, Summ. theol. mor. n. 384. not. 48. qui tamen sententiam in praecedentibus editionibus propugnatam in 3. edit. retractavit; *Molitor* l. c. p. 225. alique velut Episcopus Lucion. opere cit., quibus merito contradicunt: *Fagnanus* l. c. cap. 4. 5. X. de temp. ord.; *Benedictus* XIV. l. c. n. 3.; *De Angelis* l. c. p. 63. sq.; *Santi* l. c. n. 14. sq.; *Cavagnis* l. c.; *Pierantonelli* l. c.; *Gennari* l. c. p. 130. sq.; *Lega* l. c. n. 394. sq. cum aliis non paucis scriptoribus extra Curiam Romanam v. g.; *Kober* l. c. p. 70. sq.; *Bassibey* l. c. p. 330. sq.

(43) Sess. XIV. prooem. i. f. de ref.

(44) Cap. 21. X. de iureiur. II. 24.

(45) Quare quae contra memoratam decreti Tridentini interpretationem subtiliter disputat *Fiorenza* l. c. p. 10. sq. nimium inhaerens verbis *unius* capituli Conc. Tridentini, valore iuridico carent, cum manifeste peccent contra illam regulam rectae interpretationis, quae docet intentionem legislatoris in lege condenda ex comparatione et connexione totius legisla-

Cui sententiae iam ipsis verbis Concilii Tridentini conformiori tot supervenerunt declarationes Rom. Pontificum (46) et Sac. Congregationum (47) in Curia Romana et tot doctores calculum adiecerunt, ut iam omnis hac de re controversia sit finita.

897. Denique omnino praeferenda est ea sententia, quae tenet, potestatem Praelatorum suspendendi ex informata conscientia ad ordines et officia esse restrictam (48) neque ullo

tionis canonicae esse eruendam. Cfr. Wernz l. c. t. I. n. 131. — Quodsi Bouix l. c. petit argumentum ex particula *etiam*, hoc pacto: « ubi de aliqua specie aliquid affirmatur cum particula *etiam*, affirmatio cadit et fortius in alias quoque species » ideoque in casu in delicta *non occulta*; sane huic argumento aptum non suppediatur responsum a *De Angelis* l. c. dum arbitrarie asserit particulam *etiam* nonnisi ut *redundantem* haberi et considerari debere, cui merito in hac re contradicunt *Fiorenza* l. c. p. 11. sq. et *Palmieri* in *Analect. Iur. Eccl.* tom. II. p. 496.; at idem *Palmieri* l. c. p. 497. optimam suppediat capitis Tridentini explicationem, qua et delictum publicum excluditur nec fit recursus ad verborum redundantiam. Confusio enim et difficultas inde proveniunt, quod patroni contrariae sententiae censuerint verba praedicti capitis, quibus potestas Episcopis competens significatur, omnia eo spectare, ut *solum* potestatem, quae dicitur suspendendi ex informata conscientia significant et nihil aliud, qua in hypothesis facilius intelligitur particulam *etiam* aut redundantem vel mere declarativam esse habendam contra sensum grammaticalem verborum, aut per eam praeter delicta occulta *etiam* publica comprehendere. Sed illa hypothesis est manifeste falsa et Tridentinum loquitur de potestate interdicendi et suspendendi, *tum* ea, quam Episcopis competere omnes noverant, *tum* ea, quam synodus superaddit per illa duo incisa *sibi mutuo respondentia (etiam ob occultum crimen, etiam extraiudicialiter)*, quae sub oculos ponunt simulque determinant amplitudinem illam, quam vocabula *quaecumque, quomodolibet* praeseferebant. *Palmieri* l. c. qui ex tali distinctione infert sensum satis obvium Tridentini: « Scilicet cavet hoc decreto Tridentinum, ne aliquis clericus, contra voluntatem sui Episcopi, aut ad sacros ordines ascendere audeat aut in suis ordinibus ministrare, sub praetextu licentiae ab aliis forte acceptae: quocirca statuit, ut clericus *ab ascensu* interdictus vel suspensus quaecumque ex causa, puta ob defectum scientiae, aetatis debitae sustentationis etc., vel propter aliquod delictum, sive grave sive leve (*atque id novum est*) *etiam ob occultum crimen*; interdictus vero aut suspensus *quomodolibet*, puta instituto iudicio ordinario vel summario, addit (*etiam extraiudicialiter*); hic clericus nequeat ex aliorum licentia et arbitrio promoveri aut restitui ».

(46) Benedictus XIV. Const. « *Ad militantis* » 30. Mart. 1742. § 23.

(47) S. C. C. in caus. S. Severin. 19. Sept. 1778., in caus. S. Agath. Goth. 26. Febr. 28. Maii 1853., in caus. Bosnien. et Sirmien. 20. Dec. 1873.; Instr. S. C. Ep. et Reg. 11. Iun. 1880. art. 9., ubi insuper tanquam praecipuam normam observandam inculcat allegatam caus. Bosniens. (in Act. S. Sed. vol. VII. 569. sq.); Inst. S. C. de Prop. F. 20. Oct. 1884. n. 6.

(48) Hanc restrictionem pariter defendunt; *De Angelis* l. c. p. 84. sq.;

modo sese extendere *ad beneficia* (49). Nam lex Tridentina utpote *correctoria* iuris antiqui atque ab ordinario iure *exorbitans* omnino strictae interpretationi est subiecta; at in lege Tridentina expresse *beneficia* omnino non commemorantur et alia Concilii Tridentini verba “ ab ordinibus seu gradibus vel dignitatibus ecclesiasticis „ secundum obvium sensum ordines et officia, *non beneficia* denotant, nisi quis divinare velit. Porro Concilium Tridentinum in eadem Sess. XIV. cap. 6. de ref. accurate distinguit “ suspensionem ab ordinibus ac officio et beneficio ac fructibus, redditibus et proventibus ipsorum beneficiorum „; ergo si cap. 1. eiusdem Sessionis “ beneficia et fructus eorum „ plane omittit, ad illa potestatem Episcoporum non extendit. Cui sententiae non obstat, quod ex fructibus beneficii clerici ab officio suspensi solvenda sit pensio congrua vicario, qui vices eius supplet (50).

Duplex ratio, qua praesertim *Santi* l. c. extensionem potestatis Praelatorum etiam ad beneficia propugnat, rem intentam certe non evincunt neque efficaciora sunt argumenta, quae *Bassibey* et *Pierantonelli* afferunt.

898. Quamvis repugnare non videatur, ut quis ab Episcopo per sententiam ex informata conscientia *in perpetuum* arceri possit ab ordinibus suscipiendis, dummodo causa perpetua subsistat et salvo iure successoris vel recursus ad Sedem Apostolicam (51), tamen suspensio *absolute perpetua* sive ab ordine sive ab officio iam recepto a Praelatis ecclesiasticis saltem ex disciplina nunc vigente (52) non potest infligi. Nam suspensio absolute perpetua potius aequiparatur privationi officii atque adeo depositioni (53), quae in iure Tridentino

Icard l. c. n. 691.; *Bouix* l. c. p. 354. sq.; *Droste* l. c. p. 88. sq.; *Kober* l. c. p. 69.; *Gennari* l. c. p. 130.

(49) Ita extendunt *Santi* l. c. n. 22.; *Bassibey* l. c. p. 280. sq.; *Pierantonelli* l. c. p. 256. sq.

(50) Instr. S. C. de Prop. F. 20. Octob. 1884. n. 4.; *Lega* l. c. n. 400.; *Claeys* l. c. p. 139.

(51) *Droste* l. c. p. 89.

(52) S. C. C. secundum praxim suam antiquam admisit suspensiones etiam perpetuas (cfr. *Giraldi* l. c., ubi allegat declar. S. C. C. 14. Iul. 1583.), at recentiori aevo ab hac praxi recessit neque probare solet huiusmodi suspensiones perpetuas sive indefinitas, quae idem valent atque perpetuae. Cfr. caus. Lucion. a S. C. C. 8. Apr. 1848. decisam.

(53) *Suarez*, De censur. disp. XXX. sect. 1. n. 11. 12. 13. sq.; *Leurenus*, Forum beneficiale P. III. q. 174. n. 2. “ Nihil refert sub qua forma concipiatur sententia illa: perinde enim est, sive fiat per verbum *privamus*, sive per verbum *deponimus*, sive per verbum *suspendimus in perpetuum* „; *Claeys* l. c. p. 139. sq.

non censetur satis expressa et in se videtur esse poena adeo gravis, ut absque vero processu canonico saltem summario non videatur esse infligenda. Quae sententia etiam communi a canonistis propugnata (54) nostra aetate etiam a S. C. de Prop. F. approbata est in Instr. 20. Oct. 1884. n. 5.; “*Exprimi item debet tempus durationis eiusdem poenae. Abstineant tamen Ordinarii ab ipsa infligenda in perpetuum. Quodsi Ordinarius ob graviores causas censuerit eam imponere non ad tempus determinatum, sed ad suum beneplacitum, tunc ipsa habetur pro temporanea ideoque cessabit cum ipsa iurisdictione Ordinarii suspensionem infligentis* „ (55).

§ 2. DE FORMA PROCEDENDI IN FERENDA SENTENTIA EX INFORMATA CONSCIENTIA.

899. Forma procedendi in ferenda sententia ex informata conscientia, cum vere et proprie extraiudicialis sit (56), formis processus ordinarii vel summarii non subiicitur. Inde fit, ut nulla requiratur accusatio vel libelli oblatio; per se necessariae non sunt rei citatio et praeviae monitiones, neque

(54) *De Angelis* l. c. p. 87. sq.; alii quoque canonistae romani, ut fatetur ipse *Bouix* l. c. p. 338., patronus suspensionum etiam perpetuarum, eandem sententiam mitiorem tanquam certam omnino tenent; *Icard* l. c. n. 691.; *Droste* l. c. p. 89.; *Lega* l. c. n. 398. sq.; *Gennari* l. c. p. 135. sq.; *Pierantonelli* l. c. p. 257. sq.; *Stremier* l. c. p. 328. sq.; *Ballerini-Palmieri* l. c. n. 344.; *Heiner* l. c. p. 96.; *Périès* l. c. p. 185. sq.; *Smith*, *Elements of Eccles. law* vol. II. p. 333. Quare *Fiorenza* strenuus propugnator sententiae contrariae, l. c. p. 49. sq. 70. sq. nimium videtur insistere antiquae illi declarationi supra ex *Giraldo* relatae atque illius declarationis rationes nimium videtur urgere v. gr. p. 65. sq. impugnando *Pallottini*, cum ex tot causis recentioribus accedente tot recentiorum testimonio constet S. C. iamdiu antiquae doctrinae et praxi non favere. Quodsi l. c. p. 21. sq. dicitur Instr. S. C. de P. F. 20. Octobr. 1884. non habere vim abrogandi antiquam illam declarationem S. C. C., id sane cum probabilitate dicitur si res *absolute* spectetur, Instructiones enim SS. CC. per se et plerumque non condunt ius novum (Cfr. *Wernz* l. c. t. I. n. 146. III.); at generatim loquendo referunt ius admissum praximque vigentem in Curia Romanâ; iamvero per praxim contrariam, quae transeat in stylum Curiae Romanae, posse abrogari aliquam legem et multo magis aliquam SS. CC. declarationem, nemo dubitat.

(55) *De Angelis* l. c. p. 89. sq.; *Icard* l. c. n. 790., licet negent suspensiones ex informata conscientia cessare ipso facto per mortem Praelati, qui illas tulit, tamen excipiunt casum, quo latae fuerunt cum clausula: “*Ad arbitrium nostrum* „.

(56) S. C. C. Dec. 1721. in Anal. I. P. XIX. 1117. II.; *Droste* l. c. p. 89.; *Bassibey* l. c. p. 149. sq.

accedant necesse est litis contestatio vel iuramentum calumniae, probationes in stricta forma iudiciali, v. g. examen testium ex ordine iudiciario peractum, defensiones rei aliaque ne in processu quidem summario exclusae, in hoc modo procedendi non exiguntur, neque in forma solemni cum allegatione motivorum ferenda et intimanda est sententia. Denique a decreto sive sententia ex informata conscientia non datur ulla stricta appellatio ad tribunal superioris ordinis, v. g. ad Metropolitam (57).

900. Quae tamen non ita sunt intelligenda, quasi in hoc modo procedendi nullae omnino formalitates ex necessitate iuris vel saltem ex prudenti consilio sint servandae vel omitrendae (58).

Quare Episcopus memor consilii Tridentini (59), ut sit pastor, non percussor sui cleri, maturo consilio et sine ira et studio et praecipitatione capiat informationes, num causa ad se delata huius remedii extraordinarii capax sit. Certe Episcopus absque iusta causa ordinationem recusare nequit (60), neque propter delictum publicum atque adeo notorium illico ex cap. 1. Sess. XIV. de ref. procedere, vel ob levem defectum poenam suspensionis decernere valet (61). Quodsi ex compluribus criminibus unum sit occultum, reliqua publica existant, non prohibentur Episcopi propter occultum illud crimen decernere suspensionem ex informata conscientia (62).

Capta necessaria informatione forte Episcopus deprehendit, crimen certo nondum esse probatum ideoque non raro testes (63) erunt examinandi aliaque instrumenta colligenda.

(57) Conc. Trid. sess. XIV. cap. 1. de ref.; Benedictus XIV. Const. « *Ad militantis* » 30. Mart. 1742. § 23.; S. C. C. in caus. Bonon. 14. Nov. 1654.; in caus. Capritan. 18. Dec. 1730.; Instruct. S. C. de Prop. Fid. 20. Oct. 1884. n. 11.; *Bouix* l. c. p. 323. 332. sq.; *Molitor* l. c. p. 228. sq.; *Lega* l. c. n. 409.; *Heiner* l. c. p. 95.

(58) *Lega* l. c. n. 408.

(59) Sess. XIII. cap. 1. de ref.

(60) *Bouix* l. c. p. 350. sq.

(61) Instr. S. C. de Prop. F. 20. Oct. 1884. n. 6.; Act. S. Sed. vol. V. p. 16.

(62) S. C. C. 27. Febr. 1875. in Act. S. Sed. vol. VIII. p. 547. sq. 553.; Instr. cit. S. C. de Prop. F. n. 8.; *Droste* l. c. p. 84.; *Gennari* l. c. p. 134.; *Heiner* l. c. p. 94.

(63) *Bouix* l. c. p. 350. — Huiusmodi informationem, quae ad evincendam existentiam criminis ab Episcopo capiuntur non possunt registrari, ut docet *Droste* l. c. p. 91.; *Périers* l. c. p. 196., in actis Cancellariae episcopalis et provocat ad expressam prohibitionem S. C. C. 11. Aug. 1758. in *Analecta Iur. Pont.* XX. 68. I. De qua re tamen silet cit. Instr. S. C. de P. F.

Nam etsi iudicialis probatio in hac procedura non requiritur, tamen eae probationes sunt afferendae, quae per se aptae sunt, ut penes alios viros honestos et peritos et praesertim penes Em. Cardinales v. g. S. C. C. in casu recursus ad Sedem Apostolicam plenam fidem faciant de crimine commisso (64).

Finitis probationibus, si Episcopus iam putet, tuto et prudenter ad ulteriora procedi posse, fertur sententia ex informata conscientia. Quae sententia saltem ex disciplina nunc vigente ordinarie in scriptis (65) reo intimanda est cum assignatione diei, mensis, anni; subscribenda quoque est ab ipso Ordinario vel ab alia persona de expresso mandato (66). In eadem sententia caute exprimendum est, eiusmodi punitiorem irrogari in vim Tridentini decreti Sess. XIV. cap. 1. de ref. ex informata conscientia vel ex causis ipsi Ordinario notis (67).

Insuper debent exprimi partes exercitii ordinis vel officii, ad quas extenditur suspensio. Quodsi suspensus interdictus est ab officio, cui alter in locum ipsius substituendus est, talis vicarius vel oeconomus ex fructibus beneficii percipiet mercedem prudenti arbitrio Ordinarii taxandam. At si suspensus in hac taxatione se gravatum esse senserit, moderationem provocare potest aut apud Curiam Archiepiscopalem aut etiam apud Sedem Apostolicam. Exprimi quoque debet tempus durationis eiusdem poenae suspensionis. Quare Ordinarii attenta praxi nunc communiter recepta et in Curia Romana probata abstinere debent ab infligenda *in perpetuum* suspensione ex informata conscientia (68).

(64) *Droste* l. c. p. 88.; *Gennari* l. c. p. 138. sq.; *Périès* l. c. p. 194. sq.

(65) Instr. S. C. de Prop. F. 20. Oct. 1884. n. 3. id omnino exigit; sed S. C. C. in caus. Savon. 14. Sept. 1782. ad valorem sententiae extraiudicialis scripturam non requirit; at eadem S. C. C. 5. Sept. 1803. (cfr. *Droste* l. c. p. 91.; *Anal. I. P. XX.* 84.) intimationem viva voce factam non iam videtur habuisse sufficientem. Quare mirandum non est (cfr. *Bassibey* l. c. p. 155.), si propter hanc rationem et auctoritatem S. C. de Prop. F. recentiores scriptores magis insistent necessitati scripturae; *Lega* l. c. n. 410.; *Gennari* l. c. p. 139.; *Heiner* l. c. p. 95.; *Boriero* l. c. p. 449.

(66) Cit. Instr. S. C. de Prop. F. n. 3. Hinc *Droste* l. c. v. g. p. 91. de secreta procedendi ratione Episcopi nimis rigidus est. Cfr. quoque caus. cit. Lucion. 8. Apr. 1848. et *Bassibey* l. c. p. 279.

(67) Instr. cit. S. C. de Prop. F. n. 3.; *Bouix* l. c. p. 339. sq.; Act. S. Sed. vol. VIII. p. 550.; *Boriero* l. c. p. 449.; *Heiner* l. c. p. 95.; *Gennari* l. c. p. 138.; *Lega* l. c. n. 411.

(68) Instr. cit. S. C. de Prop. F. n. 4. 5.; *Lega* l. c. n. 413.

Quodsi ob graviores causas eam imponant, non ad tempus determinatum, sed *ad suum beneplacitum*, ipsa pariter habetur *pro temporanea* ideoque cessat cum iurisdictione Ordinarii suspensionem infligentis (69).

Prudenti arbitrio Praelatorum relinquitur, utrum in scripta sententia ex informata conscientia sive viva voce causam sive ipsam culpam delinquenti velint patefacere necne; multoque minus ipsis incumbit obligatio delinquentibus manifestandi instrumenta probationis vel depositiones testium (70).

901. A sententia lata ex informata conscientia, quamvis neque cum effectu suspensivo neque cum devolutivo detur appellatio ad tribunal superioris ordinis, semper tamen patet *recursus* ad Sedem Apostolicam cum solo effectu *devolutivo*, si quis se absque sufficienti et rationabili causa decreto Ordinarii gravatum esse putat (71). Interim tamen in vigore manet decretum sive prohibitionis sive suspensionis, donec ab ipso S. Pontifice, vel a S. C. v. g. Concilii vel de Propaganda F., vel a delegato Apostolico ad negotium examinandum et definiendum deputato fuerit rescissum aut moderatum.

Imo si clericus, postquam intimationem suspensionis habuit, etiam obtentu appellationis vel *recursus* quovis modo ordinem suum solemniter exercere praesumat, statim incidit in *irregularitatem* (72). At *recursus* contra decretum ex infor-

(69) Instr. cit. S. C. de Prop. F. n. 5.

(70) S. C. C. in caus. Vercell. 21. Mart. 1643., in caus. Lucion. 8. Apr. 1848.; *Droste* l. c. p. 92.; *Bouix* l. c. p. 332.; *Lega* l. c. n. 412. Inde quoque efficitur, suspensionem ex informata conscientia, si feratur ob occultum delictum omissis monitionibus et sine manifestatione causae habere rationem poenae vindicativae, non censurae. Cui rei non obstat, quominus violator huiusmodi suspensionis incurrat irregularitatem. Cfr. *De Angelis* l. c. p. 89.; caus. cit. Lucion. 8. Apr. 1848.; *Pierantonelli* l. c. p. 256. sq. 267. sq. Paulo aliter *Lega* l. c. n. 399. et 411. in fin. et t. III. n. 225. sq. Cfr. *Wernz* l. c. t. VI. n. 210. not. 412.

(71) Conc. Trid. sess. XIV. cap. 1. de ref.; Instr. cit. S. C. de Prop. F. n. 12.; S. C. C. in caus. Vercell. 21. Mart. 1643., in caus. Bonon. 14. Nov. 1654., in caus. Caprit. 18. Dec. 1730.; *Benedictus XIV.*, De synod. dioec. lib. XII. cap. 8. n. 4. 5.; *Pierantonelli* l. c. p. 264. sq.; *Bouix* l. c. p. 323. 332. sq. De modo, quo solita fuit procedere S. C. C. in casu *recursus* ob denegatum ordinem cfr. *Gasparri* l. c. n. 623.

(72) Instr. cit. S. C. de Prop. F. n. 11.; S. C. C. ad Nunt. Venetum (apud *Ferraris*, Biblioth. v. Suspendio art. 1. n. 25.), in caus. Sagonen. 21. Iun. 1625., in caus. Lucion. 8. Apr. 1848.; *Benedictus XIV.*, De synod. dioec. l. XII. c. 8. n. 5.; *Stremmer* l. c. p. 314. 335.; *Gennari* l. c. p. 137.; *Périès* l. c. p. 266. sq.; *Fiorenza* l. c. p. 113. sq. 147. sq., ubi iuridicam rationem incursae irregularitatis non obstante *recursu* apte exponit. Aliter *Pallottini* l. c. p. 101.

mata conscientia, quo promotio ad ordines ab Ordinario fuit negata nonnisi raro felicem habet exitum. Non enim volent (73) hac in re Congregationes Romanae Praelatis imponere obligationem, ut recurrentes, quemadmodum saepe postularunt, per processum canonicum examinentur, sed iisdem recurrentibus prudentissimum dant consilium vitam ita componendi, ut Episcopi ex propriis suis informationibus illos dignos et idoneos esse iudicent ad ordines suscipiendos (74).

Multo frequentius ob iustissimas causas a Congregationibus Romanis rescissae sunt *suspensiones* ex informata conscientia (75).

902. Scholion. Quodsi quis clericus ob delictum processu canonico instituto condemnatus est atque adeo forte contra sententiam in prima instantia latam appellationem interposuit, nequit Episcopus non expectato exitu appellationis talem clericum etiam ex informata conscientia suspendere (76). At si clericus accusatus de delicto commisso in processu canonico absolutus est, et ipsius delictum forte vere patratum, denuo factum est occultum Episcopus non prohibetur, quominus ex informata conscientia procedat, dummodo habeat probationes extraiudiciales vere sufficientes (77).

TITULUS VIII.

DE AMOTIONE ADMINISTRATIVA AB OFFICIO VEL BENEFICIO ECCLESIASTICO.

903. Fontes : Decret. Gratiani: c. 36. Dist. 63.; c. 25. Dist. 50.; c. 35. C. VII. q. 1. Decret. Gregor. IX.: cap. 5. X. de rer. permut. III. 19.; cap. 10. X. de renunt. I. 9.; Conc. Trident. sess. XXIV. cap. 18., sess. V. cap. 2., sess. XXI. cap. 6. de ref. Act. S. Sed. vol. I. p. 151. 220. 516., vol. II. p. 280., vol. IV. p. 20., vol. V. p. 68., vol. IX. p. 29., vol. XI. p. 150., vol. XX. 126., vol. XXV. p. 412.

Scriptores : *Aichner*, Compendium iur. eccl. § 220.; *Heiner*, De processu criminali eccl. p. 171. sq.; *Pierantonelli*, Praxis fori eccl. p. 101. sq.; *Claeys*, De canonica cleri saecularis obedientia p. 315. sq.; *Card. Gennari*,

(73) S. C. C. 7. Sept. 1759.; *Droste* l. c. p. 96.

(74) De aliis quoque modis expediendi recursus ob denegatam ordinationem consuli possunt: Decis. S. C. C. in caus. Remensi 21. April. 1668., in caus. Neapolit. 15. Iul. 1848. apud *Lingen-Reuss*, Caus. select. S. C. C. p. 4. sq.; *Icard* l. c. n. 691.

(75) *Droste* l. c. p. 83.

(76) S. C. C. 20. Dec. 1873. in Act. S. Sed. vol. VIII. p. 569. sq.

(77) S. C. C. in caus. Perusina 26. Sept. 1795.; *Droste* l. c. p. 88.

Sulla privazione del beneficio eccl. p. 215. sq. et in *Monitore eccl.* vol. XXII. p. 445. 492. 535. sq.; *Boriero*, Processo canonico criminale e disciplinare p. 399. sq. Processus disciplin. pro amotione administr. parochorum.; *Cappello*, De administr. amotione parochi; *Villien*, Le déplacement administr. des curés; *Besson* in *Nouv. Rev. Theol.* vol. 43. sq.; *Amor Ruibal*, La amoción administrativa de los párrocos; *Wysocki* in *Archiv f. k. KR.* tom. XCII. p. 18. sq.; *Hinschius* l. c. t. III. p. 316.; *Sebastianelli*, De parochor. amovibilit. in *Analect. Eccl.* t. IV. p. 86.; *Hollweck* l. c. § 88. 89.

Praenotiones.

904. Notio. Amotio *administrativa* est privatio (1) officii vel beneficii ecclesiastici sine stricto sive formali processu canonico ex iusta causa boni publici Ecclesiae a competente Superiore ecclesiastico legitime facta. Quodsi in particulari illa notio sit applicanda *parochis*, in quibus removendis speciatim processus administrativus in determinata forma canonica est praescriptus, amotio administrativa parochi est *privatio officii seu beneficii parochialis ab Ordinario ad normam iuris, sed sine stricto processu iudiciali indicta illi parochi, qui ad parochiale ministerium in ea parochia utiliter exercendum factus est notabiliter inhabilis, sive propter delicta, quae tamen privationem beneficii non habent adnexam, sive propter alias graves causas canonicas sine delicto, assignata ad honestam sustentationem alia praebenda vel pensione ex bonis ecclesiasticis* (2).

Ex qua definitione colligitur multiplex dari discrimen inter administrativam amotionem et privationem iudicalem. Nam 1° *ratione causae*, privatio non infligitur nisi propter delictum in iure expressum (3); amotio etiam citra delictum decernitur ob gravem et rationabilem causam necessitatis vel maximae utilitatis animarum; 2° *ratione finis*, privatio infligitur in poenam vindicativam delicti, unde intenditur malum privatum parochi ad restorationem laesi ordinis publici; in amotione directe et immediate intenditur bonum fidelium, cui parochus satis consulere non potest (4); 3° *ratione modi*,

(1) Quodsi amotio dicitur *privatio*, hoc vocabulum non sumitur in significatione stricta quam habet in iure poenali, vere tamen per actum administrativum amotionis beneficiatus *privatur iure* retinendi beneficium, quamvis id non fiat in poenam, et ideo beneficio ablato substituitur aliud beneficium aut aequivalens quaedam provisio.

(2) *Card. Gennari*, Sulla privazione p. 216.; *Amor Ruibal* l. c. n. 135.

(3) *Leuren*, Forum beneficiale P. III. p. 169.; *Card. Gennari* l. c. p. 1. sq. 27. sq.; *Wernz* l. c. tom. VI. n. 115. sq.; *Cappello* l. c. p. 6. sq.; *Hollweck*, D. k. Strafg. § 90. sq.; *Amor Ruibal* l. c. p. 155. sq.; *Claeys* l. c. p. 307. sq. 311. sq.

(4) *Cappello* l. c. p. 7.; *Amor Ruibal* l. c. p. 152. sq.

etenim privatio non potest decerni nisi in stricto processu canonico sive solemnī sive saltem summario, dum amotio decernitur stricto ordine iudiciario non servato (5); 4° *ratione effectus*, nam clericus beneficio privatus ad aliud beneficium vel pensionem ecclesiasticam ius nullum habet; amotus vero strictum ius habet ad aliud beneficium vel officium aut pensionem, unde honeste sustentari possit.

905. Notae historicae. Disciplina de parochorum aliorumque beneficiatorum amotione per viam administrativam non adeo nova est, ut suam non habuerit praeformationem in iure Decretalium, in doctrina Doctorum et in iurisprudencia SS. CC. Licet enim ex iure Decretalium Episcopus invitos beneficiatos et parochos inamovibiles in alia beneficia etiam aequalia aut maiora generatim transferre non posset aut citra delictum a proprio beneficio amovere (6), tamen per modum exceptionis fuit admissa tum coacta renuntiatio tum coacta permutatio beneficiati invitī (7). Nam cap. 5. X. de rerum permut. III. 19. postquam Urbanus III. vetuerat praebendarum commutationem pacto interveniente factam, illam addit exceptionem: “ Si autem Episcopus causam inspexerit necessariam, licite poterit de uno loco ad alium transferre personas: *ut quae uni loco minus sunt utiles, alibi se valeant utilius exercere* „. Innocentius vero III. cap. 10. X. de renunt. I. 9. varias enumerans causas renuntiationis Episcoporum § 5. sic habet “ Propter malitiam autem plebis, cogitur interdum praelatus ab ipsius regimine declinare, quando plebs adeo durae cervicis existit, ut proficere nequeat apud ipsam, sed propter eius duritiam, quo magis satagit, eo magis iusto iudicio deficere permittatur „. Quae ratio ob similitudinem etiam inferioribus beneficiatis praesertim parochis applicatur (8). Vestigiis iuris Decretalium inhaerens Conc. Tridentinum Sess. XXI. c. 6. de ref. Episcopis praecipit, ut clericis illiteratis et imperitis, si alias honestae vitae sint, coadiutores aut vicarios pro tem-

(5) *Leuren*, Forum, beneficiale P. III. c. 3. q. 172. sq.; *Claeys* l. c. p. 156. sq. 314. sq.

(6) De historica evolutione principii inamovibilitatis beneficiatorum cfr. *Claeys*, De canonica obedientia cleri saecularis p. 286. sq.; *Houwen*, De parochorum statu p. 103. sq.; *Phillips*, Kirchenrecht tom. VII. p. 247.; *Villien* l. c. p. 5. sq.

(7) *Reiffenstuel* lib. III. tit. 19. n. 39. canones antiquiores allegantur. Cfr. c. 36. Dist. 63.; c. 25. Dist. 50. ubi affertur textus S. Augustini.

(8) *Claeys* l. c. p. 316.; *Card. Gennari* l. c. p. 217.; *Amor Ruibal* l. c. n. 134.; *Villien* l. c. p. 14. sq.

pore deputent, *vel aliter providere possint*, quacumque appellatione et exemptione remota.

In illis iuris textibus iam antiqui decretalistae agnoverunt concedi facultatem beneficiatos in certis casibus removendi administrative (9). Multo magis deinde commentatores iuris Decretalium idem principium propugnarunt atque expolierunt, quod inde transiit in communem doctrinam (10). Praesertim vero recentioribus temporibus, maxime ultimo saeculo, frequentes apud SS. Congregationes discussi sunt casus (11), qui canonistis optimam praebuerunt occasionem penitus indagandi in conditiones illius potestatis Episcopis attributae et in modum seu formas observandas in ipsius exercitio.

Fatendum tamen est nec in iure Decretalium, nec in doctrina auctorum aut in iurisprudencia SS. CC. accurate inveniri determinatas *causas* administrativae amotionis (12); multo minus *forma* servanda in illa decernenda (13). Quare ea res nimium permissa erat arbitrio Episcopi, cuius sententia idcirco per recursum ad S. C. interpositum haud raro

(9) *Panormitanus* in cap. 7. L. III. Decret. n. 7. 8.

(10) *Pirhing* lib. III. tit. 19. n. 22.; *Reiffenstuel* eod. n. 38.; *Schmalzgr.* eod. n. 77.; *Fagnanus* in cap. Quanto X. De translat. I. 7.; *Leuren.*, Forum benefic. lib. III. q. 867.; *Parisius*, De resignat. lib. III. q. 18. n. 12. sq.; *Engel* I. I. tit. 7. n. 3.; *Aichner*, Comp. iuris eccl. § 220.; *Wernz* I. c. tom. II. n. 526.

(11) Prima causa, quae noscitur tractata apud tribunalia Romana de remotione oeconomica, est quae continetur in litteris ad Episcopum Albensem 15. Octobr. 1601. (cfr. Collect. S. C. EE. et RR. p. 239. sq.). Apud S. C. C. cfr. caus. *Eysteten* 1742., *Cracoviens.* 16. Febr. 1770.; ultimo saec. XIX. fuerunt frequentissimae. Cfr. *Card. Gennari* I. c. p. 221. sq.; *Amor Ruibal* I. c. p. 149. sq.

(12) In iurisprudencia SS. CC. frequentius recurrit aversio populi a parocho, qua is non amplius in spiritualem populi profectum laborare potest, vel scandalum quod per modum agendi culposum aut parum sacerdotalem parochus praebehit. *Claeys* I. c. p. 318. sq.; *Villien* I. c. p. 16. 17. De parocho se ardentem immiscente comitiis politicis cfr. caus. *Spalatensem* 26. Iul. 1896. in Thes. resol. t. CLIV. p. 1030. sq. et in Archiv f. k. KR. t. 77. p. 124. sq.

(13) S. C. C. in causa *Bergomen.* 12. Aug. 1865. in fol. legitur: „Non officit in remotione defectus formalis processus, cum de poena irroganda non agatur, sed de simplici remedio afferendo scandalis et inimicitiarum periculis“. At forma alia *administrative procedendi* in iure non erat statuta. Cfr. tamen provisiones praevias applicationi remotionis oeconomicae a S. C. admissas atque haud raro praescriptas apud *Claeys* I. c. p. 321. sq., ex quibus apparet a S. C. saepe quaesitum fuisse remedium temporaneum et provisorium antequam ad definitivam et perpetuam amotionem procederetur.

erat infirmanda vel moderanda (14). Quare decretum “*Maxima cura*” S. C. Cons., qua universa haec materia sapienti ratione ordinata fuit, atque ut pars futuri Codicis iuris ecclesiastici in ipso decreti prooemio nuntiatur, explevit iuris lacunam iamdiu a Doctoribus commemoratam, et dum ex una parte securitati innocentium parochorum consuluit, Episcoporum etiam auxit potestatem eamque reddidit efficaciorē.

906. Honestas et convenientia administrativae amotionis. Illa honestas et convenientia fundatur in generali principio, quod beneficia non conferuntur in commodum beneficiati, sed in bonum publicum et in utilitatem fidelium; quae si in omnibus beneficiis certe sunt attendenda, praesertim cum de beneficiis curatis agitur illa fidelium utilitas suprema lex esse debet. Iamvero etiam citra delictum beneficiati, aut saltem sine delicto ita gravi, quod iudicalem seu poenalem remotionem mereatur, sive ex culpa et negligentia parochi, sive sine culpa ex superveniente inhabilitate aut etiam ex sola mala voluntate parochianorum fieri potest, ut parochus aut alius beneficiatus utilem ministerium in suo beneficio praestare amplius non possit, imo ipsius in beneficio permanentia causa vel occasio esse possit gravissimi damni fidelium. Quibus in casibus bonum publicum, ad quod publica numera ordinantur, bono privato beneficiati est praeferendum (15).

In foro quoque saeculari non amplius in publici muneris exercitio retinetur ille magistratus qui ad illud rite obeundum factus est inhabilis.

§ 1. DE SUBIECTO ACTIVO ET PASSIVO AMOTIONIS ADMINISTRATIVAE.

907. Subjectum activum amotionis administrativae ex natura rei et ex positiva iuris dispositione est Ordinarius parochi seu beneficiati removendi: quo nomine veniunt Episcopus, Administrator Apost., Abbas nullius cum iurisdictione quasi-episcopali in territorio separato et Vicarius Capitularis. At ex positiva iuris dispositione excluditur Vicarius Generalis (16)

(14) Cfr. v. gr. caus. *Veglien* 27. Iul. 1867., 12. Sept. 1868., 4. Sept. 1869. in Act. S. Sed. t. V. p. 68. sq. et resolutionem S. C. C. 14. Sept. 1872., 24. Maii 1873. in Act. S. Sed. t. IX. p. 29. sq.; *Claeys* l. c. p. 320.

(15) C. 35. C. VII. q. 1. (Ps.-Is.) “Plurimorum utilitas unius utilitati aut voluntati praefenda est”; cap. 10. X. de renunt. l. 9.; cap. 5. X. de rer. permut. III. 19.; *Besson* l. c. t. 43. p. 459. sq.

(16) In epist. circulari S. Officii 20. Febr. 1888. nomine Ordinarii venit etiam Vicarius Generalis; quare exceptio fuit expresse facienda. Exceptio

nisi speciali ad hoc mandato sit munitus (Decr. “*Maxima cura*”, can. 32.), quae exceptio est tamen conformis iuri communi de potestate Vicarii Generalis.

908. Subiectum passivum sunt omnes parochi in sensu lato huius vocis, i. e. quicumque parochiae vel districtui aequivalenti tamquam rectores nomine proprio praesunt, sive vocentur parochi, sive vicarii perpetui, sive *desservants* seu succursalistae (17), exceptis tantum oeconomis et vicariis tempo-

tamen est conformis iuri communi de potestate Vicarii Generalis (cfr. c. 2. de offic. vic. l. 13. in Sext.), qui sine speciali mandato nequit inquirere, corrigere aut punire aliquorum excessus, seu aliquos a suis beneficiis, officiis vel administrationibus amovere. *Leuren.*, De Vic. Episc. c. III. q. 140. 186.; *Wernz* l. c. t. II. n. 805. III.

Nec obstat iuspatronatus cui forte subiecta sit aliqua parochia: ius enim patroni interveniendi in designanda persona beneficiati non praebet ipsi facultatem impediendi legitimam beneficiati amotionem, sive haec fiat per viam iudicalem in poenam delicti, sive per provisionem administrativam id requirente bono animarum, quod in provisione beneficiorum suprema lex esse debet. Vel in ipsa libera beneficiati renuntiatione patroni consensus non requiritur, nisi renuntiatio fiat in favorem tertii. *Wernz* l. c. t. II. n. 498.; *Aichner* l. c. § 95. n. 2.

(17) Decret. “*Maxima cura*”, can. 30. Quodsi quoad amotionem per viam administrativam facti sunt pares parochus inamovibilis et parochus amovibilis sive succursalista, practice, relate ad stabilitatem parochi independentem a propria voluntate, illa distinctio in duplicem speciem parochorum videtur esse sublata. Quam consequentiam merito infert *Besson* l. c. tom. 43. p. 558. contra *Villien* l. c. p. 25. contrarium subdubitanter asserentem. Sane differentia, quam *Villien* sustinet, quod parochus amovibilis possit in poenam delicti privari paroecia *sine processu iudiciali*, qui requiritur ad decernendam illam poenam in parochum inamovibilem, haec differentia videtur niti falso supposito, quod ius quempiam ad gravem poenam damnari permittat sine ullo processu, quod suppositum neque in suspensione ex informata conscientia propter delictum occultum absolute verificatur. Quodsi iure antiquo ut illi succursalistae removerentur, *rationabilis et proportionata causa* requirebatur (*Leuren.*, Forum benefic. q. 72.-74.; *Schmalzgr.* lib. II. tit. 5. n. 37. sq.; *De Luca*, De benefic. discursu 97. n. 6. sq.; *Bouix*, De parcho p. 407. sq.; *Boudinhon*, Inamovibilit  et translation des desservants, p. 7.; *Claeys*, De obedientia canon. cleri saec. p. 332. sq.; Act. S. Sed. tom. III. p. 511.; *Duballet*, Traité des paroisses t. I. n. 216. sq. 229. sq. 231. sq.; *Wernz* l. c. t. II. n. 526. i. f.), certe, stante ipsorum amovibilitate, delicta quae pro privatione poenali erant sufficientia, multo magis constituebant iustam et rationabilem causam amotionis; quare Episcopi, relictia iudiciali et poenali privatione, quae sine praecedenti processu saltem summario decerni non poterat, recursum pro suo iure habebant ad amotionem administrativam, quae non constringebatur aretis determinatae procedurae limitibus. — At postquam Decreto “*Maxima cura*” accuratae definitae sunt causae remotionis administrativae, non amplius delicta, quae *privationem poenalem* reddunt legitimam, permittunt administrativam amotionem, nisi in quantum illa

ralibus. Quare ubi parochiae stricte tales erectae non sunt, eo quod non adsit praebenda determinata, perpetuo cum of-

delicta *reducuntur ad unam ex causis in citato decreto commemoratis* (Cit. Decret. proemium et can. 30.). Hinc et *privatione poenali* et *oeconomica remotione* quilibet parochi facti sunt omnino pares, qui nec removeri, nisi ad novas iuris normas possint, nec poenaliter privari, nisi de delicto illi privationi obnoxio in processu saltem summario legitime fuerint probati rei. — Praeterea si parochi amovibiles nunc sine processu administrativo tot cautionibus munito removeri oeconomice non possunt, cum tamen illa remotio, utpote poenae rationem non habens, nullam *per se* producat infamiam in remoto; mirum sane esset quod *privatio* propter delictum in poenam decerni posset extra omnem processum et forma iudiciaria etiam summaria non servata. Quodsi Episcopus propter delictum quidem aliquem amoveret a paroecia, et idcirco decretum "*Maxima cura*" non servaret, sed ex parte allegaret aliam causam v. gr. boni publici, evidenter fraudem committeret, quippe administrative amoveret, sed ut vitaret formam praescriptam insisteret in delicto illi formae non subiecto. De iure antiquo cfr. Wernz I. c. t. II. n. 837.

Quodsi in ordine ad *amotionem* sive simpliciter *poenalem* sive *administrativam* discrimen inter parochos *amovibiles* et *inamovibiles* non amplius videtur esse practicum, tamen etiam nunc retineri aliqua ratione videtur relate ad *translationem*, quae verae amotionis rationem non habeat. Quod discrimen *inter amotionem* et *translationem* (licet cum amotione haud raro incidenter coniungatur translatio) confirmant litterae S. C. Const. die 3. Dec. 1913. (Nouv. Rev. Théol. a. 1914. p. 5. sq.), ad Episcopum Apamiensem. Cum enim ille Episcopus postulasset derogationem decreti "*Maxima cura*" pro casu, quo "necesse esset aliquem parochum a paroecia quam regit ad aliam *transferre* dumtaxat ad *subveniendum necessitati alterius paroeciae*, cui *sine translatione sacerdotis*, de quo *quaestio erat*, *succurri nequiret*", S. Congreg. apte respondit, casum in decreto "*Maxima cura*" non comprehendere, et ab *amotione* parochi utile ministerium non amplius exercere valentis toto coelo esse diversam simplicem *translationem* vel potius *promotionem*, "siquidem sacerdos in casu utile ministerium in sua paroecia utique exerceeret, nullamque per se praeberet causam amotionis ab ea, sed necessitas alterius paroeciae et defectus cleri in dioecesi causae essent, quae exigent, ut ille, *dimissa* prima paroecia, ad aliam transiret. Non est igitur casus *amotionis* in dicto decreto praevius, sed potius *translationis*". Quoad modum illius translationis faciendae Episcopum S. Congregatio remittit ad normas, quas canonistae tradunt in titulo de translatione. Iam vero generatim traditur illud discrimen inter translationem beneficiati inamovibilis et amovibilis; quod in primo casu requiritur causa *necessitatis* aut *magnae utilitatis*, in secundo vero casu sufficiat causa *rationabilis* et *proportionate gravis*; inde ergo adhuc posse peti videtur aliquod discrimen inter parochum amovibilem et inamovibilem, quamvis fatendum sit hoc discrimen illis vocibus non satis apte significari, nam amovibilitas potius sonat remotionem a beneficio quod possidetur, quin per se dicat relationem ad promotionem in novum beneficium. Demum animadvertendum est hoc discrimen in causis requisitis ad translationem in praxi maximi adhuc esse momenti; vix enim fieri poterit ut beneficiatus, qui beneficium obtinuit in titulum perpetuum transferatur

ficio parochiali coniuncta et in titulum perpetuum conferenda nihilominus qui in certo districtu parochiali tamquam veri rectores nomine proprio exercent curam animarum, etiam hi veniunt nomine parochi, quorum remotio nonnisi observatis formalitatibus processus administrativi decerni potest. Quae confirmationem accipiunt ex declarationibus S. C. Cons. quibus decisum est decretum "*Maxima cura* „ in dioecesibus Angliae, Australiae et in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis locum habere et esse servandum. S. C. Cons. 28. Februarii. 1911., 13. Mart. 1911, 28. Iun. 1912.

909. Ceteri beneficiati, cum de ipsis expressa mentio non fiat in decreto "*Maxima cura* „, quod directe intendit ordinare modum decernendi amotionem parochorum, sane praescriptionibus illius decreti quoad modum amotionis per se non subiiciuntur, nisi expresse futuro tempore ad omnes beneficiatos extendatur; at subiectum amotionis administrativae sunt, in casu, quo ipsorum remotio esset necessaria ad bonum animarum (18), quin tamen privatio iudicialis decerni possit; qui casus profecto erit rarus in hypothese quod adhuc in iure retineatur suspensio ex informata conscientia. Quodsi ad removendos alios beneficiatos via administrativa, ex tenore de-

invitus, extra casum amotionis, si attendatur consuetudo et stylus Curiae Romanae. Paulo aliter *Boudinhon*, qui in "*Canoniste Contemporaine* „ a. 1914. p. 129. sq. Episcopis potestatem denegat ad transferendos administrative parochos etiam *amovibiles* ob argumenta, quae efficacia non videntur. Cfr. decis. S. C. C. in caus. *Mauriana* 6. Aug. 1910. in Act. A. Sed. t. II. p. 911. Cui tamen omnino assentiendum est, si putat parum conveniens, ut illa facultas *absoluto* Ordinarii *arbitrio* relinquatur; quare dum modus servandus in illa administrativa translatione nondum est praescriptus, nimium Episcopi arbitrium limitari dicendum est per facultatem recursus ad S. Sedem ei competentis, qui *arbitrarie* se putet translatum.

(18) Textus iuris Decretalium, in quibus supra quaesitum est fundamentum administrativae amotionis, indiscriminatim agunt de omnibus beneficiatis, et doctrina Doctorum in illis textibus innixa pariter erat generali (*Gennari*, La privazione del benefic. eccl. p. 215. sq.), nec Decret. "*Maxima cura* „ in hac parte iuris immutationem induxit; facile tamen admitendum est, rationem boni animarum minus frequenter occurrere in iis, qui curam animarum non habent; punitio vero delictorum per se fieri debet instituto processu criminali nec est obiectum actus administrativi. Quare in praxi raro occurreret beneficiatum, cui animarum cura non incumbit, legitime per administrativam amotionem suo beneficio privari, praesertim si ipse insistat, ut potius per legitimum strictumque processum criminalem causa decidatur. Cui petitioni iudex ecclesiasticus non poterit opponere, bonum animarum aliud exigere; nam scandalum ex delicto ortum multo melius quam per simplicem amotionem reparatur per sententiam iudicalem condemnatoriam.

creti “ *Maxima cura* „ omnes huius decreti formalitates non probantur esse servandae; facile apparet memoratum decretum saltem praebere normam certam et securam, qua servata non adest periculum ne per interpositum recursum ad sedem Apostolicam actus Ordinarii debeat infirmari, primum enim est apud SS. CC. casus similes iudicare secundum normas procedendi sapienter constitutas.

§ 2. DE CAUSIS AD AMOTIONEM REQUISITIS.

910. Causae, ob quas parochus administrativo modo amoveri potest accurate determinantur in Decr. “ *Maxima cura* „, qua determinatione maxime consultum est efficacitati huius medii, cum praecipua ratio cur saepe efficacia careret erat illa ipsa indeterminatio, quae relate ad causas amotionis reperiebatur in iure Decretalium et in ipsa iurisprudencia SS. CC. (19). Quae causae ad novem reducuntur, quorum tamen singulae haud raro plures complectuntur casus. Tres priores nullam supponunt in parochio removendo culpam, quarta et quinta et septima eam culpam non necessario supponunt, etsi cum culpa parochi possunt esse coniunctae. Reliquae causae culpam plus minusve gravem in parochio important.

I. “ *Insania, a qua ex peritorum sententia perfecte et sine relabendi periculo sanus fieri non posse videatur; aut ob quam parochi existimatio et auctoritas, etiamsi convaluerit, eam penes populum fecerit iacturam, ut noxium iudicetur eum in officio retinere* „ (20).

Ex qua causa in triplici casu potest procedi ad amotionem: 1° in casu amentiae *perpetuae*; 2° in casu dementiae *temporalis* cum periculo *relapsus* (21). 3° in casu dementiae sanabilis aut iam sanata, si ex illa parochus notabilem famae apud populum fecerit iacturam et bonam amiserit existimationem ad utile ministerium parochiale necessariam. Quod postremum iudicium directe spectat ad Ordinarium cum examinatore synodalibus; dum iudicium de insania, de

(19) *Claeys* l. c. p. 317. sq.; *Villien* l. c. p. 16. sq.; *Duballet* l. c. t. I. p. 155.

(20) De modo agendi in hoc casu secundum ius antiquum cfr. *Villien* l. c. p. 31.

(21) De diversis speciebus insaniae, quae sub hac causa prima comprehenduntur et de earum externis signis cfr. *Amor Ruibal* l. c. n. 187. sq.

sanatione et de periculo relapsus spectat ad peritos i. e. saltem duos et ex natura rei in casu disparitatis iudicii convenienter adsciscitur tertius, qui interpellati vel authentica scriptura suum iudicium tradent, vel si voce dederint curandum est ut accurata testificationis relatio conscribatur, quae in acta referatur (22).

II. "*Imperitia et ignorantia, quae parociae rectorem imparem reddat suis sacris officiis*".

Quae *ignorantia*, cum sit defectus scientiae requisitae (23), gradus habere potest atque spectanda est tum *absolute* tum *relative* ad paroeciam cui parochus praeest (24); tum autem erit causa sufficiens remotionis; cum sive *absolute* (25) sive saltem *relative* verificetur quod propter ignorantiam iudicio prudentum parochus sit incapax sui ministerii exercendi quoad substantialia sine gravi detrimento animarum aut bonae paroeciae administrationis (26). *Imperitia* vero, quamvis haud raro

(22) *Cappello* l. c. p. 33. An autem illud peritorum iudicium debeat esse iuratum necne, ex analogia iuridica v. gr. cum peritis adhibitis in causis nratrimonialibus, necessitas iuramenti videtur esse asserenda, *Besson*, Nouv. R. T. t. 43. p. 461.; ex omissione tamen iuramenti propter silentium cit. Decr. efficax impugnatio contra processum non videtur posse peti.

(23) Cfr. Conc. Trid. sess. XXII. cap. 3. de ref., sess. XXIII. cap. 11. 14. de ref.; *Duballet*, Traité des paroisses t. II. p. 46. sq. de scientia in parcho secundum conditiones nostri temporis et recentiora Sedis Apost. documenta requisita.

(24) *Besson* l. c. t. 43. p. 517. sq.; *Villien* l. c. p. 32. sq.; *Cappello* l. c. p. 35.

(25) *Besson* l. c. p. 518. aptum suppeditat criterium ad determinandam mensuram *absolutam* scientiae, quae generatim in parcho sicut in quolibet sacerdote exigitur, si attendantur programmata studiorum in seminariis illius regionis vigentia, eo quod scientia etiam *absolute* considerata aptanda est temporum necessitatibus, quibus generatim, ut debent, Seminaria sese accommodant. Non sufficit autem quod quis alleget approbationem obtentam in concursu, imo nec gradum academicum obtentum (*Amor Ruibal* l. c. n. 226. 228. 230.); imo ad comprobendam huius causae existentiam inservit ius Episcopi parochos, etsi iam a se vel a praedecessoribus examinatos, ad examen revocandi. *Barbosa*, De parcho c. 22. n. 10.; *Benedictus XIV.*, Inst. eccl. 60. i. f.; *Bouix*, De parcho p. 422. sq.

(26) Antiquo iure ignorantia sola in se inspecta, quamvis parochum indignum officio parochiali efficiebat (c. 1. Dist. XXXVI.), attamen si beneficio parochiali collato superveniret, non erat per se solam sufficiens causa administrativae amotionis saltem perpetuae, sed aliis mediis administrativis providebatur. Sane ius Decret. (cap. 34. de elect. l. 6. in Sext.) amplum tribuerat ius Episcopis parochos dispensandi a residentia studiorum causa (*Henry*, De residentia beneficiat. p. 151. sq. 202. sq.), quod ius ante instituta clericorum seminaria sua utilitate non caruit; at post insti-

ex ignorantia proveniat, potest nihilominus esse coniuncta cum competenti scientia et procedere ex defectu recti iudicii, aut voluntatis vel characteris vel etiam educationis, atque pariter potest essa *absoluta* vel *relativa* ad determinatam parochiam, propter peculiarem conditionem parochianorum, quibus docendis et dirigendis parochus ceteroquin non illiteratus sit omnino impar. Quae imperitia praesertim ipsa praxi seu exercitio muneris parochialis fit manifesta, cum speciatim dicat ordinem ad modum agendi practicum, dum scientia, licet *relative* maior aut minor requiratur, semper in se est aliquid absolutum, i. e. iuxta communem quamdam mensuram in omnibus requirenda (27).

III. "*Surditas, coecitas et alia quaelibet animae et corporis infirmitas, quae necessariis curae animarum officiis imparem in perpetuum vel etiam per diuturnum tempus sacerdotem reddant, nisi huic incommodo per coadiutorem vel vicarium occurrere congrue possit*".

Quae causa, iure antiquo ad remotionem non sufficiens (28), ponitur tamquam sufficiens, sed *subsidiaria* tantum ratione, si per aliud medium nominationis coadiutoris vel vicarii, iure antiquo praescriptum, non possit congrue occurrere incommodis, quae ex illo statu parochi per se oriuntur (29).

tuta seminaria et praescriptum concursus in paroeciarum collatione, pro parochis imperitis, qui adhuc reperirentur, voluit Concilium Tridentinum (sess. XXI. c. 6. de ref.) ut ab Episcopo, dum studiis darent operam si docibiles essent, deputaretur vicarius ad tempus imperiti parochi expensis sustentandus. *Bouix*, De parcho p. 421. 425. sq.

(27) *Barbosa*, Collect. in Conc. Trid. sess. XXI. c. 6. de ref.; *Besson* l. c. t. 43. p. 519.

(28) Ex iure Decret. (c. 12. Dist. 55.; lib. III. t. 6. De cleric. aegrot. vel debilit.) non poterat beneficio suo privari clericus, qui propter morbum incapax factus esset officio explendo, quia *afflictio non est addenda afflictio*, quae ratio boni privati cum de parcho agitur debet cedere bono publico seu necessitati rite providendi bono animarum. Cfr. *Schmalzgr.* in cit. tit. n. 6.; *Fagnanus* in cap. 3. h. t. n. 4. sq.

(29) Si aestimatio morbi non habet magnam difficultatem, non eadem facilitate iudicium fertur de insufficientia alterius medii, quae est conditio ad medium remotionis adhibendum. Sufficenter tamen provisum est per hoc quod iudicium hoc prudentiale non est relictum soli Episcopo, sed debet intervenire consilium examinerum et in casu recursus etiam consultorum. Maior est difficultas in determinanda duratione, quae significatur per *tempus diuturnum*. *Besson* l. c. p. 521. cum *Cappello* l. c. p. 36. insistunt durationi unius anni, quibus consentit *Amor Ruibal* l. c. n. 236. etiam ex illa ratione quod S. C. solita sit concedere unum annum absentiae tamquam tempus maximum illi parcho, qui ob causam *inculpabilem*

IV. "*Odium plebis, quamvis iniustum et non universale, dummodo tale sit, quod utile parochi ministerium impediat, et prudenter praevideatur brevi non esse cessaturum*".

Est causa quam ius Decret (30). et iurisprudencia SS. CC. admitlebat ad legitimam renuntiationem, translationem vel amotionem, "*quem mala plebs odit*". Quod odium debet esse in *personam*, non in *munus*, (31) nec requiritur ut sit iustum: iustum porro est quod parochus ipse in se concitaverit prava agendi ratione aut sua imprudentia et intemperantia. At etsi iniustum sit, si tamen utile ministerium impediat nec brevi (32) praevidetur cessaturum, perseverantia parochi in parochia esset evidenter nociva bono animarum, ad quod parochiale munus ordinatur (33).

V. "*Bonae aestimationis amissio penes probos et graves viros, sive haec procedat ex inhonesta aut suspecta vivendi ratione parochi, vel ex alia eius noxia, vel etiam ex antiquo eiusdem crimine, quod nuper detectum ob praescriptionem puniri amplius non possit, sive procedat ex facto et culpa familiarum et consanguineorum quibuscum parochus vivit, nisi per eorum discessum bonae parochi famae sit satis provisum*".

Cum bonae aestimationis apud parochianos possessio sit fundamentum utilis parochi ministerii (34), nihil mirum si eius amissio fuerit assignata tamquam causa sufficiens amotionis. Quae amissio potest provenire ex facto seu ex agendi ratione parochi, vel ex facto eorum quibuscum commoratur v. gr. familiarium aut consanguineorum. In hoc altero casu,

v. gr. odium plebis a parochia discedere cogitur. Cfr. *Fagnanum* ad cap. 17. X. de cler. non resid. III. 4. n. 25. 26. collato commentario ad cap. 9. X. de renunt. I. 9. n. 13. 14.; *Claeys* l. c. p. 322. At haec quoque res dependet a iudicio prudentiali ex variis casus circumstantiis colligendo.

(30) Cfr. cap. 10. X. de renunt. I. 9.; *Claeys* l. c. p. 318. sq.; S. C. C. in caus. Spalaten. 26. Iul. 1896.; *Heiner*, Die remotio oeconomica in Archiv f. k. KR. t. 78. p. 124. sq. Cfr. quoque alias causas apud *Villien* l. p. 43. sq. et *Pallottini*, Collect. resolut. v. Parochus § 10.

(31) Breve illud tempus ex disputatis nota praecedenti posset dici tempus sex mensium. *Besson* l. c. p. 527.; *Cappello* l. c. p. 38.; *Amor Ruibal* l. c. n. 247.

(32) *Amor Ruibal* l. c. n. 244. sq.

(33) Ex modo quo haec causa proposita est liquet, antequam Ordinarius ex illa ad remotionem deveniat, debere prius adlaborare quantum fieri possit, ut illud populi odium praesertim iniustam dissipet, ut bene ex *Card. Gennari* notat *Besson* l. c. p. 528.

(34) S. Gregorius M. Homil. XII. in Evang. n. 1. "*cuius vita despicitur, restat ut eius praedicatio contemnatur*".

ut ad remotionem procedi possit, opus est, ut illi ex quorum conviventia parochi fama detrimentum capit, ab eius consortio arceantur, ad quam separationem praescribendam Episcopus est competens atque adeo obligatus: quodsi separatione iustituta parochi fama non amplius periclitatur, ex hoc capite iam non adest amotionis causa. Ex facto vero parochi bonae famae amissio potest provenire, 1° ex eius " inhonesta vivendi ratione „ v. gr. ex habituali intemperantia, incontinentia, avaritia, maledicentia aut iracundo agendi modo; aut 2° " ex suspecta vivendi ratione „ quae parochum exponit fidelium murmuratiōi, solidae innixae fundamento, quod sit capax viros probos et prudentes movendi ad suspicionem illam de parochō concipiendam; talia sunt factum quod parochus saepe sine honesta et nota ratione incedat indutus vestibis laicalibus aut noctu frequenter egrediatur, vel quod frequentet personas suspectas aut iuniores feminas sive adulescentulas, vel amicitiam foveat cum personis incredulis aut haereticis (Villien l. c. p. 59.; Besson l. c. p. 711.). Speciatim vel ipsa nimia et constans familiaritas cum personis alterius sexus, si bonam parochi existimationem, ut assolet, apud probos et graves notabiliter minuat, satis est ad decernendam parochi amotionem (35). Sub hac causa comprehenditur quaelibet " alia parochi noxia „ i. e. qualibet alia culpa infamans (Cappello l. c. p. 38; Besson l. c. p. 712.), etiamsi non sit *habitualis* v. gr. periurium, furtum, ebrietas; incisum enim " alia eius noxia „ clare opponitur praecedentibus ubi consideratur habitualis vivendi ratio. Tandem manifestum est, crimen hactenus occultum, quod nuper detectum est, posse esse causam amissionis famae, licet forte ob praescriptionem actionis poenalis non amplius a iudice per institutum processum criminalem plecti possit; cum praecise impossibilitas processus criminalis sit ratio cur *administrative* malum sit amovendum (36).

(35) Quodsi illa famae amissio nondum habetur, tum res incidit in causam n. IX. allegandam, quae requirit praeviam monitionem cum praeepto de *non frequentando*, *non alloquendo* (Besson l. c. p. 712.). Quodsi Ordinarius, ut debet, illas monitiones et praecepta tempestive dederit, vix iam erit locus amotioni ex hoc capite quin simul concurrat causa cit. n. IX. alleganda.

(36) Cfr. Prooemium Decret. " *Maxima cura* „. De praescriptione actionis poenalis cfr. Decret. S. C. Ep. et Reg. 8. Mart. 1898.; Besson l. c. p. 714.; Cappello l. c. p. 40. sq.; Wernz l. c. t. VI. n. 84.

VI. “ *Crimen quod, quamvis actu occultum, mox publicum cum magna populi offensione fieri posse prudenti Ordinarii iudicio praevideatur* „.

Tria ergo requiruntur, ut ex hoc capite locus detur amotioni: 1° ut Ordinarius notitiam habeat *certam* delicti a parrocho patrati. 2° ut praevideatur delictum, modo occultum, brevi factum iri publicum. 3° ut praevideatur evulgationem delicti grave scandalum in populo producturam. Quodsi illud iudicium *de duplici circumstantia* delicti occulti videtur soli Ordinario relictum, nec requiri ut cum Ordinario consentiant examinatores synodales, quos ea in re profecto audire Ordinarius debet; tamen ex toto tenore decreti, praesertim collatis can. 3. 6. 8. et 10. § 2., fit manifestum circa verificationem huius causae, sicut circa alias, debere convenire duo saltem suffragia eorum, qui ad invitationem decernendam primum consilium constituunt; porro ex can. 10. § 2. ut invitatio ad renuntiandum iuridicum habeat valorem, necesse est, ut examinerum suffragium *postulatum sit et obtentum* (37).

Quae causa de crimine occulto, quod mox cum scandalo fidelium fieri publicum debeat, evidentem habet connexionem cum praecedenti, quae respicit famae amissionem, quam tamen legislator hic intendit praevenire, antequam infamia exoriat. Quare bene fieri poterit, ut prudenter ab Ordinario iudicetur ad removendum periculum revelationis delicti cum scandalo fidelium sufficere temporalem parrochi absentiam, quo in casu per hanc non per definitivam amotionem esset bono paroeciae consulendum.

VII. “ *Noxia rerum temporalium administratio cum gravi ecclesiae aut beneficii danno; quoties huic malo remedium afferri nequeat auferendo administrationem parrocho aut alio modo, et aliunde parochus spirituale ministerium utiliter exerceat* „.

Nec videtur in casu expectandum, ut damnum sive in bonis ecclesiae sive in bonis beneficii iam sit factum (38), sed potius quando moraliter certum est, sive id proveniat ex *culpa* parrochi sive ex *negligentia* sive ex ineptitudine, administrationem male geri, grave detrimentum bonorum ecclesiasticorum per remotionem caveri tempestive debet, si aliis modis illud vi-

(37) Paulo aliter *Cappello* l. c. p. 47.; *Amor Ruibal* l. c. p. 286. 288.; *Besson* in *Nouv. R. T.* t. 44. p. 7.

(38) *Besson* l. c. p. 10.

tari non possit. Quodsi *Cappello* iudicium de existentia huius causae inappellabili Ordinarii sententiae competere dicit, id, quemadmodum dictum est de causa praecedenti, nequaquam admitti potest, sed in ea re aestimanda debent intervenire examinatores synodales (39), quamvis iudicium Ordinarii sufficiat ad examinatores synodales in finem Decreti convocandos.

VIII. " *Neglectio officiorum parochialium post unam et alteram monitionem perseverans in re gravis momenti, ut in Sacramentorum administratione, in necessaria infirmorum assistentia, in catechismi et Evangelii explicatione, in residentiae observantia* „.

Quae exempla negligentiae in officiis parochialibus adimplendis, non *taxative* sed *demonstrative* seu exempli causa allegantur; quamvis ad illa quatuor capita facile reduci poterunt omnes graves negligentiae parochi (40), quae in grave detrimentum parochianorum redundant et non contineantur in aliis causis in Decr. " *Maxima cura* „ enumeratis. At quoniam negligentia per se solam, nisi sit habitualis et perseverans in re magni momenti, plerumque non est nata illud grave detrimentum fidelium causare, idcirco ut constet de habituali et non emendata negligentia duplex canonica monitio fieri iubetur (41). Quae *duplex* monitio, non *sola secunda* (42), videtur fieri debere in forma quadam *publica*, non

(39) Cfr. *Besson* l. c. t. 44. p. 11. sq.

(40) Casus varios gravis negligentiae circa illa quatuor capita enumerat *Il Monitore* t. XXII. p. 451. sq.; *Besson* l. c. p. 71. sq.

(41) Ut verificetur quod gravis negligentia *perseverat post unam et alteram monitionem*, requiritur quod inter primam et secundam monitionem et inter hanc et initium procedurae detur congruum spatium temporis, nec ad *secundam* monitionem vel post hanc ad initium procedurae est deveniendum, nisi parochus reinciderit in culpam eiusdem speciei sive in negligentiam circa eandem obligationem. *Il Monitore* l. c. p. 452.; *Besson* l. c. p. 75. 76.

(42) *Amor Ruibal* l. c. n. 301. Quod una dumtaxat i. e. secunda monitio debeat fieri in forma publica i. e. saltem coram duobus testibus vel per scripturam, non videtur legitime inferri ex ultima paragrapho can. 1. Decr. " *Maxima cura* „ ubi dicitur " *Monitio.... ut peremptoria sit et proximae amotionis praenuntia, fieri ab Ordinario debet, non paterno dumtaxat more, verbotenus et clam omnibus; sed ita ut de eadem in actis Curiae legitime constet* „; nam in hoc inciso est sermo de monitione, quae requiritur ad verificandam causam sub n. VIII. et IX., porro ad verificandas praedictas causas necessaria est *una et altera* id est *duplex*; ergo duplex monitio debet esse facta in forma publica. Paulo aliter *Cappello* l. c. n. 301. et subtimide *Besson* l. c. p. 76., qui ibidem apte explicat discrimen inter paternam et canonicam seu iuridicam monitionem. Cfr. quoque *Wernz* t. VI. n. 254. sq.

mere privatim, secreto et paterne, secus non posset iuridice constare de conditione requisita ut verificetur causa.

IX. “ *Inobedientia praeceptis Ordinarii post unam et alteram monitionem in re gravis momenti, ceu cavendi a familiaritate cum aliqua persona vel familia, curandi debitam custodiam et munditiam domus Dei, modum adhibendi in taxarum parochialium exactione et similibus* „.

Haec causa in hoc cum praecedenti convenit, quod supponit culpam in paroco removendo coniunctam cum defectu emendationis, ad quam obtinendam ordinatur duplex monitio danda ut a culpa recedatur. Culpa vero consistit in inobedientia praeceptis ab Ordinario datis, quorum obiectum in exemplis *indicative* non *taxative* propositis determinatur tantum ex gravitate rei circa quam versatur, sive detur de implendis obligationibus officii parochialis propriis sive de generalibus seu communibus obligationibus clericorum, ut apparet ex exemplo de vitanda familiaritate cum aliqua persona. Inde etiam fit, quod haec causa amotionis facile concurrat cum comprehensis sub numeris V., VII., VIII., at evidenter latius patet, cum extra casum sub illis numeris comprehensum praeceptum ab Ordinario pro sua competentia imponi possit in re gravis momenti; quo praecepto imposito et monitionibus ad praestandam obedientiam rite praemissis, facile etiam haud raro obtinebitur, ut ad amotionem, nondum plene verificata causa, deveniri non debeat.

Tum praeceptum tum monitiones fieri debent ea forma, qua de ipsis in actis curiae certo deinde constare possit. Intimatio vero praecepti, aut saltem monitiones ut praecepto pareatur, ex natura rei videntur ita esse facienda, ut parochus intelligat, nisi praecepto pareat, ab Ordinario ulterius esse procedendum usque ad amotionem administrativam servato iuris ordine decernendam; atque inter praeceptum et monitiones, antequam ad inchoandum processum administrativum procedatur, congruum temporis spatium est interponendum. Cum vero ad praecipuos actus processus administrativi Ordinarius de *consensu* examinerum synodaliū procedere debeat, sapienter faciet Ordinarius, qui ad praeceptum imponendum praedictos examinatores iam antea audiat (43).

(43) *Gennari* apud “ *Il Monitore* ” t. XXII. p. 453.

§ 3. DE MODO GENERATIM PROCEDENDI
IN AMOTIONE ADMINISTRATIVA.

911. Processus administrativus tribus constat partibus seu gradibus, per quos devenitur ad definitivam parochi amotionem. 1° Ante omnia, si Episcopus compererit dari unam aut plures ex memoratis causis canonicis, debet praemittere *invitationem ad renuntiandum* (44); quae si acceptata fuerit, non est ulterius procedendum, sed per subsequutam parochi renuntiationem, quae ipsum constituit in favorabili conditione (45), processui administrativo finis est impositus. Si beneficiatus detrectet renuntiare (46), tum 2° procedendum est ad praescriptos actus, quibus datur locus parochi defensionis ut inde deveniatur ad *decretum amotionis*. Quodsi huic decreto parochus duxerit sibi non esse acquiescendum et *recursum* interponat, apud eundem Ordinarium proponendum, tum 3° proceditur ad *revisionem actorum*. Qui tres actus sunt successive ponendi observatis solemnitatibus iuris; quibus *in substantialibus* (47) neglectis, administrativus processus et consequens inde amotio omni caret valore.

(44) Ante illam invitationem solemnem Episcopus non prohibetur quominus praemittat alias invitationes *paterno modo* factas, quibus haud raro parochus se reum vel inhabilem agnoscens deferet; at illae paternae monitiones effectum iuridicum non haberent in ordine ad explendas iuris solemnitates, nec ex illis contemptis poena in parochum decerni potest, nec si velit experiri omnes recursus suae defensionis per expletum integrum processum administrativum reprehensione dignus est aut nota aliqua est inurendus, ea enim in re iure suo utitur, salva dispositione can. 27. § 3. de favorabiliore conditione renuntiantis quam amoti, quae a fortiori videtur applicanda obsecundanti paternae monitioni. *Villien* l. c. p. 85.; *Besson* l. c. t. 44. p. 288.

(45) Cit. Decr. can. 27. § 3.

(46) Per se pluribus modis potest se habere parochus erga invitationem factam: 1° Nihil respondendo. 2° Renuntiationi non consentiendo vel sine allegatione causae vel addita negationis causa v. gr. quia causae allegatae sunt falsae, quin tamen se promptum exhibeat ad demonstrandam falsitatem. 3° Paratum se exhibendo ad demonstrandam intra tempus legitimum falsitatem. 4° Potest etiam petere dilationem ad deliberandum vel parandam defensionem. 5° Potest invitationem repudiare ut nullam ob non servatam solemnitatem praescriptam. In primo et secundo casu verificatur contumacia, quae non impedit quominus transacto tempore legitimo, suffragiis requisitis obtentis, decretum amotionis edatur. In tertio casu et quarto res pendet ab exitu defensionis. In ultimo revidenda est *invitatio* ab iisdem personis ex quarum suffragiis est facta, et prout res ferat reiicienda illa veluti *exceptio dilatoria* aut ea admissa in forma legitima est iteranda invitatio. *Amor Ruibal* l. c. n. 305.

(47) Quatenus sunt illa substantialia, quibus non servatis totus pro-

§ 4. DE PERSONIS AD DECERNENDAM AMOTIONEM NECESSARIIS.

912. In praeparandis et edendis tribus praecipuis actibus processus administrativi Episcopus *solus* procedere non potest, sed debet adhibere duos *examinatores sinodales* pro invitatione ad renuntiandum et pro *decreto amotionis*, duos *parochos consultores* pro *revisione* decreti amotionis, si contra ipsum interponatur recursus. Quare processus administrativus, licet a processu *iudiciali* (48) omnino differat, tum ratione *finis* ad quem ordinatur, tum ratione *formae* observandae; cum processu tamen iudiciali criminali maximam habet similitudinem: datur enim in ipso duplex veluti instantia, quae analogiam habet cum iudicio ordinario et iudicio appellationis in causa criminali; nec deest modus vitandi ipsum processum, qui parochum in favorabili conditione constituit, sicut a processu criminali saepe abstinetur propter voluntariam a reo factam acceptationem poenitentiarum, quae cum subsequente emendatione liberat a poena per iudicium criminale infligenda (49). Quae duplex veluti instantia habetur quidem

cessus nullitate laboret, Decretum ipsum in particulari non determinat, sed deducendum est partim ex natura rei, attento scopo Decreti, partim etiam ex analogia cum processu contentioso praesertim criminali. Cfr. enumerationem defectuum substantialium apud *Gennari* l. c. in « Il Monitore » p. 493. sq. et apud *Boriero*, Processus pro amot. administr. p. 46. sq. Sed quoniam distinctio inter substantialia et non substantialia, non ideo fit, quasi haec negligi possint, accurate omnia sunt servanda, ne per alicuius rei neglectum, si non impeditur amotio necessaria, inutiles morae et impedimenta a parcho apponantur.

(48) Scite notat *Besson* l. c. t. 44. p. 517. in Decr. « *Maxima cura* » consulto non esse factam mentionem de duplici tribunali aut duplici commissione, ne posset videri sententia amotionis formaliter pronuntiata quasi a tribunali collegiali ab Episcopo cum examinadoribus synodalibus, ad eum modum, quo sententiae *iudiciales a tribunali collegiali* dantur; nam ex natura provisionis administrativae Episcopus est qui auctoritative *invitationem* ad renuntiandum *proponit*, qui *removet* vel *recursum* accipit, licet solus procedere non possit; quae attributio Episcopo facta constanter retinetur in modo loquendi decreti. Inhaerendo tamen verbis Decreti can. 7. § 1., ubi fit sermo de non revelandis disceputationibus **in consilio** habitis, apte potest distingui *duplex consilium* quod in hoc negotio partem habet, *consilium examinerum* et *consilium consultorum*, per quam iuridicam formulam satis indicatur discrimen *a tribunalibus collegialibus* processus striete iudicialis. Cfr. quoque *Boriero* l. c. p. 16. ubi brevitatis causa consilium Episcopi cum examinadoribus vocat « *commissionem disciplinarem* », Episcopum vero cum consultoribus « *novum consilium* ».

(49) Cfr. *Wernz* l. c. t. VI. n. 69. 251. 253.; *Gennari*, Sulla privazione del beneficio p. 109. sq.

apud eundem Ordinarium, sed cum adiunctis personis distinctis, constituentibus cum Ordinario quasi duo tribunalia distincta, quorum alterum errores forte commissos in primo possit corrigere. Unde si ex una parte, requirente id bono animarum, secundum petitionem iam in Concil. Vaticano propositam (50), auctae sunt causae remotionis; ex alia tamen parte melius consultum est defensioni parochi et amotum periculum remotionis arbitrariae (51).

913. Examinatores synodales (52) et parochi consultores, quorum opera uti debet Episcopus in processu administrativo, eligendi sunt in synodo dioecesana ad quinquennium,

(50) *Martin*, Collect. doc. Conc. Vatic. p. 178. sq.

(51) Cfr. Prooemium decr. « *Maxima cura* ». Ad hunc finem consulendi melius defensioni parochi plurimum refert, quod partem habeant in negotio remotionis illi clerici, quos ad tale munus clerus in synodo congregata probavit, aut saltem suffragium obtinuerunt Capituli cathedralis vel Consultorum dioecesanorum cum eorum nominatio fit extra synodum. *Villien* l. c. p. 88. sq.

(52) Examinatores synodales sunt illi ipsi clerici idonei, qui ex praescripto Conc. Trid. (sess. XXIV. cap. 18. de ref.) in qualibet synodo dioecesana sunt eligendi et adhibendi in examinibus pro collatione beneficiorum. Ex iure Tridentino sex saltem sunt eligendi, illa servata forma, ut ab Episcopo vel eius Vicario proponantur et a synodo i. e. per consensum maioris partis eorum, qui synodo intersunt, approbentur; qui sint graduati in theologia vel iure canonico aut alii clerici regulares vel saeculares, qui magis videbuntur idonei. Quae qualitates et modus electionis etiam in posterum erunt retinenda, cum Decr. « *Maxima cura* » nihil in hac parte immutet, sed se refert ad officium iam institutum et cognitum, quod ad novum munus in processu administrativo obeundum extendit. At minimus numerus sex examinatorum in cit. Decreto non est praescriptus, sed numerus relinquitur prudenti arbitrio ordinarii « tot numero quot Ordinarius prudenti suo iudicio necessarios iudicaverit »: nihilominus illud prudens arbitrium non videtur extendi ad strictam necessitatem duorum examinatorum vel consultorum, qui cum Ordinario constituunt duplex consilium in processu remotionis necessarium, secus dispositiones can. 6. de ordine assumendi examinatores et consultores essent vanae et superfluae, nec daretur locus parochi suspectos per exceptionem excludendi, aut Ordinario impeditum substituendi. Quare saltem senarius examinatorum et consultorum numerus fere videtur esse retinendus. *Villien* l. c. p. 90. sq. 94. sq.

Difficultati quoad numerum proveniente ex parvitate dioecesis providit S. C. Consist. 3. Octobr. 1910. ad V. « *Utrum Ordinarii eligere possint exradioecesanum* » R. « *Affirmative in parvis dioecesibus, aut quoties iusta aliqua causa intercedat* »; ad VIII. « *Utrum una eademque persona esse possit simul examinador et consultor* » R. « *Affirmative, sed non in eadem causa. Generalim tamen expedit ne plura officia in una eademque persona cumulentur* ». At non expedit ut Ordinarius inter examinatores accenseat suum Vicarium Generalem, cit. resol. S. C. ad VI.

quo elapso statim officio cadunt aut etiam antea si ante quinquennium synodus habeatur, quamvis post expletum quinquennium vel in nova synodo ante quinquennium habita possint de novo eligi. Quodsi synodus non habeatur, ipsorum loco sunt substituendi examinatores prosynodales et parochi consultores prosynodales, in quorum electione Ordinarius debet habere consensum Capituli cathedralis, aut, ubi Capitulum deest, Consultorum dioecesanorum (53). Quae substitutio pariter eodem modo fieri debet, si vel propter mortem vel ob aliam causam aliquis ex designatis a munere cessaverit (54). At removeri ab officio ab Ordinario non possunt,

(53) *Consultoris dioecesani* munus in iure communi nunc vigente nondum est constitutum: nihilominus praeunte S. C. de P. F., quae *consilia missionariorum* ad adiuvandos Vicarios Apostolicos in terris missionum constituenda curaverat (Cfr. Collect. S. C. de P. F. n. 239.), plura concilia particularia *consultorum dioecesanorum consilia* instituerunt, quae, ubi collegia canonicorum propter rerum conditiones nondum erigi poterant, capitula cathedralia supplerent in adiuvandis consilio et opera Episcopis. Cfr. Conc. Plen. Baltimorese III. (1884.) tit. II. cap. 2. n. 17. sq.; Conc. Plen. Australiense II. (1895.) n. 28. sq.; Conc. Plen. Americae latinae n. 242. sq. Quae praeformatio probante S. Sede introducta et mentio Consultorum in decreto quod dicitur pars futuri codicis, satis iudicant in futuro Codice esse instituendum *consilium consultorum dioecesanorum* pro dioecesibus, quae capitulo cathedrali earent, praesertim si attendatur responsum ad IX. S. C. Consist. 3. Octobr. 1910. « consultores dioecesani stant loco capituli in aliquibus dioecesibus ubi cathedrale capitulum erigi adhuc non potuit ». Cfr. quoque Decret. S. C. Consist. 31. Dec. 1909. de relationibus dioecesis et Visit. SS. Liminum c. VI. n. 58.

Non videtur legitima illa interpretatio a Besson l. c. t. 44. p. 524. data, quasi ex mente legislatoris nominatio novi consultoris vel examinatoris per se sit differenda ad proximam synodum, si modo adhuc remaneant tot numero, ut detur locus alicuius recusationi, idque ob suspicionem fraudis in anticipata nominatione. Quae fraudis suspicio aliena est ab eo, qui legis praescriptum observat; porro lex diserte praecipit ab Ordinario esse substituendum prosynodalem in locum synodalis demortui aut alia de causa a munere cessantis. Praeterea fraudis periculum arcetur ex obligatione obtinendi consensum capituli vel consultorum dioecesanorum; insuper ita electi ultimo loco veniunt seu vocandi sunt et semper contra hos sicut contra eos, qui in synodo electi sunt, manet ius recusationis ex parte parochi removendi.

Quod iure antiquo de examinatorebus synodalibus cautum erat, ut requireretur indultum apostolicum ad designandos extra synodum cum capituli consensu examinatores prosynodales (cfr. *Benedictus XIV.*, De syn. dioec. l. IV. c. 7. n. 9.), non amplius habet valorem.

(54) In computanda antiquitate electionis prae oculis habendum est responsum S. C. Cons. 3. Oct. 1910. ad X., ubi declaratur in computatione rationem non esse habendam praecedentium electionum, sed praesentis dumtaxat electionis, ita nempe, ut qui bis vel ter electus iam fuerit, an-

nisi gravis intercedat causa et accedat consensus Capituli cathedralis vel consultorum dioecesanorum. Inter quas causas speciatim illa commemoranda est, de qua cavet c. 7. Decreti, si secretum officii violaverint circa omnia, quae ratione muneris noverint, et maxime circa documenta secreta, disceptationes in consilio habitas, suffragiorum numerum et rationes.

914. Liberum non est Ordinario ex examinadoribus et consultoribus in singulis causis amotionis sibi adsciscere quos voluerit, sed determinate debet assumere duos seniores ratione electionis, aut si eodem tempore ipsorum electio est facta ratione sacerdotii, atque in paritate antiquitatis sacerdotii ratione aetatis. Quodsi examinadores vel consultores secundum traditam regulam assumendi ex causa in iure probata suspecti sint, ab Ordinario ex officio excludi possunt, quae exclusio pariter ab Ordinario est decernenda si ob eandem manifestam causam parochus, cum primum in causam venit, exceptionem suspicionis apposuerit: in locum vero exclusi aut quavis ratione impediti tertius vel quartus eodem servato ordine antiquitatis est substituendus. Quare, quae de recusatione iudicum suspectorum in iure statuta sunt et supra l. I. tit. V. § 3. sunt disputata, etiam hic ob similem iuris dispositionem sunt prae oculis habenda (55).

tiquior non habeatur illo, qui prima vice electus sit, dummodo pari die electio evenierit. Quodsi error in computanda antiquitate admittatur et assumptio hac de causa illegitima fuerit alieuius examinadoris seu consultoris, nullitas actorum inde non inducitur ex responso eiusd. S. C. ad XI.; Villien l. c. p. 107. sq.; Besson l. c. t. 45. p. 203. sq.

Ut Deer. « *Maxima cura* » quam primum post promulgationem executioni posset mandari, per modum temporalis provisionis in fine praecipitur, ut Ordinarii sine mora constituent aliquot parochos consultores; examinadores vero, si hi in dioecesi habeantur, de cathedralis Capituli vel consultorum dioecesanorum consilio aut in officio confirmentur aut novi eligantur servatis regulis de eorum electione can. 4. statutis.

(55) De recusatione iudicum cfr. cap. 17. 25. 35. X. de offic. et pot. iudic. deleg. I. 29.; cap. 36. X. de appell. II. 28.; Pirhing l. 29. n. 130. sq.; Bouix, De iud. t. I. p. 179. sq., De Episc. t. I. p. 474.; Droste l. c. p. 41. sq.; Lega, De iudiciis eccl. tom. I. n. 541. sq.; Amor Ruibal l. c. p. 333. sq.; Besson l. c. t. 45. p. 205. sq.

Illa tamen est disparitas cum processu iudiciali, quod in hoc iudex recusatus de sui recusatione non cognoscit, sed eam cognoscendam committit duobus aut tribus arbitris; at in casu de recusatione cognoscit solus Episcopus. Recte tamen Besson l. c. p. 207. prudens consilium ex Card. Genari proponit, ut extra casum recusationis evidenter fundatae, quam de plano admitti congruit, causa recusationis cognoscenda committatur duobus arbitris a recusato et paracho electis aut tribus antiquioribus iudicibus synodalibus.

915. Examinatores et consultores, ut fidelius et exactius suo munere fungantur, debent emittere formale et expressum iuramentum in prima sessione cuiuslibet causae sive amotionis sive revisionis actorum, quo ad tria se expresse obligent: 1° ad officium fideliter et sincere, omni humana affectione postposita, exequendum. 2° ad secretum officii religiose servandum circa omnia, quae ratione muneris sui noverint, maxime vero circa documenta secreta, disceptationes in consilio habitas, suffragiorum numerum et rationes, quorum indiscreta revelatio facile vel processui administrativo posset esse impedimentum, vel parocho iniustam infamiam inurere. 3° ad nihil prorsus recipiendum occasione officii etiam sponte et sub specie doni oblatum. Cuius iuramenti violatio, praeterquam quod violentem obligat ad iniusta damna reparanda, privatione officii consultoris vel examinantis aliisque poenis pro gravitate culpaē puniri potest (56).

916. Cum examinatores et consultores in actibus processus administrativi modo per suum consensum modo per consilium concurrere debent, forma quoque illius consensus vel consilii est praescripta. Consensum debet Ordinarius exquirere per secreta suffragia, quae simul cum proprio secreto suffragio per pluralitatem votorum rem dirimunt, ita ut illa sententia sit probata, quae duo saltem tulerit suffragia. In iis vero actibus, in quibus examinerum vel consultorum consilium exquirere tenetur, necessario quidem debet eos audire, at obligatione non tenetur ad eorum votum, quamvis concors, accedendi (57). In utroque vero casu de peracto scrutinio seu

(56) Iuramentum de postponenda humana affectione in examinandis concurrentibus ad parochias iam praescripserat Conc. Tridentinum examineribus synodalibus (sess. XXIV. c. 18. de ref.): decret. vero « *Maxima cura* » c. 7. iuramentum de solo secreto servando examineribus et consultoribus iniunxit, nulla formula praestandi iuramenti assignata; at per extensivum decret. S. C. Cons. 15. Febr. 1912. ampliatum est obiectum iuramenti eiusque formula est praescripta, quae est tenoris sequentis: « Ego N. N. examinador (vel parochus consultor) synodalis (vel prosynodalis) spondeo, voveo ac iuro munus et officium mihi demandatum me fideliter, quaecumque humana affectione postposita, et sincere, quantum in me est, executurum: secretum officii circa omnia quae ratione mei muneris noverim, et maxime circa documenta secreta, disceptationes in consilio habitas, suffragiorum numerum et rationes religiose servaturum: nec quidquam prorsus, occasione huius officii, etiam sub specie doni, oblatum, nec ante nec post, recepturum. — Sic me Deus adiuvet et haec Sancta Dei Evangelia, quae meis manibus tango ».

(57) Quodsi quaeratur, utrum secreta suffragatio sit ad valorem actus requisita, vix imprimis negari potest, quin saltem pro parocho, de cuius

de suffragio praestito scripta relatio in acta processus est referenda, quae ab omnibus qui scrutinio interfuerunt est subiungenda (58).

§ 5. DE INVITATIONE AD RENUNTIANDUM.

917. Primus gradus seu prima periodus processus administrativi continetur *invitatione ad renuntiandum* in forma canonica parochio removendo intimanda. Quoties igitur Ordinarius prudenter iudicaverit parochum incidisse in unam ex causis canonicis remotionis et inde ob bonum animarum esse a parochia amovendum, debet advocare duos examinatores a iure statutos atque omni re patefacta cum eis deliberare de veritate seu existentia et gravitate causae, ut per secretam suffragationem statuatur, sitne locus *formali* invitationi ad renuntiandum (59). Quae invitatio necessario praemittenda est, ut ad decretum amotionis deveniri possit, nisi agatur de casu insaniae, vel quoties non suppetat modus

remotione agitur, violatio legis in hac re constituat legitimam exceptionem, qua in recursu interposito impugnare possit decretum remotionis. Praeterea si consideretur scopus illius praescriptionis relinquendi plenam consiliariis libertatem in suffragio ferendo, cum in publica manifestatione propriae sententiae, quae sententiae Episcopi sit contraria, non parum ob reverentiam Episcopo debitam illa libertas restringatur, facile apparet per suffragationem non secretam legem violari in re valde substantiali, quae violatio iuxta can. 2. § 2. nullitatem actus inducat. Quodsi attendatur can. 6. formam actus praescribi, inde habetur aliud non leve argumentum ad probandum secretam suffragationem ad valorem actus esse necessariam: lex enim, quae formam actus ponendi praescribit, etsi *expressam* irritationem actus aliter positi non contineat, *implicite* videtur actum irritare. *D'Annibale*, Summ. theol. mor. v. I. n. 210. 211. 213.; *Reiffenstuel* in tit. II. de *Const.* n. 243.; *Villien* l. c. p. 114.; *Cappello* l. c. p. 89. Attamen per iteratam secreto suffragationem satis videtur defectus suppleri, nec ex integro totus processus cum novis dilationibus videtur esse redintegrandus.

(58) Licet § 3. canonis 6. dicatur scriptam relationem esse faciendum « in utroque casu » i. e. sive cum postulatus est *consensus*, sive cum exquisitum est *consilium* examinatorum vel consultorum, inde tamen *Card. Genari* l. c. p. 501. non infert consilium secreta suffragatione fieri debere, sed tenet etiam oretenus posse dari. Nec videtur scripto consignandum quod consilium dederint examinatores vel consultores, sed illud fuisse rite postulatum. Paulo aliter de scripta relatione in acta referenda sentit *Villien* l. c. qui eius obligationem non extendit ad casum in quo *consilium* dumtaxat examinatorum fuit requirendum, cuius rationes non sunt efficaces, si illa scripta relatio intelligatur *de solo facto requisiti consilii*, ut rite ostendit *Besson* l. c. t. 45. p. 336.

(59) Cit. Decret. can. 8.

invitationem intimandi (60). Prudens autem illud iudicium Ordinarius sibi efformare non potest, nisi aut motivum sit notorium aut de existentia causae tales habeat collectas probationes, quae prudenti dubio locum non dent; secus evidenti periculo exponitur voti contrarii examinatorum, nec simul satis consulit bonae parochi existimationi (61).

918. Constituto cum examinadoribus consilio seu commissione examinatorum, deliberatio est capienda super causis ab Ordinario allegatis, utrum videlicet verificentur omnes conditiones in lege descriptae sive quoad qualitatem sive quoad gravitatem causae eaeque sint notoriae aut rite probatae licet probationibus extraiudicialibus, et si agatur de VIII. vel IX. causa, utrum ab Ordinario ritae fuerint datae praeviae monitiones quin subsequuta sit emendatio, et exinde sit locus invitationi formali intimandae, in quam valide decernendam debent convenire saltem duo suffragia (62).

Quod si ex peracta suffragatione invitatio sit facienda, tum procedendum est ad citationem parochi, ut ipsi personaliter praesenti invitatio intimetur, vel ea in scriptum redacta securo modo transmittenda est ad parochum. Per se et generaliter loquendo invitatio est parochi proponenda in scriptis; sin autem verbis fiat, quia hoc medium tutius et expeditius in casu particulari iudicetur, Ordinario vel ipsius delegato, quem ad id expresse sibi substituerit, adistere debet aliquis sacerdos, qui actuarii seu cancellarii munere fungatur, ac documentum scripto conficiat de facta invitatione. Quod documentum ab Ordinario vel delegato, ab actuario et ab ipso parochi subsignatum in actis Curiae servandum est.

919. In invitatione sive scripto sive verbis facta debet parochus admoneri de causis seu rationibus invitationis factae, de argumentis, quibus causae illae comprobantur et de examinatorum suffragio postulato et obtento. Cavendum tamen est ne parochi patefiant nomina personarum, quae contra parochum recursum habuerunt, aut de ipso aliquid denun-

(60) Cit. Decret. can. 9.; Besson l. c. tom. 46, p. 204.

(61) Besson l. c. tom. 46. p. 200. sq. ubi aptis argumentis probat Ordinarium prudenter non procedere ad convocandos examinadores synodales, nisi iam collectas extraiudicialiter habeat plenas facti probationes; nec examinadores posse dare suum suffragium ex sola probabilitate facti etiam sub praetextu quod ex allegationibus parochi rei veritas melius potest patefieri.

(62) Cit. Decret. can. 10. § 2.

tiarunt, item nomina testium, quandocumque sive denuntiantes sive testes secretum postularunt aut citra ipsorum petitionem adsit periculum ne vexationibus vel alii gravi periculo exponantur (63). Eadem cautio adhibenda est quoad documenta aliaque scripta, quae causam respiciant, quae nequaquam parochi tradenda sunt, quoties periculum adsit ne ex eorum manifestatione scandalum in populo oriatur aut rixarum vel querelarum occasio detur; quod periculum si absit, non prohibetur quin parochi verbis manifestentur quae in memoratis documentis continentur, praesertim si inde petantur argumenta, quibus causa remotionis probatur, ut detur locus parochi defensionem. Nostris vero diebus, propter singulare periculum ne parochus apud tribunalia civilia querelam instituat tamquam de calumnia sibi impacta, vix ipsa scripta documenta parochi prudenter tradi poterunt. Propter eandem rationem in casu delicti *occulti*, quoties invitatio ad renuntiandum fiat per scriptum parochi tradendum, eadem cautio est observanda, et loco particularis causae in qua reapse nititur invitatio, manifestanda est causa sub generali aliqua formula v. gr. quia id postulat salus animarum vel bonum parochiae, reservata manifestatione causae specificae ad oralem audientiam, ad quam citandus est parochus; in qua manifestatione orali Ordinarius debet sibi associare unum ex examinatorebus, qui actuarii munere fungatur et scriptam relationem conficiat in acta referendam (*Gennari l. c. p. 537. sq.*).

920. Tandem in invitatione ad renuntiandum parochi intinandum est, post decem dies deveniendum esse ad amotionis decretum, nisi ipse intra hoc spatium temporis aut beneficio parochiali renuntiaverit aut demonstraverit causas pro remotione allegatas non subsistere seu iuridico fundamento carere. Spatium tamen 10. dierum potest ab Ordinario prorogari ad alios decem vel viginti dies, si parochus talem dilationem ad deliberandum vel ad propriam defensionem parandam postulet, modo inde non sequatur detrimentum animarum et accedat examinerum consensus.

921. Si parochus invitationi ad renuntiandum obsecundarit, loco causae ab Ordinario allegatae et quae forte in sui dedecus vertit, potest exprimere aliam causam sibi minus molestam et minus gravem, quae tamen honesta sit et vera, v. gr. expressam per formulam generalem, *ut Ordinarii desi-*

deriis obsecundet, ut bono parochianorum melius per alium consuli possit; nec prohibetur renuntiatio sub conditione facta, modo conditio ex iis sit, quas Ordinarius acceptare possit eamque de facto acceptet, qualis esset v. gr. permutatio cum alia parochia aut beneficio vel officio (64).

Facta a parochio renuntiatione eaque per acceptionem Ordinarii completa, hic debet eam publicare declarando beneficium vel officium ex renuntiatione vacans, quod statim ut tale, servatis servandis, potest alteri conferri.

§ 6. DE AMOTIONIS DECRETO.

922. Si parochus intimatae invitationi intra tempus utile non respondeat, tum ad effectum processus administrativae amotionis habetur ut *contumax*, nisi a respondendo iusta de causa fuerit impeditus. Quare Ordinarius, postquam constituerit invitationem rite factam parochio innotuisse neque legitimo impedimento fuisse impeditum quominus responderet, transactis decem diebus ab intimatione invitationis, cum consensu examinerum synodaliū potest procedere ad dandum remotionis decretum. Si vero non constat certo de invitatione ad parochum perlata, ea iteranda est modo securo ut ad ipsum de facto perveniat. Si vero ad parochum invitatio pervenit, sed is legitimo impedimento detentus comparere et respondere intra praefixum terminum non potuit, tum alleganti et probanti impedimentum terminus est prorogandus (65).

923. Quodsi parochus accepta invitatione velit se defendere impugnando causas sibi manifestatas pro remotione, id enim tantum ipsi permittitur impugnare, intra legitimum tempus decem dierum ab accepta invitatione debet illam suam defensionem seu impugnationem causarum scripto exarare et deducere (can. 15. § 1.). Qua in defensione ad com-

(64) At renuntiatio fieri non posset in favorem tertii vel sub reservatione pensionis in beneficium renuntiatum, quas condiciones Ordinarius approbare non potest. *Besson* l. c. p. 212.; *Gennari* l. c. p. 538. sq.

(65) Quodsi in Decret. l. c. sermo est de duobus aut tribus testibus; hic numerus non videtur ita taxative praescriptus, ut non possint a consilio Ordinarii et examinerum etiam plures admitti, modo non sint nimis numerosi et evitetur strepitus iudicialis et praesertim praecidatur occasio popularium turbarum. *Cappello* l. c. p. 100.; *Amor Ruibal* l. c. n. 356.; *Villien* l. c. p. 156. sq.; *Besson* l. c. p. 288. Paulo rigidius rem interpretatur *Il Monitore* vol. XXII. p. 540. Cfr. *Besson* l. c. t. 46. p. 333. sq.

§ 3. — Ea demum sit sententia in qua firmiter conveniant duo saltem ex Auditoribus, aut pars absolute maior praesentium, si tribunal plus quam tribus Auditoribus constituatur.

§ 4. — Si ad sententiam in prima discussione devenire iudices nolint aut nequeant, differre poterunt iudicium ad primum proximum eiusdem turni conventum, quem protrahi non licet ultra hebdomadam, nisi forte vocationes tribunalis intercedant.

Can. 32.

§ 1. — Re conclusa in Auditorum consilio, Ponens super actorum fa sciculo signabit partem dispositivam sententiae, idest responsiones ad dubia : quae a notario tribunalis partibus significari poterunt, nisi tribunal censuerit solutionem suam secreto servare usque ad formalis sententiae promulgationem.

§ 2. — Haec intra decem dies, aut ad summum intra triginta in causis implicationibus est peragenda : exaranda vero vel a causae Ponente vel ab alio ex Auditoribus, cui hoc munus in secreta causae discussione commissum sit.

§ 3. — Eadem lingua latina est conscribenda ; et rationes tam in facto quam in iure sub poena nullitatis continere debet.

§ 4. — Subsignatur a Praeside turni et ab aliis Auditoribus una cum aliquo ex notariis sacrae Rotae.

Can. 33.

§ 1. — Si sententia rotalis confirmatoria sit alterius sententiae sive rotalis sive alius tribunalis, habetur res iudicata, contra quam nullum datur remedium nisi per querelam nullitatis, vel per petitionem restitutionis in integrum coram supremo Apostolicae Signaturae tribunali.

§ 2. — Si duplex sententia conformis non habeatur, a sententia rotali ab uno turno lata datur appellatio ad turnum proxime sequentem iuxta *canonem 12*, intra tempus utile dierum decem ab intimatione sententiae, ad tramitem iuris communis.

Can. 34.

§ 1. — Si, introducta causa, actor renunciare velit instantiae, aut liti, aut causae actibus, id ei semper licebit. Sed renunciatio debet esse absoluta nullique conditioni subiecta, subsignata cum loco et die a renunciante, vel ab eius procuratore speciali tamen mandato munito, ab altera parte acceptata aut saltem non oppugnata, et a iudice deinde admissa.

§ 2. — Renuncians tamen tenetur hisce in casibus ad omnia consecutaria, quae ex his renunciationibus profluunt ad tramitem iuris communis.

TITULUS II.

SIGNATURA APOSTOLICA

CAP. I.

*De constitutione et competentia Signaturae Apostolicae.***Can. 35.**

§ 1. — Supremum Apostolicae Signaturae tribunal constat sex S. R. E. Cardinalibus, a Summo Pontifice electis, quorum unus, ab eodem Pontifice designatus, Praefecti munere fungetur.

§ 2. — Eique dabitur a Romano Pontifice adiutor, seu a secretis, qui iuxta regulas eiusdem Signaturae proprias, sub ductu Cardinalis Praefecti, omnia praestabit quae ad propositae causae instructionem eiusque expeditionem necessaria sunt.

Can. 36.

§ 1. — Praeter Secretarium erit etiam in Apostolica Signatura unus saltem notarius conficiendis actibus, conservando archivio, et adiuvando Secretario in iis quae ab eo ipsi committuntur: habebitur quoque custos conclavium eiusdem Signaturae: prior sacerdos, ater laicus.

§ 2. — Erunt etiam aliquot Consultores, a Summo Pontifice eligendi, quibus poterit examen alicuius quaestionis pro voto ferendo committi.

§ 3. — Quae ad nominationem, iusiurandum, obligationem secreti ac disciplinam pertinent, et pro administris sacrae Rotae constituta sunt, servantur quoque, cum proportionem, pro Apostolicae Signaturae administris.

Can. 37.

Supremum Apostolicae Signaturae tribunal videt tamquam sibi propria ac praecipua

1° de exceptione suspicionis contra aliquem Auditorem, ob quam ipse recusetur;

2° de violatione secreti, ac de damnis ab Auditoribus illatis, eo quod actum nullum vel iniustum in iudicando posuerint, in xta *can. 9*;

3° de querela nullitatis contra sententiam rotalem;

4° de expostulatione pro restitutione in integrum adversus rotalem sententiam quae in rem iudicatam transierit.

CAP. II.

*De modo iudicandi Apostolicae Signaturae.***Can. 38.**

Ad postulandam restitutionem in integrum et ad introducendum iudicium nullitatis contra sententiam rotalem dantur tres menses utiles a repto documento aut a cognita causa, ob quam ad haec remedia recursus fieri potest.

Can. 39.

§ 1. — Expostulatio ad Signaturam pro restitutione in integrum non suspendit rei iudicatae executionem.

§ 2. — Nihilominus ad instantiam partis recurrentis Signatura potest, incidentaliter sententia, inhibitionem executionis iubere, aut obligare partem victricem ad congruam cautionem praestandam pro restitutione in integrum.

Can. 40.

§ 1. — Libellus, quo causa introducitur, exhibendus est Secretario Signaturae Apostolicae.

§ 2. — Cardinalis autem Praefectus, una cum Secretario, accepta instantia, examinare debet, utrum fundamentum aliquod boni iuris habeat: quod si desit, instantiam ipsam quamprimum reicere; sin vero habeatur, tenetur admittere.

Can. 41.

§ 1. — In causa criminali, de qua sub *num. 2, canonis 37*, regulae processuales servantur, quae pro causis criminalibus a iure canonico statuuntur.

§ 2. — In aliis iudiciis, de quibus in *num. 1, 3 et 4, can. 37*, Signatura procedere potest sola rei veritate inspecta, citata tamen semper parte adversa, vel conventa, vel cuius intersit, et praefixo partibus congruo peremptorio termino ad iura sua deducenda.

§ 3. — Et in primo ex memorati iudicii casibus Apostolica Signatura inappellabili sententia definit utrum, an non, sit locus recusationi Auditoris. Quo facto, iudicium ad sacram Rotam remittit, ut iuxta suas regulas ordinarias procedat, admissio in suo turno, vel non, Auditore contra quem exceptio sublevata fuit, iuxta Signaturae sententiam.

In tertio casu de hoc tantum iudicat, sitne nulla rotalis sententia, et sitne locus eius circumscriptioni.

In quarto casu Apostolica Signatura, inappellabili sententia definit utrum, necne, locus sit restitutioni in integrum. Qua concessa, rem remittit ad Sacram Rotam, ut, videntibus omnibus, de merito iudicet.

Can. 42.

Cardinalis Praefectus, itemque Signaturae tribunal, si expedire reputent, convocare possunt Promotorem iustitiae et Defensorem vinculi penes sacram Rotam, et ab eis votum exigere, vel etiam petere ut de actibus rotalibus, quae impugnantur, rationes explicant.

Can. 43.

In reliquis, quae necessaria sunt ad iudicii expeditionem, et non sunt in praecedentibus canonibus, cauta, servari in primis debent, congrua congruis referendo, regulae pro sacra Rota statutae, et deinde normae iuris communis.

TITULUS III.

DE ADVOCATIS PENES SACRAM ROTAM ET APOSTOLICAM SIGNATURAM

Can. 44.

§ 1. — Advocati proprii ac nativi sacrae Rotae et Signaturae Apostolicae sunt advocati consistoriales.

§ 2. — Admittuntur tamen et alii sive sacerdotes sive laici, qui laurea doctorali saltem in canonico iure instructi, post triennale tyrocinium vel qua adiutores penes aliquem ex Auditoribus, vel penes aliquem ex advocatis rotalibus, facto experimento coram Rotali Collegio, ab eodem idonei reperti sint, diploma advocatorum acceperint, a sacrae Rotae Decano et ab uno ex notariis subsignatum, ac iusiurandum coram Rotali Collegio dederint de munere ex conscientia implendo.

Can. 45.

§ 1. — Advocati in causis coram sacra Rota et Signatura Apostolica agendis tenentur servare tum communes leges canonicas tum regulas horum tribunalium proprias; et in scripturis pro defensione exarandis lingua latina uti debent.

§ 2. — Tenentur insuper de mandato Decani sacrae Rotae aut Cardinalis Praefecti Signaturae Apostolicae gratuitum patrocinium aut gratuitam adsistentiam praebere iis, quibus sacra Rota aut Signatura Apostolica hoc beneficium concesserit.

§ 3. — Nefas eisdem est emere litem, aut de extraordinario emolumento vel immodica rei litigiosae parte sibi vindicanda pacisci. Quae si fecerint, praeter nullitatem pactionis, a sacra Rota congrua poena multari possunt, iuxta sequentem canonem.

Can. 46.

Collegium advocatorum consistorialium fungetur munere collegii disciplinae pro continendis in officio advocatis: qui, ex voto eiusdem Collegii, a sacra Rota reprehensionis nota inuri, poena pecuniaria multari, suspendi, vel etiam ex albo advocatorum expungi poterunt.

APPENDIX (*ad legem propriam*).

De taxatione expensarum iudicialium.

CAP. I.

De proventibus qui ad aerarium Sanctae Sedis spectant.

1º Acta quaelibet iudicialia in causis tum contentiosis tum criminalibus exarari debent in foliis sigillum Sedis Apostolicae referentibus, excepta prima instantia, et exceptis quoque foliis typis edendis, de quibus in *can. 25 et 26*. Folia quatuor paginis constant et paginae triginta lineis.

Pretium uniuscuiusque folii coram sacra Rota adhibendi est, lib. 1; coram Signatura Apostolica, lib. 2.

2° In eodem folio cumulari nequeunt acta diversa, quamvis ad eandem causam spectantia.

3° Quoties documenta in protocollo sacrae Rotae exhibentur sive plura sint, sive pauciora, singulis vicibus pendenda est lib. 1.

4° Pro actu quo declaratur concordare exemplar alicuius documenti cum autographo, ad singula folia, lib. 0,50.

5° Pro peritiis, si requirantur, et pro examine testium, si habendum sit, a requirente peritiam vel probationem per testes deponenda est penes officialem rotalem, pecuniae custodem, summa ab adiutore Praesidis tribunalis taxanda, quae ab eo censeatur sufficiens ad expensas peritiae vel examinis testium solvendas.

6° In taxanda hac summa adiutor aestimare debet, iuxta civilem Urbis usum, quid requiratur ad retribuendam peritorum operam, si de ipsa agatur, vel ad indemnitate testibus praestandam, tum ob itineris expensas, tum ob cessatum lucrum ex interruptione laboris, si de examine testium res sit. Praeterea tribunalis iura iuxta communes normas ei prae oculis habenda sunt.

7° Ad occurrendum expensis iudicialibus universe sumptis deponenda est in area nummaria sacrae Rotae prudenti Ponentis arbitrio pecuniae summa a 100 ad 500 libellas.

8° Proventus universi huc usque recensiti ad aerarium Sanctae Sedis spectant; et ad illud singulis mensibus transmitti debent iuxta regulam pro aliis Sanctae Sedis Officiis assignatam.

CAP. II.

De proventibus qui cedunt in retributionem operis a singulis praestiti.

1° Pro versione alicuius actus a lingua non in usu penes Romanam Curiam in aliam usu receptam, retributio pro singulis foliis, lib. 1,50.

2° Pro examinanda versione, et pro declaratione facienda a perito de eius fidelitate, ad singula folia, lib. 0,50.

3° Pro simplici transcriptione, ad singulas paginas, lib. 0,25.

4° Pro extrahendis ex archivio documentis vel fasciculo (*posizione*) alicuius causae, tabularius ministerium suum gratuito debet praestare, si agatur de re ultimis decem annis acta; si de antiquiori, ius habet ad lib. 5.

CAP. III.

De advocatorum et procuratorum proventibus.

1° Pro qualibet instantia exarata, lib. 5.

2° Pro concordatione dubiorum, ad singula dubia, lib. 5.

3° Pro interventu in examine testium in qualibet sessione, lib. 5.

4° Pro adsistentia examini, vel iuramento parti delato, lib. 5.

5° Pro congressibus cum cliente et cum aliis personis ad effectum causae, iuxta numerum et simul sumptis, a lib. 10 ad 100.

6° Pro accessibus ad tribunal, a lib. 5 ad 50.

7° Pro disputatione coram tribunali ad normam *can. 30*, a lib. 10 ad 25.

8° Pro examine omnium documentorum, a lib. 50 ad 300.

9° Pro eorum ordinatione et summarii compositione, a lib. 50 ad 100.

10° Pro exaranda defensione, a lib. 200 ad 1000.

11° Pro responsione, a lib. 100 ad 200.

12° Pro simplici adsistentia ad normam *can. 18*, a lib. 100 ad 200.

13° Harum omnium taxarum motio, seu *liquatio*, facienda est ad tramitem communis iuris a Praeside tribunalis.

CAP. IV.

De exemptione a iudicialibus expensis et gratuito patrocinio.

1° Pauperibus ius est exemptionis ab expensis iudicialibus, et gratuiti patrocinii, iuxta praescripta superius *can. 45*, § 2.

2° Qui pauperes absolute dici non possunt, sed ob aetam suam conditionem ordinariis expensis ferendis pares non sunt, ad earum reductionem ius habent.

3° Qui exemptionem ab expensis vel earum reductionem assequi velit, eam postulare debet, dato supplici libello Praesidi turni vel Auditorum coetus, qui causam iudicandam habet, adductisque documentis quibus conditionem suam comprobet. Praeterea, nisi agatur de iudicio a SS.mo commisso, demonstrare debet se non futilem neque temerariam causam agere.

4° Praeses turni postulationem ne admittat, nisi auditis, praeter partem postulantem, parte adversa, Promotore iustitiae ac Decano advocatorum consistorialium, requisitisque, si opus sit, notitiis etiam secretis super statu oeconomico postulantis.

5° Contra decretum Praesidis negantis exemptionem ab expensis vel earum reductionem, potest, intra utile tempus decem dierum, expostulatio fieri pro recognitione iudicii ad turnum, vel Auditorum coetum, cui causa iudicanda est.

6° Qui exemptionem ab expensis et gratuitum patrocinium concedit, simul debet unum ex advocatis designare, qui pauperis patrocinium vel adsistentiam suscipiat ad normam *can. 45*, § 2.

7° Si vero decreta tantum fuerit expensarum reductio, qui huiusmodi decretum tulit, debet simul normas saltem generales statuere intra quas reductio sit circumscribenda.

CAP. V.

De expensis in iudiciis coram Signatura Apostolica.

Eadem regula, congrua congruis referendo, servetur ac pro iudiciis coram S. Rota.

Datum Romae, die XXIX Iunii MDCCCXVIII.

De mandato speciali SS.mi D. N. Pii Papae X.

R. Card. MERRY DEL VAL

APPENDIX III.

Regulae servandae in Iudiciis apud Sacrae Romanae Rotae tribunal approbatae et confirmatae

TITULUS I.

DE INTRODUCTIONE CAUSAE APUD PONENTEM, DE CITATIONE
ET DUBIORUM CONCORDATIONE.

§ 1. — Quaelibet causa, coram Sacra Rota tractanda, committitur Auditori Ponenti, turni Praesidi, cui competit nonnulla acta iudicialia explere, uti infra explicabitur.

§ 2. — 1° Acta et documenta causae, etiam introductae, sive a partibus interesse habentibus, sive a dicasteriis remittentibus vel committentibus, potius quam ad Ponentem, directe ad *protocollum* Sacrae Romanae Rotae transmittantur (*Lex propria*, can. 19).

2° Acta quaelibet iudicialia in causis apud S. Rotam agendis, exarari debent in charta rotali bullata seu sigillum Sedis Apost. referentibus cum inscriptione S. Tribunalis, excepta prima instantia et exceptis quoque scripturis typis aut aliter edendis in scopum defensionis de quibus in can. 25 et 26 (*Lex propria*).

3° In causis, in quibus ad normam cap. IV, *Appendix* (*Lex propria*) concessum fuerit ius exemptionis ab expensis iudicialibus et gratuitum patrocinium, ad acta iudicialia exaranda non adhibetur charta rotalis bullata, firmo tamen praescripto §§ 207, n. 4 et 218.

§ 3. — Officialis conficiendis tabulis addictus taxam exiget, uti in *Appendice De taxatione expensarum*, cap. I, n. 3 (*Lex propria*) exposcens ut acta et documenta sibi exhibeantur in fasciculum collecta, proprio elencho munita, et numeris distincta.

Super fasciculo indicetur:

1° titulus causae seu nomen Ponentis et dioecesis, ad quam pertinet causa, eiusque obiectum seu argumentum;

2° nomen et cognomen partium, nec non procuratorum, si aderint.

§ 4. — 1° Officialis praedictus curabit ut procurator vel advocatus legitimum habeat mandatum *ad lites*.

2° Règula generalis esto, nisi aliqua obstet difficultas, exigendum esse, ut mandatum concessum sit expresse pro lite apud Sacram Rotam dirimenda.

§ 5. — Quum Officialis tabulario addictus *positionem* eiusque documenta in appositos libros iam bene disposita retulerit, haec ad tribunal Sacrae Rotae pertinere censentur.

§ 6. — 1° Positione in tabularium relata, et signatis super eadem numeris iam in protocollo notatis, Officialis eandem exhibebit D.no Decano, qui decreto statuet turnum ad causam dirimendam competentem, iuxta normam canonum 19 et 12 (*Lex propria*).

2° Formula decreti erit sequens:

“ R. P. D. N. N. (Nomen Praesidis turni et titulus causae).

N. N. actor vel appellans...

Adversus — N. N. vel decretum vel sententiam Die... Mense... Anno...

Videntibus RR. PP. DD. N. N. et N. (Praeside turni) Ponente „

§ 7. — 1° Formulae, quae in his regulis proponuntur, vim habent *directivam* et non *praeceptivam*, et fas erit easdem etiam italico aut gallico sermone redigere, si partes careant avvocato aut procuratore.

2° Pariter transgressio regularum proceduræ, quae hic statuuntur, effectum minime habet invalidandi actum, nisi id expresse et taxative sanciat.

§ 8. — Designato turno, Praelatus Decanus positionem remittit Officiali addicto conficiendis tabulis, qui relato in acta decreto, statim per Officialem distributorem illam transmittit Praesidi turni statuti ad normam can. 19 (*Lex propria*).

§ 9. — 1° Praeses turni designati, seu antiquior (can. 12, § 4) excepto casu indicato in § 6 eiusdem can. 12, “ *Per se est etiam Ponens seu Relator causae* ” (can. 21). Attamen “ *iusta accedente ratione declinandi hoc officium* ” (can. 21), interrogatis ceteris de turno Auditoribus, iste potest, speciali decreto, officium Ponentis committere alteri ex ipsis. Huius decreti formula erit sequens:

“ Die... Mense... Anno...

NX. subscriptus Ponens causae, auditis ceteris PP. de turno, committit proprium Ponentis munus NX. qui acceptavit; idque ad normam Can. 21, *Legis propriae*.

(Nomen Praesidis turni a Decano designati) „

2° Si causae commissio facta sit *dumtaxat pro voto* (can. 19, § 2), de causa vident omnes et votum proferunt, nisi aliud expresse caveatur in rescripto commissionis.

§ 10. — 1° Si quis Auditor, aut infirmitate aut alia iusta causa impediat quominus partem in turno habere possit, ei Praelatus Decanus substituit alium Auditorem, ad normam can. 12, § 5.

2° Hoc autem fit vel *ex officio*, vel etiam *ad instantiam partis*, et decretum debet notificari.

§ 11. — 1° Ista decreta Praeses turni aut Decanus illico nota faciet officiali tabulario addicto, ut ab eodem in acta referantur.

2° Decreta aut rescripta autographa in actis asservanda, subscripta sint oportet a Ponente vel a Decano, a quo prolata fuerunt.

§ 12. — 1° Omnia acta ad Ponentem spectantia, non exclusis iis, quae necessario requirunt Praelati subscriptionem, possunt etiam peragi a studii Adiutore, qui excepto casu contrariae dispositionis ex parte Ponentis (can. 3, § 2, *Lex propria*), eundem pro suo munere repraesentat. Idcirco in singulis posterioribus articulis, quando fit mentio de Ponente, comprehenditur etiam Adiutor studii, nisi expressis verbis, aut saltem implicite, excludatur.

2° Acta, quae semper requirunt Ponentis subscriptionem sunt: dubiorum concordatio, facultas typis edendi folia numero maiora quam lex concesserit, et rescripta, quibus Ponens admittit appellationem ad turnum ipsius Ponentis (§§ 82-95) vel ad alium turnum (§ 235).

3° Formula in dubiorum concordatione a studii Adiutore adhibenda erit sequens: « (Praemissa indicatione nominis R. P. D. Ponentis et causae tituli) *Obtinuit et N. N., Adiutor a studiis Domini Ponentis, de consensu partium mandavit disputari infrascriptum dubium... et destinavit diem...* » Actus a partibus subseribitur, et deinde studii Adiutor illum Ponenti subseribendum exhibet, nisi habuerit facultatem subseribendi dubium, quo in casu, subscriptioni Adiutor a studiis adiunget: *de mandato speciali Dni Ponentis*. Circa autem dubiorum concordatorum mutationem servantur quae statuuntur in § 33.

4° Quaedam acta, ut expensarum taxatio habitarum in peritiae confectione aut in testium productione, aestimanda prouti praescribit *Lex propria* (Appendix cap. I), num. 6, vel expensarum, aut mercedum taxatio, quae locum habere debet inter partes contententes, et inter partes earumque advocatos et procuratores, in executionem sententiae, commissa intelliguntur studii Adiutori, qui hisce incumbere debet, nisi expresse Ponens aut turnus sibi reservaverit eiusmodi negotii tractationem.

5° Adiutor subscriptionem apponens decretis, post proprium nomen semper qualitatem suam adiunget, consueta formula, quae, pro decretis, latina lingua exaratis, erit: *Adiutor a studiis*.

§ 13. — 1° Delegatio aut directe a Praelato Auditore, aut eo mandante, a suo studii Adiutore facta Adiutori a studiis alterius Praelati, effectum habet reddendi validum et iudicium actum ab Adiutore delegato positum; at haec fieri non debet, nisi ex gravi necessitate.

2° Delegatio in scriptis exhibenda est et in actis asservanda. — Nota fiet partibus interesse habentibus, antequam compleatur actus, in quo habita delegacionis fiet mentio.

§ 14. — 1° Ponens, si aliquod documentum aut notitia facti deficiat in actis, documenti exhibitionem aut facti notitiam exquirat, sive ante, sive post dubiorum concordationem.

2° Hoc pro diversitate adiunctorum pluribus modis fieri potest:

a/ vel vocando partem aut eius procuratorem seu advocatum, ut opportunas dent explicationes, aut quaesita documenta exhibeant, et ad hunc finem fit decretum « *Vocetur orator aut advocatus seu procurator pro audientia diei...* »;

b/ vel in scriptis ad calcem positionis, aut in folio positioni inserendo, explicatur ratio huius vocationis, communicanda ab ipso officiali, quo in postremo casu post formulam « *Vocetur...* » addatur « *iuxta mentem intus in folio expressam* ».

3° Convocationis mandatum ad notitiam partis aut eius procuratoris deducendum est vel directe a Ponente, vel per Officialem addictum tabulis conficiendis, qui a Ponente monitus, de eius mandato, partem aut procuratorem doceat.

4° Quando pars neque praesens est in Curia, neque suum habet procuratorem, tunc a Curiae dioecesanis aut ab alio Officio expetitur mandati executio; id autem fit per epistolam vel decretum, cuius Ponens redigit formulam, in qua (praemissa indicatione diei) in primo casu praescribit: « *Scribatur Episcopo.... Archiepiscopo iuxta minulam* »; in secundo vero casu: « *Idque (vel decretum hoc) notificetur Episcopo.... Archiepiscopo.... etc.* ».

5° Quaesitae explicationes seu elucidationes dubiorum non debent inservire ad renovandas *orales informationes*, quas *Lex propria* can. 30, prohibuit, sed simpliciter ad complenda acta et exquirenda documenta, quae erunt fundamentum defensionis scripto conficiendae et elucidationum oralium, quae ante definitivam sententiam dari poterunt in discussione orali aut turno, aut rotali collegio, iuxta normam § 67 et seqq.

§ 15. — 1° Officialis tabulario addictus quamprimum positionem deferet ad Notarium scriptorem, cuius est epistolae aut decreti transcribere exemplar ad Curias vel ad certum Officium transmittendum et hoc, a Ponente deinde subscriptum, mittetur ipsius Notarii subscriptione munitum, nec non sigillo tribunalis.

2° Si exemplar transcriptum parti interesse habenti remitti debeat aut eius procuratori *pro notificatione*, requiritur dumtaxat, pro fidelitate exemplaris, subscriptio Notarii, et tribunalis sigillum.

§ 16. — Introducta causa ut in superiori § 5, pars diligentior citationem conficit, qua partem adversam in ius vocat pro concordatione dubiorum ad normam can. 23, § 1 (*Lex propria*).

En formula :

Ex. gr. — *Romana — Subsidi.*

“ R. P. D. N. N.

Die... Mense... Anno...

Subscriptus instat, ut citeatur (vel citentur) N. N. degens... (vel degentes)... ad comparendum sive per se, sive per procuratorem legitime constitutum (verba: sive per se, sive per procuratorem legitime constitutum omittuntur, quando citatur Promotor iustitiae aut vinculi Defensor) coram R. P. D... Ponente, vel eius studii Adiutore in aedibus... (vel in sede tribunalis S. Romanae Rotae) die et hora... determinandis ad concordandum de dubio disputando (vel de dubiis disputandis), sin minus ad videndum subscribi infrascriptum (vel infrascripta); nec non destinari diem, qua habebitur turnus rotalis pro tractatione causae de qua agitur, et super praemissis fieri decretum.

Instante N. N. pro quo procurator...

Dubium (vel Dubia)... „

§ 17. — Ponens, aut eius Adiutor a studiis, exigere debent ut citationis actus et singula exemplaria redigantur in charta bullata, ad normam § 2, n. 2 et 3.

§ 18. — 1° Ponens aut eius Adiutor, si legitimum sit procuracionis mandatum, super supplici libello, exhibito a procuratore aut ab ipsa parte, designant tempus et locum comparitionis, sequenti decreto :

“ *Die... Mense... Anno...*

Citentur (vel citentur) N. N. ad comparendum sive per se, sive per procuratorem, hora... die... mense... in aedibus... vel in sede tribunalis etc., ad effectum, de quo in precibus.

N. N. Ponens „

2° Si pars petat et Ponens id expedire existimet, potest citationis decretum redigi italica lingua, aut etiam gallica.

3° Ponens, pro suo prudenti arbitrio, assignabit comparitionis terminum.

§ 19. — 1° Textus autographus citationis asservatur in actis, et parti adversae duntaxat transmittitur exemplar citationis decreti, per Notarium conficiendum, adhibita sequenti formula:

« R. P. D. N. N.

Die... Mense... Anno...

Citetur N. N. ... ad comparendum, sive per se, sive per procuratorem, hora... die... mense... in aedibus... (vel in sede tribunalis) ad concordandum etc. » — referendo textum petitionis acceptatae a Ponente in actu citationis, et ipsa dubia et nomina instantium, exceptione facta pro clausula: *et super his fieri decretum.*

2° Deinde tot exemplaria decreti citationis fiunt, et haec omnia Tribunalis Notarii subscriptione munita, quod sunt personae in ius vocandae. In textu autographo ad calcem adnotabitur numerus exemplarium, quae tradita fuerunt.

§ 20. — 1° Quum citandus sit Episcopus, aut E. mus Cardinalis decretum redigetur ad instar epistolae, iuxta sequentem formulam, subscriptae a Ponente et Notario: *Ego infrascriptus... S. Romanae Rotae Auditor in causa Ponens, Tibi notum facio instilisse NN. ... ut Amplitudo Tua, vel Eminentia Tua in ius vocaretur (vel iterum in ius vocaretur, si res de secunda citatione) coram infrascripto Ponente, vel eius studii Adiutore ad concordandum de dubio... Quamobrem decretum edidi, quod per praesentes Tibi communico, ad effectum ut, nisi legitima causa excuseris, excusationis causa per litteras significata, compareas vel per Teipsum, vel per procuratorem coram me infrascripto Ponente, vel studii Adiutore die... hora... in aedibus... vel in sede tribunalis ad concordandum... Dum haec Ampl. Tuae defero, Tibi omni bona et fausta a Deo adprecor... addictissimus famulus... ».*

2° Si eiusmodi litterae dandae sint E. mo Cardinali in praescripta formula post verba — *quod per praesentes Eminentiae Tuae communico ad effectum* — haec mutantur — *ut vel per litteras respondere digneris praesenti instantiae vel per procuratorem compareas coram... Dum haec Eminentiae Tuae refero, S. Purpuram deosculor et permaneo...*

3° Quamobrem edito consueto decreto « *Citetur...* » addatur: « *Episcopo vero, aut E. mo Cardinali, notificetur decretum in consueta forma litterarum* ».

§ 21. — Si mutandum sit obiectum citationis, ea pars tantum formulae citationis mutatur, quae refertur ad eiusdem finem. Hoc modo dicitur: « *ad videndum mandari eligi peritos ad effectum computandi... ad videndum mandari examinari testes in Curia dioecessana N. ... ad videndum mandari aperiri peritiam, taxari mercedem pro perito et pro summa taxata expediri mandatum contra citatum, iuxta rescriptum S. H. Ordinis, nec non mandari procedi ad ulteriora... vel ad videndum mandari taxari ordines et expensas in causa peractas et pro summa taxata expediri ordinem executorium... vel ad videndum declarari incidisse in poenas, in praecepto (vel in Const. Apostolicae Sedis) contentas, etc. ...* ».

§ 22. — Audientia Ponentis, in qua nempe Auditor Ponens aut eius Adiutor a studiis dant operam explendis singulis actis iudicialibus, locum habebit diebus determinatis, bis in hebdomada. Notarius tabulario addictus,

per appositam tabellam in tribunalis cancellaria affigendam rem notam faciet.

§ 23. — Audientiae *de turno* nuncupatae, pro quovis turno bis in mense ordinarie habebuntur, scilicet in prima et secunda medietate singulorum mensium. Harum rationem habebit Ponens in determinanda, ut moris est, audientia turni, de qua in can. 24, §§ 2 et 3 (*Lex propria*).

§ 24. — 1° Si pars in ius vocanda, Romae domicilium habeat, aut a procuratore repraesentetur, citatio transmittitur per manus apparitoris.

2° Apparitori pro exhibitione cuiuslibet citationis, actorum notificatione, aut intimatione facienda vel ipsi personae vel alteri pro eo in loco eius commorationis, debetur dimidium libellae italicae. Quando autem ista acta *ex officio* denunciantur sive a Tribunali, sive a Promotore iustitiae, sive a Vinculi Defensore, haec taxa ordinarie non debetur; attamen Ponens mandare potest ut taxa praecipiat a summa iam deposita a parte, in cuius favorem acta praedicta decreta fuerunt, salvo iure eandem taxam repetendi, quando expensarum iudicialium fiet definitiva computatio.

3° Quoties pars in iudicium vocata neque suum procuratorem habeat, neque in Urbe commoretur; et ad eius commorationis locum facile non sit aut opportunum mittere tribunalis cursorem, citatio per officium tabellariorum remittetur Curiae ab Officiali distributore, ut eandem, *servatis servandis*, parti conventae transmittat. Transmissionis epistola *commendanda* est, et fides factae expeditionis asservanda in actis: id autem observari debet sive epistola *ex officio*, sive ad instantiam partis transmittatur. — Verum Ponens pro suo arbitrio permittere vel iubere potest, ut non ope Curiae sed directe epistolam officialis distributor remittat parti conventae per officium publicum tabellariorum cauto tamen quod in actis constet de facta traditione; et hoc obtinetur per schedulam quae traditionem testetur factam, quaeque italice vocatur: *ricevuta di ritorno*.

4° Quando ignoratur locus habitationis partis conventae, editur citatio per edictum, et decretum citationis inseri potest in *Commentario Officiali* Sanctae Sedis, non exclusis aliis modis, qui ad finem tutius et efficacius obtinendum inserviant.

§ 25. — 1° Cum citatio aut quilibet alius actus notificandus sit ab apparitore, seu cursore, hic non modo super textu autographo, sed etiam super exemplari notabit diem, nomen personae, cui remiserit exemplar, eiusque domicilium, nec non apponet suam subscriptionem. Super textu autem autographo ita scribetur: « (Data...) *Io sottoscritto* Cursore ho notificato copia simile al presente originale al Signor NN. domiciliato in Roma Via... consegnandola nelle mani di NN., domestico, che s'incaricò della consegna dell'atto. NN. cursore del tribunale della S. R. Rota ».

2° Super exemplari, aut exemplaribus, cursor eandem faciet relationem, excepta sequenti variatione: « *Ho notificata la presente copia conforme al suo originale, etc.* ».

§ 26. — 1° Elapso citationis termino, quodecumque sit eius obiectum, ut in § 21. si citatus, qui non repraesentatur a procuratore vel avvocato, non compareat, neque iustam adducat suae absentiae causam, pars adversa potest illius contumaciam accusare, dummodo locum habuerit secunda citatio, aut intimatio, sicut in sequenti paragrafo.

2° Ponens, pro suo prudenti arbitrio, potestatem habet:

a) vel secundam citationem edendi, addita comminatione, quod si citatus non compareat, iudicium continuabitur, declarata contumacia;

b) vel intimationem seu notificationem faciendi, ut in § 30, n. 1.

c) Notificatio vero vel intimatio fit praefigendo terminum, quo perdurante, expectatur an forte pars validas adducat rationes ut oppositionem faciat actui iam expleto et purget suam contumaciam (can. 24, *Lex propria*).

3° Cavendum erit, ne nimis longa dilatio concedatur in prima citatione transmissa parti non repraesentatae, quum magis expediat terminum in altera protrahere, in qua comminatio exprimetur, *ad ulteriora, elapso termino, procedendi*, declarata contumacia.

4° Secundae citationis formula eadem erit ac prima. Dumtaxat post verba " *NN. instat ut citeetur* ", addatur: " *pro secunda vice* ", et in Ponentis decreto ad calcem, post alia: " *in aedibus (vel sede)* " addatur: " *cum declaratione quod si non obstante secunda citatione, pars non compareat, dubiorum formula ex officio statuetur, et iudicium in eius contumacia continuabitur* ".

5° Si vero agatur de Episcopo vel de E.mo Cardinali haec mutantur in formula litterarum: " *cum declaratione quod si non obstante hac secunda citatione Amp. Tua vel Eminentia Tua neque respondeat neque compareat ad normam primae citationis dubiorum formula ex officio statuetur et iudicium, in eius absentia continuabitur* ".

6° Effectus declaratae absentiae, hoc in casu, est ut praeventus censeatur iuri suo renunciasse et se remisisse iustitiae sacri tribunalis. Atamen dubiorum concordatorum formula ei notificanda erit.

7° Quod si neque post secundam citationem pars compareat, Ponens, attenta accusatione partis quae comparuit, suo decreto contumaciam declarabit, formulas dubiorum proponet, et determinabit diem rotalis audientiae. Contumacia potest etiam declarari *ex officio*.

§ 27. — Quoties Ponens opportunum non ducat secundam citationem concedere, regulam generalem sequitur, nempe quod in actis iudicialibus expletis *non praesente parte*, quando haec prius non fuerit contumax declarata, relativum decretum semper munit clausula: " *non praesente parte et notificetur, vel cum intimatione....* "; quamobrem parti datur notitia de eodem actu, ut si casus ferat, intra tempus utile possit illum impugnare.

§ 28. — 1° Si procurator legitime constitutus ab actore aut a reo, citatus non compareat, ei non datur secunda citatio, sed fit intimatio actus aut notificatio, assignato congruo termino ad comparendum vel ad respondendum, quo frustra elapso, declaratur contumax.

2° Adversus procuratorem contumacem non secus ac contra ipsam partem contumacem proceditur ad normam § seq.

3° Adversus procuratorem qui negligentiae aut fraudis reus, qualicumque ex causa, ob non adimpletas obligationes, vi mandati procuratorii etsi gratuito susceptas, suum clientem graviter laeserit, applicari possunt remedia disciplinaria, ad normam can. 46 (*Lex propria*). Tunc cavendum erit ne pars indefensa in iudicio maneat, vocato etiam, prouti casus ferat, in causam Promotore iustitiae, ad normam § 97.

§ 29. — 1° Semel declarata contumacia, huiusmodi decretum ab apparitore denunciatur vel ipsi *personae* aut alteri pro eo in *loco eius commorationis*, ad normam § 25. Posthac quaecumque acta, sententiae aut decreta, durante litis periodo prolata, parte absente, censentur tamquam habita in contradictorio; etsi citatus non compareat in posterioribus audientiis, nullus alius actus vel decisio intimabitur aut notificabitur eidem utpote contumaci, excepto decreto concordationis dubiorum, quod semper notificari debet.

2° Pariter notificanda erit quaelibet petitio, aut reconventio non significata in prima citatione, praefixo congruo termino ad respondendum.

3° Si contumax, durante iudicio, compareat, causam *in statu et terminis*, in quibus reperitur, acceptare debet, excepto casu quo, promotor contumaciae incidentaliter iudicio, ab eadem possit se purgare.

§ 30. — 1° Formula, quae exequitur decretum *cum intimatione*, est simplex et constans, quia per hanc datur notitia de actu expleto aut explendo "*Intimetur N. N. procuratori quod dominus Ponens die... in sede tribunalis processit ad dubiorum concordationem, instante N. N. parte adversa... aut procedet ad testium examen...*". E contra, decreto notificando praemittuntur sequentia verba: "*Notificetur N. N. quod die tali, etc.*" et sequitur integer textus decreti. Si vero agatur de notificanda petitione exhibita, fit eiusdem breve summarium et innuitur, iudicem notificationem adversae parti fieri statuuisse. — Utrumque decretum sive *intimationis* sive *notificationis* charta conficietur rotali bullata a Notario subscriptum, et tribunalis sigillo munitum.

2° Formula accusationis *contumaciae* vel *absentiae* in vim § 26 n. 6 haec est: "*Die... mense... anno... comparuit N. N. ... et expectata hora praefixa diei... mensis... anni... et dimidia parte horae immediate sequentis signata (vel pulsata), attenta... citatione... et notificatione aut intimatione, accusavit contumaciam, vel absentiam, partis N. N. ... et protestata est, pelens ut, non obstante dicta contumacia, vel absentia, procedatur ad ulteriora...*". Ponens consuetum edit decretum: — "*Obtinuit et Dominus mandavit procedi ad ulteriora*", — et ad normam praecedentis paragraphi, parti contumaci tale decretum notificabit, addens actui declarationis contumaciae, *et notificetur*; quocirca Notarius scriptor notificat decretum iuxta consuetam formulam.

3° Declarata *contumacia* vel *absentia* formula decreti, quo proceditur ad dubiorum contestationem, erit sequens: "*Attenta unica (vel duplici) citatione N. N. intimata sub diebus... mensis... anni... cum denunciatione quod si non compareret, nihilo secius in eius contumacia dubiorum formula et dies audientiae turni statuerentur, attenta accusatione et declaratione contumaciae vel absentiae, facta die... mense... anno... Ponens infrascriptus mandavit proponi causam sub dubiis infrascriptis, et destinavit turnum dici... praesente tantum una parte NN. vel eius procuratore NN. et notificetur*".

4° Quando exaratum non sit formale decretum declarationis contumaciae, aut absentiae hoc inseri potest in decreto, quo concordantur dubia, aut alius actus iudicialis ponitur aut instruitur hoc addito quod, *attenta unica vel duplici citatione aut intimatione, declaratur contumacia vel absentia. Exinde Ponens, etc.*... Cavendum tamen est, ne desit praescripta notificatio.

5° *Congrua congruis referendo*, hic processus servetur, et adhibeantur formulae consimiles, depromptae e subiecta materia, in multimodis incidentibus, quae comitari possunt causae evolutionem, quaeque seiungi non debent ab integro et fideli contradictorio.

§ 31. — 1° Ea die, qua pars diligentior comparuerit ad concordanda aut proponenda dubia, Ponens, post expletam eorumdem concordationem, determinabit quae pecuniae summa et a quonam solvenda sit, tamquam depositum iudicium pro expensis iudicialibus (*appendix — Lex propria — cap. I, n. 7*); et etiam *ad cautionem* pro decretorum, aut rei iudicatae executione, si Ponens id opportunum duxerit.

2° Deponenti tradetur syngrapha receptionis summae depositae, cuius aut exemplar a Notario redactum, aut ipsum *autographum* in actis servabitur.

3° Decretum praescribens depositum exaratur in ipso actu contestationis et concordationis dubiorum. Ut autem ad depositi executionem deveniatur, Ponens in actorum fasciculo, qui immediate transmittendus est officiali addicto tabulis conficiendis, sequens ponet decretum: “ *Folium concordationis dubiorum iniatur actorum fasciculo et fiat depositum summae, uti in decreto* ”.

4° Quando conveniens sit, rem pertractare aut causam instruere sub *secreto*, Ponens aut Iudex Instructor appositum decretum conficiet, praescribendo: “ *Causa sub secreto agatur — aut — pars N. N. et eius procurator iuramentum dent de secreto servando* ” — et hoc iuxta formulam ab ipso Ponente aut Iudice Instructore praescribendam.

§ 32. — 1° Si partes compareant et singulae quoad dubiorum formulam et diem audientiae consentiant, quin Ponens aliquid excipiat, hoc conficitur decretum: “ (indicato causae titulo et die) *Obtinuit* (scilicet instans, quod petierat, obtinuit); *et mandavit Dominus Ponens disputari dubium infrascriptum... et destinavit turnum die N. N. altera parte praesente vel partibus praesentibus aut eorum procuratoribus... — N. N. Ponens* ”.

2° Partibus non concordantibus, Ponens, non autem eius studii Adiutor, potest nihilo secius proponere ex officio formulam dubiorum, quae disputanda sunt, et decretum ita exaratur: “ *Obtinuit, et Dominus, non concordantibus vel altera non consentiente in formulam dubiorum, ex officio mandavit disputari... partibus praesentibus* ”.

3° Si partes non convenient in formula dubiorum aut circa diem propositionis causae, aut Ponens proposita dubia minime acceptet, neque ad dubiorum concordationem *ex officio* procedat, quaestio ad turnum remittitur, et id locum habet etiam in casu, quo partes appellationem a dubio concordato *ex officio* interponant, de qua incidentaliter quaestione agit can. 24 (*Lex propria*). Quum autem in tali casu requiratur specialis procedendi modus, servandus etiam in decisione aliorum incidentium, de hisce dabitur certa regula in sequenti Titulo III.

4° Actus concordationis dubiorum subscribetur a partibus et a Ponente, ad normam § 12, n. 3.

§ 33. — 1° Facta dubiorum concordatione, sive a Ponente, sive a turno, formula mutari nequit, nisi per decretum Ponentis aut turni, prout alteruter illam statuerit.

2° Mutatio autem dubiorum fit vel ad *instantiam* unius ex partibus aut Promotoris iustitiae, aut Defensoris vinculi, audita etiam parte adversa vel *ex officio* a Ponente aut a turno, promota quaestione incidentaliter et citatis partibus. Hoc autem servandum est etiam in casu, quo Ponens aut turnus *ex officio* determinaverit formulam dubiorum, partibus discordantibus (can. 24, *Lex propria*).

3° E contra, dies causae decisioni statuta, mutari potest *ex officio*, quin praecesserit petitio unius ex partibus, et non obstante earum oppositione, ad normam § 66.

§ 34. — 1° Ponens curabit a partibus omnem curam, diligentiamque adhiberi, ut dubia in audientia concordentur, et ad turnum non remittantur; nam haec concordare facilius est Ponenti, quam turno.

2° Si pro concordatione dubiorum deficiant necessaria documenta, Ponenti fas est, etiam *ex officio*, dilationem concedere, ut eorundem formula determinetur cum plena causae cognitione.

3° Est in facultate Ponentis differre diei determinationem pro discussione causae, si huic, ex controversiae adiunctis, dies neque probabiliter certa assignari possit.

§ 35. — 1° In appellatione a sententia rotali ad alium turnum, formula haec erit: "*An sententia rotalis sit confirmanda, vel infirmanda in casu*". Si petitio fiat, ut turnus sententiam incidentalem revocet, adhibeatur formula: "*An sit standum, vel recedendum a decisis in casu*".

2° Si appellatio fiat a sententia alterius tribunalis, non adhibetur formula: "*An sententia sit confirmanda vel infirmanda*", sed in quaestionem adducitur ipsum meritum quaestionis appellatae, ex. gr. "*An constet de iure patronatus in casu*". Tunc autem apprimè advertendum est, ne dubium limites sententiae appellatae excedat, secus enim non amplius esset competens S. Rotae tribunal, ad normam can. 14-17 (*Lex propria*).

3° Si autem sententia appellata tribunalis inferioris ob nullitatem impugnetur, formula erit sequens: "*An constet de sententiae nullitate in casu*".

§ 36. — Si in his actis explendis post concordationem dubiorum altera pars non sit contumax, sed tantummodo absens, tunc fit ei intimatio sequenti formula: "*R. P. D. NN. (Indicatio tituli causae et diei). Intimetur NN. ex adverso principali, vel eius procuratori NN. qualiter Dominus in prima audientia omnino edet decretum... vel exculiet testes... et ideo citetur ad contradicendum, si et quatenus, etc. ... alias, etc. ... Instante NN. principali sive, ... Notarius*".

§ 37. — 1° Si causa ante vel post dubiorum concordationem, apte non proponeretur instructa, ita ut opus esset, aut per testes, aut per iusiurandum, aut per peritiam, aut per interrogationes proponendas partibus, aut per quaevis alia media, novas probationes obtinere, officium Instructoris causae a Praefato Decano committetur Auditori alius turni, firmo remanente Ponente iam designato, iuxta normam can. 22 § 2 (*Lex propria*) et iuxta §§ 101 et seq.

2° Decretum Domini Decani, quo deputatur Instructor, et processus ratio praescribitur, potest provocari a Ponente vel *ex officio* vel *ad instantiam partium* vel in executionem *rescripti commissionis*.

§ 38. — 1º Si ex actis instantiae iudiciali praevis, et praecipue ex dis-
cussione, quam partes habuerunt ad concordanda dubia, Ponens perspi-
ciat, nec difficile, nec infructuosum esse concordiam experiri inter partes,
hanc debet eisdem consulere, viam sternens ad concordiam. Haec autem
unice decerni potest a turno, cui res a Ponente remittetur.

2º Si turnus proponat concordiam, aut propositam acceptet, fit de-
cretum: "*Placere de concordia et ad D. Ponentem iuxta mentem*". Mens
autem significat Ponenti condiciones servandas in concordia incunda,
eademque, nisi turnus has secretas manere decernat, debent partibus
interesse habentibus manifestari.

3º Facultates turni aut Ponentis hac in materia repetuntur a com-
muni, aut speciali iure circa *alienationes* aut *transactiones*.

§ 39. — 1º In causis criminalibus et in iis quae natura sua ordinem
et bonum publicum respiciunt, tribunal *primae instantiae*, quoad ordinem
stricte iudicalem, nequit repraesentari a procuratore avvocato proprio,
sed ordinem et bonum publicum defendet Promotor iustitiae apud S. Rotae
tribunal.

2º Si iudicium secundae aut ulterioris instantiae instituitur a Pro-
motore iustitiae (qui vulgo nuncupatur *fiscalis*) Curiae sententiam profe-
rentis, istud a Promotore iustitiae S. Rotae continuabitur, qui *instat apud*
Ponentem, ut citelet partem appellatam, et in posterum si opus sit, petit,
ut Ponens a Promotore seu a *fiscali* Curiae ultiores notitias aut eluci-
dationes, meritum rei respicientes, exquirat.

§ 40. — 1º Attenta natura *actionum popularium ex bono publico* insti-
tutarum, quum eiusmodi causae agitantur, potest constitui procurator,
qui apud S. R. Rotam repraesentet aut parochiam, aut mensam episco-
palem, aut in genere iura entium vel publicarum administrationum, aut
quamlibet iuridicam personarum societatem aut aliquem fidelem, sibi pro-
ponentem, vigore dictae actionis, bonum publicum tueri.

2º Circa legitimitatem aut admissionem talis Procuratoris, in sin-
gulis casibus Ponens cognoscit et iudicat, praehabito etiam, si oporteat,
voto Promotoris iustitiae.

3º Iste procurator documenta et allegationes iuxta regulas communes
adducere valet; eius vero deductiones et animadversiones exhibendae sunt
Promotori iustitiae (si causa non sit criminalis) ante statutum tempus pro
mutua defensionum traditione, uti praescribit § 46. Promotor iustitiae his
deductionibus, si eas iudicat pro tuenda iustitia sufficientes, potest adhae-
rere, declarans se nihil habere, quod addat.

4º Quum agitur sive de dubiis concordandis, sive de aliquo incidenti
dirimendo, Promotor iustitiae, apud Ponentem citat hunc procuratorem,
non secus ac alios.

§ 41. — 1º In causis criminalibus, in quibus, accusante Promotore
iustitiae, hoc intenditur, ut applicentur poenae ecclesiasticae contra de-
linquentes, admittitur accusator privatus aut eius procurator, qui vi ca-
nonicae actionis popularis, agit tamquam adhaerens Promotori iustitiae
ad tuendum spirituale fidelium bonum, et ad faciliorem reddendam veri-
tatis inquisitionem et iustitiae administrationem.

2º In his causis Promotor iustitiae non gaudet privilegio cognoscendi
in antecessum defensiones adversariorum, uti cavetur in § 47; hinc suas

scriptas deductiones exhibere tenetur, etiam prius quam pars adversa suas illi notas fecerit.

§ 42. — Promotori iustitiae competit causis interesse, quoties id exigit eius officii ratio, aut ad interessendum vocetur a Ponente aut a turno sive *ex officio*, sive ad *instantiam partis*.

TITULUS II.

DE DOCUMENTORUM ET DEFENSIONUM EXHIBITIONE ET DE ORALI DISCUSSIONE.

§ 43. — Sententiae, decreta et acta in iudicio apud S. Rotae tribunal discutienda, debent exhiberi officiali addicto tabulis conficiendis, *saltem decem dies* ante dubiorum concordationem, can. 25, § 1 (*Lex propria*).

§ 44. — Circa documenta, quae pars exhibere sibi proponit ad suam defensionem et allegationum comprobationem, quae continentur in defensionibus editis, de quibus erit sermo in § sequenti, servandae sunt quaedam normae quoad *terminum*, *locum* et *formam* exhibitionis.

a) Quoad *terminum*, oportet ut documenta exhibeantur saltem *triginta dies* ante causae discussionem.

b) Quoad *locum*, necesse est ut deponantur in officio *protocolli*, ut ibidem examinari possint a partibus earumque advocatis; quum non modo istis, verum etiam singulis Auditoribus, Promotori iustitiae et vinculi Defensori ea asportare non liceat, can. 25, § 2 (*Lex propria*). Attamen Ponens aut turnus exigere possunt, ut dicta documenta sint typis edita, in summarium relata.

c) Quoad *formam*, necesse est, ut documenta exhibeantur in charta rotali bullata, si agatur de actis apud S. Rotam confectis; cetera ordinarie, tantum *in forma authentica*, in fasciculis colligata, paginis in numeros distributis et addicto documentorum indice, ut superius dictum est (can. 25, § 3 *Lex propria*).

d) Quaevis documentorum exhibitio subiacet taxae libellae unius (*Appendix cap. I, 3, Lex propria*).

e) Facta exhibitio alteri parti *ad instantiam* ipsius procuratoris est denuncianda; aliter *ex officio*.

f) Denuntiatio fit per simplices litteras, a Notario subscriptas. Peractae exhibitionis fidem faciat cursor in calce documentorum.

§ 45. — 1° Sub vocabulo "*Defensio*" de quo in can. 26, § 1, comprehenduntur tam *scriptura*, quam *summarium*, quae *semper typis edenda sunt*, can. 26, § 1, 2 (*Lex propria*).

2° Summarii documenta debent esse postillis munita et in indicem distributa, relata paginarum numeratione.

3° In fronte scripturae dubia semper referenda sunt.

§ 46. — Defensionis distributio fit:

1° In termino triginta dierum ante causae discussionem.

2° Duplici exemplari singulis iudicibus (triplici autem exemplari iis iudicibus quorum studio addictus sit iuvenis a *secretis*), nec non Promotori iustitiae et Defensori vinculi in causis, in quibus respective intersunt, et uno exemplari iudicum Adiutoribus a studiis.

3° Unum exemplar transmittetur parti aut partibus interesse habentibus, nec non Notariis et officialibus cancellariae tribunalis addictis.

§ 47. — 1º In causis non criminalibus, Promotori iustitiae defensiones exhibeantur, saltem decem dies, vinculi autem Defensori viginti dies ante terminum statutum pro distributione defensionum.

2º Hi tenentur exhibere in dictis causis suas defensiones et responsiones, ad minus, vigesimo die ante causae discussionem.

§ 48. — Scripturarum distributio et permutatio locum habet in aulis *tribunalis, coram Notario*, qui super exemplari, in actis osservando, fidem faciet in margine, de observantia enunciatorum praescriptionum. Ad eundem spectat, opera apparitoris ad Auditores indicantes, eorumque Adiutores a studiis, nec non ad Promotorem iustitiae et vinculi Defensorem (si hi in causa interveniant) transmittere exemplaria ad ipsos pertinentia.

§ 49. — Responsiones intra terminum viginti dierum post distributionem defensionis, et saltem decem dies ante discussionem causae, exhibebuntur tribunali, modo superius indicato, una cum novis, si quae deducenda sint, documentis, can. 27, § 1 (*Lex propria*).

§ 50. — 1º Si responsioni unius partis, praesertim ob novorum documentorum allegationem, alteri parti videatur necessarium opponere replicationem, haec permittetur a Ponente, etiam vi can. 27, § 3 (*Lex propria*), assignato termino peremptorio pro exhibitione huius responsionis. Sicut *replicatio*, ita absolute vetita non est *triplicatio*, etc., iuxta iuris regulas, cauto tamen, ne in hoc lateat fraus eludendi continuatis dilationibus iustitiam.

2º In quolibet casu, etiam ab ultima responsione et scripturarum aut documentorum exhibitione, debent decurrere decem dies ante discussionem et causae definitionem, firmo praescripto § 55; relativa autem decreta parti adversae notificentur.

§ 51. — Elapsa ultima dilatione, concessa pro responsionibus et documentorum exhibitione, censetur *conclusum in causa*, nec amplius possunt partes ulteriora documenta aut scripturas producere (can. 27, § 2, *Lex propria*).

§ 52. — 1º Urgente tamen gravissima ratione, Ponens, *mediante decreto*, poterit ulteriora documenta admittere, clausa quoque supradicta periodo instructoria, aut paulo antequam habeatur audientia turni pro decisione causae, dummodo pars interesse habens apte probet, se *ad ultimum* eadem reperisse documenta (can. 27, § 3, *Lex propria*).

2º Decretum, quod hanc exhibitionem documentorum admittit, ad normam § 50, notum fiet parti adversae, eidem concessio congruo tempore pro responsione, sub poena *absolutae nullitatis* iudicii, etiamsi pars iuri notificationis renunciet (can. 27, § 3, *Lex propria*).

§ 53. — Formulae relativae sequentes esse possunt:

1º (Indicatio diei et causae tituli uti prostat in positione) NN., *ut probatur ex unitis allegationibus et attestationibus, nonnisi ad ultimum reperit nova documenta quae exhibet; ideo instat ut admittantur, iuxta canonem 27, n. 3 (Lex propria)* (Subscriptio).

2º Supra dictam instantiam, quae, sicut quaevis alia, debet in charta rotali bullata exarari, Ponens, nisi eam reiecerit per verba: *Nihil, vel Negative, vel Non expedire*, admissionem rescribit, decreto sequenti:

« (i) Ponens, *attenta instantia NN. uti supra porrecta, attentis rerum adiunctis unde probatur nonnisi ad ulti-*

mum documenta, quae simul exhibet, fuisse reperta, haec eadem documenta admitti in iudicium permittit, congruo termino... dierum concesso, ut super iisdem respondere possit pars adversa. Ideoque mandavit notificari...

(NN. Ponens) „.

3° Si fiat instantia ad obtinendam *replicationem*, in eadem notandum erit, quatenus sint *documenta* aut *probationes*, quae ulteriorem declarationem requirunt.

4° Decretum fit a Ponente super eodem libello petitionis, exarato in charta rotali bullata, in actis asservando; notificatio autem fit per exemplar transcriptum, et a Notario subscriptum, pariter in charta bullata.

5° Editio decreto, positio ad officialem protocollo addictum transmittitur, adiecto rescripto: „ *Uniatür fasciculo actorum et notificetur* „.

§ 54. — Ponentis est respuere omnia documenta et petitiones, quae praeseferunt tantummodo indolem *moratoriam* aut *aemulatoriam*, can. 27, § 4 (*Lex propria*).

§ 55. — 1° Termini ut supra constituti ad instantiam partium aut ex officio, a Ponente prorogari possunt; decreta autem seu rescripta exinde edita partibus notificanda sunt.

2° Ponens coarctationem terminorum inducere curabit, quando id opportunum ducat, attentis tum adiunctis causae, tum eius natura; sed, absque partium consensu, nequit coarctare terminos iure nostro concessos (can. 28, *Lex propria*).

§ 56. — 1° Advocatus aut procurator, qui vult obtinere dilationem termini designati pro exhibitione defensionum, debet, decem dies ante praedictum terminum, a Ponente expetere, ut discussio causae differatur.

2° Si, statuto tempore, quin prorogationem obtinuerit, defensionem non exhibeat, decem libellis mulletabitur, arcae tribunalis solvendis, et appositum decretum in loco affixionum publicabitur, a Ponente subscriptum. In casu repetitae transgressionis multa in duplum augetur, et transgressor, arbitrio Ponentis, deferri potest ad collegium disciplinae pro iusta animadversione.

3° Ponens, utraque parte consentiente, concedere valet terminorum coarctationem; horum vero dilationem ad instantiam quoque unius partis, audita adversa parte. Haec si legitimis de causis se opponat, et altera statutos terminos observare renuat, Ponens, reiecta dilationis petitione, discernere potest causam discutiendam esse in contumacia, notificato tali decreto parti inobedienti, cum assignatione congrui termini, ut valeat se defendere.

4° Quando pars procuratorem non habet, Ponens illam de assignatis terminis observandis admonebit.

§ 57. — Pro regula habeatur, scripturas defensionis excedere non debere viginti paginas formae typographicae ordinariae folii romani; responsiones, decem paginas (can. 29, § 1, *Lex propria*).

§ 58. — 1° Ponens ad petitionem partis interesse habentis, quae probet legitimam adesse causam hos limites praetergrediendi *per rescriptum* determinabit ulteriorem paginarum numerum, quem concedendum iudicat, (can. 29, § 2, *Lex propria*).

2° Hoc decretum alteri parti erit notificandum, quae uti potest eadem facultate intra terminos alteri parti assignatos.

3° Advocatus aut procurator qui numerum paginarum praescriptum aut indultum superet, sciat, se obnoxium esse poenis ad normam can. 46 (*Lex propria*), et § 80, n. 2.

§ 59. — 1° Instantia ab avvocato aut a procuratore debet latine exarari in charta rotali bullata, hoc modo:

“(Indicatio tituli causae et diei) N. N. *instat ut, attentae causae gravitate, limites constitutos viginti paginarum possit excedere.* NN. “. Ad caleem petitionis Ponens aut negat gratiam rescribens: *Non expedire*, aut *Nihil*, vel concedit sequenti rescripto: (Indicatio diei). *Liceat iuxta petita usque ad... paginas; idque notificetur alteri parti ut haec utatur iure suo.* NN. *Ponens* “. Petitio autem remittetur officiali protocollo addicto, ut eam notificari curet parti adversae.

2° Ponens concedere valet, ut excedatur concessa mensura paginarum usque ad tria folia pro defensione, et folium unum pro responsionibus. Amplior concessio dumtaxat a turno indulgeri potest.

3° Facultas obtenta notabitur in defensionis scriptura his verbis: “*De licentia sub die...* “. Pars adversa quae utitur privilegio suo contradicitori concesso, adnotabit: “*Vi licentiae alteri parti concessae* “.

§ 60. — Vetantur omnimode defensiones aut responsiones *ex gratia legendae*. De quibus non modo nulla habebitur ratio, sed advocatus aut procurator, qui eas exhibeat atque subscribat, et sit recidivus, ad collegium disciplinae deferetur, firmo praescripto § 80, n. 2.

§ 61. — 1° Exemplar tum defensionis tum responsionis a partibus aut ab earum procuratoribus, etsi tantum adstantis aut consultoris operam praebentibus (can. 18, § 3) exhibendum est Ponenti vel studii Adiutori, ut *imprimendi* facultas impetretur (can. 29, § 3 *Lex propria*).

2° Ad hoc, scripturae ab advocatis et procuratoribus exhibendae sunt saltem tres dies ante earum distributionem, si de *defensionibus* agatur; saltem duo, si de *responsionibus*.

3° Hac lege comprehenduntur quoque *Summaria*.

4° Qui has praescriptiones transgreditur, etiamsi gratuito fungatur patrocinio, quinque libellis mulcabitur.

§ 62. — 1° Tam defensiones, quam responsiones ab advocatis aut a procuratoribus semper latine exarandae sunt.

2° Si partes per se ipsae etiam cum adsistente avvocato defensionem suam suscipiant, uti possunt in defensionis et responsionis scriptura lingua italica aut gallica. — In quolibet tamen casu, unica semper esse debet defensionis et responsionis scriptura, hoc est aut partis aut eius patroni, nunquam vero duplex, id est utriusque (can. 18, §§ 5, 6, *Lex propria*).

§ 63. — 1° Si quaestio aut dubium exoritur, utrum in summariis integre et fideliter referantur documenta, aut in genere utrum exemplaria sint fideliter transcripta, pars interesse habens petitionem Ponenti porriget, ut istorum documentorum a Notario collatio fiat. Notarius, accepto Ponentis rescripto quod recognitionem praescribit, ad collationem procedet et referet de recognitionis exitu, fidem faciens, an documenta sint fideliter in summario relata necne. Haec collatio etiam *ex officio* exigere potest Rescriptum quo collatio decernitur, et Notarii attestatio de collatione peracta ad *instantiam* partis, alteri parti si vero *ex officio*, utrique parti, erunt notificanda.

2° Decretum collationem praescribens est sequens: "*Mandat ut instante NN., fiat collatio documentorum a Notario*". Attestationis formula: "*Facta collatione documentorum productorum (vel scripturarum originalium¹ cum exemplaribus, testor infrascriptus, mihi constare de fidelitate exemplarium cum suis originalibus. NN. Notarius*".

§ 64. — Defensiones et summaria praelo committantur apud aliquam ex typographiis a S. Rotae Collegio probatis (can. 29, § 4, *Lex propria*).

§ 65. — Quando pars contumax, eousque in contumacia persistens, petit ut audientia differatur, nullum ius habet, ut sibi contraria acta aut defensio notificentur. *Memoriale* autem quo eadem pars, vel dilationem petat vel aliud promoveat incidens quo causae definitio, quoad meritum, suspendatur, debet alteri parti communicari, ut haec possit respondere, firmo praescripto § 29.

§ 66. — 1° Quamvis in decreto concordationis dubiorum aut in alio Ponentis decreto iam statuta sit audientiae dies pro causae propositione, erit nihilominus in facultate Ponentis discussionem differre ad aliam audientiam; idque sive ad partium *instantiam*, sive *ex officio*.

2° Si partes in dilatione conveniant, certiore de hac re Ponentem reddunt, qui si non renuat, novam audientiam determinat, rescribendo in ipso libello in quo partes suam conventionem manifestant: "*Obtinuit et de consensu partium destinavit...*". Quod si partes non consentiant, ea, quae dilationem invocat, supplicem libellum Ponenti exhibet, ut aliam partem citet *ad videndum destinari aliam turni rotalis audientiam* seu *aliud turnum*. Ponens, si opportunum ducat, audita altera parte, petitam dilationem concedere, sequens dat decretum: "*Obtinuit et destinavit turnum rotalem diei... et notificetur*". Aliter ita negat: "*Utatur iure suo in die propositionis causae super merito, idque notificetur*". Hoc in casu pars quae insistit pro dilatione, *instantiam* seu *memoriale* exhibet turno, qui huius petitionis rationem habebit die causae propositioni assignata.

3° Quum decisio super petita dilatione differtur *ad diem propositionis causae super merito*, firmi remanent termini statuti pro defensione et responsionum distributione.

4° *Memoriale* pro dilatione debet distribui saltem sex dies ante propositionem causae, et parti adversae erit notificandum, ut si velit, respondere valeat, exhibendo *memoriale* responsionis saltem triduo ante propositionem causae. — Neque aliud admittitur *memoriale* responsionis, salvo tamen iure habendi discussionem oralem ad normam §§ 67 seq.

5° Si ob aliquam non praevisam causam, ad ultimum et paulo ante propositionem causae petatur ut velit turnus causae decisionem differre, *memoriale* turno exhibitum pro dilatione, debet alteri parti notificari; secus nihil faciendum est.

§ 67. — 1° Ad probationes et documenta exhibita explananda atque ad contrarias resolvendas difficultates, vetita est quae dicitur *informatio oralis*, pro defensionibus et allegationibus iam exhibitis explicandis; permittitur autem moderata disputatio oralis coram Praelatis Auditoribus in turni audientiam congregatis.

2° Discussio formam oratoriam non assumet, sed eo spectabit, ut aliquod speciale quaestionis punctum explicetur.

§ 68. — Supradictae disputationi locus erit, si alterutra vel utraque pars eam postulet, et Ponens annuendum esse putet, aut tribunal *ex officio* eandem haberi iubeat (can. 30, *Lex propria*).

§ 69. — Tempus utile ad illam, petendam atque concedendam est (can. 30, 1) periodus decem dierum vel alia brevior dilatio, quae decurrit ab ultima responsionum distributione, usque ad audientiam pro decisione indictam.

§ 70. — Si partes nova repererint documenta, aut aliquid habeant magni momenti, ad iudicium notitiam deducendum, id *in scriptis* fieri debet, non vero inter disputandum, siquidem in disputatione tantummodo probationes aut exceptiones iam adductae illustrandae erunt.

§ 71. — 1º De iis quae in discussione orali disceptata sunt, responsiones aut replicationes typis aut scriptis edere minime licet; si vero discussio sufficienter in una sessione non explicetur, fas erit tribunali aliam sessionem statuere.

2º Aeque poterunt singuli iudices dum disceptatur exigere, ut unum aut aliud controversiae caput declaretur ad dirimenda dubia e discussione exorta.

3º Tantummodo exceptionis gratia, si e discussione appareat controversiam nondum esse decisioni maturam, tribunal potest rescribere: "*Partes contendentes vel advocati seu procuratores (si constituti sint) scribant ad ulterius declaranda iura controversa*".

4º Id nonnisi per exceptionem fiat; siquidem tribunal ad oralem discussionem admittere non debet causam, quam ad decisionem sufficienter instructam non agnoverit. Hoc notum fiet partibus; rescripti petitionem reiicientis formula haec erit: "*non esse locum disputationi orali, sed antea corroborentur probationes*".

§ 72. — 1º Rescriptum quod denegat aut oralem discussionem admittit, eidemque certas normas dictat, si fiat a turno, redigitur et notificatur iussu Ponentis.

2º Ponens est discussionis moderator, vigilans ut statutae normae plene observentur.

3º In causis criminalibus pro regula habeatur, ut reus vel eius patronus possit novissimus illatas accusationes refellere.

§ 73. — 1º Generatim non intererunt discussioni ipsae partes, sed advocati sive procuratores qui eis patrocinantur vel adsistunt. Promotor iustitiae et vinculi Defensor debent causarum discussioni, in quibus respectiva partem habent, interesse.

2º Tribunal potest invitare peritos ut discussioni adsint, quo plenius suum votum declarent.

3º Attamen si agatur de actore aut reo convento, qui utiliter et cum causae cognitione possit sua defendere iura, et hoc praesertim in re criminali, tribunal permittere potest, ut hi quoque quamvis advocatos habeant, sibi patrocinantes aut adsistentes, ad discutiendum admittantur.

4º Extraneis, seu iis qui nn. 1 et 2 huius § non comprehenduntur, discussioni interesse non permittetur.

§ 74. — 1º Partes quae discussionem exquirunt, supplicem libellum in scriptis Ponenti porrigent quo "*instant ut concedatur discussio oralis et destinetur dies...*". Si Ponens aut tribunal annuat, ita rescribitur: "*Die...*"

obtinuit et destinavit pro discussione diem... et cum intimatione (NN. Ponens) ».

2° Formula est eadem, quando discussio ad instantiam unius partis conceditur, sed tunc additur: « *et mandavit notificari* ».

§ 75. — 1° Biduo saltem ante discussionem, partes exhibere debent Adiutori Ponentis capita discussionum, breviter enunciatis singulis quaestionis punctis, quae illustrare ipsae partes petunt.

2° Adiutor a studiis Ponentis quaestionis capita partibus, Auditoribus de turno, ipsorumque studii Adiutoribus communicabit; additis quoque die, hora et loco discussioni assignatis, inserendo etiam alias quaestiones, quas forte Auditores turni proponere velint, ut res plenius declaretur (can. 30, § 3, *Lex propria*).

3° Discussio oralis haberi potest eadem die propositionis causae et proxime ante ipsam propositionem, ita ut, absoluta discussione, statim habeatur turnus pro decisione.

§ 76. — Disputationi unus ex Notariis tribunalis assistet ad hoc, ut si aliqua pars postulet, et Auditores consentiant vel aliquis ex ipsis petat, de disceptatis confessis aut conclusis, adnotationem ad tramitem iuris ex continenti Notarius assumat (can. 30, § 5, *Lex propria*).

§ 77. — 1° Ut in discussione servetur ordo et iudicibus debitus honor habeatur, tribunal poterit advocatos et procuratores punire, qui ab officio defecerint aut tribunali reverentiam non tribuerint (can. 30, § 6, *Lex propria*).

2° Pars quae reverentiam tribunali debitam non praestet, iure privabitur ulterius loquendi, et expelli poterit ab aula iudiciali.

3° Contra advocatum vel procuratorem qui talia committat, tribunal potest illico, facti attenta notorietate, decretum suspensionis ad tempus, pro casus gravitate, edere, vel etiam eum deferre ad collegium disciplinae, ut ex albo S. Rotae advocatorum deleatur.

§ 78. — 1° Quum fit distributio defensionum, a Ponente singuli Auditores de turno monendi sunt de die pro turni audientia statuta ad causae definitionem. Quoties autem differri debeat, eadem repetitur notificatio. Quod si dilatio praescribatur *ex officio* a tribunali, notetur « *ex decreto sacri tribunalis* ».

2° Officialis tabulario addictus de die turno Rotali assignato ad definitionem causae, per schedulam in cancellaria affixam, monebit partes et omnes interesse habentes.

§ 79. — 1° Audientia turni aut collegii differt ab audientia *ponentiae*, in qua a solo Ponente aut ab eius Auditore a studiis rescripta conficiuntur.

2° Audientiae turni aut collegii, in qua proponuntur res non iudiciales, vel quaestiones iudiciales, sed absque dubiis, vetus nomen erit: *Rota memorialium*.

3° Iudicialia tribunalis acta, non ad respondendum partibus recurrentibus aut petentibus edita, quamvis forte ab istis provocata, appellantur *decreta*; si ad instantiam aut recursum partium seu in petitionum responsionem emissa, dicuntur *rescripta*; appellantur denique *sententiae definitivae* aut *interlocutoriae* seu *incidentales*, si quaestionem definitivam aut incidentalem resolvant.

§ 80. — 1º Pro legitima executione actorum iudicialium cuiuslibet speciei, competit singulis quoque Praelatis Auditoribus facultas applicandi regulas coercitivas ad normam *cap. III, sess. 25, De reformatione Concilii Tridenti*.

2º Ad urgendam observantiam huius Ordinationis possunt moderatae mulctae infligi advocatis aut procuratoribus, qui has leges transgrediuntur, praevia tamen publica comminatione in scriptis facienda. Nefas est, eiusmodi mulctas computari inter expensas a clientibus reficiendas.

TITULUS III.

DE INCIDENTIBUS.

CAPUT I.

De quaestionum incidentium propositione.

§ 81. — In iudicali causae processu, qui praecipue coram Ponente explicatur, contingere potest, ut variae exoriantur controversiae, quae totidem incidentales quaestiones constituent.

§ 82. — 1º A decretis a Ponente emissis competit appellatio ad turnum. Quare si utraque aut alterutra pars non acquiescat decreto aut rescripto Ponentis, aut oppositione sua impediat quominus illud emittatur, quaestio per appellationem defertur ad turnum (can. 24, § 3, *Lex propria*).

2º Appellatio intra decem dies interponenda est (can. 4, § 5, *Appendix — Lex propria*).

3º In facultate turni est decernere, ut, non obstante appellatione, Ponentis decretum executioni demandetur.

§ 83. — 1º Praedictae regulae fit exceptio in casu quo Ponens executionem provisoriam sententiae aut inhibitionem executionis praescribat; quod decretum aut rescriptum, vigore can. 20 (*Lex propria*), est inappellabile, salvo tamen iure *recursus* ad turnum a quo cognoscendum erit, utrum Ponens suas partes transgressus sit.

2º Hoc autem decretum aut rescriptum debet rationibus tum in iure tum in facto muniri.

§ 84. — A Ponente *provisoria* executio praecipietur, quoties id conforme sit iuri communi, et praesertim quum agitur de remediis provisionalibus, de cautionibus aut de iudiciis possessoriiis aliisque, quae alimenta aut mercedes respiciunt.

§ 85. — 1º Ponentis est in favorem litigantium eas cautiones aut fideiussiones praescribere, quae opportunae videbuntur:

a¹ vel ad rem litigiosam conservandam durante appellationis iudicio, quando executioni provisoriae non detur locus,

b¹ vel ad cavendum parti, cuius interest de restitutione rerum aut summarum pecuniae, quae debentur, quoties sive sententia executioni provisorio modo demandata sit, sive sententia, praevia petitione restitutionis in integrum seu querela nullitatis, revocata fuerit aut nulla declarata,

c¹ vel ad consequendam, uti par est, decisionis executionem, quam tribunal iuxta diversas actiones forte erit editurum in iudiciis possessoriiis aliisque, quae ad alimenta aut mercedes spectant.

2° Cautio executione facilis, praeter fideiussionem personae solvendo idoneae, est depositum iudiciale in favorem litigantis, contra quem praecipitur executio provisoria, vel cui eadem concessa non fuit.

3° Ponens executionem provisionem iniungens "*mandat, attentis... ut sententia interim, seu antequam res iudicata habeatur, executioni demandetur, sed sub cautione vel fideiussoria vel depositi iudicii praestanda a Caio, cuius favore, sententia executionem obtinet, ut si executio revocari debeat, Titio... res integra restituatur vel summa ex integro solvatur*". Si e contra inhibitoriam decernat, "*prohibet quominus sententia, quamvis in rem iudicatam transierit, executioni demandetur, attentis... tamen vult, ut cautio detur ab eo, cuius favore decernitur inhibito, iudicatum solvendi aut praestandi, quando executio decerneretur*".

CAPUT II.

De incidentibus vel per memoriale vel per dubia proponendis.

§ 86. — Incidentia quae, praevio Ponentis, aut turni decreto seu rescripto, ad turni decisionem remittuntur, differunt ex modo quo proponi possunt, scilicet:

1° per *memoriale* et absque dubiis,

2° aut cum dubiorum propositione.

§ 87. — 1° Est quaestio incidentalis *per memoriale* seu *per supplicem libellum* proposita, et absque dubiis, discordia partium in formula dubiorum, et tunc Ponens conficit rescriptum super ipso libello: "*Die... remisit instantiam ad turnum, et mandavit proponi per memoriale in turno diei... idque notificetur*".

2° In rescripto quo mandatur, quaestionem incidentem proponi *per memoriale* destinari debet dies pro memorialium distributione, quae facienda est in Cancellaria ad normam § 48, firma praescriptione § 66, n. 4.

3° Si ponens *memoriale* quoque *responsionis* admittat, in rescripto destinabit diem pro *responsionum* distributione, salvo iure habendi discussionem oralem ad normam §§ 67 seq. et firma praescriptione § 66, n. 4.

4° Qui assignatos terminos non servet quinque libellis mulcabitur.

§ 88. — 1° Tribunal respondens *memoriali*, dat *rescriptum*, in quo decidendi rationes utiliter, sed non necessario, seu non ad validitatem, significandae sunt, quodque inappellabile est.

2° Partes petere non possunt ut quaestio proposita *per memoriale*, et in turno *per rescriptum* definita, iterum proponatur *per dubia*.

§ 89. — Quaestiones incidentales minoris momenti, scilicet eae generatim, quarum solutio, magis quam a responsione alicui quaestioni *facti* aut *iuris* danda, pendet ab aequitate et prudentia Iudicum, veluti dubiorum concordatio, designatio diei pro audientia, dilationis concessio, peritorum electio in casu discordiae inter partes et determinatio formulae iurisiurandi a partibus praestandi ad aliquod factum probandum, aliaeque similes controversiae, iuxta aequam Ponentis aestimationem, proponuntur turno *per memoriale*, absque dubiis cum formula supradicti rescripti.

§ 90. — 1° Quaestionibus, quae *cum dubiis* proponuntur, turnus respondet per decisiones, in quibus decidendi rationes *in facto et in iure* adducuntur, prouti fit in sententiis definitivis.

2° Hae decisiones dicuntur sententiae *incidentales* seu *interlocutoriae*.

§ 91. — 1° Si alterutra vel utraque pars oppositionem faciat, quominus quaestio *per memoriale* proponatur et *absque dubiis*, Ponens qui propositionem *per memoriale* fieri decrevit et, non obstante partium contradictione, a suo decreto recedere non intendit, rescribit: “ *Utatur (vel utantur) iure suo per memoriale in turno diei...* ”.

2° Vi huius rescripti, turnus, cui controversia incidentalis decernenda est, debet antea iudicium ferre super instantia, scilicet an locus fieri debeat propositioni dubiorum: si id concedatur, fit per rescriptum: “ *Obtinuit et DD. PP. mandarunt, ut coram D. Ponente concordarentur dubia, servatis servandis, idque notificetur* ”.

3° Si dubiorum propositio reiiciatur, fit rescriptum quod una simul ita definire valet quaestionem incidentem si haec in partium *memorialibus* sit satis explicata: “ *DD. PP. attentis (et hic breviter significantur rationes reijectionis) censuerunt non esse locum concordationi dubiorum, sed mandarunt, ut ex. gr. periti eligantur, vel testis audiat, et in peritos eligantur Tilius et Caius, vel uti testes audiantur Tilius et Caius, servatis servandis, idque notificetur* ”. Si quaestio incidentalis in suo merito definiri non valeat, tunc redditur rescriptum: “ *DD. PP. attentis... censuerunt non esse locum concordationi dubiorum, sed mandarunt quaestionem proponi per memoriale in turno diei...* ”.

§ 92. — 1° *Memoriale*, quo solutio alicuius quaestionis petitur a turno, potest etiam exhiberi, non *typis editum*, sed clare et concinne manuscriptum; debet autem alteri parti notificari in cancellaria tribunalis *coram Notario*, qui id debet adnotare in exemplari, in actis asservando.

2° Pars adversa non prohibetur, quominus eodem modo memoriale responsionis exhibeat, quod pariter notificandum est.

3° Turnus, statuta die, si quaestionem iam bene instructam esse censeat, eam definit *per rescriptum*: secus *dilationem* concedit, sive ad *partium instantiam*, sive *ex officio*.

§ 93. — Quum quaestio incidentalis *cum dubiis* proponitur, scripturae aut defensiones *typis edendae* sunt, et inter partes communicentur, servatis terminis et modis, uti praescribitur in can. 26 et 27 (*Lex propria*); et in §§ 45 sq.

§ 94. — 1° Possunt iudices, quando id opportunum duxerint, concedere partibus, ut discussionem oralem habeant etiam in quaestionibus incidentalibus, *per memoriale tantum propositis*.

2° In incidentibus, in quibus partes discordant, de formula dubiorum aut de diei designatione pro causae propositione, aut de opportunitate et aequitate petita dilationis, aut de acceptione alicuius periti prae alio, ut alicuius determinatae probationis prae alia, aut in similibus quaestionibus, discussio oralis valde utilis esse potest, etiam ad celerius definiendas quaestiones, quae generatim difficultate obiectiva carent.

3° In incidentibus *cum dubiis* discutiendis, permittitur partibus *discussio oralis* iuxta praedictas normas.

4° Discussio oralis, si concedatur, debet ordinariis normis conformari, exceptis causis *per memoriale* propositis, relate ad tempus, quo ista concedi debet, cum possit illico admitti, postquam partes exhibuerint *memorialia*, quin responsiones expectentur, aut etiam si una pars exhibuerit memoriale, et altera huius exhibitioni renunciaverit per declarationem *scriptis datam*.

5º Attamen post oralem discussionem nec aliud memoriale nec responsio in scriptis data admittitur.

§ 95. — 1º Sententiae incidentales, illis haud exceptis quae vim definitivae habere dicuntur, non admittunt appellationem, et ne recursum quidem ad alium turnum; possunt tamen appellari apud turnum qui sententiam protulit.

2º Obiectum huius appellationis est, sententiae incidentalis expetere revocationem; turnus autem eiusmodi petitionem admittet aut reiiciet vel per aliam incidentalem sententiam ante definitivam vel in ipsa definitiva sententia.

3º Reiectio est simplex et fit per rescriptum « *in decisis* ». Admissio autem revocationis niti debet potissimum super novis deductionibus; et hae rationes breviter exponi debent in sententia revocationis. Quum autem responsio circa petitionem revocationis ad definitivam sententiam remittitur, fit per consuetum rescriptum: « *Habebitur ratio in die propositionis causae super merito* ».

§ 96. — Rescriptorum aut decretorum executio, quae super incidentales quaestiones a turno prolata sunt, committitur Ponenti, coram quo pars diligentior citat: « *exequi rescriptum ex. gr. circa deputationem peritorum* ». Super libello decretum fit a Ponente: « *Obtinuit et deputavit in peritum D. N. N. ad formam rescripti S. Ordinis* ».

§ 97. — 1º Si a ponente admittatur *interventus*, aut *voluntarius* scilicet ad instantiam tertiae personae, hactenus iudicio extraneae, exquirentis ut ad iudicium admittatur; aut *necessarius* id est praescriptus, sive *ex officio*, sive *ad instantiam partium litigantium*, oppositiones adversus haec decreta Ponentis, remittuntur ad turnum, *per memoriale, citatis partibus*.

2º In causis cuiuslibet naturae, quando Ponens iudicet alicuius *interventum ex officio* exquirendum esse, rem denuntiat Promotori iustitiae, qui si id iustum reputaverit, petitionem conficit, et Ponens edit consuetum rescriptum: *Obtinuit etc.* Quod si adversa pars contradicat, quaestio a Ponente ad turnum remittitur eadem rescripti formula.

3º Si hac de re controversia sit inter Ponentem et Promotorem contradicentem intentioni Ponentis, quaestio ad turnum defertur.

4º A Ponente, a turno aut a Iudice Instructore vocari potest Promotor iustitiae, ut in causam interveniat.

§ 98. — 1º Ponens, quin ad turnum recurrat, facultate pollet statuendi, *ut lite pendente nihil innovetur*, et res in pristinum redigendi adversus *attentata*, nec non iniungendi *sequestrationem* rerum controversarum, sive mobilium, sive immobilium, quatenus id necessarium sit ad integrum et tutum servandum obiectum controversiae usque ad sententiae executionem, firmo tamen praescripto § 83.

2º Controversiae incidentales, quae super his possunt exoriri, remittuntur ad turnum, firmo praescripto § 83.

§ 99. — Quaestiones incidentes in gradu appellationis apud S. Rotam promotae, seu in primo gradu non definitae, definiri possunt ab H. S. Ordine, si connexionem cum causa principali habeant, quae in prima instantia definita sit: hoc ad normam can. 44, § 2 (*Lex propria*).

§ 100. — 1º Petitiones incidentales exhiberi debent Ponenti *supplici libello*, quo breviter explicabuntur rationes et probationes, quibus istae sustineri videntur.

2º Ponens, nisi necessarium ducat petitionem illico reicere, rescribit: “ *notificetur parti adversae* ”, designans terminum, intra quem responsio detur seu “ *an ipsa annuere aut contradicere intendat petitioni adversae partis* ”.

TITULUS IV.

DE PROCESSUS INSTRUCTIONE.

CAPUT I.

De officio auditoris cui processus instructio committitur.

§ 101. — 1º Decretum quo a R.mo Decano committitur Auditori, ad normam canonis 22, § 2 (*Lex propria*), processus instructio, notificari debet partibus contententibus, ut possint, si quid habent, contra ipsum decretum excipere. Proinde decretum a Decano remittitur Ponenti, cum hoc rescripto: “ *Uniaturs fasciculo actorum, idque notificetur* ”.

2º In causis criminalibus, quae secreto tractandae sunt, et in aliis non minoris momenti, sive instante vel Promotore iustitiae vel Defensore vinculi, in causis ipsis respective propriis, sive *ex officio*, turnus praescribere valet, ut processus instructio secreta maneant quousque non absolvatur.

§ 102. — 1º Ponens aut alius Auditor turni iudicantis non potest simul esse causae Instructor, sed hoc officium a Decano debet demandari alicui Auditori alterius turni.

2º Quoties autem ipse turnus edat rescriptum: “ *Compleanturs acta seu probationes, iuxta instructionem dandam a Promotore iustitiae aut a Defensore vinculi* ” — vel ipse turnus praescribat limites et modum peragendae instructionis, et instructio perfici debeat a Curia dioecesana, non constituitur iudex Instructor ad normam num. praecedentis, sed idem Ponens ad Curiam transmittit, per litteras rogatorias a se signatas et a Notario uti in § 15, n. 1, mandatum instruendi processum, iuxta instructionem litteris adnectendam.

3º Litterae ita concipi debent a Ponente: Praemisso tenore decreti instructionem praescribentis, Ponens remittit textum instructionis vel a turno, vel a Promotore iustitiae vel a Defensore vinculi concinnatae; et una simul dat Ordinario facultates opportunas et necessarias, ut iudex Instructor constituatur etiam cum potestate subdelegandi ad effectum explendae commissae instructionis, servatis de iure servandis, praevia constitutione Defensoris vinculi in causis matrimonialibus ad tramites Const. *Dei miseratione*; in causis autem criminalibus, Promotoris iustitiae. — Dein expelitur a Curia ut absoluta instructione, acta authographa remittantur, commendata, si fieri possit, apud officium tabellariorum. Ponens aut turnus sibi reservat, ordinario, processus publicationem, firmo tamen quoad attestaciones praescripto § 115, ad normam iuris communis.

4º In eadem formam, *congrua congruis referendo* (uti in § 111) concipiuntur litterae rogatorie ab Auditore Instructore, si instructio integra vel ex parte, in Curia dioecesana perficienda sit. Scilicet, praemisso decreto quo ipse Instructor constitutus fuit, dein normas dicat iuxta quas instructio peragenda est.

§ 103. — 1º In causis ad S. Rotam per legitimam appellationem delatis, processus instructio absolvitur potestate ordinaria H. S. Tribunalis, in causis vero quae per *commissionem* deferuntur, ex facultate quae promanat ab ipso rescripto commissionis.

2º In utroque casu, notificato partibus decreto R.mi Decani, quod exinde inter easdem partes efficitur iudiciale, haud innuitur in subsequentibus decretis, quod Iudex instructor procedit *ex facultate ordinaria*, aut *ex commissione*, sed in subscriptione indicatur tantum qualitas *Instructoris*.

§ 104. — 1º In decreto quo committitur Auditori instructio processus, tum obiectum tum instructionis capita breviter declaranda sunt, eaque in mandato praesumuntur concessa, etsi in decreto non exprimantur, quae cum principali negotio intime connectuntur.

2º Hinc semper valida censenda sunt acta posita a Iudice Instructore, dummodo inserviant ad veritatem detegendam. Quod si excipiat, huiusmodi acta nullimode esse connexa cum negotio principali in rescripto commissionis expresso et hinc non sustineri, de hac exceptione cognoscit turnus.

3º Integrum est partibus interesse habentibus, curare ut quam citius et plene instructio absolvatur, et ad hoc petitiones, si opus fuerit, porrigere Instructori; quae, si ab ipso reiectae fuerint, ad turnum deferri possunt.

§ 105. — 1º Iudice instructore constituto, Ponens tamen illos actus explere valet, qui nec ad instructionem pertinent, nec eidem praeiudicant.

2º Si partes coram turno excipiant contra aliquem actum a Ponente positum quasi hic exinde munus usurpaverit Iudicis Instructoris acta huiusmodi non censentur nulla, nisi id a turno decernatur.

§ 106. — 1º Instructio versatur circa probationis *constituendas*, scilicet vel per testes, vel per peritos, vel per iuramenta partibus delata, aut interrogationes eisdem propositas.

2º Quoad probationes iam *constitutas*, ipse Ponens vel *ex officio*, vel ad instantiam partium iubet, ut apposita acta et documenta exhibeantur et fasciculo actorum uniantur.

3º Quum ad probationes obtinendas deputandus sit iudex *extra Curiam*, hoc fit per litteras *rogatorias seu remissorias*.

4º Si pars probaverit, se ius habere ut documenta vel acta quaedam exhibeantur, eaque ab officiali publico aut ab aliis possessoribus denegentur, tunc iudex qui istos cogere debet ad tradenda requisita documenta, delegatur per litteras *compulsorias*.

§ 107. — Instructio pro obtinenda aliqua probatione, praescribi potest vel *ex officio* vel ad instantiam partium, vel conficienda mandatur implicite seu explicito in rescripto commissionis pontificiae, quo delegatur definitio causae ex toto vel ex parte instruendae.

§ 108. — Si agatur de causa criminali, Instructori adsistere debet Promotor iustitiae, cui et rescriptum quo committitur instructio, et relativa documenta communicanda sunt, ut interrogatoria partibus et testibus proponenda, exceptas responsiones et quaecumque aliam probationis speciem examinet, et exinde exquirere valeat ultiores inquisitiones, quas opportunas censeat ad veritatem detegendam.

2º In aliis vero causis, quae ad bonum et ordinem publicum spectant, Instructoris erit exquirere Promotoris interventum, si opportunum ducat.

3º Verum remittitur arbitrio Instructoris in singulis casibus statuere modum et limites huius interventus Promotoris iustitiae, qui nec absolute seu non ad *validitatem* in hisce causis, de quibus in n. 2, est necessarius, nec requiritur ut exprimatur in actis instructionis.

4º In causis vero respicientibus vinculum matrimonii aut validitatem professionis religiosae aut sacrae Ordinationis, requiritur interventus Defensoris vinculi ad normam Constitutionum « *Dei miseratione* » et « *Si datam* ».

§ 109. — 1º Personis accusatis aut inquisitis ob crimina, interrogatoria proponuntur, non delato iuramento.

2º Instructoris erit in accusationibus criminalibus adsignare accusato defensionem, qui illi adsit etiam in periodo instructionis, si proprium advocatum non habeat, nec per seipsum valeat suae defensioni sufficienter consulere.

§ 110. — Si partes aut testes interrogandi et examinandi, non sint praesentes in Curia, nec facile ad eam accedere queant, vel peritia extra Urbem explenda sit, instructio perficitur a iudicibus delegatis *extra Curiam*, quibus *litterae rogatoriae* remittuntur.

§ 111. — 1º Iudex eligitur generatim ab Auditore Instructore ad instantiam partis diligentioris edito consueto rescripto : « *Obtinuit et infrascriptus S. R. Rotae Auditor, in hac causa iudex Instructor delegavit... iuxta litteras rogatorias, quarum remittetur exemplar, cum facultatibus necessariis et opportunis, non exclusa potestate subdelegandi, etc.* », ad normam § 102. — In causis vero criminalibus, et in aliis, prouti casus ferat, eligitur *ex officio*.

2º Quando iudex eligitur vel ad instantiam Promotoris iustitiae vel *ex officio*, decretum quo remittuntur litterae rogatoriae, redigitur tantummodo sub nomine Instructoris, seu : « *Infrascriptus S. R. Rotae Auditor etc. D.no N. N.... in ecclesiastica dignitate constituto munus committit iuxta litteras rogatorias...* ». Decretum seu rescriptum ac litterae rogatoriae ita subscribuntur ab instructore : « *S. R. Rotae Auditor et in causa iudex Instructor* » : adiecit subscriptio Notarii et sigillum cancellariae.

§ 112. — A decretis et rescriptis iudicis Instructoris datur appellatio ad turnum, a quo causa, instructioni obnoxia, iudicanda est.

§ 113. — In cognoscendis causis matrimonialibus, quae in locis missionum instructae sunt, etsi observatae non fuerint normae et regulae praescriptae in Instructionibus a S. Sede ad hoc datis, dummodo tamen satis constet de factis controversis et observatae sint formae substantiales iudicii, nec opera defuerit Defensoris vinculi, deveniri potest ad sententiam definitivam.

CAPUT II.

De testibus.

§ 114. — Quoad probationem *per testes* hae regulae observandae sunt :

1º Ad personas testium quod attinet non habentur absolutae inhabilitates. Suspecti vero de periurio audiantur quin ipsis quoad integram

attestationem vel pro aliqua parte iuramentum deferatur; ac depositio non iurata valeat saltem uti indicium.

2° Testis generatim emittere debet, antequam interrogetur, iuramentum *de veritate dicenda*; praeterea in causis spiritualibus, quae ad bonum publicum spectant, testes iuramento adstringi possunt ad secretum servandum de propositis interrogationis datisque responsionibus usque ad publicationem processus. Remittitur iudicis arbitrio, absoluto testis examine, iterum eidem deferre iuramentum *de veritate dictorum*, minime obstante iuramento iam praestito ab initio *de veritate dicenda*, idque quotiescumque postulent gravitas aut adiuncta factae attestationis.

3° Pars necnon Promotor iustitiae ac vinculi Defensor, expetentes probationem per testes, debent proponere, praeter testium examinandorum nomina, etiam articulos seu capita quaestionum.

4° Testis qui non paret citationi, potest puniri ad normam iuris communis.

5° Testes seorsim interrogentur a iudice Instructore, et non a partibus nec a Promotore vel Defensore, si intersint, qui omnes tamen ius habent expostulandi a Iudice ut aliquam ipse proponat interrogationem.

6° Potest permitti partibus aut ipsarum procuratoribus ut adsint testis examini, si agatur de interesse mere patrimoniali aut pecuniario.

7° Adsisset semper unus ex Notariis tribunalis, ut testis responsiones in scriptis redigat.

8° Responsio debet esse oralis non antea scripta, edita ad iudicis interrogationem, quae testi non denunciatur in citatione; in hac enim, pro diversitate casuum, declaratur tantum obiectum genericum requisitae attestationis. Possunt tamen a testibus adhiberi scripta documenta, ut numeri seu calculi ac *datae* in memoriam revocentur.

9° Remittitur prudenti iudicis arbitrio comparisonem inter testes instituere.

10° Absoluto examine legitur testi depositio, concessa eidem facultate addendi vel corrigendi, si quid habeat, et deinde subscribitur a Iudice, a Notario et ab ipso teste.

11° Testibus reficiendae sunt expensae itineris et commorationis in loco tribunalis inquirentis.

12° Testium examinibus interesse debet Defensor vinculi quoties id expostulant praescriptiones iuris communis, ad normam § 108, n. 4.

§ 115. Absoluto omnium testium examine, Iudex Instructor, si partes aut earum procuratores examini non interfuerint, publicat attestationes, praefiniens adversario congruum terminum preceptorium, ut excipere possit contra testes eorumque attestationes, an testes ad defensionem producere velit.

§ 116. — 1° In causis criminalibus vel alias ordinem publicum respicientibus, si haud opportunum videatur publicare testium examen, debent manifestari accusato attestationes accusationis, reticitis testium nominibus, si id exquirat gravis causa.

2° Potest iudex, si id prudens ac opportunum censeat, tum accusatum tum eius patronum iuramento adstringere *de secreto servando*, ne edantur seu evulgentur contrariae attestationes ac nomina testium.

3° Si testis suam fecerit depositionem sub conditione, ut suum no-

men non manifestetur accusato aut eius procuratori, vel quacumque alia de causa, non minoris momenti, haud expedit denunciare nomina testium et ex alia parte accusatus persistat excipere attestaciones nullius esse valoris, cum non possit contra personas testium sibi ignotas excipere; tunc iudex, si id prudens censeat, eligere potest duas vel tres personas, nullum interesse in ipsa causa habentes et omni exceptione maiores, et quantum fieri potest accusato non suspectas, quibus communicat nomina testium ut iudicent, utrum testes in casu sint fide digni. Ipsarum responsum notificetur accusato, et etiam earum nomina, si id expedire iudex censeat.

§ 117. — Iudex instructor qui *litteris rogatoriis* delegat vel subdelegat iudicem ut perficiat examem testium aut partium contententium, opportunas dat instructiones, etiam, si id utile sibi videatur, articulos quaestionum proponendarum.

§ 118. — Si testes compareant non requisiti ad faciendum vulgo — *actum de notorietate* — competit causae Ponenti aut Iudici Instructori, si adsit, deputare Notarium ad testes interrogandos, praescriptis normis pro excipiendis attestacionibus.

§ 119. — Absoluto processu quoad probationem per testes, pars diligentior partem adversam citat: "*in sequelam habitarum attestacionum... destinari turnum rotalem...*". Si vero probatio a turno decreta fuerit, additur: "*et in reassumptionem causae destinari...*". Ponens rescribit: "*Obtinuit et destinavit turnum diei...*". Et ita quoad alias probationes.

CAPUT III.

De peritis.

§ 120. — Peritos eligere Iudici Instructori competit ad praesentationem partium, si peritiam turnum praescribat, quin sibi peritorum nominationem reservaverit.

§ 121. — 1º Si periti non eligantur *ex officio*, pars diligentior citat partem adversam: "*ad exequendum rescriptum S. Ordinis et deputandum peritum*".

2º Die ad comparandum constituta, utraque pars ius habet praesentandi peritos, quos putat idoneos ac digniores.

3º Iudex vero Instructor peritum vel peritos eligere debet, quos neutra pars rationabiliter uti suspectos habet.

4º Si unus ex contententibus persistat in excipiendo contra peritos iam electos, ac Instructor, audita etiam alia parte, haud recedendum censeat a facta electione, quaestio ad turnum definienda remittitur, eadem servata procedendi ratione ac pro quaestionibus incidentalibus.

§ 122. — Numerus peritorum, nisi a lege determinetur, a turno vel a Iudice Instructore singulis in casibus constituetur, habita ratione petitionis partium et naturae quaestionis.

§ 123. — 1º In causis respicientibus validitatem matrimonii, Sacrae Ordinationis et professionis religiosae, pro illustrandis quaestionibus quae S. Theologiam attingunt, unus vel plures deputantur periti consultores *ex officio*, seu quin attendantur petitiones aut designationes a partibus factae.

2º Cum deputatur peritus-consultor, debet iudex adsignare in his causis defensorem parti, quae nec defensorem habeat, neque seipsam defendere queat, concessio quoque, si opus fuerit, gratuito patrocinio.

§ 124. — In decreto rescripto quo deputantur periti, aperte explicetur, tum obiectum peritiae, allegatis, prout opus fuerit, instructionibus et documentis, tum modus quo periti in scriptis referant de confecta peritia.

§ 125. — 1º Haec vero relatio confici potest duplici modo: 1º ut fiant tot relationes quot sunt periti, exaratae et subscriptae a singulis peritis; 2º vel unica fiat relatio quae explicat votum in quod maior pars peritorum devenit, indicatis variis opinionibus illorum qui dissentiunt, at reticitis ipsorum nominibus; relatio communis subscribitur a singulis peritis.

2º In rescripto quo deputantur periti, debet designari quoniam modus ex hisce duobus servandus sit in relatione conficienda.

§ 126 — 1º Partes ius habent cognoscendi obiectum peritiae antequam perficiatur, nisi agatur de causa criminali vel etiam de gravi negotio ordinis publici, quibus in casibus expedit partes interesse habentes non certiorare de obiecto peritiae antequam perficiatur, sed eis communicare tantummodo peritiae exitum seu sententiam peritorum.

2º Partes postquam noverint obiectum peritiae, opportunas animadversiones facere possunt, ac etiam expetere mutationes circa rescriptum deputationis.

3º Fas est partibus opportunas animadversiones oretenus explicare perito in audientia, in qua ipsis manifestatur peritiae perficiendae obiectum et peritus iuramentum praestat.

§ 127. — Deinde pars diligentior citat: « *ad videndum experiri decretum super deputatione periti, ad eundem informandum et iuramentum a perito praestari...* ». Iudex rescribit: « *Obtinuit, et Dominus ad effectum de quo in precibus destinavit diem... in aedibus vel in sede tribunalis* ».

§ 128. — Notarius rogabit actum, qui nedum ab ipso notario subscribetur, sed etiam a iudice et a perito, ac in actis servabitur.

§ 129. — 1º Potest iudex non deferre iuramentum perito, praesertim si votum emittere debeat de quaestionibus iuridicis-theologicis, potiusquam de certa quaestione facti.

2º Remittitur tamen prudenti iudicis arbitrio, deferre iuramentum perito etiam cum exhibet cancellariae relationem peritiae praesertim si in ipsa contineantur nova facti adiuncta.

§ 130. — 1º In decreto quo deputantur periti, congrua pecuniae summa taxanda est pro expensis peritiae, ac etiam decerni debet a quam parte sit solvenda.

2º Huiusmodi expensae regulariter ab illa parte solvendae, sunt quae peritiam petit, et in cuius utilitatem decernitur.

§ 131. 1º Pro causis nullitatis matrimonii ex capite impotentiae, tum in electione periti, tum in conficienda peritia, servanda est Instructio « *Cum moneat glossa* » quae prodiit e Sacra Congregatione Concilii anno 1840.

2º In casu quo citatae Instructionis regulae non omnes servatae fuerint, competit turno iudicare, utrum salva sit substantia probationis, vel aliquid in peritia omissum supplendum sit.

§ 132. 1º In diluendis exceptionibus propositis contra instrumenta vel acta publica et privata, quoties opus sit probare, an genuina sint necne, si non suppetat probatio per testes, adhibenda est peritia, quae peritis calligraphis, publica auctoritate probatis, si fieri possit, conficienda committitur per collationem scripturarum.

2º Collatio perficitur per examen, quo character scripturae, de quo dubitatur an tribuenda sit certo auctori, confertur cum characterе scripturae procul dubio ad eundem auctorem pertinentis, quae ob oculos peritorum versatur.

§ 133. Si quis ex peritis moriatur, non absoluto munere, vel munere accepto renunciет, vel legitime recusetur, aut dispensetur a munere implendo, alius substituitur peritus vel a Iudice Instructore, vel a turno seu a Ponente, auditis partibus interesse habentibus.

§ 134. Si factum quod constituit obiectum peritiae, non satis declaratum fuisse iudicibus turni videatur, ipsis integrum erit, ultiores a peritis exquirere declarationes, necnon praescribere novam peritiam, aliis, etiam *ex officio*, peritis deputatis.

§ 135. 1º Votum peritorum tradetur iudici qui peritiam commisit, cuius erit examinare, an respondeat omnibus praescriptionibus rescripti mandatae peritiae ac, delato iuramento, si expediат, ad normam § 129, n. 2, votum unietur fasciculo actorum.

2º Votum denunciatur partibus, per *intimationem*, quae fit vel ad instantiam partis diligentioris, vel *ex officio*.

§ 136. Iudices non tenentur conformare suum iudicium opinioni peritorum contra propriam persuasionem.

CAPUT IV.

De positionibus et interrogationibus iudicialibus.

§ 137. 1º Utrique parti integrum est haurire ex confessione iudiciali partis adversae probationem factorum, quae ad causam spectant.

2º Id etiam permittitur in causis criminalibus et generatim in illis omnibus, quae ad bonum publicum spectant, in quibus accusato seu inquisito vel convento, positiones et interrogationes proponuntur a Promotore iustitiae.

3º In causis respicientibus vinculum matrimonii, aut validitatem S. Ordinationis ac professionis religiosae, idem vinculi Defensori competit.

§ 138. In periodo instructionis fas est partibus petere, ut proponant positiones et interrogationes ad obtinendam confessionem; sed petitio continere debet singula capita quaestionum super quibus petitur partis adversae responsio.

§ 139. Petitione admissa, est iudicis partem iubere ut interrogationibus respondeat; parte praecepto iudicis non obtemperante, facta habebuntur uti vera et confessa.

§ 140. 1º Iudex petitionem non admittet, nisi haec respiciat facta non mediocris gravitatis et ad causam pertinentia; hinc potest positiones et interrogationes corrigere, eisdemque alias magis opportunas substituere.

2° Positio quoad formam differt ab interrogationibus; ipsa enim exhibet assertionem facti, et proponitur parti *adversae* ad hoc, ut factum assertum pure et simpliciter admittat vel deneget.

§ 141. Decretum quo admittuntur positiones et interrogationes, continere debet earumdem textum cum comminatione, quod si pars non respondeat, aut non excuset validis rationibus suum silentium aut suam absentiam, facta uti vera et confessa habeantur.

§ 142. In causis non criminalibus responsio iuramento firmata sit oportet.

§ 143. Si pars quae debet interrogari commoretur extra Urbem, neque possit commode citari ad comparandum, dantur litterae *rogatoriae*, iuxta formam superius constitutam.

§ 144. Pro recipiendis responsionibus adsistet Notarius, qui eas in scriptis rediget, et deinde leget parti, ut, antequam easdem subscribat, aliquid possit addere vel corrigere, uti dictum est de testibus.

§ 145. Pars quae statuta die non comparuit, si in iudicio se sistat, absoluta iam instructione, et ante latam sententiam definitivam, potest, praevio turni decreto, admitti ad respondendum interrogationibus coram Iudice Instructore, dummodo solvat, absque iure repetitionis, quicumque sit exitus causae, expensas propter suam contumaciam factas.

§ 146. 1° Positiones et interrogationes enunciantur articulos facti super quibus exquiritur probatio; subscribendae erunt a proponente vel ab eius procuratore, qui habeat speciale mandatum. Sufficit tamen primum mandatum *ad litem*, si contineat expressis verbis vel aequipollenter facultatem proponendi interrogationes.

2° Responsiones ipsa pars oretenus edere debet. Verum si agatur de iudicio non criminali, etiam eius procurator respondere valet, dummodo speciali mandato munitus sit.

3° Pars quae promovit interrogatorium, non potest adsistere responsionibus, nisi Instructor decreverit comparisonem inter partes instituere.

4° In causis contentiosis quae privatum bonum respiciunt, comparatio non decernitur, nisi ad instantiam partium, et propositis a parte instante articulis interrogationum; decernitur autem etiam *ex officio* in causis criminalibus, et in aliis ad bonum publicum spectantibus.

5° Iudex potest in hisce postremis causis, etiam dum fit inter partes comparatio, proponere interrogationes *ex officio*.

§ 147. Pars promovens interrogatorium *« instat ut Dominus admittat positiones et interrogationes in eadem instantia propositas, et cilet adversam partem ut eisdem respondeat, medio iuramento, cum monitorio ut si intra tempus et ad locum ab eodem Domino assignandum suo decreto non obtemperet, ipsa habeatur pro confessa... »* Iudex Instructor, approbatis vel reformatis positionibus et interrogationibus propositis, rescribit: *« N. N. petiit et obtinuit ut supra et ad eundem effectum citetur N. N. ad comparandum die... hora... in sede... aut aedibus... »* Decretum citationis ita inscribitur: *« Citetur NN. ex adverso principalis ad respondendum die... hora... in sede... positionibus et interrogationibus in actis datis, medio iuramento, alias videndum declarari confessum circa facta in articulis contenta ».*

Formula *positionum* haec est :

PRIMO “ *ponitur veritatem hanc esse, quod N. N. ponens mense Iulio solvit adversae parti scutata mille ad satisfaciendum ex integro suae obligationi; et si non veram arbitretur esse hanc summam adversa pars, fateatur quatenam sit vera summa* ”.

SECUNDO, “ *ponitur quod pars adversa tunc fassa sit coram Titio, sibi ex integro fuisse satisfactum de eo quod usque ad illam diem sibi debebatur* ”.

§ 148. Iudicis Instructoris erit exigere, ut responsiones sint *purae et simplices*, ita ut, facta in articulis contenta et ab alia parte allegata, admittantur vel denegentur.

CAPUT V.

De iuramento decisorio, suppletorio et aestimatorio in litem.

ART. I. — *De iuramento decisorio.*

§ 149. 1° Iuramentum decisorium est quod una pars alteri defert eum in finem ut ad normam iuratae responsionis lis habeatur decisa, eademque sit *inappellabilis*.

2° Iuramentum deferri potest in quocumque stadio et momento litis.

3° Procurator nequit deferre, acceptare aut referre iuramentum, aut iam emissum revocare, nisi mandato speciali instructus sit.

4° Iuramentum deferens formulam proponat oportet.

§ 150. Iuramentum potest deferri tantum:

1° iis in quaestionibus de quibus transigi potest, quaecumque non sint gravioris momenti, attenta conditione sive illius personae cui defertur, sive illius quae iuramentum defert;

2° quoties ex una et ex altera parte aliqualis habeatur probatio, seu non plena;

3° dummodo agatur de mero facto, praesertim si huius notitiam tantum adversarius, utpote collegii aut pii operis moderator aut administrator, habere possit.

§ 151. 1° Iudex rescriptum edit quo approbat aut corrigit propositam iuramenti formulam; diem dicit, et locum assignat ad comparandum, cum admonitione “ *quod si pars loco et tempore statutis neque iuret, neque se excuset legitime a iuramento praestando, aut iuramentum non referat, habeatur pro confessa* ”.

2° Huiusmodi notificationis forma, factis debitis mutationibus, servanda est in quacumque specie iuramenti post eius admissionem.

§ 152. 1° Iuramentum delatum potest a parte cui defertur aut praestari aut referri deferenti.

2° Si pars neque iuramentum praestet, neque referat, ast se excuset, contendens hoc in casu se non obligari ad iuramentum dandum, iudicis erit aestimare, utrum adductae rationes eae sint ut partem eximant a praedicio implicitae confessionis.

3° Talis quaestio incidens definitur a turno, cui remittitur rescripto, “ *per memoriale, citata parte* ”.

§ 153. — Formula relati iuramenti a iudice probanda est ad normam § 151; et pro iuramento referendo attendendae sunt conditiones de quibus in § 150.

§ 154. — Pars cui refertur iuramentum tenetur aut illud praestare, aut se excusare legitime, ne sibi praeiudicet, prouti statuitur in § 152, n. 2.

ART. II. — De iuramento suppletorio.

§ 155. — 1° Iuramentum dicitur *suppletorium*, si deferatur ad complendas probationes; istius vero delatio decernitur vel *ex officio* vel *ad instantiam* partium.

2° Deferri non potest nisi a turno, at dandum est coram Ponente, nisi excipere hoc iuramentum sibi turnus reservet.

3° Iuramenti delatio decernitur quoque a Iudice Instructore, cuius est idem recipere.

§ 156. — Ut admittatur a iudice hoc iuramentum, requiritur:

1° quod versetur circa facta propria illius cui deferitur;

2° quod spectet ad quaestiones non gravioris momenti attenta praesertim personarum conditione;

3° quod circa factum aliquis probatio habeatur.

§ 157. — Regulariter deferendum est ei cui favent potiores probationes; in pari autem conditione, reo.

§ 158. — Si pars cui deferitur iuramentum, hoc dare renuat, alteri referre non valet; et tunc nisi se excuset legitime, iuxta modum praescriptum pro *decisorio* in § 152, n. 2, idem patitur praeiudicium.

§ 159. — Iuramentum suppletorium praestitum ab altera parte impugnari valet, qua falsum et erroneum.

ART. III. — De iuramento litis aestimatorio.

§ 160. — Iuramentum *in litem* seu *aestimatorium litis* illi parti deferitur, quae probaverit sibi deberi quod sua actione continebatur, cuius debiti valor aut quantitas, ordinariis probationibus probari nequit, propter factum alteri parti imputandum ad culpam.

§ 161. — Hoc iuramentum deferitur aut ad *instantiam* partium aut *ex officio*.

§ 162. — 1° Pars quae huiusmodi iuramentum dare postulat, uniet libello petitionis notulam singularum rerum aut creditorum quae sibi vindicat eorumdem valore et quantitate determinatis: declarando, se paratam esse suam assertionem iuramento confirmare.

2° Haec notula et declaratio a parte ipsa aut ab eius procuratore, vi tamen specialis mandati, subscribatur.

§ 163. — 1° Si petitio fiat turno, et hic iuramentum admittat, post consuetam *notificationem*, apposita explere acta, ad normam rescripti admissionis, pertinet ad Ponentem, cuius est exhibitam rerum expetitarum notulam earumque valorem acceptare iuxta petita, aut *eam corrigere et reducere* et hinc rescribit: « N. N. petiit... et obtinuit ex rescripto S. Ordinis, et in sequelam Dominus destinavit diem qua in sede... aut in aedibus... idem N. N. praestabit iuramentum aestimatorium in litem iuxta petita... vel iuxta modum ab ipso iudice praescriptum et cum intimatione ».

2º Eadem ratione, hoc iuramentum admitti potest a Iudice Instruttore in periodo instructionis.

§ 164. — Ponentis aut Iudicis Instructoris est, pro suo prudenti arbitrio, iubere loco iuramenti fieri peritiam, expensis tamen partis adversae, quoties utiliter peritia haberi possit.

CAPUT VI.

De accessu iudiciali.

§ 165. — 1º Si necesse sit, ad causae decisionem loca aut res controversas inspicere, uti facile contingit in iudiciis *damni infecti, nunciationis novi operis, finium regundorum*, et in similibus, turnus ad *instantiam* partium, aut etiam *ex officio, accessum* decernere valet.

2º Iudex Instructor, si instructionem conficiens perpendat, Iudici pene necessarium esse *accessum* perficere, de hoc referat turno.

3º Turnus *accessum* decernens, si hunc explere non reservet integro tribunali, Ponenti committit ut ipse *accedat* et referat, firmo tamen praescripto sequentis paragraphi.

§ 166. — Decretum quo *accessus* praescribitur, praecise determinabit rem inspiciendam et inspectionis modum; atque praecipiet parti quae *accessum* expetierit, aut utrique parti, si *ex officio* decernatur, ut hae summam deponant, respondentem, prouti conici potest, expensis necessariis in *accessu* perficiendo.

§ 167. — 1º Si turnus hoc opportunum ducat, eodem decreto unum aut plures peritos nominare valet *ex officio*, aut eorundem deputationem committere Ponenti.

2º Sive una sive altera ratione fiat deputatio peritorum, Ponentis est monere peritos de officio iis commisso.

§ 168. — Ponens ad *instantiam* partis diligentioris aut *ex officio*, diem dicit et horam *accessus*. Hoc rescriptum *per intimationem* deducetur ad notitiam partium et peritorum, si hi constituti sint.

§ 169. — Die et hora statutis, index una cum notario, peritis et partibus aut earum procuratoribus, si hi opportunum ducant interesse, perficient *accessum* ad effectum et iuxta modum in decreto significatum.

§ 170. — 1º Partibus earumque procuratoribus ius est faciendi, dum perficiunt *accessus*, animadversiones, declarationes, contestationes, quarum mentio fiet in relatione quam describit Notarius.

2º Decerni poterit, ut fiant descriptiones locorum in tabulis topographicis; vel ut tabularum exhibitarum fiat recognitio; nec non examen testium a partibus aut *ex officio* productorum; horum autem attestationes in scriptam relationem rediguntur a Notario.

3º Item rediguntur animadversiones et peritorum declarationes.

§ 171. — Scripta relatio, qua significabitur quilibet actus in *accessu* perficiendo positus, subseribetur a partibus aut ab earum procuratoribus, si interfuerint, a iudice et a Notario.

§ 172. — 1º Si *accessus* propter distantiam locorum aut ob alias rationes perfici non valeat a iudicibus, deputabitur iudex delegatus, qui ad locum *accedat* una cum peritis.

2° In litteris *rogatoriis* ad hoc expediendis, dentur instructiones iuxta normas iam praescriptas, et exigatur a delegato ut transmittat relationem a Notario exaratam *de accessu*.

TITULUS V.

DE SENTENTIIS.

§ 173. Domini Auditores in turnum, aut in plenum collegium aut in aliam coetus formam adunati, ad normam can. 11 (*Lex propria*), dubiis respondentes legitime propositis et discussis, sententias pronunciant, quae sunt aut interlocutoriae seu incidentales aut definitivae.

§ 174. — 1° Sententiae definitivae non poterunt revocari aut corrigi neque a turno qui eas protulit, neque ab alio Auditorum coetu, quicumque fuerit iudicum numerus iuxta diversas coetuum formas, uti in paragrapho praecedenti, dummodo sententia definitiva non prodierit a collegio rotali, *videntibus omnibus*.

2° Attamen si error materialis inciderit in textu sententiae, sive in transcribenda parte dispositiva sententiae, sive in aliquo facto referendo, postquam effecta fuerit sententiae notificatio, pars cuius interest, promovit « *super correctione textus sententiae* » quaestionem incidentalem per *memoriale* apud eundem turnum, qui sententiam tulit. Turnus petitionem admittens ex toto vel ex parte, rescribit: « *Ad D.num Ponentem iuxta petita vel iuxta modum...* » Ponens autem curabit, ut correctiones iuxta turni rescriptum in sententiae textu fiant. — Turnus, si petitionem respuat, rescribit: « *Nihil* ».

3° Sententiae interlocutoriae seu incidentales possunt revocari, ad normam § 95.

§ 175. — Si moveatur quaestio incidens, et causa principalis in eo statu reperiatur ut definiri valeat in merito, una sententia tribunal utramque definit.

§ 176. — Ea est sententia sive interlocutoria sive definitiva in qua conveniat pars absolute maior votorum, can. 31, § 3 (*Lex propria*).

§ 177. — 1° Die prolationi sententiae statuta, Dni. Auditores conveniunt pro secreta causae discussionem, cui non intererunt nisi soli iudices.

2° Hi, antequam ad discussionem accedant, iam decisionem coeperint oportet (seu *votum*) antea discussam et deliberatam cum Adiutore a studiis et cum iuvene studio addicto, vulgo *secreto*, eademque latine exaratur, instructa rationibus decidendi in iure et in facto.

§ 178. — 1° Primus sermonem instituit Ponens, qui legit votum, opportunis factis declarationibus, etiam super causae processu per acta apud se posita. Deinde ceteri Auditores, ex ordine, prosequuntur sua vota legere eaque declarare, si opus sit.

2° Si decisiones inter se discrepent, et nascatur discussio, fas est Auditoribus a suo voto partim vel ex integro recedere; ast mutationes inductae et rationes significari breviter debent in voto scripto sub formula « *Accedo voto Domini... et ob rationes in eodem voto expressas, vel ob...* ».

3° Quoties in prima discussione haberi non potest maior pars votorum necessaria causae decisioni, differtur iudicium turno qui proxime habebitur per rescriptum "*Resolutio dabitur in proximo Auditorum conventu*", aut simpliciter "*Dabitur in proximo*".

4° Decreta dilatione ad *proximum* turni conventum, hunc protrahere non licet ultra hebdomadam, nisi forte vacationes tribunalis intercedant (can. 31, § 4, *Lex propria*).

5° Vota scripta dabuntur Ponenti aut Auditori cui sententiam exarare demandatum est. Publicata sententia, ista vota traduntur Domino Decano, a quo asservanda sunt in archivio secreto decanali (can. 31, § 2, *Lex propria*).

§ 179. — 1° Capta decisione, Ponens eam scribit sub forma responsionis ad dubia, eandem uniens fasciculo actorum, uti partem sententiae dispositivam.

2° Dummodo tribunal non decernat, decisionem secreto servandam esse usque ad formalem sententiae publicationem, Notarius protocollo addictus, oretenus partibus causae decisionem communicare valet; eisdemque decisionis exemplar, si petatur tradet. — Rescriptum quo iubetur, decisionem secreto servari ita concipitur "*et decisio maneat secreta usque dum prodeat sententia*".

3° Haec intra decem dies a decisione edenda est, aut ad summum, intra triginta dies in causis implicatioribus, praesertim ob plura quae proponuntur dubia, et ob copiam documentorum.

4° Sententia exaranda est a Ponente, vel ab alio ex Auditoribus, cui hoc munus in secreta causae discussione commissum sit.

§ 180. — Si in secundo quoque Auditorum conventu, haberi non possit pars maior votorum necessaria ad decisionem, quum singuli Auditores dent dubiis propositis diversas responsiones; pendatur utrum expediat, vel alia documenta aut probationes exquirere in declarationem cuiusdam facti controversi, vel partes invitare ad magis specificam dubiorum concordationem; nisi opportunius sit, quaestionis solutionem differre per rescriptum: *Dilata*, aut *Reproponatur*, aut *Non constare*, aut *Non satis constare*. Quod si nullum ex his remediis ad optatum exitum conducere valeat, Ponens Domino Decano significabit statum quaestionis, ut ad normam quoque can. 11 (*Lex propria*) aliter provideatur.

§ 181. — 1° Sententiae definitivae complecti debent:

a! Nomen, cognomen, et personarum litigantium qualitatem, eo modo quo in citationis actu descriptae sunt: nec non nomen et cognomen earumdem procuratorum;

b! Intentionem actoris, seu actionem iudicalem cum compendiarie facti et actorum causae expositione;

c! Rationes decidendi tam in facto, quam in iure;

d! Decisionem, seu partem dispositivam et formulam executivam;

e! Indicationem diei, mensis, anni, et loci in quo decisio prolata fuit;

f! Subscriptionem iudicum, qui sententiam protulerunt, et notarii.

2° Sententia debet lingua latina exarari (can. 32, § 3, *Lex propria*).

§ 182. — Sententia definitiva nulla est, si rationes tam in facto, quam in iure non contineat (can. 32, § 3, *Lex propria*).

§ 183. — 1° In dispositiva parte sententiae, si actor careat actione, aut si eadem probata non fuerit, iudices dubiis simpliciter *Affirmative* vel *Negative* respondentes, iuxta diversam formulae conceptionem, reum absolvunt.

2° Si actio iusta sit et comprobata, iudices reum damnant, addendo simplici responsioni, *Affirmative* vel *Negative*, dubiis datae, verba: « *iuxta modum*, etc. » quoties explicari et determinari debeant certa obiecta, nempe vel pecuniarum summae solvendae, vel praestatio factorum, in quibus reus damnatur.

3° In quaestionibus incidentalibus, ordinationem processus responentibus, datur responsio per verba: *Ad mentem*, vel rescripto additur: *Ad mentem*, ut explicetur modus, quo perficiendus sit actus.

4° Quando actio regulari modo non fuit proposita, iudices respondent: *Affirmative* vel *Negative*, iuxta dubiorum formulam; vel *Orator ulatur iure suo coram Ordinario in via administrativa*, vel « *Orator ulatur iure suo, si et quatenus et coram quo de iure* ». Contra, quoties constat, actionem carere probatione circa aliquod peculiare obiectum, et pariter constet probationes probabilius posse compleri, respondetur: *c Dilata et coadiuventur probationes, tum super hoc puncto... tum super...*.

§ 184. — 1° Definitiva sententia complectetur condemnationem in expensis, qua decernitur, an alter tantum ex litigantibus, vel an uterque litigans, et quam mensura expensas iudiciales sustinere debeat.

2° In sententiis interlocutoriis aut incidentalibus, expensarum condemnationes reservandae erunt ad litis terminum.

§ 185. — 1° In expensis condemnatur victus, si iudices censeant, eum temere litigasse.

2° Iniungetur compensatio expensarum ex integro, vel ex parte, si litigantes succumbant, vicissim, in aliquo ex capitibus controversiae, seu *pro rata victoriae* fit condemnatio in expensis.

3° Praescribetur expensarum compensatio, si iudices censeant, victum non fuisse temerarium litigantem, adeo ut nulla fiat reffectio expensarum ex parte victi, favore victoris.

4° In causis matrimonialibus et aliis id genus, habenda erit ratio paupertatis partis victae, adeo ut etiamsi haec non habuerit legitimam litigandi causam, tamen expensarum compensatio decernatur. Quod si pars victa se reddiderit contumacem, et minime pauper sit, nihilo secius, propter facti adiuncta, aliquando magis expedit decernere expensarum compensationem.

5° In causa criminali qui condemnationem patitur, expensas iudiciales solvere debet, excepto casu quo reo per ipsam condemnationem subtrahantur fructus omnes beneficiales, alique redditus eidem aliunde non suppetant.

§ 186. — Expensarum taxatio, quando earum compensatio locum non habeat, aut partes communi consensu eas non determinent, pertinet ad Ponentem.

§ 187. — Ponens aut Auditor extensor sententiam conficit, fideliter e suorum coauditorum votis deducendo rationes decidendi in iure et in facto; adductis dubitandi rationibus et responsionibus iisdem datis; omnia haec breviter, ordinate et distincte explicet.

§ 188. — 1° Ponens aut Auditor extensor, postquam tempore designato sententiam redegerit, per studii Adiutorem, eam prius exhibebit Auditoribus turni, et deinde Notario, ut eidem subscribant.

2° Sententiae textus autographus a studii Adiutore transmittitur ad Notarium, protocollo addictum, ut eum in actis cancellariae asservet, et vel ipse, vel alii notarii tribunalis exemplaria in authentica formaificent, ad partium vel aliorum interesse habentium instantiam.

3° Protocollo autem addictus nullum exemplar petentibus exhibebit, nisi de mandato Ponentis aut Decani, iuxta normam can. 10, § 2 (*Lex propria*).

§ 189. — Exemplar authenticum inscriptionem referet nominis *Summi Pontificis pro tempore* regnantis, et nomina geret Auditorum, qui sententiam suis subscriptionibus munierunt, cum indicatione diei editae sententiae: postremo loco formulam executoriam continebit, et subscribetur a Notario.

§ 190. — Formula executoria consistit in praescriptione facienda dioecesanis Ordinariis et ministris competentium tribunalium, ut perfectam sententiae executionem curent, et adversus reluctantes procedant ad normam sacrorum canonum, et praesertim cap. III, sess. 25, *De ref.*, Concil. Trid.: idcirco sequens adhibebitur formula: « *Mandamus Ordinariis locorum et ministris tribunalium, ad quos spectat, ut executioni mandent hanc sententiam, et adversus reluctantes procedant ad normam ss. canonum et praesertim cap. III, sess. 25, De ref., Concilii Trident., iis adhibitis executivis et coercitivis mediis, quae magis efficacia et opportuna pro rerum adiunctis extitura sint* ».

§ 191. — 1° Exemplar authenticum in forma executoria integre notificabitur alterius partis procuratori, quando hic constitutus sit; aliter ipsi parti, et notificabitur per apparitorem.

2° Si pars, quae procuratore caret, domicilium habeat extra Urbem, notificatio fiet per Curiam dioecesanam, cuius iurisdictioni subiacet pars ipsa.

3° Curia dioecesana tribunali S. Rotae testimonium exhibebit, se sententiam notificasse, indicato die factae notificationis.

§ 192. — Sententiae notificentur ad instantiam partium interesse habentium, excepto casu, quo tribunal statuatur *ex officio* notificari, idque fiet, quoties hoc intersit boni seu ordinis publici, aut expetant aliae iustae causae.

TITULUS VI.

DE EXPENSIS IUDICIALIBUS FRUCTIBUS ET DAMNIS AESTIMANDIS ET DE REDDITIONE RATIONUM.

CAPUT. I.

De expensarum iudicialium taxatione.

§ 193. — 1° Post sententiae notificationem pars victrix victam citat « *ad videndum taxari et moderari expensas iudiciales* » apud Ponentem cui exhibet elenchum expensarum iudicialium, quae comprobandae erunt, relato, ad quodlibet expensarum caput, numero taxationis statutae in *Lege propria*.

2º Potest etiam fieri locus refectioni damnorum, *prout et quatenus de iure*: scilicet quoties sententia praescribat etiam damnorum refectionem, quam determinare pertinet ad Ponentem, iuxta normas sequentis capituli.

§ 194. — Ponens, si adsit oppositio circa expensas, perpensis exceptionibus alterius partis, eisdemque discussis, quatenus opus sit, exhibitam expensarum computationem redigit ad normam legis, et ita rescribit: "*Visis et perpensis omnibus et singulis partibus praesentis computationis taxavit et moderavit expensas iudiciales in libellas... pro quibus expedivit mandatum executivum...*". Hoc decretum exarabitur in charta rotali bullata, exhibendo a parte cuius interest. Super citatione autem ita rescribitur: "*Provisum in contemporanea ordinantia*".

§ 195. — 1º A Ponentis decreto potest fieri appellatio ad eundem turnum, qui sententiam protulit in expensis condemnantem.

2º Hoc incidens proponitur *per memoriale*, proindeque studii Adiutor super appellationis instantia rescribit: "*Remisit instantiam ad turnum, et mandavit proponi per memoriale*".

§ 196. — 1º Quaestio *incidens* circa expensarum iudicialium taxationem exoriri potest quoad ius unius partis adversus aliam, repetendi scilicet expensas iam solutas, quoties utraque pars contendit, se aut ex integro, aut in parte victoriam retulisse, quum nempe condemnatio in expensis decreta fuit *pro rata victoriae*.

2º Quoties Ponens aut studii Adiutor, controversiam componere non valeant, vel partes non acquiescant decreto, controversia ad turnum remittitur, consueto rescripto, cauto tamen, ut duae partium instantiae pertractentur *sub unico memoriali*, scilicet contineantur sub unica quaestione dirimenda rescripto. Hinc si praedictae duae petitiones exhibitae fuerint ante decretum, fit rescriptum: "*Praevia unione instantiarum, remisit easdem ad turnum, et mandavit proponi utramque sub unico memoriali*". Si prolato iam decreto remissionis ad turnum, prodeat instantia alterius partis, sibi etiam victoriam adscribentis, providetur hoc rescripto: "*Remisit instantiam ad turnum et mandavit proponi utramque sub unico memoriali*".

§ 197. — 1º Si qui condemnantur in expensis sint plures, nequeunt considerari tamquam in solidum damnati, sed dumtaxat *pro rata*, habita ratione rei quam in iudicio expetebant, dummodo lex aliter non disponat in casu controverso, neque quaestio sit de obligationibus solidalibus.

2º Curatores et administratores bonorum et locorum piorum, quando gravia adsint motiva, possunt damnari personaliter in expensis, absque ullo repetitionis iure.

§ 198. — 1º Condemnatio in expensis non omnes complectitur expensas factas pro singulis instantiis in variis iurisdictionis gradibus, nisi pars appellans appellationem interposuerit ab hoc quoque primae sententiae articulo.

2º Tribunal, hoc etiam in casu, ex iustis causis, declarare potest fuisse compensatas expensas in antecedentibus instantiis factas, et condemnationem limitare ad solum iudicium S. Rotae.

§ 199. — 1º Si appellatio ad S. Rotam interponatur, antequam expensarum taxatio locum habuerit apud Curiam dioecesanam, Ponentis est post rotalem sententiam, taxare expensas in antecedentibus instantiis factas.

2º Elenchus expensarum exhibebitur in cancellaria S. Rotae a parte victrice, interesse habente, et declarabitur authenticus a cancellariis tribunaliis, e quibus singuli elenchi remittuntur.

§ 200. — Maxime interest, ut eiusmodi quaestiones decendantur a Ponente, quin recursus fiat ad turnum, ne nimium lites protrahantur cum gravi partium damno, et expeditior et facilius fiat solutio. — Quae animadversio partes ipsas inducere debet, ut libenter obsequantur sollicitudinibus Ponentis, diligenter omnem rationem experientis ad partes conciliandas de bono et aequo.

CAPUT II.

De rationum redditione et de computatione et aestimatione fructuum et damnorum.

§ 201. — 1º Quando datur locus redditioni rationum, tribunal parti rationem redditurae, congruam dilationem assignabit, praevia monitione, ut, si, nulla accedente iusta causa, expensarum elenchus non exhibeatur termino praefixo, pars, redditionem rationum exposcens, admittatur ad praestandum iuramentum *in litem* circa summam, quae debetur, non exclusis aliis probationum mediis.

2º Quoties turnus id sibi expresse non reservaverit, approbare computationem et acta explere, quae huc referuntur, spectat ad Ponentem, aut ad eius studii Adiutorem, iuxta normam § 12, n. 4.

§ 202. — 1º Elenchus expensarum exhibendus est cum documentis expensas comprobantibus, et continere debet:

- a) statum rerum, quarum reddenda est ratio;
- b) rationes accepti et expensi;
- c) credita exigenda et res recuperandas.

2º Postremo loco continebit recapitulationem et compendium debiti vel crediti, et subscribetur a parte, quae insuper coram Ponente adistente Notario, iurare debet de veritate quoad singula rationum capita.

3º Possunt admitti, tamquam comprobata, illa expensarum capita minimi valoris, de quibus dare quis nequit, aut non vult syngrapham receptionis dummodo sint veritati et aequitati conformia, salva facultate harum mentionis faciendae, si hoc opportunum videatur, in formula, sub qua iuramentum emittetur.

4º Pars rationem reddens, alteram partem, per apparitorem, certiorum reddere debet de tempore et loco quibus huiusmodi documenta exhibebit, praevio tamen consueto rescripto Ponentis, aut Iudicis Instructoris, seu: "*Notificetur*".

§ 203. — Si pars ad computationem redigendam uti opera alicuius ratiocinatoris, vel alias necessarias expensas facere debeat, potest eidem indemnitas in antecessum concedi, iuxta prudens turni aut Ponentis arbitrium.

§ 204. — 1º Partibus consentientibus, approbatur redditio rationum per rescriptum, scilicet: "*De consensu partium, peracta rationum redditio rata habetur et confirmatur, et conceditur mandatum executivum*".

2º Si partes non consentiant, proceditur sicut in omnibus aliis incidentibus.

§ 205. — Pro computatione fructuum solvendorum aut damnorum refectione, applicantur dispositiones praecedentium paragraphorum, congrua congruis referendo.

§ 206. — 1° In denuntiationibus de damno infecto quod timetur, aut ob novum opus, quum probari debeat, utrum iusta sit atque iuris et facti rationibus innitatur querela, turnus ipse aut Ponens, prouti magis opportunum videatur, uti queunt accessu iudiciali, aut peritorum opera, iuxta procedendi regulas in anterioribus paragraphis statutas.

2° Provisiones, quae hac de re decernuntur, sunt executivae et inappellabiles ad normam §§ 83 et seq., firmo iure personae conventae, dandi potius idoneam cautionem quae acceptanda erit, dummodo sit revera sufficiens ad praeveniendum cuiuslibet damni periculum.

TITULUS VII.

DE EXEMPTIONE AB EXPENSIS IUDICIALIBUS, DE EARUMDEM REDUCTIONE, ET DE GRATUITO PATROCINIO.

§ 207. — 1° Actor aut reus et etiam uterque, si ratione paupertatis expensas iudiciales nequeant sustinere, ius habent ut ab eisdem immunes sint, et una simul gratuito patrocinio fiet locus, assignato advocato qui gratuitum patrocinium aut gratuitam adsistentiam praebeat, nisi partes vel alterutra, per se ipsae sistere et iura sua dicere velint coram iudicibus (*Lex propria - Appendix, cap. IV*).

2° Si conditio paupertatis litigantium talis sit, ut hi expensas partim valeant exsolvere, fit locus reductioni expensarum iudicialium, quae sustinendae essent, firma tamen concessione patrocinii gratuiti, uti in num. praeced.

3° Si decreta fuerit reductio tantum expensarum iudicialium, qui huiusmodi decretum tulit, debet simul limites statuere intra quos reductio conceditur; veluti in dimidium vel in duas tertias partes expensarum, adeo ut pro rata concessae reductionis, reducantur proventus ad aerarium S. Sedis, ratione sive taxarum sive expensarum uti in n. 5, spectantes, nec non proventus qui cedunt in retributionem operis a tribunalis administris praestiti.

4° Hinc concessa exemptione aut reductione expensarum iudicialium, in libros rationum debent referri expensae omnes, quae sustinendae essent a parte, nisi eiusmodi beneficio frueretur.

5° Expensae pro versione actorum ab una in aliam linguam, pro documentis transcribendis aut typis edendis, pro testium productione aut peritiarum explectione, et ita porro, solvuntur a tribunali, salvo iure refectionis expensarum, sive ex parte, si concessa fuit reductio expensarum, sive ex integro, uti cavetur in § ultima h. t.

§ 208. — Petitio exhibebitur Ponenti opportunis instructa documentis, non modo circa conditionem paupertatis, sed etiam super meritum causae, dummodo ad meritum quod attinet, non agatur de causa quae ad Sacrae Rotae tribunal per *commissionem* pervenerit.

§ 209. 1° Ponens priusquam ad admissionem vel reiectionem petitionis procedat, partem adversam audiet, Promotorem iustitiae, et in causis

respicientibus vinculum matrimonii aut validitatem professionis religiosae, aut sacrae Ordinationis, vinculi Defensorem, Decanum advocatorum consistorialium, et, si necessarium ducat, alias etiam notitias exquiret.

2° Praedictae personae, per nuncium iussu Ponentis transmissum convocentur, ad simul deliberandum, si speciales casus difficultates hoc expostulent, arbitrio Ponentis.

§ 210. A rescripto quo exemptio aut reductio expensarum iudicialium et gratuitum patrocinium denegetur, potest appellari ad turnum vel Auditorum coetum, cui causa iudicanda est, quaestionem incidentalem promovendo.

§ 211. Personis, de quibus in § 209, petitio sive de patrocinio gratuito sive de reductione expensarum notificabitur, una cum documentis necessariis ad deliberandum circa eandem petitionem. Reliquorum documentorum notitia apud cancellariam tribunalis assumi poterit.

§ 212. Huic processui non est locus quando Curia, quae acta causae transmittit ob appellationis iudicium, fidem facit de paupertate partis, iam ad exemptionem expensarum et ad gratuitum patrocinium admissae in priori iudicio: tunc enim habendum erit ut notorium et incontroversum paupertatis factum, dummodo tamen constet de praesumpto bono iure contententis.

§ 213. Tam in hoc casu, quam in ceteris, in quibus a Ponente admissum fuerit patrocinium gratuitum cum exemptione ab expensis iudicii ex toto vel ex parte, licet non modo Ponenti, sed etiam parti adversae, Promotori iustitiae, et vinculi Defensori in causis indicatis in § 209 nec non Decano advocatorum consistorialium, petere a turno ut dictum beneficium revocetur, si, vel ex actis causae vel ex aliis documentis, non adesse constet assertam paupertatem; aut videatur, propter causam fundamento vel bona fide destitutum, privilegium concessum non esse servandum.

§ 214. Haec petitio constituit incidens quod per *memoriale* evolvitur apud turnum aut Auditorum coetum, qui debet principalem quaestionem decidere.

§ 215 1° Decretum, patrocinium gratuitum concedens, debet ad normam n. 6, cap. IV *Appendicis* (*Lex propria*), designare personam advocati, qui mandatum habebit, ut in sequenti numero statuatur.

2° Ponens advocatum designabit, praehabito Decani assensu, qui ad normam canonis 45, § 2 (*Lex propria*), dabit sua subscriptione munitum gratuiti patrocinii mandatum, nec aliud exquiritur a parte cui advocatus patrocinari debet.

§ 216. Si advocatus cui patrocinium gratuitum committitur, officium suum debita diligentia non adimpleat, ad illius observantiam revocabitur a Ponente, *ex officio*, aut *ad instantiam* sive partium quarum interest sive Promotoris iustitiae.

§ 217. Promotoris iustitiae est invigilare ut neque indebite gratuitum patrocinium concedatur, neque hoc patrocinium negligenter vel dolose exerceatur; ideoque, si oporteat, instet apud Ponentem et etiam apud turnum si Ponens non exciperet petitionem, aut iussionem turpi executioni non demandaret.

§ 218. 1° Si pars quae gratuito patrocinio usa sit, victoriam retulerit et eam pecuniae summam consecuta fuerit aut aliquam rem in sua aestimatione quintuplo maiorem summa quae solvenda esset pro expensis iudicialiis, neque ex pecuniae summa aut e re iudicio obtenta aliquid pro taxis, retentionibus vel solutionibus detrahendum sit, ab ista iudiciales expensae erunt praecipiendae, non vero honoraria advocati aut procuratoris.

2° Si vero eadem pars nedum victoriam referat, sed adversa pars in expensis iudicialibus condemnetur, haec non tantum expensas iudiciales solvet, sed etiam advocati aut procuratoris alterius partis honoraria.

TITULUS VIII.

DE RENUNTIATIONE INSTANTIAE, ACTIONIS IUDICIALIS, ALIORUMQUE CAUSAE ACTUUM.

§ 219. 1° Pars quae ad normam can. 34 (*Lex propria*) intendit renuntiationem emittere, id potest efficere in quocumque statu et gradu causae.

2° Ut renuntiatio a iudice admittatur, debet esse absoluta, nullique conditioni aut reservationi subiecta, in scriptis data, subsignata cum loci et temporis indicatione, a renuntiante, vel ab eius procuratore, speciali tamen mandato munito.

3° Pro renuntiandis rebus aut iuribus ecclesiasticis, quae litis obiectum constituent, servetur ius commune quoad necessitatem expetendi beneplacitum Apostolicae Sedis.

4° Ut renuntiatio suum sortiatum effectum, acceptata sit oportet ab altera parte, cui facienda est notificatio: subintelligitur autem acceptata, si, intra congruum temporis terminum a Ponente assignandam, non oppugnetur.

5° Debet admitti a Ponente qui curam habebit, ut serventur conditiones superius indicatae.

6° Renuntiatio ab altera parte aut tempore debito non oppugnata, aut in causis spiritualibus et in aliis ad bonum publicum spectantibus, iis rationibus oppugnata, quae iudici videantur non attendendae, et hinc a iudice admissa sine acceptatione alterius partis, nihilo secius plenum sortitur effectum iuridicum.

§ 220. Renuntiatio facta ab actore vel a reo post sententiae prolationem, aequivalet rei iudicatae irrevocabili contra renuntiantem.

§ 221. Si quaestio circa validitatem renuntiationis oriatur in via incidentaliter, ad turnum seu ad coetum Auditorum cui res pertinet, deferretur; si vero, absoluta iam instantia iudiciali aut in primo aut in gradu appellationis apud turnum, in via principali exoritur, deferretur ad tribunal Apostolicae Signaturae.

§ 222. Si pars cui deferretur iuramentum de secreto servando, ad normam § 31, num. 4, idem dare detrectet; aut iussa certam pecuniae summam deponere, decreto non obtemperet, quin exemptionem ab expensis legitime obtinuerit; vel si eadem intra praefixum terminum, absque legitima excusationis causa, litem prosequi vel aliquem actum ponere negligat

aut renuat, censetur iuri suo renuntiassse; et hinc Ponens suo decreto declarare valet, partem vel ipsam litem vel certi iudicialis actus positionem aut instructionem deseruisse, firmo praescripto § 28, n. 3, nec non § seq.

§ 223. Pars renuntians debet expensas solvere iudicii aut saltem singulorum actuum renuntiationi respondentium.

TITULUS IX.

DE APPELLATIONE A SENTENTIIS AUT A DECRETIS ROTALIBUS.

§ 224. 1° A sententia rotali definitiva, quae non sit sententiae a S. Rota aut ab altero tribunali editae conformis ideoque non sit eiusdem confirmatoria, potest fieri appellatio ad turnum proxime sequentem, ad normam canonum 12 et 33 (*Lex propria*).

2° Appellationes a sententiis *incidentalibus* seu *interlocutoriis* propositae, ab eodem turno cognoscendae sunt qui sententias protulit.

3° Prolata sententia definitiva, appellatio interposita circa sententiam incidentalem in definitiva decisa, defertur ad proxime subsequentem turnum, uti in praecedenti n. 1.

§ 225. Si sententia plura capita aut dubia complectatur, et quoad nonnulla sit confirmatoria, quoad alia sit revocatoria, appellatio non conceditur pro ea parte, quae iam fuerit duabus conformibus sententiis iudicata, excepto casu quod una pars cum alia sit connexa eidemque accessoria.

§ 226. 1° Si oriatur quaestio de iure appellandi necne, iuxta duas paragraphos praecedentes, decisio fiet a turno, ad quem spectat appellationis iudicium.

2° Sententiae hanc controversiam definientes sunt inappellabiles, excepto recurso ad supremum Signaturae tribunal.

§ 227. Appellatio statuto tempore et praescriptis formis interposita, effectum suspensivum producit, exceptis casibus, in quibus aut ex lege aut ex decreto iudicis, locum habet executio provisoria.

§ 228. Quando executio provisoria, in primo gradu expetita, concessa non fuerit, peti potest per incidentalem instantiam et per *memoriale* in appellationis iudicio.

§ 229. 1° Si executio provisoria fuerit praescripta, ad normam § 84, nequit appellans, a turno appellationis, illius revocationem aut executionis inhibitionem exquirere. Attamen petere potest ut executioni provisoriae idonea et aequipollens cautio subrogetur.

2° Haec subrogatio peti debet per instantiam incidentalem et per *memoriale* alteri parti notificandum.

§ 230. 1° In appellationis iudicio nequeunt proponi nova dubia meritis causae respicientia, quae si proponantur, a Ponente vel a turno ex *officio* reici debent.

2° Possunt novae probationes deduci, nec non incidentia et exceptiones ad quaestionem principalem spectantes promoveri.

3° Possunt expeti, prouti res per sententiam definita patiatur, aut

usurae aut fructus qui maturaverint post sententiam, vel damnorum reparatio quae pars post eandem sententiam passa fuerit.

§ 231. Si iudices turni, a quo fit appellatio, insoluta reliquerint quaedam ex propositis dubiis, respondendo aut *Dilata* aut *Non proposita*, appellatio fit tantum a dubiis decisis et etiam ab iis quae nondum sint decisa, dummodo haec connexionem cum decisis habeant, et eisdem tamquam accessoria sint.

§ 232. 1° Etiam in iudiciis appellationis admittitur interventus tertiae personae ad normam § 97.

2° Praedicta persona voluntarie interveniens, appellare censetur a sentiis anterioribus, perinde ac contra se essent prolatae.

§ 233. 1° Quocumque in casu utilis erit actori appellatio interposita a reo et viceversa.

2° Appellatio ab uno aut a pluribus litis consortibus interposita proderit omnibus, qui in sententia comprehenduntur.

§ 234. Etiam in iudicio appellationis acta praeparatoria aut executoria, non secus ac in prima instantia, perficiuntur a Ponente turni appellationis.

§ 235. 1° Appellatio interponitur per petitionem exhibitam Ponenti turni qui sententiam aut decretum protulit; hic autem, si sententia sit appellabilis ad normam paragraphorum praecedentium, rescribit: "*Admittatur et procedatur ad ulteriora, idque notificetur*". Idem rescriptum dat Ponens si decretum a se editum appellatione impetatur; addito tamen "*procedatur ad ulteriora per memoriale aut concordato dubio*"; ad normam §§ 86 seq.

2° Appellationis instantia gravaminis motiva complectetur, nisi agatur de appellationibus iure interponendis in re matrimoniali.

3° Si appellatio exhibeatur a procuratore, hic simul cum instantia debet in cancellaria deponere procurationis mandatum ad prosecutionem appellationis.

§ 236. 1° Appellatio interponenda est intra decem dies, qui decurrunt a sententiae aut decreti notificatione.

2° Si intra sex menses ab interposita appellatione, appellans nullum ponat actum iudiciale ad prosecutionem appellationis, haec perempta habebitur, et sententia fit executoria.

§ 237. D.nus Decanus, legitime concessa appellatione a sentiis definitivis, decreto suo determinabit turnum, qui ad normam can. 12, § 3 (*Lex propria*) iudicare debeat appellationis instantiam.

§ 238. Hisce appellationis iudiciis communes sunt normae processuales statutae pro instantiis in primo gradu apud tribunal S. Rotae pertractandis.

APPENDIX IV.

Regulae servandae in iudiciis
apud supremum apostolicae Signaturae tribunal.

TITULUS I.

QUAE CAUSAE SUPREMO SIGNATURAE APOSTOLICAE TRIBUNALI
SUBIICIUNTUR.

ART. 1. — Supremum Signaturae Apostolicae Tribunal, iuxta *Legis Propriae* can. 37, videt tamquam sibi propria et praecipua:

- a) de exceptione suspicionis contra aliquem Auditorem, ob quam ipse recusetur;
- b) de violatione secreti, ac de damnis ab Auditoribus allatis eo quod actum nullum vel iniustum in iudicando posuerint;
- c) de querela nullitatis contra sententiam rotalem;
- d) de expostulatione pro restitutione in integrum adversus rotalem sententiam, quae in rem iudicatam transierit.

Praeter hosce casus, *ex commissione SS.mi* iudicat etiam de restitutione in integrum contra sententiam ab aliqua S. Congregatione emissam.

ART. 2. — Suspicionis exceptioni locum praebent:

- a) quaestiones nondum per iudicium decisae inter aliquem Auditorem et partes;
- b) inimicitiae graves;
- c) ratio aliqua ob quam deduci iure liceat Auditori quodvis commodum morale aut oeconomicum ex causa esse proventurum; aut ipsum alteri partium litigantium nimis adhaerere;
- d) opinio sive consilium circa causam ab Auditore emissum; causa ab eo cognita in alio iurisdictionis gradu tamquam iudice vel arbitro; causa iam alias ab ipso propugnata uti avvocato vel procuratore;
- e) necessitudo cuiusque gradus in linea recta, atque in linea transversa usque ad quartum gradum computationis civilis inclusive; affinitas indirecta cuiusque gradus; transversa usque ad secundum.

Quum vero recusans proposuerit exceptiones de merito causae, exceptio suspicionis contra Auditorem admitti nequit, nisi posterius suspicionis argumentum innotuerit.

ART. 3. — *Querela nullitatis* produci potest non solum contra sententiam definitivam, verum etiam adversus interlocutoriam sententiam a Sacrae Rotae tribunali quomodocumque emissam, dummodo tamen gravamen aliquod inde sit oriturum, quod per definitivam sententiam reparari nequeat; aut etiam ipsa sententia vim habeat sententiae definitivae.

ART. 4. — Argumenta querelae nullitatis sunt:

- a) defectus citationis qua causa introducitur;
- b) defectus iurisdictionis;
- c) defectus mandati procuratorii, aut vitium in eodem substantiale;

d) ratio in sententia non habita alicuius legis;

e) manifesta quaevis legis violatio.

ART. 5. — Non admittitur recursus ob defectum citationis qua causa introducitur quando pars non citata in iudicium venit suasque rationes aut defensiones de merito causae adduxit, neque tamen actus nullitatem allegavit.

ART. 6. — Recursus ob defectum iurisdictionis fieri quoque potest ad obtinendam circumscriptionem iudicii, dempto semper casu quo pars comparuerit, nullaque circa competentiam exceptione opposita, defensiones aut documenta in causa produxerit.

ART. 7. — Defectus aut vitium in mandato procurationis veluti sanata habentur ob appellationem interpositam ab ipso actore, sive per se, sive per procuratorem, adversus quamlibet sententiam, antequam pars altera nullitatem opposuerit; aut generatim ob actum quemlibet positivum ante querelam nullitatis emissum, unde sanctio colligatur iuxta normam iuris communis.

ART. 8. — Recursus ex querela nullitatis admitti nequit, nisi vitium aliquod, de quibus supra, manifeste comprobetur; in dubiis reiicitur recursus tamquam fundamento boni iuris carens. Reiicitur etiam pure ac simpliciter si defectus remissus aut sanatus, uti supra, appareat.

ART. 9. — Ut admittatur recursus ad obtinendam *restitutionem in integrum*, inde colligatur oportet:

a) iudicium ex documentis fuisse emissum, quorum fallacia aut adulteratio in posterum cognita fuerit;

b) documenta publica aut privata reperta esse, quibus factum aliquod novum decretorium in causa comprobetur;

c) aut generatim rationem aliquam intercessisse non prius deductam neque disputatam, ex qua detrimentum grave atque manifestum boni iuris demonstrari queat, ideoque sit locus actioni rescissoriae, ad normam iuris communis.

ART. 10. — Executio voluntaria rei iudicatae post sententiam ultimi gradus iure minime privat petendi atque obtinendi a Supremo Tribunali restitutionem in integrum.

ART. 11. — Non aliter atque ad petendam restitutionem in integrum et introducendum iudicium nullitatis contra sententiam rotalem, terminus etiam intra quem causa ad Supremum Signaturae Apostolicae Tribunal ex commissione SS.mi delata inchoari potest, est trium mensium a die obtentae commissionis.

TITULUS II.

RITUS PROCEDENDI CORAM SUPREMO SIGNATURAE APOSTOLICAE TRIBUNALI.

ART. 12. — Libellus, quo causa introducitur, exhibetur R. P. D. Signaturae Apostolicae Secretario per Notarium *protocollo* addictum; eique alligari debent:

a) exemplar authenticum sententiae adversus quam recursus interponitur, et in causis quae ad Supremum Tribunal deferuntur ex commissione Sanctissimi, documentum obtentam commissionem comprobans;

b/ apocha libellarum centum apud Officialem Supremi Tribunalis distributorem in cautelam commissarum. Huiusmodi summa aerario Sedis Apostolicae acquireretur si reiiciatur recursus; si vero admittatur, ex causae expensis subducetur;

c/ procurationis mandatum in formis, si actor per seipsum recursum non exhibuerit.

ART. 13. — Acceptum libellum eiusque adnexa documenta Notarius *protocollo* addictus in fasciculum colliget, quem, in appositum librum relatum et numero signatum, ad R. P. D. Secretarium remittet, ut per decretum adversae parti legitime notificandum terminum is constituat ad animadversiones contra recursum in scriptis Supremo Tribunali submitendas; secus contumaciter procedendum.

ART. 14. — Notificationis actus exarabitur a Notario Scriptore seu Actuario, vel ab alio Supremi Tribunalis Officiali ad id deputato, qui, post R. P. D. Secretarium, et ipse subsignabit sigilloque Supremi Tribunalis actum communiet.

Ad validitatem exemplaris, parti vel eius procuratori tradendi, satis erit subsignatio Officialis in Notarium deputati, et sigillum Supremi Tribunalis.

ART. 15. — Notificationis actus formula erit prout sequitur, *mutatis mutandis*:

[*Titulus causae et Protocolli numerus*].

De mandato E.mi ac R.mi D.ni... Supremi huius Signaturae Apostolicae Tribunalis Praefecti; notificetur D.no N. N. coram hoc Supremo Tribunali et contra ipsum d.num N. N. exhibitum esse [ex commissione SS.mi, si ita sit] recursum contra sententiam a... latam in causa... ad obtinendam [nullitatem dictae sententiae, seu restitutionem in integrum, etc.]; atque ideo supra memorato d.no N. N. convento fatalis dies... hora meridiana constituatur ad deducendum in scriptis sive per se sive per procuratorem legitime deputatum coram infrascripto Secretario in aedibus Supremi Tribunalis Romae... si quid habeat contra admissionem praefati recursus; quo termino elapso, procedetur contumaciter ad ulteriora, omni etc.

Datum Romae ex aedibus S. T. die...

ART. 16. — Notificationis actus (itemque citationes et alius quilibet actus S. T.) in Urbe transmittetur per manum apparitoris ipsius Supremi Tribunalis, qui peractae traditionis fidem faciet in calce ipsius actus. Si vero pars extra Urbem commoretur, transmittetur per cursum publicum in fasciculo, ut vulgo audit, *commendato*, cuius acceptilatio, a publico pariter epistolarum diribitorio requisita, in actis servabitur.

Pro iis denique, quorum ignotum est domicilium, S. T. opus adhibebit Curiae Dioeceseos, aut aliis rationibus utetur, quae R. P. D. Secretario necessariae aut opportunae in casu videantur.

ART. 17. — Quum actus quivis cuidam Episcopo notificandus sit, ad instar epistolae conscribetur; a R. P. D. Supremi Tribunalis Secretario ac Notario deputato subsignabitur, et per publicum cursum, uti supra, transmittetur.

ART. 18. — Formula tum erit prouti sequitur, *mutatis mutandis* :

Ill.me ac Rev.me Domine,

Infrascriptus P. D...., Supremi Signaturae Apostolicae Tribunalis Secretarius, Amplitudini Tuae notum per praesentes facit, d.num N. N. recursum [de commissione SS.mi, si ita sit] obtulisse contra sententiam a... latam in causa... ad obtinendum... Quod quum ex ratione muneris mei Tibi communico, id pariter significo, Amplitudini Tuae esse tempus usque ad diem... ut si quid contra acceptationem praefati recursus deducendum habeas, vel per Te, vel per Procuratorem legitime deputatum deducas scriptis ad me mittendis in aedibus Supremi huius Tribunalis Romae..., quo termino elapso, ultra procedetur ad normam "Legis Propriae" can. 40.

Interim bona omnia et fausta a Deo Tibi adprecor. Amplitudinis Tuae

Famulus addictissimus.

ART. 19. — Elapso termino parti conventae constituto ad iura sua deducenda contra recursum (qui tamen terminus, instante eadem parte, per rescriptum R. P. D. Secretarii prorogari poterit), neque ab ipsa parte conventa animadversionibus suis productis, R. P. D. Secretarius, nisi ei videbitur per novum decretum renovari citationem, procedere potest ad ulteriora.

ART. 20. — Item, per decretum R. P. D. Secretarii explanationes tam iuris quam facti, pro rei opportunitate, sive ab actore sive a convento exigi poterunt; et decreti notificatio illi fiet parti, a qua huiusmodi deductiones exquirantur; neque altera pars obicere quidquam poterit.

ART. 21. — Praeter necessariam ab adversa parte deductionum expositionem, R. P. D. Secretarius, quo facilius et accuratius recursus naturam et rationes cognoscere queat, a S. R. Rota vel a S. Congregatione apud quam causa iam agitata fuit, acta omnia, quae praecesserunt, requiret.

Requirit insuper, si ei videbitur, unius aut plurium Supr. Trib. PP. Consultorum votum, itemque votum Promotoris Iustitiae, et, quum agatur de re matrimoniali, Vinculi Defensoris; vel etiam partibus diem dicit ut coram se de recursus rationibus verbis disputent.

ART. 22. — Decretum R. P. D. Secretarii, quo oralis disputatio iubetur, argumenta indicabit, quibus discussio ipsa contineatur, et utrique parti transmittetur per citationem tenoris qui sequitur:

De mandato etc.... citentur d.ni N. N. et N. N. ad comparendum coram infrascripto S. T. Secretario, in aedibus eiusdem S. T. Romae... die... hora... ad habendam discussionem oralem circa recursum a N. N. exhibitum contra... pro... et decretum aliud quodcumque desuper necessarium et opportunum videndum in forma fieri et interponi etc., non solum etc., sed et omni etc. Argumenta autem ipsius discussionis erunt quae sequuntur...

Datum ex aedibus S. T. die...

(Sigillum, et subscriptio R. P. D. Secretarii atque Notarii).

ART. 23. — Partibus quoque, vel earum alteri, fas erit discussionem oralem a R. P. D. Secretario per supplicem libellum exposcere. R. P. D. Secretarius per decretum, a quo appellari non poterit, iudicabit tum de admissione discussionis, tum de eius argumentis, quae in ipso libello proposita iam fuerint.

ART. 24. — Partium rationes in discussione orali ab ipsarum advocatis explicabuntur. Verum R. P. D. Secretarius, in causis criminalibus praesertim, actorem ipsum vel conventum discussionis participes efficere poterit.

ART. 25. — Oralis disceptationis moderator est R. P. D. Secretarius, cui praesto erunt alter ex Officialibus Supremi Tribunalis, qui, in Notarium deputatus, argumenta a partibus prolata fideliter scriptis referet; praeterea unus vel duo Supremi Tribunalis PP. Consultores, quando R. P. D. Secretario videbitur, vel etiam, si oportuerit, Promotor Iustitiae Vinculi Defensor.

Qui omnes disceptationi interfuerint, cum Notario actum subsignabunt.

ART. 26. — Si quis in orali disceptatione ab ordine discesserit, aut reverentiam S. T. debitam non adhibuerit, poenis mulctabitur a *Lege propria* can. 30. num 6. constitutis, quae statim per decretum R. P. D. Secretarii irrogari poterunt.

ART. 27. — Attentis omnibus, quae superius praescripta sunt, Cardinalis S. T. Praefectus et R. P. D. Secretarius iudicabunt deferendus neque sit recursus plenis Purpuratorum Patrum comitiis iuxta *Legem Propriam*, can. 40, n. 2.

Admissio, itemque reiectio, partibus nota fiet in formis. Reiectionis decretum a R. P. D. Secretario et a Notario conservando archivio deputato, tamquam Cancellarii munere fungente, signatum, atque sigillo S. T. munitum in *Actis Apostolicae Sedis* publici iuris fiet, nisi aliter Cardinalis Praefectus constituerit.

ART. 28. — Reiectionis notificatio erit prouti sequitur:

De mandato etc... notificetur d.no N. N., Procuratori d.ni N. N. in causa legitime constituto, in ordinario Coetu seu Congressu habito in aedibus praefati E.mi ac R.mi D.ni Cardinalis Praefecti die... attente consideratam et perpensam fuisse instantiam a d.no N. N. exhibitam [de commissione SS.mi, si ita sit] contra sententiam latam in causa a... ad obtinendum...; fundamentum tamen boni iuris in eadem non inventum esse, atque idecirco, iuxta Legem propriam, can. 40, fuisse reiectam.

Datum Romae ex aedibus S. T. die...

[Sigillum et subscriptio R. P. D. Secretarii atque Notarii].

ART. 29. — Quum recursus admissus fuerit, in actu notificationis generaliter etiam continebitur citatio ad comparendum pro dubiorum concordatione, prout infra:

De mandato [etc., uti supra] ad obtinendum...; quumque inventum esset fundamentum aliquod boni iuris in eadem haberi, iuxta Legem Propriam, can. 40, fuisse admissam, atque decretum ut plenariis comitiis proponeretur. Itaque citetur ipse d.nus N. N. ut supra Procurator d.ni N. N.

in causa actoris [seu conventi] ad comparendum coram infrascripto Secretario in aedibus Supremi huius Tribunalis Romae... die... hora... ad concordandum de dubiis disceptandis, videndam destinari diem qua habeatur plenarius EE. PP. Coetus pro tractatione causae de qua agitur, ac decretum aliud quodcumque desuper necessarium et opportunum in forma fieri et interponi, etc. omni, etc.

Datum Romae etc.

ART. 30. — Si in actu notificationis, de quo in sup. art., citatio ex officio defuerit, diligentiori parti relinquitur apud R. P. D. Secretarium instare ut dies praefigatur ad litis contestationem ac dubiorum propositionem. Quo in casu, post verba notificationis: “*fuisse admissam*” hoc modo concludetur: “*et datum actori seu diligentiori parti proponi citationem pro concordatione dubiorum, aliisque omnibus necessariis et opportunis, omni, etc.*”

Datum... etc. ».

ART. 31. — Notificatio R. mis Episcopis per epistolam fiet sequentis tenoris, *mutatis mutandis*:

Ill.me et R.me Dominae,

Infrascriptus P. D. Supremi Signaturae Apostolicae Tribunalis Secretarius, Amplitudini Tuae notum per praesentes facit, instantiam a... coram Supremo hoc Tribunali [de commissione SS.mi, si ita fuerit] exhibitam contra sententiam a... latam in causa... ad obtinendum..., iuxta Legis Propriae can. 40 fuisse admissam, ac decretum ut plenariis comitiis proponeretur, utque Amplitudo Tua in ius vocaretur. Itaque decretum edidi, quod per praesentes Tibi communico, ad effectum ul, nisi legitima causa excuseris, compareas vel per Teipsum, vel per Procuratorem legitime deputatum coram me infrascripto Secretario in aedibus Supremi huius Tribunalis Romae... die... hora... ad concordandum de dubiis disceptandis, videndum destinari diem qua habeatur plenarius EE. PP. Coetus pro tractatione causae de qua agitur, et decretum aliud quodcumque desuper necessarium et opportunum in forma fieri et interponi etc., non solum etc., sed et omni etc.

Dum haec ad Amplitudinem Tuam defero, tibi omnia bona et fausta a Deo adprecor.

Datum Romae ex aedibus S. T. die...

(Sigillum, et Subscriptio tum R. P. D. Secretarii, tum Notarii).

ART. 32. — Supplex libellus quo pars diligentior a R. P. D. Secretario expostulabit actum contestationis litis dubiae proponet, erit prouti sequitur:

Ad tramitem Decreti huius Supremi Apostolicae Signaturae Tribunalis sub die... constituentis ul causa... proponatur ad plenarium Coetum E. morum Iudicum; infrascriptus N. N. procurator d. ni N. N. in causa legitime constitutus petit atque instat ul citeetur d. nus N. N. ad comparendum sive

per se sive per procuratorem in aedibus S. T. die et hora destinandis ad concordandum de dubiis disceptandis; sin minus viderendum subscribi infrascriptum, nec non destinari diem qua habeatur Plenarius Em.orum Patrum Coetus pro tractatione causae de qua agitur, et decretum aliud quodcumque desuper necessarium et opportunum in forma fieri, etc., omni etc.

Dubium.

Die.

[Subscriptio]

ART. 33. — Decretum quo R. P. D. Secretarius diem dicit ad litis contestationem parti, quae institit, notificabitur. Pars altera in ius vocabitur per citationem "*ad comparendum die... hora... ad concordandum de dubiis disceptandis; sin minus videndum subscribi infrascriptum ab actore [sive a convento] propositum, nec non destinari diem, etc., uti supra.*"

ART. 34. — Quum citatio fiat iussu R. P. D. Secretarii in ipso actu quo admissio recursus significatur, partes tribus diebus ante litis contestationem suas dubiorum propositiones in manus R. P. D. Secretarii remittent.

ART. 35. — In actu concordationis dubiorum si partes non comparuerint, vel de dubiis proponendis inter se minime convenient, R. P. D. Secretarius litis contestationem suspendere poterit, vel ad alium diem prorogare, vel etiam ex officio dubiorum formularum decernere.

ART. 36. — Litis contestationi, praeter R. P. D. Secretarium et partes, intererit alter ex Officialibus, S. T., qui in Notarium deputatus, acta omnia et actitata fideliter scriptis describet, atque de omnibus fidem faciet.

Promotor Iustitiae ac Vinculi defensor intervenient quum aut suum alterutrius officium reposeat, aut a R. P. D. Secretario invitentur, aut denique ad instantiam partium, a R. P. D. Secretario per rescriptum admissam.

ART. 37. — In actu contestationis litis constituetur etiam quae pecuniae summa a partibus solvenda sit tamquam depositum ad expensarum iudicialium cautionem. Indicabitur praeterea dies resolutionis causae, idest plenarii Emorum Patrum conventus; terminus ad defensiones atque documenta exhibenda, prout infra:

Die... mense... hora... coram R. P. Domino N. N., Supremi huius Apostolicae Signaturae Tribunalis Secretario; in aedibus Supremi eiusdem Tribunalis Romae... legitime citati comparuerunt d.nus N. N. procurator d.ni N. N. in causa legitime constitutus, prouti patet ex procurationis mandato in actis extante; d.nus N. N. procurator, uti supra, d.ni N. N., ad concordanda dubia coram EE. PP. proponenda in causa... inter N. N. et N. N. ad obtinendum... Quae quidem dubia a d.no N. N. proposita et a domino N. N. accepta, sunt prouti sequitur:

[Dubiorum textus indicatur].

Et R. P. Dominus N. N. Supremi Tribunalis Secretarius, eadem dubia admisit.

[Sive: "Quum vero dominus N. N. declarasset, se iisdem assentiri non posse, recusationisque suae argumenta attulisset R. P. D. Supremi

Tribunalis Secretarius, auditis atque perpensis utriusque partis rationibus, ea tandem — ex officio — declaravit habenda esse prouti sequitur....].

Deinde d.nus N. N. petiit et instituit, ut praefigeretur dies tum plenorum Comitiorum, tum pro documentorum et scripturarum exhibitione, utque alia omnia necessaria et opportuna in causa statuuntur, omni etc.

Tum R. P. D.nus N. N. Supremi Tribunalis Secretarius, de mandato E.mi ac R.mi D.ni N. Cardinalis N. Supremi Apostolicae Signaturae Tribunalis Praefecti, statuit :

1º ut plenaria S. T. Comitia ad disceptanda dubia, de quibus supra in Vaticano habeantur die...;

2º ut ante diem..., apud Cancellariam S. Tribunalis a... deponantur libell... ad causae expensarum tutelam ;

3º ut scripturae typis conceditae ac documenta producantur in formis die...; atque insuper ut responsiones et alia fiant iuxta terminos tum ex iure communi, tum a Lege Propria et a regulis S. T. admissos.

Atque ita mandavit ac decrevit, ed in fidem una cum N. N., Supremi Signaturae Apostolicae Tribunalis Officiali in Notarium deputato, partibusque in causa contententibus, uti supra, se subscripsit, prouti sequitur :...

ART. 38. — Dubiorum formula mutari nequit nisi per decretum R. P. D. Secretarii, instante vel altera Partium, vel Promotore Iustitiae aut Vinculi Defensore, auditaque parte adversa; idque etiam quum ipsa formula ob partium dissensum decreta fuerit ex officio.

ART. 39. — Quum agatur de recursu pro restitutione in integrum adversus sententiam, quae in rem iudicatam transierit, quae pars eundem interponit cogi poterit ad integrum pro expensis depositum faciendum. Causa absoluta, rationes partium expedientur prout S. T. constituerit.

ART. 40. — Terminus ad exhibenda documenta atque defensiones minor quadraginta diebus ante diem resolutionis causae sive plenorum Em.orum Patrum Comitiorum esse non poterit.

ART. 41. — Defensiones duplici exemplari ex rudi typorum impressione (vulgo *bozze di stampa*) R. P. D. Secretario exhibendae erunt, qui imprimendi facultatem, post advocati subscriptionem, scriptis apponet.

Si quae in ipsis R. P. D. Secretarius corrigenda quomodocumque iudicaverit, ea adamussim ab avvocato servabuntur; secus idem advocatus poenis a *Lege Propria*, can. 30 num. 6 constitutis, mulctabitur.

ART. 42. — Documenta deponenda erunt in formis penes Cancellariam S. T., ut ibidem libere examinari possint a partibus; quae autem in summarium relata erunt, ea cum duplici exemplari ex rudi typorum impressione tradentur.

ART. 43. — Notarius protocolli una cum Custode Archivii S. T. collationem peraget huiusmodi exemplarium cum documentis originalibus. Factae collationis testimonium reddetur vel in calce cuiusque documenti, vel etiam in fine summarii; quod, hoc testimonio carens, neque vulgari neque distribui poterit.

ART. 44. — Ex duobus tum defensionis tum summarii rudibus exemplaribus, uti supra exhibitis, alterum parti pro definitiva impressione restituetur, alterum in Cancellaria S. T. servabitur ad correctiones, si oportuerit, conferendas.

ART. 45. — Defensionis distributio fiet triginta diebus ante causae definitionem in Cancellaria S. T.

Officialis S. T. Distributor defensionem cum summario inter partes commutat; in ea quae actis alligatur fidem facit peractae exhibitionis et permutationis; exemplaria denique E.mis Patribus, R. P. D. Secretario, R. P. Consultori cuius votum fuerit requisitum, Promotori Iustitiae aut Vinculi Defensori, quum in iudicium venerint, per apparitorem S. T. statim transmittet.

ART. 46. — Responsiones atque documenta in summario additionali alliganda quindecim diebus ante causae definitionem producentur; distributio autem fiet decem diebus ante plenarium Em.orum Patrum Conven- tum iuxta formam in art. 41-45 descriptam.

ART. 47. — Officialis Distributor, simul cum responsionum exemplaribus, ad E.mum Iudicem, qui Ponens seu Relator in causa fuerit designatus, acta omnia originalia, quae ad causam referuntur, transmittet.

ART. 48. — R. P. D. Secretarii erit singulis E.mis Patribus in S. T. adlectis non minus decem diebus ante causae definitionem, *ex officio*, fasciculum mittere, in quo *status iuridicus causae* exponatur et summaria a partibus adducta compleantur; additis scilicet documentis, quae necessaria atque opportuna videantur ad causam satius E.mis Patribus enucleandam.

Quod si quis ex RR. PP. Consultoribus in causam suo voto intervernerit, ac post editas defensiones et responsiones a partibus, novas animadversiones addere existimaverit, eae, si necesse fuerit, in *summario additionali ex officio* E.mis Patribus transmittentur non minus quinque diebus ante causae definitionem.

ART. 49. — Responsionum distributione conclusum in causa reputabitur iuxta can. 27 *Legis Propriae*, iisque congruenter servatis, quae in eiusdem can. § 3-4 statuuntur. Admitti tamen etiam tum poterit discussio oralis, quae a R. P. D. Secretario requiretur per supplicem libellum, rationes extraordinarias explanantem invocati beneficii et capita singularia ac distincta de quibus disceptandum sit.

ART. 50. — Decretum R. P. D. Secretarii, quo discussio haec oralis admittitur vel negatur, irrevocabile erit, atque partibus notificabitur, addita citatione pro die, hora et loco disceptationis, si eadem fuerit concessa.

ART. 51. — Discussio oralis, praeterquam in casibus peculiari exceptione dignis, angustiiori termino quam dierum quinque ante causae definitionem haberi nequit.

Eius ritus idem erit atque in artic. 24, 25 et 26 describitur. Officialis ad acta conficienda deputatus, ea statim cum documentis productis, si quae fuerint, ad E.mum Cardinalem in causa Ponentem seu Relatorem de mandato R. P. D. Secretarii transmittet.

ART. 52. — Non aliter ac informationes orales ad Iudices (*Lex Propria*, can. 30), scripturae quoque ex gratia legendae, atque generatim distributio quaevis defensionum aut responsionum, approbatione R. P. D. Secretarii carentium, et per tramitem Officialis S. T. Distributoris haud facta, omnino prohibentur ac vetantur.

ART. 53. — Resolutio dubiorum plenario Em.orum Iudicum Coetui propositorum, partibus notificabitur, nec non S. Tribunali aut Congregationi

adversus cuius sententiam ad Supremum Signaturae Apostolicae Tribunal recursus fuit interpositus.

Actus subsignabitur a R. P. D. Secretario et a Notario Archivii Custode tamquam Cancellarii munere fungente, sigilloque S. T. muniatur.

In eo etiam decreta de expensis referentur, ut in sequenti formula;

De mandato etc... Notificetur d.no N. N., Procuratori d.ni N. N. in causa legitime constituto, in plenaria Supremi Tribunalis sessione habita in aedibus Vaticanis die..., relatore E.mo P. D.no N. Card. N., funditus pertractatam esse causam, de qua supra, inter N. N. et N. N. ad obtinendum... atque propositis dubiis, scilicet... responsum fuisse...

In expensis autem iudicialibus Supremum idem Tribunal condemnavit et condemnat... [Sive: "decrevit eas inter partes esse compensandas", aut alias, pro re nata].

Atque ita mandatum est atque decretum; omni etc. - Datum... etc.

ART. 54. — Originalis sententiae tenor infra mensem publicabitur, neque partibus dimittetur nisi in authentico exemplari, ad earum instantiam, earumque sumptibus.

ART. 55. — Originalis sententia continebit brevem causae historiam a statu iuridico desumptam, de quo in art. 48, dubiorum formula eorumque responsiones, decreta circa expensas, et mandatum executivum ampliori forma, scilicet: *"Atque ita editum est, pronunciatum, decretum, declaratum ac definitive iudicatum; mandatumque ut haec definitiva sententia publici iuris fieret atque ab omnibus, ad quos spectet, executioni mandaretur, non solum etc., sed et omni etc. - Datum... etc."*

Originalis denique sententiae a R. P. D. Secretario subsignatae, Notarius Archivii Custos uti supra, fidem faciet, eamque duplici sigillo muniet, altero S. T., altero in quo expressa literis erit pecuniae summa, sive *taxa* sententiae eidem apposita.

ART. 56. — Notarii Archivii Custodis, accepta ab E.mo et R.mo Cardinali S. T. Praefecto ad id facultate, curae erit ut sententia in *Actis Apostolicae Sedis* publici iuris fiat.

Quod si Cardinali S. T. Praefecto minus opportunum videatur integre sententiam in *Acta Apostolicae Sedis* referri, indicabitur tantum titulus causae, dubiorum formulam et Em.orum Iudicum responsum.

ART. 57. — Post latam sententiam, Officialis S. T. Distributor expensarum rationes pro singulis partibus litigantibus expediet, iuxta ipsius sententiae decreta. Quas quidem supputationes a R. P. D. Secretario ratas habitas, ad eum, qui satisfacere debeat, quamprimum transmitti curabit.

Pro actis S. T. eandem rationem habentibus atque S. Rotae, taxatio duplex erit quam ut pro eadem S. Rota in Appendice *Legis Propriae* c. I-II constitutum est.

ART. 58. — Si is cui expensae solvendae erunt, exonerare se debito coram S. T. nimis cunctetur, per decretum R. P. D. Secretarii poterit ei peremptorius terminus praefigi; quo frustra elapso, mandatum executivum ad Curiam Dioecesanam debitoris, si expediat, mittetur, ut modis, qui in sua potestate sunt, eum ad solvendam pecuniam cogat.

ART. 59. — Expensis exaequatis, Officialis S. T. Distributor aerario Sanctae Sedis proventus solvet, qui ad illud spectabunt iuxta *Legem Pro-*

priam (Append. c. I); eorumque notula, a R. P. D. Secretario recognita atque adprobata, in actis servabitur.

ART. 60. — Proventus quoque Procuratorum atque Advocatorum duplices erunt ac in *Legis Propriae* Append. c. III pro Tribunali S. Rotae adnotantur.

Exceptiones quae contra Advocatos et Procuratores, circa ipsorum proventus, obiciantur, per decretum R. P. D. Secretarii, a quo appellari nequibit, resolventur, audita tamen parte.

ART. 61. — Inappellabili pariter R. P. D. Secretarii decreto cum executiva formula emisso, ut scilicet ab omnibus ad quos spectet executioni mandetur, eo instante cuius interesse possit, atque iuxta sententiam S. T., rata habebitur aut imminuetur supputatio quaelibet proventuum R. P. D. Secretarii iudicio submissa.

ART. 62. — Expensae pro actis ac decretis, de quibus supra in art. 60-61, debentur ab eo qui instat, salvo eius iure pecuniae redditionis exigendae ab altera parte, si R. P. D. Secretarii responsum petitioni congruens evaserit.

ART. 63. — In ceteris omnibus quae hisce regulis non sunt cauta, vel ubi non provideat *Lex Propria S. R. Rotae et Signaturae Apostolicae*, neque *Ordo servandus in Sacris Congregationibus, Tribunalibus, Officiis Romanae Curiae*, apud Supremum Signaturae Apostolicae Tribunal, congrua congruis referendo, stetur tum *Regulis S. R. Rotae a Pio PP. X approbatis et confirmatis*, tum normis iuris communis.

Ita est

L. ✕ S.

IOSEPHUS Adv. FORNARI
S. A. S. T. Arch. Cust.

APPENDIX V.

De amotione administrativa ab officio et beneficio curato.

I. — De causis ad amotionem requisitis.

Can. 1.

Causae ob quas parochus administrativo modo amoveri potest hae sunt:

1° Insania, a qua ex peritorum sententia perfecte et sine relabendi periculo sanus fieri non posse videatur; aut ob quam parochi existimatio et auctoritas, etiamsi convaluerit, eam penes populum fecerit iacturam, ut noxium iudicetur eundem in officio retinere.

2° Imperitia et ignorantia quae paroeciae rectorem imparem reddat suis sacris officiis.

3° Surditas, caecitas et alia quaelibet animae et corporis infirmitas, quae necessariis curae animarum officiis imparem in perpetuum vel etiam per diuturnum tempus sacerdotem reddant, nisi huic incommodo per coadiutorem vel vicarium occurrere congrue possit.

4° Odium plebis, quamvis iniustum et non universale, dummodo

tale sit quod utile parochi ministerium impediat, et prudenter praevideatur **brevi non esse cessaturum.**

5° Bonae aestimationis amissio penes probos et graves viros, sive haec procedat ex inhonesta aut suspecta vivendi ratione parochi, vel ex alia eius noxia, vel etiam ex antiquo eiusdem crimine, quod nuper detectum ob praescriptionem poena plecti amplius non possit; sive procedat ex facto et culpa familiarium et consanguineorum quibuscum parochus vivit, nisi per eorum discessum bonae parochi fama sit satis provisum.

6° Crimen quod, quamvis actu occultum, mox publicum cum magna populi offensione fieri posse prudenti Ordinarii iudicio praevideatur.

7° Noxia rerum temporalium administratio cum gravi ecclesiae aut beneficii damno; quoties huic malo remedium afferri nequeat auferendo administrationem parochi aut alio modo, et aliunde parochus spirituale ministerium utiliter exerceat.

8° Neglectio officiorum parochialium post unam et alteram monitionem perseverans et in re gravis momenti, ut in sacramentorum administratione, in necessaria infirmorum adstantia, in catechismi et evangelii explicatione, in residentiae observantia.

9° Inobedientia praeceptis Ordinarii post unam et alteram monitionem et in re gravis momenti, ceu cavendi a familiaritate cum aliqua persona vel familia, curandi debitam custodiam et munditiam domus Dei, modum adhibendi in taxarum parochialium exactione et similium.

Monitio de qua superius sub extremo duplici numero, ut peremptoria sit et proximae amotionis praenuntia, fieri ab Ordinario debet, non paterno dumtaxat more, verbotenus et clam omnibus; sed ita ut de eadem in actis Curiae legitime constet.

II. — De modo procedendi in generali.

Can. 2.

§ 1. — Modus deveniendi ad amotionem administrativam hic est: ut ante omnia parochus invitetur ad renunciandum: si renuat, gradus fiat ad amotionis decretum: si recursum contra amotionis decretum interponat, procedatur ad revisionem actorum et ad praecedentis decreti confirmationem.

§ 2. — In quo procedendi gradu regulae infra statutae ita servandae sunt, ut, si violentur in iis quae substantiam attingunt, amotio ipsa nulla et irrita evadat.

III. — De personis ad motionem decernendam necessariis.

Can. 3.

§ 1. In *invitatione* parochi facienda ut renunciaret, et in *amotionis decreto* ferendo, Ordinarius, ut legitime agat, non potest ipse solus procedere; sed debet inter examinatores, de quibus statuit Sacra Tridentina Synodus, cap. XVIII, sess. XXIV, *de reform.*, duos sibi sociare et eorum consensum requirere in omnibus actibus pro quibus hic expresse exigitur: in ceteris vero consilium.

§ 2. — In *revisione autem decreti amotionis*, quoties haec necessaria evadat, duos parochos consultores assumat, quorum consensum vel consilium requiret, eodem modo ac in § superiore de examinadoribus dictum est.

Can. 4.

Examinadoribus et parochis consultoribus eligendis lex in posterum ubilibet servanda haec esto:

§ 1. — Si synodus habeatur, in ea, iuxta receptas normas, eligendi erunt tot numero quot Ordinarius prudenti suo iudicio necessarios iudicaverit.

§ 2. — Examinadoribus et parochis consultoribus medio tempore inter unam et aliam synodum demortuis, vel alia ratione a munere cessantibus, alios *prosynodales* Ordinarius substituet de consensu Capituli Cathedralis, et, hoc deficiente, de consensu Consultorum dioecesanorum.

§ 3. — Quae regula servetur quoque in examinadoribus et parochis consultoribus eligendis, quoties synodus non habeatur.

§ 4. — Examinatores et consultores sive in synodo, sive extra synodum electi, post quinquennium a sua nominatione, vel etiam prius, adveniente nova synodo, officio cadunt. Possunt tamen, servatis de iure servandis, denuo eligi.

§ 5. — Removeri ab Ordinario durante quinquennio nequeunt, nisi ex gravi causa et de consensu Capituli Cathedralis, vel consultorum dioecesanorum.

Can. 5.

§ 1. — Examinatores et parochi consultores ab Ordinario in causa amotionis assumendi, non quilibet erunt, sed duo seniores ratione electionis, et in pari electione seniores ratione sacerdotii, vel, hac deficiente, ratione aetatis.

§ 2. — Qui inter eos ob causam in iure recognitam suspecti evidenter appareant, possunt ab Ordinario, antequam rem tractandam suscipiat, excludi. Ob eandem causam parochus potest contra ipsos excipere, cum primum in causa veniat.

§ 3. — Alterutro vel utroque ex duobus prioribus examinadoribus vel consultoribus impedito vel excluso, tertius vel quartus eodem ordine assumetur.

Can. 6.

§ 1. — Quoties in canonibus qui sequuntur expresse dicitur, Ordinario procedendum esse de examinadorum vel consultorum consensu, ipse debet per secreta suffragia rem dirimere, et ea sententia probata erit quae duo saltem suffragia favorabilia tulerit.

§ 2. — Quoties vero Ordinarius de consilio examinadorum vel consultorum procedere potest, satis est ut eos audiat, nec ulla obligatione teneatur ad eorum votum, quamvis concors, accedendi.

§ 3. — In utroque casu de consequentibus ex scrutinio scripta relatio fiat, et ab omnibus subsignetur.

Can. 7.

§ 1. — Examinatores et consultores debent sub gravi, dato iureiurando servare secretum officii circa omnia quae ratione sui muneris noverint, et maxime circa documenta secreta, disceptationes in consilio habitas, suffragiorum numerum et rationes.

§ 2. — Si contra fecerint, non solum a munere examinitoris et consultoris amovendi erunt, sed alia etiam condigna poena ab Ordinario pro culpa gravitate, servatis servandis, multari poterunt: ac praeterea obligatione tenentur sarcienti damna, si quae fuerint inde sequuta.

IV. — De invitatione ad renunciandum.**Can. 8.**

Quoties itaque, pro prudenti Ordinarii iudicio, videatur parochus incidisse in unam ex causis superius in *can. 1* recensitis, ipse Ordinarius duos examinatores a iure statutos convocabit, omnia eis patefaciet, de veritate et gravitate causae cum eis disceptabit, ut statuatur sitne locus formali invitationi parochi ad renunciandum.

Can. 9.

§ 1. — Formalis haec invitatio semper praemittenda est antequam ad amotionis decretum deveniatur, nisi agatur de insaniam, vel quoties invitandi modus non suppetat, ut si parochus lateat.

§ 2. — Decernenda autem est de examinerum consensu.

Can. 10.

§ 1. — Invitatio scripto facienda generatim est. Potest tamen aliquando, si tutius et expeditius videatur, verbis fieri ab ipso Ordinario, vel ab eius delegato, adistente aliquo sacerdote, qui actuarii munere fungatur, ac de ipsa invitatione documentum redigat in actis curiae servandum.

§ 2. — Una cum invitatione ad renunciandum debent vel scripto vel verbis, ut supra, parochi pateferri causae seu ratio ob quam invitatio fit, argumenta quibus ratio ipsa innitur, servatis tamen debitis cautelis de quibus in *can. 11*, examinerum suffragium postulatum et impetratum.

§ 3. — Si agatur de occulto delicto, et invitatio ad renunciandum scripto fiat, causa aliqua dumtaxat generalis nuncianda est; ratio autem in specie cum argumentis quibus delicti veritas comprobatur, ab Ordinario verbis dumtaxat est explicanda, adistente uno examinerum qui actuarii munere fungatur, et cum cautelis ut supra.

§ 4. — Denique sive scripto sive voce invitatio fiat, admonendus parochus est, nisi intra decem dies ab accepta invitatione aut renunciationem exhibuerit, aut efficacibus argumentis causas ad amotionem invocatas falsas esse demonstraverit, ad amotionis decretum esse deveniendum.

Can. 11.

§ 1. — In communicandis argumentis quibus comprobatur veritas causae ad renunciationem obtinendam adductae, caveatur ne nomina pa-

tesiant recurrentium vel testium, si ii secretum petierint, aut, etiamsi secretum non petierint, si ex adiunctis praevideatur eos vexationibus facile expositum iri.

§ 2. Item relationes ac documenta quae sine periculo magnae populi offensionis, rixarum vel querelarum palam proferri non possunt, scripto ne patefiant; imo ne verbis quidem, nisi cauto omnino ne memorata incommoda eveniant.

Can. 12.

Fas autem parochi est, invitatione cum assignato temporis limite accepta, dilationem ad deliberandum vel ad defensionem parandam postulare. Quam Ordinarius potest iusta de causa, cum examinerum consensu et modo id non cedat in detrimentum animarum, ad alios decem vel viginti dies concedere.

Can. 13.

§ 1. Si parochus invitationi sibi factae assentiri et paroecia se abdicare statuatur, renunciationem edere potest etiam sub conditione dummodo haec ab Ordinario legitime acceptari possit et acceptetur.

§ 2. Fas autem parochi renunciandi est loco causae ab Ordinario invocatae aliam ad renunciandum allegare sibi minus molestam vel gravem, dummodo vera et honesta sit, e. g. ut obsequatur Ordinarii desideriis.

§ 3. Renunciatione sequuta et ab Ordinario acceptata, Ordinarius beneficium vel officium vacans ex renunciatione declaret.

V. — De amotionis decreto.

Can. 14.

§ 1. Si parochus intra utile tempus nec renunciationem emittat, nec dilationem postulet, nec causas ad amotionem invocatas oppugnet, Ordinarius, postquam constiterit invitationem ad renunciandum, rite factam, parochi innotuisse, neque ipsum quominus respondeat legitime impeditum fuisse, procedat ad amotionis decretum, servatis regulis quae in sequentibus canonibus statuuntur.

§ 2. Si vero non constet de superius indicatis duobus adiunctis, Ordinarius opportune provideat, aut iterans parochi invitationem ad renunciandum, aut eidem prorogans tempus utile ad respondendum.

Can. 15.

§ 1. Si parochus oppugnare velit causas ad amotionem decernendam invocatas, debet intra utile tempus scripto deducere iura sua allegationibus ad hoc unum directis, ut causam ob quam renunciatio petitur impugnet et evertat.

§ 2. Potest etiam ad aliquod factum vel assertum quod sua intersit comprobandum, duos vel tres testes proponere, et ut examinentur postulare.

§ 3. Ordinarii tamen est cum examinerum consensu eos vel aliquot ipsorum, si idonei sint et eorum examen necessarium videatur admittere

et executere; vel etiam, si causa amotionis liqueat et testium examen inutile et ad moras nectendas petatum appareat, excludere.

§ 4. Quod si allegationibus exhibitis, dubium exoriatur quod diluere oporteat ut tuto procedi liceat, Ordinarii erit cum examinerum consilio, etiam parochus non postulante, testes qui necessarii videantur inducere, et parochum ipsum, si opus sit, interrogare.

Can. 16.

§ 1. In examine testium sive ex officio sive rogante parochus inductorum, ea dumtaxat servantur quae necessaria sint ad veritatem in tuto ponendam, quolibet iudiciali apparatu et *reprobationibus* testium exclusis.

§ 2. Eadem regula in interrogatione parochi, si locum habeat, servetur.

Can. 17.

§ 1. Si parochus intersit et documenta ac nomina testium ipsi patefiant, ipsiusmet erit, si possit ac velit, contra ea quae afferantur excipere.

§ 2. Quando vero parochus iuxta *can. 9* invitari nequeat ad iura sua deducenda, aut quando iuxta *can. 11* testium nomina et aliqua documenta ei manifestari nequeant, ipse Ordinarius curas et industrias omnes adhibeat (seu *diligentias*, ut vulgo dicitur, peragat), ut de documentorum valore et de testium fide iustum iudicium fieri possit.

Can. 18.

§ 1. Ad renunciationem et amotionem impediendam nefas parochus est turbas ciere, publicas subscriptiones in sui favorem promovere, populum sermonibus aut scriptis excitare, aliaque agere quae legitimam iurisdictionis ecclesiasticae exercitium impedire possunt: secus, iuxta prudens Ordinarii iudicium, pro gravitate culpaepuniatur.

§ 2. Insuper cum agatur de re ad consulendum animarum bono directa et administrativo modo resolvenda, parochus, nisi legitime impeditus sit, debet ipse per se, excluso aliorum interventu, adstare. Si autem impeditus sit, potest probum aliquem sacerdotem sibi benevisum et ab Ordinario acceptatum procuratorem suum constituere.

Can. 19.

§ 1. Omnibus expletis quae ad iustam parochi tuitionem pertinent, de amotionis decreto ab Ordinario cum examineribus discutiendum est, et per secreta suffragia iuxta praescripta in *can. 6* res est definienda.

§ 2. Suffragium autem pro amotione nemo dare debet, nisi sibi certo constet causam parochus denuntiata vere adesse eamque legitimam.

Can. 20.

§ 1. Si conclusio sit pro amotione, decretum ab Ordinario edi debet, quo generatim statuatur ratione boni animarum parochum amoveri. Propria autem et peculiaris amotionis causa exprimi potest pro prudenti Ordinarii

iudicio, si id expediat et absque incommodis liceat. Mentio tamen semper facienda erit de invitatione facta ad renunciandum, de exhibitis a parochis allegationibus ac de requisito et obtento examinerum suffragio.

§ 2. Decretum indicendum est sacerdoti; sed promulgari non debet, nisi elapso tempore utili ad interponendum recursum.

Can. 21.

Si conclusio non sit pro amotione, certior ea de re faciendus est parochus. Ordinarius autem ne amittat addere monitiones, salutaria consilia et praecepta quae pro casuum diversitate opportuna aut necessaria videantur: de quibus maxima ratio habenda erit, si denuo de illius sacerdotis amotione res futura sit.

VI. — De actorum revisione.

Can. 22.

§ 1. Contra decretum amotionis datur dumtaxat recursus ad eundem Ordinarium pro revisione actorum coram novo Consilio, quod Ordinario et duobus parochis consultoribus constat iuxta § 2, *can. 3.*

§ 2. Recursus interponendus est intra decem dies ab indicto decreto; nec remedium datur contra lapsum fatalium, nisi parochus probet se vi maiori impeditum a recursu fuisse; de qua re videre debet Ordinarius cum examineribus, quorum consensus requiritur.

Can. 23.

Interposito recursu, dantur parochis adhuc decem dies ad novas allegationes producendas, iisdem servatis regulis quae superius in discussione coram examineribus statutae sunt, salva dispositione § 4, *can. seq.*

Can. 24.

§ 1. Consultores, convenientes cum Ordinario, de duobus tantum videre debent, utrum in actibus praecedentibus vitia formae in ea irrepserint quae rei substantiam attingant, et utrum adducta amotionis ratio sit fundamento destituta.

§ 2. Ad hunc finem omnia superius acta et adducta examinare debent atque perpendere.

§ 3. Possunt etiam ex officio ad illa duo memorata discussionis capita in tuto ponenda exquirere et percontari de rebus quas necessario cognoscendas putent, auditis etiam, si opus sit, novis testibus.

§ 4. Parochus tamen ius non habet exigendi ut novi testes inducantur et examinentur; nec ut sibi dilationes ultiores ad deducenda sua iura concedantur.

Can. 25.

§ 1. Admissio vel reiectio recursus maiore suffragiorum numero est decernenda.

§ 2. Adversus huius consilii resolutionem non datur locus ulteriori expostulationi.

VII. — De amoti provisione.

Can. 26.

§ 1. Sacerdoti ex facta sibi invitatione renuncianti, aut administrativo modo a paroecia amoto, Ordinarius pro viribus consulat, aut per translationem ad aliam paroeciam, aut per assignationem alicuius ecclesiastici officii, aut per pensionem aliquam, prout casus ferat et adiuncta permittant.

§ 2. In provisionis assignatione Ordinarius examinatores, vel parochos consultores si usque ad eos causa pervenerit, audire ne omittat.

Can. 27.

§ 1. — Paroeciam Ordinarius ne assignet, nisi dignus idoneusque ad eam regendam sit sacerdos; proponere autem eidem potest paroeciam paris, inferioris aut etiam superioris ordinis, prout aequitas et prudentia videantur exigere.

§ 2. — Si agatur de pensione, hanc Ordinarius ne assignet nisi servatis de iure servandis.

§ 3. — In pari conditione, renuncianti magis favendum in provisione est, quam amoto.

Can. 28.

§ 1. — Negotium de provisione sacerdotis potest Ordinarius reservare post expletam causam amotionis, et generatim quam citius expediendum.

§ 2. — Sed potest etiam in ipsa invitatione ad renuntiandum vel separatis litteris, pendente amotionis negotio, vel in ipso amotionis decreto provisionem hanc proponere et indicare, si expediens iudicaverit.

§ 3. — In quolibet casu quaestio de provisione futura sacerdotis non debet commisceri cum quaestione praesenti de amotione a paroecia; neque illa hanc impedire aut remorari, si bonum animarum exigit ut expediat.

Can. 29.

§ 1. — Sacerdos qui renunciavit, aut a beneficio vel officio amotus fuit, debet quamprimum liberam relinquere paroecialem domum, et omnia quae ad paroeciam pertinent eius oeconomo regulariter tradere. Et si moras illegitime nectat, potest ecclesiasticis sanctionibus ad id cogi.

§ 2. — Quod si agatur de infirmo, Ordinarius eidem permittat usum etiam *exclusivum*, ubi sit opus, paroecialium aedium, usque dum possit pro prudenti eiusdem Ordinarii iudicio commode alio transferri. Interim vero novus paroeciae rector aliquam aliam temporariam habitationem in paroecia sibi comparari curet.

VIII. — De iis qui huic legi subiacent.

Can. 30.

Superius constitutis regulis, - adamussim applicandis iis omnibus qui paroeciam, quovis titulo, ut proprii eius rectores obtinent, sive nuncupentur Vicarii perpetui, sive *desservants*, sive alio quolibet nomine, - locus non est, quoties paroecia committatur curae alicuius sacerdotis quae oeconomiae temporalis vel Vicarii ad tempus, sive ob infirmitatem parochi, sive ob vacationem beneficii, aut ob aliam similem causam.

Can. 31.

§ 1. — Si parochus in ius rapiatur ut reus criminis, pendente criminali iudicio sive coram ecclesiastica sive coram civili potestate, locus non datur administrativae illius amotioni; sed expectandus est exitus iudicii.

§ 2. — Interim tamen si agatur de crimine quod infamiam facti inducat, Ordinarius parochum prohibere potest, quominus curam animarum exerceat ac temporalem administrationem beneficii gerat: ea vero munia cum congrua fructuum assignatione Vicario aliive a se eligendo committat.

§ 3. — Iudicio autem criminali finito, locus erit restitutioni parochi, vel eius administrativae amotioni, vel canonicae destitutioni, prout iustitia exigat et adiuncta ferant.

Can. 32.

Ordinarii nomine pro omnibus quae in hoc titulo statuuntur non venit Vicarius Generalis, nisi speciali mandato ad hoc sit munitus.

Iis autem cito exsequendis quae in hoc decreto statuuntur, SS. mus Dominus Noster mandat ut omnes et singuli Ordinarii quamprimum parochos aliquot consultores, iuxta praescripta *can. 4*, constituent. Quod vero ad examinatores attinet, si hi in dioecesi, sive in synodo sive extra synodum electi, habeantur, statuit ut, de cathedralis capituli vel consultorum dioecesanorum consilio, aut eos in officio confirmare (hac tamen lege ut post quinquennium a munere cessent), aut ad novam examinationem electionem, servata regula *can. 4*, devenire possint, prout prudentia et adiuncta suaserint. Deficientibus vero in dioecesi examinatribus, ad eorum electionem, servatis superius statutis, sine mora deveniant.

Praesentibus valituris, contrariis quibusvis non obstantibus.

Datum Romae, die 20 Augusti 1910.

C. CARD. DE LAI, *Secretarius*.

L. S. S.

Scipio Tecchi, *Adessor*.

APPENDIX

DUBIA CIRCA DECRETUM "MAXIMA CURA".

Cum nonnulli Ordinarii quaedam dubia circa vim et interpretationem decreti "*Maxima cura*" proposuerint, Sacra Congregatio Consistorialis,

mandante SS.mo Domino Nostro Pio PP. X, eisdem dubiis die 3 octobris 1910, respondit prout infra:

1° Utrum examinatores eligendi iuxta praescriptum *can. 4* adhiberi possint in examinibus pro collatione beneficiorum atque sint unum et idem ac examinatores de quibus statuit Trid. Synod. *cap. 18 sess. 24 de reform.*; an potius sint distincti et adhibendi dumtaxat pro amotione discernenda.

R. Affirmative ad I^{am} partem, negative ad II^{am}.

2° An examinatores sive synodales sive prosynodales nunc existentes, per idem decretum a munere cessent.

R. Servetur dispositio finalis decreti.

3° Utrum Ordinarii, quando Synodus non celebratur, adhuc indigeant indulto S. Sedis pro eligendis examinatribus.

R. Negative.

4° Utrum Ordinarii possint eligere aliquem sacerdotem regularem in examinatore vel consultorem.

R. Affirmative, dummodo sacerdos regularis parochus sit, si in consultorem eligatur.

5° Utrum eligere possint extradioecesanum.

R. Affirmative in parvis dioecesibus, aut quoties iusta aliqua causa intercedat.

6° Utrum Ordinarius inter examinatores accensere possit Vicarium suum generalem.

R. Non expedire.

7° Utrum inter examinatores aliquot parochi accenseri possint.

R. Affirmative.

8° Utrum una eademque persona esse possit simul examinatus et consultor.

R. Affirmative, sed non in eadem causa. Generatim tamen expedit ne plura officia in una eademque persona cumulentur.

9° Utrum consultores dioecesani de quibus in § 2, *can. 4* quorum consensus (quoties deficiat capitulum cathedrale) requiritur in electione examinatorum et parochorum consultorum, iidem sint ac collegium praefatum parochorum consultorum.

R. Negative; sed consultores dioecesani stant loco capituli in aliquibus dioecesibus ubi cathedrale capitulum erigi adhuc non potuit.

10° Utrum in computanda antiquitate electionis ratio habenda sit electionum praecedentium; an dumtaxat electionis praesentis, ita nempe ut qui bis vel ter electus iam fuerit, antiquior non habeatur illo qui prima vice electus sit, dummodo pari die electio evenerit.

R. Negative ad I^{am} partem, affirmative ad II^{am}.

11° Utrum error in computanda antiquitate et admissio alicuius examinatoris seu consultoris, hac de causa illegitima, inducat nullitatem actorum.

R. Negative.

12° Utrum iusiurandum in *can. 7* praescriptum debeat singulis vicibus in singulis causis renovari, an sufficiat illud semel emitte post electionem aut in primo conventu.

R. Sufficit semel emissum, durante munere, dummodo pro omnibus causis fuerit emissum. Potest tamen Ordinarius exigere ab examinatribus et consulatoribus, ut illud renovent in casibus particularibus, si id expediens iudicaverit.

C. CARD. DE LAI, *Secretarius*.

L. ✕ S.

Scipio Tecchi, *Adessor*.

LAUS DEO
O. A. M. D. G. et B. V. M.

INDEX ALPHABETICUS.

(Numeri referuntur ad numeros marginales, non ad numeros paginarum).

Abolitio actionis poenalis 772. sq.
Absolutio rei 664.; in iudicio criminali 829.

A catholici an stare possint in iudicio ecclesiastico 169.

Accessus iudicialis quandonam necessarius sit 356. not. 35.

Accusatio in procedura criminali: notio et divisio 808.; per personam privatam 820. sq.; per promotorem fiscalem 823.; eius conditiones 824., prosecutio 828., executio 830.

Accusator quomodo ab actore differat 156.; quisnam in iudicio criminali accusator esse possit aut non 820.

Accusatus quisnam esse possit 821.

Acta iudicii: quomodo his renunciari possit 577.

Actio: definitio 378.; divisio 379.

Actio personalis seu condictio, *realis* (petitio, vindictio), *rei persecutoriae*, *poenalis* etc. 379.

Actio doli 522.

Actio quod metus causa 531.

Actiones ad tuendam proprietatem 494.

Actiones criminales quomodo suspendantur 764.; extinguuntur per mortem rei 766., per remissionem 767., per praescriptionem 768. sq., per indulgentiam principis 771. sq.
 — an vitari possint per transactionem aut compositionem 775., aut vi iuris asyli 776.

Actor: definitio 155.; divisio 156.; notae historicae 157. Cfr. v. Partes.

Actus iudiciales quo loco exerceri possint 313. sq.; quo tempore 316. (cfr. de feriis); sub quibus terminis et dilationibus 326. sq.; qua forma et ordine 342. sq. Cfr. v. Procedura.

Actuarius: definitio 130.; origo historica 131.; quandonam adhibendus sit 132.; qua potestate constituendus 133.; eius qualitates 134.; munus et obligationes 135.; remotio 136.

Adiutores studii Auditorum S. Rotae 85.

Admonitiones censurae praemittendae 874.

Advocati: definitio 200.; divisio 201.; notae historiae 202.; ius eos constituendi 203.; qualitates 204. sq.; iura 210.; obligationes 211.

Advocati S. Rotae Rom. 202. not. 14.

Advocati consistoriales 201. not. 8. 202. not. 14. 209. not. 57.

Advocati pauperum 188. not. 24. 682.

Aestimator 51. (cfr. *Arbiter*).

Aetas Cfr. vv. Infantes, Impuberes, Minores etc.

Aggratiatio est ius supremi principis 772.

Alienatio iudicii mutandi causa non licet 742. sq.

Alimentorum causae an transactioni obnoxiae 41; summario processu sunt absolvendae 757.

Allegationes advocatorum 660.
Amotio administrativa seu *oconomica*: definitio 904.; notae historicae 905.; honestas et convenientia 906.; subiectum activum 907.; subiectum passivum 908.; causae requisitae 910.; modus procedendi 911.; personae quae in ea partem habent 912. sq.
Amotionis procedura: invitatio ad renuntiandum 917. sq.; decretum amotionis 922. sq.; actorum revisio 926. sq.; amoti provisio 928. sq.
Apostoli in appellatione adhibendi 701. 703.
Apparitores 150.
Appellatio: definitio et divisio 690.; notae historicae 691.; quis appellare permittatur 692.; quis prohibetur 693.
Appellationis iudex 694.; causae 696.; effectus 697.
 — procedura: modus et tempus eam interponendi 699. sq.; aut recipiendi 702. sq.; introductio, prosecutio et finis 704. sq.
 — speciales formae: in iudicio criminali per accusationem 831.; post censuram latam vel comminatam 876.; contra suspensionem ex informata conscientia (recursus) 901.; contra decretum amotionis administrativae (recursus) 926. sq.
Arbitri: definitio 51.; discrimen cum iudicibus 51. not. 6.; divisio 52.; notae historicae 53.; qualitates ut quis compromittere valeat 54. sq., aut arbitrium recipere 57. sq. Causae arbitrio obnoxiae 59. sq.; arbitrorum numerus et forma compromissi 61. sq.; potestas et officium arbitrorum 64. sq.; effectus arbitrii 66.; remedia iuris contra iniustum arbitrium 70. sq.; cessatio compromissi et potestatis arbitrorum 73.
Arbitri iuris reconventionem admittere possunt 434.

Asyli ius, ut modus iudicium partialiter vitandi 776.
Attentatum 697.
Attestationes cfr. Testes.
Auditores (iudices): definitio 137.; origo 138.; qualitates 140.; iura et obligationes 141. sq.
 — in Curia Romana 139.
Auditores Camerae Apostolicae, *Sanctissimi*, etc., 139. (remissive).
Auditores S. Rotae Rom.: orig. 138. (remissive); eorum Collegium et privilegia 85. et not. 53.

Baroncellus. Cfr. v. Apparitor.
Beatificationis (processus in causis) 760. (remissive).
Bellum (potestas Ecclesiae in declarandis principiis circa b.) 23.
Beneficia ecclesiastica: an et qualis transactio super ea fieri possit 40.; an sint arbitrio subiecta 60.; an suspensioni per sententiam ex informata conscientia obnoxia 897.
Beneficiati an possint transigere 38.; arbitros eligere 55.; in iudicio stare 167.; cui foro subiecti sint 286.
Beneficium novae audientiae 694 (remissive).
Beneficium pauperum seu gratuiti patrocinii 681. sq.

Caeci an possint esse iudices 112., partes in iudicio 160., advocati 205., procuratores 221., testes 608.
Calumnia. Cfr. v. Iuramentum calumniae.
Calumniatores in causa criminali 854. (remissive).
Cancellarius. Cfr. v. Actuarius.
Canonizationis (forma procedendi in causis) 760. (remissive).
Capitula per quos in iudicio stare debeant 167.; an procuratores sibi constituere possint 219.
Capitula exempta et iudicium criminale 790. not. 67.

- Cardinales* an in suis titulis potestate iudiciali in causis criminalibus gaudeant 783. not. 32.
- Cardinalium* privilegia 783. not. 32.
- Causae maiores* R. Pontifici reservatae 86. 270.
- Causae spirituales* potestati Ecclesiae exclusivae subsunt 260. sq.; exercitium huius potestatis iuxta disciplinam antiquam 265. sq., iuxta ius vigens 268. sq.
- Causae temporales* quomodo potestati Ecclesiae subsint 271.
- Causae mixtae* quandonam Ecclesiae subiciantur in processu contentioso 273., in criminali 274.
- Causae* incidentes, praeiudiciales, praeparatoriae 364. 799. sq. 804. sq.
- Causae possessionis et proprietatis*: iudex competens 491.; procedura 493. sq.; cumulatō 495.; ordo eas tractandi 496. sq.
- Cautio de rato* 216.
- Cautio iudicatum solvi* 216.
- Cautio pecuniaria* ante iudicium praestanda 680.
- Censurae*: procedura in eis ferendis aut declarandis 873. sq.
- Chirographum*. Cfr. v. Instrumentum.
- Citatio*: definitio 391.; divisio 392.; notae historicae 393.; necessitas 394. sq.; subiectum activum et passivum 397. sq.; qualitates et forma 399. sq.; locus, tempus et insinuatio 402. sq.; effectus 407.
- Clerici* an possint esse advocati 208., procuratores 211.; an stare in iudicio coram iudice civili 298.; an esse actores contra laicos 301. In iudicio criminali laicos ad vindictam publicam accusare nequeunt 820.
- Clericorum beneficiarum residentialium* forum competens 286.
- Clericorum* forum privilegiatum. Cfr. v. Forum privilegiatum.
- Clericus* an et quomodo iuramentum calumniae praestet 483.
- Clericus in causa sanguinis* contra accusatum testis esse non debet 611.; a iudice laicali in testem citari nequit 622.
- Cognitio iudicis*: obiectum 355.; forma 360. sq.; effectus 363.
- Cognitionum* ordo 364.
- Cognitor*. Cfr. v. Auditor.
- Collegia iudicum* in causa criminali 790. not. 67.
- Competentia iudicis* ratione causarum 260. sq.; ratione personarum 275. sq.; in iudicio criminali 795. sq.; quoad causas 804. sq.; quoad personas 807. sq.
- Compositio* an sit modus vitandi iudicium criminale 775.
- Compromissum*. Cfr. v. Arbitrium.
- Conclusio in causa* 661.
- Concordatio dubiorum* 459. Cfr. v. Contestatio litis.
- Condictio*. Cfr. v. Actio personalis.
- Confessarius* nequit esse testis 611.
- Confessio*: definitio 580.; divisio 581.; an sit vera probatio 580. not. 7.; notae historicae 582.
- Confessionis iudicialis* conditiones 583. sq.; effectus 586.; scissio et revocatio 587.
- Confessionis extraiudicialis* valor in iudicio 589. sq.
- Confessus* in iudicio a sententia appellare non potest 693.
- Confirmatio*: notio et divisio 719.; confirmatio utilis 720.; efficacia confirmationis in forma communi 721., in forma specifica 722. sq.
- Confirmatio iudiciorum* 724.
- Confirmatio privilegiorum* 725.
- Congregationes Romanae* an sint fons ordinis iudiciarii 11., qua potestate iudicandi olim et nunc praeditae 83.
- Connexio causarum* 308.
- Consortes in lite* 156.
- Consortium litis* activum et passivum 173. sq.
- Consultationes* seu relationes iudicis ad principem 714.

- Consultores iudicum.* Cfr. v. *Assesores*.
- Consultores* (parochi) in amotione administrativa 912. sq.
- Consultorum dioecesanorum* interventus in constitutione examinatorum et consultorum prosynodalium 913.
- Contestatio litis*: definitio 450.; divisio 451.; notae historicae 452.; a quibus fieri possit 453.; quandam adhiberi debeat 456.; quandam omitti possit 457.; eius forma 458. sq.; effectus 460.
- Contestatione litis* non facta, procedi nequit ad testium receptionem aut sententiam definitivam pronuntiandam 462. sq.; rationes huius prohibitionis 464. sq.; casus comprehensi 466. sq.; casus excepti 471. sq.
- Contesles* 606. Cfr. v. *Testes*.
- Continentia causarum* 308.
- Contractus*, ut modus forum sortiendi 288.
- Contumacia*: definitio 534.; divisio 535.; notae historicae 536.; variae formae 537.; causae excusantes 538.; poenae 539.
- Contumax* a sententia appellare nequit 693.; procedura criminalis contra contumaces 862. sq.
- Crimina* mere ecclesiastica 804.; mixta 806.; civilia 807.; an circa crimen transigi possit 42.; an arbitrium admitti 60.; aut compositio 775.
- Criminales causae* 274.; in his non praestatur iuramentum calumniae 485.
- Criminosi* nec accusare possunt 820.; nec denunciare 835.
- Cumulatio actionum* 173.
- Cumulatio causarum* possessionis et proprietatis 495.
- Curator*: definitio 249.; constitutio 250 sq.; potestas et iura 252.; an transigere possit 38.; an compromissarios eligere 55.
- Curiae Romanae* tribunalia 83. sq. Cfr. vv. *Rota*, *Signatura Apostolica*.
- Decendium** appellationis iudicialis 700.; extra-iudicialis 671.
- Decreta immissionis in possessionem*: definitio 545.; effectus 551. sq. Cfr. v. *Immissio*.
- Decreta iudicis*: forma 361.; promulgatio 362.; effectus 363.
- Decretum amotionis* (administrativae) 911. 922. sq.
- Defensio privata* contra iniustam aggressionem aut iurium violationem 29. sq.
- Defensor publicus*: definitio 185.; divisio 186.; notae historicae 188.
- Defensor matrimonii* ab Ordinario constituendus 193.; eius qualitates 194.; officium 195.; obligationes 196.; iura 197.; stipendium 197.
- Defensor pauperum* 186. 188. not. 24. 682.
- Defensor professionis religiosae* 186. 188.
- Defensor valoris s. Ordinationis* 186. 188.
- Definitio causae.* Cfr. v. *Sententia*.
- Delegationis* forum 309. (remissive).
- Delicta* ob quae clericus privilegium fori amittit 305. sq.
- Delicti* forum 290.; in criminalibus 808.
- Denuntiatio* in iudicio criminali: definitio 833.; divisio 834.; quis denunciare possit 835.; quinam denunciandi sint 836.
- Denuntiationis* introductio et prosecutio 838. sq.
- Denuntiatio litis* 179.
- Deprehensionis* forum an admittatur 809.
- Diffamatio* praecedere debet inquisitionem iudicalem specialem 847.
- Dilatio*: definitio 327.; divisio 328. sq.
- Dilationes citatoriae* 331.; deliberatoriae 332.; recusatoriae 333.; probatoriae 334.; definitoriae 335.; executoriae 336.; appellatoriae 337.

Dilationes quomodo computentur 338.; prorogentur 339. sq.; earum effectus 341.

Disceptatio causae 660. sq.

Documenta. Cfr. v. Instrumenta.

Dolus: definitio 517.; divisio 218.; effectus 519.; probatio et exclusio 520. sq.; remedia iuris contra eum 522.

Domicilium, ut modus forum sortiendi 284. sq.; in criminalibus 807.

Dubia iuris. Cfr. v. Relatio.

Duplicatio 425.

Ecclesiae potestas exclusiva iudicandi in causis spiritualibus 260. sq.; potestas adventitia quoad causas temporales 264.; notae historicae 265. sq.

Ecclesiae potestas quoad iudicia criminalia: principia 799. sq.; notae historicae 802. sq.; disciplina vigens 804. sq.

Ecclesiae particulares per quos in iudicio stare debeant 167.; gaudent privilegiis minorum quoad restitutionem in integrum 730.

Episcopus an transigere possit de bonis suae ecclesiae 38.; qua potestate iudiciali in rebus temporalibus olim praeditus fuerit 53. 81. not. 29.

Episcopus est iudex in rebus spiritualibus 91. 97.; constituit iudices ordinarios 105., aut delegatos 106.; in omni loco dioecesis iudicat 314.; expulsus a dioecesi suos subditos iudicare potest 295. not. 174.; iudicat in causis criminalibus potestate ordinaria 785., aut delegata 789.

Episcopus a quonam iudicari possit in causa civili et criminali 297. 785.

Episcopus, actor in iudicio, an iuramentum calumniae praestet 483.

Episcopus potest poenas extraiudicialiter infligere tum in visitatione dioecesis 880. sq.; tum extra eam 882.; remedia correctiva adhibere

883. sq.; sententiam ex informata conscientia ferre 892.; amotionem administrativam, adhibita forma praescripta, exercere 907.

Examen testium. Cfr. v. Testes.

Examinatores synodales in amotione administrativa 912.

Exceptio: definitio 410.; divisio 411.; notae historicae 412.; ius eam proponendi 413. sq.; tempus 416. sq.; forma et modus 418. sq.; effectus 420. sq.; cessatio 424.

Exceptio an in libello anticipari possit 383. not. 34.

Exceptio doli 522.

Exceptio rei iudicatae quandonam opponi possit 413. not. 22.

Exceptio ut procedura criminalis: notio 857.; divisio 858.; procedura 859. sq.

Excommunicationis exceptio an iterum proponi valeat et quid efficiat 423.

Excommunicatus nequit esse arbitrator 58.; nec iudex 112.; nec (generatim) actor 168.; nec advocatus 207.; nec procurator 221.; quandonam procuratorem constituere possit 219.; excipere potest, non reconvenire 413. not. 22.; nequit esse testis 609.; nec accusator 820.; nec denunciator 835.

Executio sententiae. Cfr. v. Sententia.

Expensae iudiciales in causa contentiosa 675.; in causa criminali per accusationem 832.

Extinctio actionis poenalis 765. sq.

Fidae: notiones 19.; historia 25.

Familiares an suum patronum accusare valeant 820.

Fatalia appellationum. Cfr. v. Appellationis interpositio, introductio.

Feminae. Cfr. v. Mulieres.

Feriae iudiciales: definitio 319.; divisio 320.; notae historicae 321.; numerus et computatio 322. sq.;

- actus in eis prohibiti vel permissi 324.
- Fictio iuris* 655. not. 10.
- Fideiussio* 179. not. 150.
- Filiifamilias* an in iudicio stare possint 164.; an procuratores sibi constituere 218. sq.; an procuratores esse 229.; parentes accusare non possunt.
- Fiscalis*. Cfr. v. Promotor iustitiae.
- Flagrante* (deprehensio in) 870.
- Forum*: definitio 258.; divisio 259.
- Forum competens* ratione causarum 260. sq.; ratione personarum 275. sq.
- Forum competens* ordinarium: ratione domicilii 284. sq.; contractus 288.; rei sitae 289.; delicti 290.
- Forum competens* extraordinarium ratione prorogationis 307.; continentiae causarum 308.; delegationis, reconventionis, provocationis ad agendum, praeventionis 309. (remissive).
- Forum competens* in iudicio criminali ecclesiastico: principia 779. sq.; evolutio historica 802. sq.; disciplina vigens spectatis causis 804. sq.; spectatis personis 807. sq.
- Forum personarum miserabilium* 283.
- Forum privilegiatum clericorum*: notae historicae 277. sq.; notiones 291.; convenientia 292.; iudex competens 295. sq.; personae hoc foro gaudentes 299.; causae subiectae 300. sq.; abrogatio et amissio 302. sq.
- Forum privilegiatum clericorum* in criminalibus 810.
- Gradus** seu instantiae iudiciorum. Cfr. v. Iudicium.
- Haereditas** viventis an transactioni obnoxia 40.
- Haeretici* nequeunt esse advocati 206.; nec testes 609.; appellatio eis denegatur, non autem recursus ad Superiorem 693.
- Immissio** in possessionem bonorum rei: definitio 545.; conditiones 546.; modus et tempus 548. sq.; effectus decreti primi et secundi immisionis 551.
- Immunitas* R. Pontificis et clericorum relate ad iudicia saecularia 293. sq. Cfr. v. Forum privilegiatum clericorum.
- Imperium* quid importet in iudicia potestate 780. not. 7.
- Impuberes* nequeunt esse testes 608.; nec iuramentum in iudicio praestare 641.; nec accusare 820.
- Incidentes causae* 364. sq. Cfr. v. Cognitio causarum.
- Incompetentiae* exceptio 411.
- Induciae*. Cfr. v. Dilationes.
- Induciae* ad solvendum duplicantur contra plus petentem tempore 447.
- Indulgentia* principis actionem poenalem extinguit 771. sq.
- Infames* nequeunt esse advocati 206.; nec procuratores 221.; nec testes 609.; nec accusatores in iudicio poenali 820.; nec denuntiatores 835.
- Infantes* nequeunt stare in iudicio 159.; nec esse testes 608.; nec iurare in iudicio 641.
- Infideles* quando stare in iudicio possint vel debeant 169.; nequeunt esse advocati 206.; nec testes 609.
- Informata conscientia*. Cfr. v. Sententia ex informata conscientia.
- Inimici capitales* prohibentur ab accusatione 820.; a denuntiatione 835.
- Inquisitio* in iudicio poenali: notio 842.; divisio 843.; subiectum activum et passivum 844. sq.; obiectum 846.; procedura 847. sq.
- Inscriptio* ad poenam talionis 826.
- Instantiae* iudiciorum 95. sq. 792. Cfr. v. Iudiciorum gradus.
- Instantiae* renuntiatio 577.
- Instructio causae*. Cfr. v. Probationes.
- Instrumenta*: definitio 627.; divisio 623.; valor probativus instrumenti

- publici 629. sq.; aut privati 631.; productio 633.; editio seu communicatio 634.; impugnatio 635.
- Interdicta possessoria* 493. 503. sq.
- Interlocutoria sententia.*
- Interrogatio iudicialis.*
- Interventio in lite* 176. sq.
- Invitatio ad renuntiandum* 911. 917. sq. Cfr. v. Amotio administrativa.
- Iudex*: definitio 77.; divisio 79.
- Iudex ordinarius*: a quo constituitur 103. sq.; quisnam constitui possit 111. sq.; potestas seu iura 120. sq.; officium seu obligationes 123. sq.; cessatio potestatis et obligationum 125.
- Iudex delegatus*: divisio 79. not. 17; quandonam subdelegare possit 107.; a quo constituatur 106. sq.; quis constitui possit 116. sq.; potestas seu iura 122.; officium seu obligationes 124.; cessatio potestatis et obligationum 127.
- Iudices in specie*: R. Pontifex 82. sq.; SS. Congregationes 83. sq.; S. Rota 85. sq.; Signatura Apost. 88. sq.; Episcopus 91.; Archidiaconus 92.; Officialis 92.; Collegia iudicum 93. 94.
- Iudices conservatores* 109. sq.
- Iudices in causis criminalibus*: ordinarii 783. sq.; delegati 789.
- Iudices Synodales* 117. et not. 169.
- Iudicia ecclesiastica in genere*: definitio 77; divisio 78.; potestas Ecclesiae iudicia exercendi 80. sq.
- Iudiciorum ecclesiasticorum forma et compositio* 82. sq.; notae historicae ib.; gradus sive instantiae 95. sq. 792.; relationes mutuae 98. sq.
- Iudicium contentiosum* vitari potest per transactionem, arbitrium. Cfr. has voces; cfr. etiam v. Vis privata.
- Iudicium criminale*: definitio 780.; divisio 781.; potestas Ecclesiae et subiectum potestatis 782.; quibus modis vitari possit 763. sq. Cfr. v. Modi vitandi iudicium.
- Iudicium summarium*: definitio 749.; notae historicae 750.; procedura 752. sq.; quatenus formalitates omitti possint 753.; quatenus sint retinendae 754.; quandonam adhiberi possit aut debeat 756. sq.
- Iuramentum praestandum ab actuario* 135.; ab auditore 141.; a promotore iustitiae 191.; a defensore matrimonii 195.; ab advocatis 212.; ab examinatore et consultoribus in amotione administrativa 915.; praestari nequit diebus feriatis 324.
- Iuramentum calumniae*: definitio 474.; divisio 475.; notae historicae 476.; an sit necessarium 477.; personae habiles ad exigendum vel praestandum 478. sq.; causae obnoxiae 484. sq.; forma, tempus, locus 486.
- Iuramentum probatorium*: definitio 638.; divisio 639.; notae historicae 640.; personae habiles ad ipsum praestandum 641.; effectus 642.; cessatio 643.
- Iuramentum decisorium litis* 644. sq.; aestimatorium litis 648. sq.
- Iuramentum obedientiae canonicae, fidelitatis, officii* 651. (remissive). — in purgatione canonica 872.
- Iurisdictio* quid audiat 780. not. 7.
- Ius naturale, divinum* (mosaicum et christianum), civile, quomodo sint fontes ordinis iudiciarii canonici 9. sq.
- Laicus** an possit esse arbiter in causis spiritualibus 58.; an iudex ecclesiasticus 112.; an auditor 140.; an defensor matrimonii 194.; an procurator 220.; an iudicare clericos 294.; an eos reconvenire 437. not. 25.; an testis contra eos esse in causa spirituali 611.; an in causis possessionis de re spirituali iudicare 492.; an clericos accusare 820.

- Laicus* per sententiam ex informata conscientia arceri potest ab ordinibus suscipiendis 893.
- Laudum* est sententia in arbitrio lata 51. Cfr. v. Arbitrium.
- Laudum homologatum* quosnam effectus producat 66.
- Legatorum pontificiorum* potestas iudiciaria 104. not. 118.
- Libellus*: definitio 378.; divisio 380.; notae historicae 381.; necessitas 382.; forma, qualitates et vitia 383. sq.; declaratio, emendatio et mutatio 385. sq.; effectus oblationis libelli 387. sq.
- Libellus accusatorius* in iudicio poenali 824. sq.
- Litterae* requisitoriales, 99.
- Litteratura* canonici ordinis iudicarii 14. sq.
- Litigatores*. Cfr. v. Partes, Actor, Reus.
- Litis contestatio*. Cfr. v. Contestatio litis.
- Litispendentia*. Cfr. v. Pendentia litis.
- Litis suspensio* et interruptio 572. sq.
- Locus actuum iudicialium* 313. sq.
- Magistratus**. Cfr. v. Iudex.
- Maiores* quandonam gaudeant beneficio restitutionis in integrum 731.
- Mandatum iudicis* quid audiat 377. not. 4.
- Mandatum tribunalis superioris* ad subordinatum 99.
- Matrimoniales causae* 758. (remissive); summario processu sunt tractandae 757.
- Matrimonium* an sit transactioni obnoxium 40.; an arbitrio 60.; an restitutioni spoliatorum 514.; et restitutioni in integrum 733.
- Metropolitani* potestas circa iudicium contentiosum 97. sq.; circa appellationes 101.; circa iudicia criminalia 784.
- Metus*: definitio 525.; divisio 527.; efficacia quoad valorem negotiorum 528. sq.; remedia iuris contra metum 531.; actio quod metus causa ib.
- Minores* an transigere possint 38.; an compromissarios eligere 55.; an compromissarii esse 58.; aut iudices ordinarii 112.; an stare in iudicio 163.; advocati esse 205.; sibi constituere procuratores 218. sq.; aut procuratores constitui 221.
- quandonam iurare possint 641.
- gaudent amplissimo beneficio restitutionis in integrum 729.
- Miserabilium personarum* forum 283.; earum causae summario processu sunt absolvendae 757.
- Modi declinandi iudicium contentiosum*. Cfr. vv. Transactio, Arbitrium.
- Modi vitandi iudicium poenale* per suspensionem actionis poenalis 764.; per extinctionem eiusdem per mortem rei 766., remissionem 767., praescriptionem 768. sq., indulgentiam principis 771. sq.
- Monasteria* per quosnam in iudicio stare debeant 167.; an procuratorem sibi constituere valeant 219.
- gaudent privilegio minorum quoad restitutionem in integrum 730.
- Monitiones* Episcopi inter remedia praeventiva numerantur 884.
- ante amotionem administrativam 910.
- Mors rei* quomodo actionem poenalem extinguat 766.
- Motiva sententiae* an exprimi debeant 669.; praxis SS. Congregationum et S. Rotae ib. not. 51.
- Mulieres* quandonam arbitrium recipere possint 58.; stare in iudicio permittuntur 165.; trahi vero generatim non debent 165.; an possint constitui in procuratores 221.; aut in advocatos 205.
- Mulieres* accusare prohibentur 820.
- Munera* acceptare prohibetur iudex 123.

- Muti** an stare in iudicio possint 160. ; sibi procuratorem constituere possunt 218; nequeunt esse procuratores 221.; quandonam testes esse valeant 608.; aut in iudicio iurare 641.
- Mutua petitio.** Cfr. v. Petitio.
- Notarii** in S. Rota 85.
- Notarius.** Cfr. v. Cancellarius.
- Notietas facti** a probando relevat 586. not. 39.
- Notorii criminis** rei appellare nequeunt 693.
- Notorium** 868.; procedura criminalis ex notorio 868. sq.
- Novitii** privilegio fori gaudent 929.
- Nullitas** in causis S. Ordinationis et professionis religiosae 749. (remissive).
- Nullitas iudicii** poenalis 831. (remissive).
- Nullitatis querela:** notiones 709; notae historicae 710.; apud quem instituenda sit 711.
- Nuntius.** Cfr. v. Apparitor.
- Nuntius Apostolicus** quomodo potestate iudiciali gaudeat 104. not. 108.
- Officiales** in iudicio contentioso 92.; in iudicio criminali 787.
- Officium iudicis mercenarium** et nobile 123. not. 201.
- Ordinatio iudiciorum.** Cfr. v. Iudiciorum gradus.
- Ordo cognitionum** 364. sq.
- Ordo iudiciarius** 15.
- Origo** non est modus sortiendi forum in contentiosis 284., nec in criminalibus 807.
- Parochi** an et quomodo in iudicio stare possint aut debeant 167.
- Parochi amovibiles** (succursalistae) et inamovibiles quoad amotionem administrativam aut poenalem 908. not. 17.
- Parochi consultores** in amotione administrativa 912.
- Parochorum amotio** administrativa. Cfr. v. Amotio administrativa.
- Partes in iudicio:** definitio 155.; divisio 156; notae historicae 157.
- Partes in iudicio principales:** iura 169.; obligationes 170; cessatio iuris et obligationis standi in iudicio 172.
- Partes accessoriae** 175.
- Partium successores** 181. sq.
- Partium mutua audientia** 344; relationes et rogationes 369. sq. Cfr. vv. Relationes, Rogationes.
- Patresfamilias** in iudiciis filiorum 253. sq.; a filiis accusari nequeunt 820.
- Pauperum beneficium** quoad expensas iudiciales remittendas 681. sq., aut reducendas 686.
- Pauperum causae** 283.
- Pauperum defensores** 188. not. 24.
- Pax:** definitio 20.; iura Ecclesiae eam imponendi 22.; notae historicae 24. sq.; ius constitutum ex disciplina vigenti 28. sq.
- Pax gallicana** 27.
- Pendentia litis:** definitio 555.; initium et finis 556.; innovationes durante litispendentia prohibita 557.; aut permissae 558.
- Peregrinantes:** notiones 715.; privilegia 716.
- Peremptio instantiae** 172. 577.
- Peremptio instantiae criminalis** in iudicio ecclesiastico. Cfr. v. Exinctio.
- Periti et peritia iudicialis** 624.
- Peritus artis** 51. not. 7.
- Persona moralis** quomodo in iudicio stare possit 240. not. 1.; ad quod forum pertineat 286.
- Personae miserabiles** 283.
- Petitio.** Cfr. v. Actio realis.
- Petitiones mutuae:** definitio 428.; divisio 429.; notae historicae 430.; iudex competens 431. sq.; subiectum activum et passivum 435. sq.; causae obnoxiae 438. sq.; tempus et modus 440. sq.; effectus 442.

Plus petitio diversis modis fit 445.; poenis plectitur 446.

Pontifex Romanus iudex supremus in Ecclesia 82. sq. 264. not. 17.

Possessio: definitio 489.; divisio 490.

Possessionis causae a quo iudicandae 491. sq.; cumulatio cum causis proprietatis 495.; ordo eas tractandi 496. sq.

— sequestratio. Cfr. v. Sequestratio.

Possessoria interdicta 493. Immissio in possessionem causa rei servandae: definitio 545.; conditiones et casus excepti 546. sq.; modus et tempus 548. sq.; effectus primi et secundi decreti 551. sq.

Postulatio. Cfr. v. Advocatus.

Potestas coercitiva in iudicio poenali Ecclesiae competit 782.; a quibusnam exerceatur 783.

Praecepta Episcopi ut remedia praeventiva 884. Praeceptorum Episcopi contemptus est una ex causis amotionis administrativae 910.

Praelati an transigere possint de bonis suae ecclesiae aut monasterii 38.; an compromissarios eligere 55.; an stare in iudicio 167.; an libere constituere procuratorem 219.

Praelati nullius gaudent potestate iudiciali in iudicio poenali 785.

Praelatorum potestas ferendi sententiam ex informata conscientia 892.; pronuntiandi amotionem administrativam 907.

Praescriptio an extinguat actionem civilem 172.; parit exceptionem 411. not. 11.; est modus vitandi iudicium poenale 768. sq.; quando locum habeat et a quo tempore currat 770.; extinguit actionem poenalem, non autem exceptionem 770.; quomodo suspendatur aut interrumpatur 770. not. 22.

Praesumptiones: definitio 654.; divisio 655.; effectus praesumptionis iuris 656., iuris et de iure 657.,

hominis 658.; conflictus praesumptionum 659.

*Praeventio*nis forum in iudicio contentioso 309. (remissive); in iudicio poenali 812.

Privilegium fori. Cfr. v. Forum privilegiatum clericorum.

Probatio: definitio 593.; divisio 594.; notae historicae 595.; onus probandi cuinam incumbat 596.; obiectum probationis sunt facta litigiosa 598., aut leges particulares, non leges communes 599.; forma et modus 601.

Probationis plenae aut semi-plenae effectus 601. sq.

Procedura ad instantiam partium 345. sq.; conditionalis seu eventualis 348.; viva voce vel scriptura 351. sq.; secreta vel publica 353. sq.

— Ecclesiae iustificatur 352. not. 24.

Procedura criminalis 813. sq.; definitio 815.; divisio 816.; notae historicae 817.

Procedura ordinaria: per accusationem 818. sq.; denuntiationem 833. sq.; inquisitionem 842. sq.

Procedura specialis: per exceptionem 857.; contra contumaces 862. sq.; summaria 865.; ex notorio 868. sq.; purgationis canonicae 871. sq.; ferendae aut declarandae censurae 873. sq.

Procedura extraiudicialis in causis correctionis: intra visitationem dioecesis 880. sq.; extra visitationem 882.

Procurator: definitio 215.; divisio 215.; notae historicae 216., quis eum constituere possit 217.; quis constitui 220. sq.; quatenus causae ipsi committi valeant 222. sq.; quo modo constituatur 225. sq.; eius mandati limites 228. not. 77.

Procuratorum iura 229.; ad quatenus mandato speciali indigeant 230.; an transigere possint 38.; quando sibi alium substituere valeant 232.;

- quae expensae ipsis refundendae sint et salarium tribuendum 234.; obligationes 235.; cessatio potestatis et officii 237.
- Procuratores fiscales*. Cfr. v. *Promotor iustitiae*.
- Procuratores rotales et procuratores audientiae contradictarum* 216. not. 11.
- Prodigi* an stare in iudicio possint 161.
- Professio religiosa* an transactioni obnoxia 40.; an restitutioni in integrum 733.
- Promotor iustitiae*: definitio 185.; divisio 186.; notae historicae 187.; constitutio 189.; officium 191.; cessatio officii 192.; iura et obligationes 193.
- Promotor iustitiae* apud S. Rotam 85.
- Proprietas*: definitio 489.; divisio 491.; causae proprietatis a quonam iudicandae 491.; cumulatatio cum causis possessionis 495.; ordo eas tractandi 496 sq.
- Prorogatio* per reconventionem inducta 442.
- Prorogatio* in iudicio criminali 811.
- Prorogationis* forum 307.
- Protocolum* 185. et not. 36. 628. not. 6.
- Protonotarii* 130.
- Provisio* parochi administrative amoti 928.
- Provocatio*. Cfr. v. *Appellatio*.
- Provocationis* forum 309. (remissive).
- Pupilli* an transigere possint 38.; compromissarios eligere 55.; stare in iudicio 162.; procuratorem sibi constituere 219.; iurare in iudicio nequeunt 642.; gaudent beneficio restitutionis in integrum 729.
- Purgatio canonica* 871. sq.
- Quasi-domicilium** est modus forum sortiendi 284. sq.
- Querela nullitatis*: notiones 709.; notae historicae 710.; ad quem deferri possit 711.; in iudicio criminali 831. (remissive).
- Reaccusationis** forum 811. (remissive).
- Receptum*. Cfr. v. *Arbitrium*.
- Recognitio* seu accessus iudicialis 356. not. 35.
- Recognitio* seu retractatio causae 359. (remissive).
- Reconventio*. Cfr. v. *Petitio mutua*.
- Reconventionis* forum 309. (remissive); in iudicio criminali 811.
- Rector ecclesiae vel beneficii* quomodo transigere possit 38.; compromissum inire 55.; stare in iudicio 167.; procuratorem constituere 219.
- Recuperandae possessionis* remedia. Cfr. v. *Possessoria interdicta*.
- Recursus* contra sententiam ex informata conscientia 901.; contra decretum amotionis administrativae 926. sq.
- Recusatio iudicis* 115. 688. not. 5.; quandonomam, a quibus iudicibus, in quibus causis liceat 712.
- Recusatio iudicis* in causa poenali 793.
- Rei sitae* forum 289.
- Regulae Cancellariae* quomodo sint fons ordinis iudicialis 11. not. 45.
- Regulares* quoad iudicia suis Prae-latis generatim subiciuntur 296.
- Regulares* utriusque sexus gaudent privilegio fori 299.
- Regularium exemptorum* iudex in causis criminalibus 788.
- Relationes* iudicis ad principem 714.
- Religiosi* an transigere possint 38.; arbitros eligere 55.; arbitri esse 58.; stare in iudicio 166.; esse advocati 207.; procuratorem sibi constituere 219.; procuratores constitui 221.; ad quod forum pertineant 286.; in eorum causis processus summarius est adhibendus 757.

- Religiosi* omnes gaudent privilegio fori 299.
- Religiosi* in causa sanguinis testes contra accusatum esse non debent 611.
- Remedia iuris* in genere 689.
- Remedia poenalia* extraiudicialia Episcopo permissa 884.
- Remissio* criminis per personam laesam quid efficiat 767.
- Remotio oeconomica*. Cfr. v. Amotio administrativa.
- Renuntiatio*: causae 172.; actis iudicialibus 577.
- Repetitiones* seu reproductiones testium 613.
- Replicationes* 425.
- Reprobatio* sive probatio contraria 594.
- Repulsa* testium 619.
- Res spirituales* an transactioni obnoxiae 40.
- Rescriptum* tribunalis subordinati ad superius 99.
- Res iudicata*: notio 671.; quandonam habeatur 671.; vis et efficacia 672.
- Restitutio spoliatorum*: definitio 532.; varia remedia 503.; notae historicae 504.; subiectum activum et passivum 505. sq.; tempus et modus 507. sq.; causae obnoxiae aut exceptae 511.; magistratus competens ad eam concedendam 732.; conditiones 734.; causae 735.; tempus 736.; forma petendae et concedendae restitutionis 737.; effectus 738. sq.
- Restitutio in integrum*: definitio 728.; notae historicae 728.; personae habiles ad eam petendam 729. sq.
- Restitutio in integrum* in iudicio criminali 831. (remissive).
- Reus*: definitio 155.; divisio 156.; notae historicae 157. Cfr. v. Partes.
- Rotae* (S. Romanae) potestas iudicialis pro variis temporibus 83. 85.; iuxta disciplinam vigentem 86. sq.
- Sacerdos saecularis* an advocatus esse possit 207.
- Scriba, Scrinarius, Secretarius*. Cfr. v. Actuarius.
- Sententia*: definitio et divisio 664.; subiectum activum et passivum 665.; qualitates internae 666. sq.; solemnitates externae 669.; revocatio 670.; quomodo transit in rem iudicatam 671. sq.; executionis sententiae subiectum activum et passivum 673.; modus et tempus 674.; confirmatio sententiae 723.
- Sententia* an sit transactioni obnoxia 40.; die feriato ferri nequit 324.; nec ante litis contestationem 464. sq.
- Sententia absolutoria rei* an actionem poenalem extinguat, an exceptionem praebat 774.
- Sententia interlocutoria* est vera sententia 664. not. 8.; differt a definitiva ib. not. 9.; an ab ea appellari liceat 698.
- Sententia ex informata conscientia*: notio 886.; divisio 887.; notae historicae 888.; potestas Praelatorum eam ferendi 889.; eius honestas et convenientia 891.; subiectum activum et passivum 892. sq.; obiectum 895.; ambitus 897. sq.; procedura 899. sq.; recursus contra eam 901.
- Sequester*: definitio 561.; persona habilis 566.; obligationes et iura 570.
- Sequestratio* seu sequestrum: definitio 561.; divisio 562.; personae habiles ad eam faciendam 563. sq.; obiectum 567.; forma 569.; effectus 570.; cessatio 571.
- Servandae rei causa*. Cfr. v. Immissio in possessionem.
- Signaturae Apostolicae* potestas iudicialis et forma iudicandi 83. sq.
- Solemnitates* in iudicio summario contentioso omittendae aut retinendae 738. sq.; in iudicio summario criminali 867. sq.

- Spoliatus*. Cfr. v. Restitutio spoliatorum.
- Spolium*: notiones 502.; actio spolii 503.; processus summarius adhibendus in causis spolii 757.
- Sponsalia* an transactioni obnoxia 40.
- Stare in iudicio* quis possit 158. sq. Cfr. v. Partes.
- Status personalis* causae an transactioni obnoxiae 41.; an arbitrio 60. not. 69.
- Stylus curiae* et ordo iudicialis 11.
- Subsidium iuris* a tribunalibus ecclesiasticis mutuo praestandum 98. sq.
- Successores partium*. Cfr. v. Partes.
- Succursalistae* amotioni administrativae obnoxii sunt 908.
- Summaria procedura* in iudicio contentioso 748. sq.; in iudicio criminali 865. sq.
- Supplicatio* ad principem in causa criminali 831. (remissive).
- Surdi* an stare in iudicio possint 160.; an iurare in iudicio 641.; an accusare possint 820.
- Surdomuti* ibid.
- Suspicionis* exceptio contra iudicem in iudicio contentioso 114.; in iudicio criminali 793.
- Syndicus*: definitio 240.; a quonam constituendus 241.; eius qualitates 242.; officium et potestas 243.; cessatio officii et potestatis 244.
- Tabellio**. Cfr. v. Actuarius.
- Talionis* poena 826.
- Tempus actuum iudicialium* 316. sq. Cfr. vv. Feriae, Termini.
- Termini* seu dilationes in processu canonico: definitio 327.; divisio 328.; ius eos concedendi 329.; computatio 338.; prorogatio 339. sq.
- Tertiarii* in communitate viventes privilegio fori gaudent 299.
- Testamenta* an transactioni obnoxia 40.
- Testis*: definitio 605.; divisio 606.; productio et receptio 612. sq.; iuramentum 615.; examen 616.; attestationum publicatio 617. sq.; exceptiones contra testes 618. sq.; attestationum vis probativa 620. sq.; obligatio et coactio testium 622. sq.
- Testis* die festo recipiendus et examinandus non est 324.; nec ante litis contestationem 464. sq., nisi in casibus exceptis 471.
- Titulus coloratus* 119.
- Tortura* an in tribunali ecclesiastico vigerit 582.
- Transactio*: definitio 34.; divisio 35.; notae historicae 36.; personae habiles aut inhabiles 37. sq.; obiectum 39. sq.; forma, tempus et modus 43. sq.; effectus 46.; extensio 47.; rescissio 48.
- Transactio* an sit modus processum criminalem vitandi 775.
- Transumptum* 628. not. 6. Cfr. v. Instrumentum.
- Treuga*: definitio et divisio 20.; potestas Status eam praescribendi 21.; potestas Ecclesiae eam praescribendi aut confirmandi 22.; notae historicae 24. sq.
- Tribunal*. Cfr. vv. Iudex, Iudicium.
- Tribunal* Archidiaconi, dioecesanum, etc. Cfr. vv. Archidiaconus, Episcopus etc.
- Triplicatio* 425.
- Tutor*: definitio 245.; discrimen cum curatore 245. not. 16.; divisio 246.; potestas et obligationes 247.; cessatio officii 248.
- Tutor* an transigere possit 38.; an compromissarios eligere 55.
- Uxoris** forum competens 286.
- Vacatio** parochiae per decretum amotionis 925. not. 75.
- Vagus* quodnam forum sortiatur 286.
- Vicarius capitularis* an sententiam ex informata conscientia ferre possit 892.; an amotionem administrativam pronuntiare 907.

Vicarius generalis est iudex in causa contentiosa 97. 105.; indiget mandato speciali ad ferendam sententiam in causa criminali saltem gravi 786., aut ex informata conscientia 892., et ad amotionem administrativam exercendam 907.

Vicarius generalis substitutum sibi dare nequit 107. not. 140.

Vidimatae copiae natura 628.; valor probativus 632.

Vindicatio. Cfr. v. Actio realis.

Vis: definitio 525.; divisio 526.; effectus quoad actorem valorem 528.

Approbatio ecclesiastica operis.

Imprimi potest

OCTAVIUS TURCHI S. I.
Praepositus Provinciae Romanae

IMPRIMATUR

Fr. ALBERTUS LEPIDI Ord. Praed. S. P. A. Magister.

IMPRIMATUR

FRANCISCUS FABERI, Vicariatus Urbis Adsector.

IMPRIMATUR

Prati, die 27 Junii 1914. — Can. PAULUS BADIANI, Vic. Gen.

BX
1935
W42
1911
v. 5:2

Ius Decretalium /
F.X. Wernz

22558

GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY

BERKELEY, CA 94709

GTU Library

3 2400 00267 3444

